

STRINDBERG
EGY
LÉLEK FEJLŐDÉSE

VALLOMÁSOK

FORDITOTTA
MIKES LAJOS

DICK MANÓ KIADÁSA
B U D A P E S T
ERZSÉBETKÖRUT 14.

OSZK

VALLOMÁSOK

STRINDBERG ÁGOST

EGY LÉLEK FEJLŐDÉSE

V.

OSZK

STRINDBERG ÁGOST
EGY LÉLEK FEJLŐDÉSE
VALLOMÁSOK

A FRANCIA EREDETIBŐL
FORDITOTTA

MIKES LAJOS

NEGYEDIK KIADÁS

BUDAPEST
DICK MANÓ KIADÁSA

EGYEDÜL JOGOSÍTOTT MAGYAR KIADÁS.

13.774/5

Copyright 1925 by Dick Manó, Budapest

A FORDITÓ BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSE

Még a háború alatt, 1917-ben, fordítottam le *Strindberg* önéletírásának ezt az ötödik kötetét, amely ezúttal negyedik kiadásában jelenik meg. Ezt az új kiadást átdolgoztam, mert időközben sikerült megszereznem a kötet eredeti francia kiadását, amely 1895-ben jelent meg Párizsban, hamarosan elfogyott, s ma már ritka könyvvé vált, a háború alatt pedig egyáltalán nem volt megszerzhető.

Strindberg 1887—1888-ban írta meg ezt a munkáját, amelyről az önéletírás VI. kötetében (*El egymástól!*) így emlékezik meg:

„Első házasságának kiméretlen jellemzése volt ez a könyv, amelyet önvédelmiül írt meg, mint végrendeletét, mert öngyilkos akart lenni, mihelyt a könyvet befejezi. A kézirat *öt évig pecsét alatt egyik rokonánál volt*, hogy soha meg ne jelenjen. De most, 1893 tavaszán, a körülmények nyomása alatt, és miután beszélgetésekben és lapokban a legigazságtalanabb módon kivégezték a szerzőt, eladta a könyvet egy kiadó-
nak.“

A francia kiadásnak ez a címe: *Le plaidoyer d'un fou* (*Egy bolond védőbeszéde*). Ebből készült 1910-ben a német fordítás: *Die Beichte eines Toren* (*Egy bolond gyónása*) címmel, amely apróságoktól eltekintve, főleg abban tért el az eredeti franciától, hogy ennek az előszavait összekeverte és hátracsapta, és közbe-közbe beleszúrt egy-egy novellát és egypár verset is a szöveg közé, megakasztva és ellanyhítva a drámai bonyodalom lüktetését.

Ebben az új kiadásban ragaszkodtam mindenben az eredeti francia kiadáshoz, úgyhogy a magyar olvasó ezúttal úgy kapja Strindbergnek ezt a leghíresebb munkáját, ahogy maga Strindberg annak idején a világ elé bocsátotta. Csak a címet nem változtattam meg. Meghagytam a *Vallomások* címet, amelyet eredetileg azért választottam, mert hangsúlyozni akartam, hogy Strindbergnek ezt a munkáját Szent Ágoston és Rousseau *Vallomásaival* egyenlő értékű és jelentőségű világirodalmi alkotásnak tartom; de nem változtattam meg most már azért sem, mert a magyar olvasóközönség így szokta meg és ezen a címen ismeri Strindbergnek ezt a könyvét.

Megemlítem végül azt is, hogy az eredetiben a fejezetek élén nincsenek dátumok. Ezeket én tettem oda a magyar olvasó tájékozására. Kitűnik ezekből a dátumokból, hogy a könyv Strindberg életének tizenkét esztendejét öleli fel, 1875-től 1887-ig. A nő, ennek a tizenkét esztendőnek a hősnője, Strindberg első felesége: a finn származású *Essen Zsófia Matild Erzsébet*, becéző nevén *Siri von Essen*, aki akkor, amikor Strindberg megismerkedett vele, *Wrangel báróné* volt. 1877 december 30-ikán vette nőül Strindberg a nála másfél évvel fiatalabb elvált asszonyt, akitől tíz keserves esztendő mulva ő is elvált.

Budapest, 1925 február havában.

A fordító.

A FRANCIA KIADÁS ELŐSZAVA

A minap találkoztam ennek a regénynek a hősel. Élénk szemrehányással illettem azért, mert rábirt arra, hogy első házasságának történetét közzétegyem. Most, hogy megházasodott másodszor is és apja egy csinos kis lánykának, tíz évvel fiatalabbnak látszik, mint látszott tíz évvel ezelőtt.

— „Kedves barátom, — felelt szemrehányásomra, — az a rokonszenv, amelyet mindenütt éreztek e könyv hősnője iránt, mikor a könyv megjelent, fölment engem a saját lelkiismeretem előtt. Megítélheti ebből, milyen hihetetlen ereje volt a szerelmemnek: túlélhetett ennyi vadságot, és átplántálódott az olvasókra is. Sőt egy francia akademikust attól sem tartott vissza, hogy vonzalmam szivósságát gyöngeségnek, állhatatos hűségemet a családom iránt, beleértve gyermekeimet is, aljasságnak ne bélyegezze, szemben az asszony durvaságával, állhatatlanságával, becstelenségével. Vajjon ez az ember egy jelentéktelen Caseriot egy kiváló Carnot fölé helyezze csak azért, mert amaz beledöfte a kését?“

— „Egyébként ebben a könyvben, amelyet ön akart megírni, a szerelem csak kitépett szálcsumója annak a szövetnek, amelynek gazdagságát csak honfitársaim ismerik, akik figyelemmel kísérték irodalmi pályafutásomat, amely párhuzamosan bontakozott ki szerelmi élményeim fájdalmaival, anélkül, hogy ez utóbbiak valaha is megfertőzhették volna. Otthagyhattam volna a csatateret. Állhatatosan megmaradtam az őrhelyemen. Harcoltam az ellenség ellen otthon a házban, az ágyban. Nem bátorság ez? Erre feleljen.“

— „A ‚szegény asszony, aki nem védekezhetett‘, rendelkezett a négy skandináv birodalommal, amelyekben öneki barátai voltak csak, hogy leverjen egy beteget, egy magános embert, egy elszegényedettet, akit tébolydába akartak dugni, mert fölényes intelligenciája fellázadt a nő-istenítés, a szabadgondolkodóknak ez utolsóelőtti babonája ellen!“

— „A jólelkek, akik szegényes boszújukat az ‚isteni igazságszolgáltatás‘ pompázó elnevezése alá rejtik, elitélték az én ‚*Vallomásaimat*‘ a maguk *Isteni Nemezisének* a nevében, amennyiben hamis bizonyítékok alapján azt állították, hogy én megcsaltam az első házasságbeli férjet.“

— „Olvassák el ezek azt a jelenetet, amelyben a férj karjaim közé dobja a feleségét, hogy szabaduljon tőle, az én karjaim közé, akinek tiszta volt a kezem, mert hiszen meggyóntam a férjnek elhagyott felesége iránt érzett ártatlan szerelmemet! Gondoljanak csak vissza arra a fontos mozzanatra, hogy én voltam az, aki fiatal vállaimra vettem a ballépés egész terhét, hogy megmentsem a katonatiszt állását és gyermekének a jövőjét. Azután legyenek szivesek megmondani, vajjon logikus dolog-e, az önfeláldozás cselekedetét bosszúval büntetni.“

— „Fiatalnak és ostobának kellett lenni, hogy

oly könnyelműen cselekedjék az ember, ahogy én cselekedtem: ezt elismerem. De nem fog megismétlődni többé, fogadom . . . ám . . . hagyjuk ezt! És aztán . . . nem . . . Isten vele!“

Gyorsan eltávozott, föltétlen becsületessége benyomását hagyva hátra bennem.

Nem sajnálom többé, hogy elmeséltem a regényét ennek a fajta idealistának, amely eltűnt a világból és az irodalomból. Ellenben lemondok arról a régebbi szándékomról, hogy megírom „*Egy asszony vallomásait*“, mert mégis csak túlságosan beleütközik a józanész minden követelményébe, lehetővé tenni azt, hogy a gonosztévő tanúskodjék az áldozata ellen.

Paris-Passy, 1894 október.

A szerző.

AZ EREDETI ELŐSZÓ

Rémes egy könyv ez. Elismerem ellenkezés nélkül, mert nagyon sajnálom, hogy megírtam.

Hogy is keletkezett ez a könyv?

Meg kellett mosnom a holttestemet, mielőtt örökre bezárják a koporsóba.

Emlékszem, hogy négy évvel ezelőtt egy író barátom, aki nyílt ellensége minden indiszkréciónak — mások részéről, egy izben, amikor házasságomra fordult a szó, ezeket a szavakat szalasztotta ki a száján:

— „Tudod-e, hogy ez olyan regénytárgy, amelyet szívesen megírnék!”

Ebben a pillanatban határoztam el, hogy regényemet megírom én magam, minthogy csaknem bizonyos voltam benne, hogy barátom helyeselni fogja.

Ne vedd hát zokon, kedves barátom, hogy mint első birtokos, ime ezennel élek a tulajdonjogommal.

Emlékszem arra is — most már tizenkét esztendeje — mit mondott jövőendő feleségemnek, aki akkor báróné és elvált asszony volt, a néhai anyja, mikor tekintetemet lányára függesztettem, aki egy csomó fiatalemberrel udvaroltatott magának:

- Nem jó regénytéma volna ez az ön számára?
- Milyen címmel?
- Egy tüzes nő!

Szerencsés anya, aki jókor meghaltál, ime, teljesíttem a kívánságodat. Itt a regény. Most már én is meghalhatok.

1887.

A szerző.

VALLOMÁSOK

Országok Székelyi Könyvtár

BEVEZETÉS

Asztalom mellett, kezemben a tollal, összeestem: lázroham terített le. Minthogy tizenöt év óta nem voltam komolyan beteg, ez a roham, amely igen rosszkor ért, megijesztett. Nem mintha féltem volna a haláltól, nem, erről szó sem volt; de életem harmincnyolcadik esztendejében voltam, zajos pályafutásnak a végén, anélkül, hogy utolsó szavamat kimondtam, ifjuságom minden ígéretét beváltottam volna, tele tervekkel a jövőre vonatkozólag: és a csomónak ez a hirtelen megoldása egy csöppet sem volt ínyemre. Négy év óta a feleségemmel és a gyermekeimmel félig önkéntes száműzetésben éltem, eltemetkezve egy kis bajorországi faluban; nemrég a bíróságok elé idéztek, a könyvemet elkobozták, kiutasítottak, a sárba tapostak. Egyetlen érzés, a bosszú, töltött el ebben a pillanatban, amikor leroskadtam az ágyamra. Harc támadt bennem: ahhoz, hogy segítségért kiált-sak, nem volt erőm. A láz úgy rázott, mint ahogy fel-rázzák a tollas ágyat; torkon ragadott, hogy megfojtson; térdét a mellemre nyomta; a fületem úgy nekitüzesíttette, hogy a szemem majd kiugrott az

üregéből. Egyedül maradtam padlás-szobámban a halállal, amely kétségtelenül alattomosan lopózott be hozzám, hogy megrohanjon.

De én nem akartam meghalni! Ellenálltam és makacs harc fejlődött ki. Idegeim elpetyhüdtek, a vér liktetve száguldott ereimben. Agyam úgy vergődött, mint az ecetbe dobott polip. Egyszerre csak erőt vett rajtam az a meggyőződés, hogy ebben a haláltáncban én maradok alul; elernyedtem, hátrahanyatlotom és átengedtem magam a szörnyeteg rémes öleléseinek.

Nyomban mondhatatlan nyugalom szállt meg, kéjes bágyadtság ömlött el tagjaimon, tökéletes béke ölelte át lelkemet és testemet, amelyek a munkás esztendőök óta híjával voltak a jótékony üdülésnek.

Milyen buzgó áhítattal kívántam a halált! Lassankint elfogyott bennem az élet akarása. Megszüntem vizsgálódni, érezni, gondolkodni. Elvesztettem az eszméletemet és a semminek felséges érzése töltötte be az üres teret, amely a mondhatatlan fájdalmak, a zavaró gondolatok, a be nem vallott szorongások helyén támadt.

Mikor felébredtem, láttam, hogy feleségem ott ül az ágy fejénél és rémült tekintettel néz a szemembe.

— Mi bajod, szegény barátom? — kérdezte.

— Semmi, beteg vagyok, — feleltem, — és jó betegnek lenni.

— Mit beszélsz? . . . Csak nem komolyan mondd ezt?

— Ez a vég . . . Legalább remélem.

— Isten ments, hogy itthagyj bennünket a nyomorban! — kiáltott fel. — Mi lesz belőlünk idegen országban, barátok nélkül, pénz nélkül!

— Rátok hagyom az életbiztosításomat, amelyet pénzzé tehettek, — próbáltam megvigasztalni. —

Igaz, hogy ez nem sok, de arra elég, hogy hazautazhassatok.

Nem gondolt erre a biztosításra. Valamivel nyugodtabbnak látszott, amikor így folytatta:

— De nem maradhatsz így az ágyban, szegény barátom; elhivatom az orvost.

— Nem, nem akarom az orvost látni.

— Miért? . . .

— Mert — nem akarom őt látni.

A pillantásokban, amelyeket egymással váltottunk, a ki nem mondott szavak egész serege vonult tova.

— Meg akarok halni, — mondtam, hogy véget vessek a beszélgetésnek. — Undorodom az élettől; a mult mintha összekúszálódott orsó cérna volna, amelyet nem vagyok képes legombolyítani. Csukódjanak be hát a szemeim, hulljon le a függöny.

E nemes és bátor áradozásokkal szemben érzéketlen maradt.

— A régi gyanakvásod . . . még mindig? — kérdezte.

— Igen, még mindig! Űzd el az agyrémet! Egyedül te tudtad eddig is elriasztani!

Szokott mozdulatával rátette puha kezét a homlokomra és mint régebben, megint kisanyának játszott ki magát:

— Jól esik?

— Igen, ez jó! . . .

Valóban így volt: ennek a könnyű kéznek, amely oly súlyosan ránehezedett a sorsomra, az egyszerű érintésében megvolt az a képesség, hogy a fekete kísérteteket elkergesse, a titkos nyugtalanságokat elűzze.

Csakhamar kitört rajtam újra a láz, ezúttal még hevesebben. A feleségem nyomban felállt, hogy bodzateát készítsen a számomra.

Mialatt egyedül voltam, felültem, hogy kitekintsek az ágyammal szemben lévő ablakon át. Széles nyílás volt, triptichon formájú, kívülről szőlőindakeretben, amelynek élénkzöld levelei között látszott a táj egy darabja. Az előtérben birsalmafa himbálta szép vérpiros gyümölcsseit a sötétzöld levelek között; távolabb almafák a gyepes mezőn, egy kápolnának a haragtornya, kék folt — a Bódeni-tó; a háttérben látszottak a Tiroli Alpok.

Benne voltunk a nyárban s a délutáni nap ferde sugarainak fényében elragadó kép volt az egész látvány.

Alulról felhangzott a seregélyek csicsergése, amelyek a szőlőhegyek karóin ültek, a kis csirkék csipogása, a tücskök cirpelése, a tehenek kristálytisza csengőinek hangja; és a természetnek ebbe a derűs hangversenyébe belevegyült gyermekeimnek a harsogó kacagása, feleségemnek a rendelkező hangja, aki a kertész feleségével beszélgetett a betegségről, amely engem levert a lábamról.

Erre örülni kezdtem megint az életnek és elfogott a megsemmisüléstől való félelem. Nem, nem akartam már meghalni, a leghatározottabban nem! Nagyon is sok kötelességet kellett még teljesítenem, nagyon is sok tartozást lerónom. Miközben gyötört a lelki-furdalás, heves vágyat éreztem, hogy meggyónjam az életemet; hogy bocsánatot kérjek az egész világtól azért, amit tettem; hogy megalázzam magam valaki előtt.

Bűnösnek éreztem magamat, mert a lelkiismeretemet ismeretlen bűnök gyötörték: égtém a vágytól, hogy teljes vallomást tegyek képzelt bűnösségemről és így könnyítsek magamon.

E gyöngeségi roham közben, amely velem született kishitíségemből eredt, belépett a szobába újra a feleségem, egy csésze teával és — az üldözési

mániának arra az enyhe rohamára célozva, amely egyszer régebben elfogott, megízlelte az italt, mielőtt megkínált vele.

— Nyugodtan megihatod, — mondta mosolyogva, — nincs benne méreg.

Elszégyenkeztem. Nem tudtam, mit válaszoljak. Egy hajtásra fenéig üritettem a csészét, hogy elégtételt szolgáltassak neki.

Az altató bodzatea, amelynek illata szülőföldem emlékeit ébresztette fel bennem, ahol a titokzatos cserjét a nép szentnek tartja, oly érzelgőssé tett, hogy nyíltan megvallottam lelkifurdalásomat.

— Hallgass meg, drágám, figyelmesen, mert nemsokára meghalok. Bevallom, hogy mindig tökéletes egoista módjára éltem. Írói hírnevemért tönkretettem szinpadi pályafutásodat . . . Meg akarok most mindent vallani; bocsáss meg . . .

Mikor vigasztalni akart, félbeszakítottam és tovább beszéltem:

— A te kívánságodra a vagyonszűkösség kizárásával léptünk egymással házasságra. És én mégis elpazaroltam a hozományodat, hogy fedezzek olyan kezességeket, amelyeket könnyelműen vállaltam. De legjobban az gyötör, hogy te, ha meghalok, kiadott műveim jövedelmét nem élvezheted. Hivass hát gyorsan közjegyzőt, hogy rád hagyhassam állítólagos vagy valóságos vagyonomat . . . Végül ígérd meg nekem, hogy azután visszatérsz a művészetedhez, amelyet értem hagyta el.

Hallani sem akart a dologról, tréfás fordulatot igyekezett adni a beszélgetésnek, azt tanácsolta, hogy pihenjek egy kicsit, és biztosított róla, hogy minden rendbe fog jönni, halálom órája messze van még.

Erőim fogytát érezve, megragadtam a kezét. Felszólítottam, hogy üljön le mellém, amíg el nem

alszom. S miközben még egyszer arra kértem, hogy bocsássa meg mindazt a rosszat, amit okoztam neki, kis kezét a kezembe szorítottam. Édes álmoság szállt nyomban a pilláimra. Úgy éreztem, hogy olvadom, mint a jég, a nagy szeméből kisugárzó végtelen gyöngédség hatása alatt. Tüzes homlokomon úgy éreztem a csókját, mint hideg pecsétet, és hirtelen mondhatatlan üdvösség mélységeibe süllyedtem.

Mikor ebből a kábultságból felébredtem, világos nappal volt. A nap elhamvasztotta az ablaknyílás együgyű eldorádós mázelmányát. Az alulról felhangzó reggeli lármából ítélve, körülbelül öt óra lehetett. Átaludtam az egész éjszakát, anélkül, hogy álmodtam vagy felébredtem volna.

Az éjjeli szekrényen ott volt még a teáscsésze és feleségem széke is ott volt még a helyén. De be voltam takarva feleségem rókaprémmel bélelt köpönyegével, amelynek kedveskedő, simuló szőre az államat csiklandozta.

Mintha az utolsó tíz esztendő óta egyáltalán nem is aludtam volna, olyan pihentnek és frissnek éreztem túlerőltetett fejemet. Gondolataim, amelyek előbb szabálytalanul rohantak ide-oda, most úgy gyülekeztek, mint rendes, beosztott, erőteljes csapatok, készen arra, hogy szembeszálljanak ezekkel a beteges lelki-furdalásos rohamokkal, amelyek degenerált embernél testi gyöngédségnek a szimptomái.

Mi volt az, ami nyomban eszembe jutott? Életemnek az a két sötét pontja, amelyet tegnap, az utolsó gyónás ürügyével, elárultam kedves feleségemnek; az a két sötét pont, amely annyi esztendőn át, a legutolsó óráig, gyötört.

Éppen ezért tétovázás nélkül meg akartam újra vizsgálni mind a két vallomásomat, amelyet eddigelé

boncolgatás nélkül elfogadtam; mert határozatlanul úgy sejtettem, hogy talán mindez nem is felel meg a szigorú igazságnak.

— Lássuk csak, — mondtam magamban, — mi is hát a bűnöm, amiért gyáva egoistának kell tartanom magamat, aki becsvágyamért feláldoztam feleségemnek a művészi pályafutását. Lássuk csak, hogy is volt ez a valóságban.

Akkortájt, amikor kihirdettek bennünket, ő már csak másodrendű szerepeket kapott. Pozíciója, mint művésznőé, nagyon szerény volt, miután második fellépése tehetségének, megjelenésének, eredetiségének a fogyatékossága folytán balul ütött ki. Híjával volt mindennek, amit a szinpad megkíván. Az esküvőnk előtt való napon is kapott még egy szerepet: egy társaságbeli hölgy szerepét valami tucatdarabban; a szerep mindössze két szó volt.

Mennyi könnyet, mennyi bosszúságot okozott neki — saját szavai szerint — ez a házasság! Ez fosztotta meg minden presztízstől a színésznőt, aki báróné korában, amikor tisztára a művészet iránt érzett szeretete bírta rá a válásra, annyira elbűvölő teremtés volt.

Részem volt mindenbizonyal ebben a hanyatlásban, amelynek végül az lett a következménye, hogy újraserződését ridegen elutasították, miután két éven át mindegyre rövidülő szerepei miatt annyi könnyet ontott.

Én éppen abban a pillanatban, amikor neki a szerződése lejárt, sikert arattam, kétségbe nem vonható sikert, mint regényíró. Már régebben megközelítettem a színházat apró darabokkal, amelyek nem voltak jelentősek. Most az volt az első gondom, hogy írjak egy mutatós darabot; afféle kiállításosat, ami tetszeni szokott; azzal a határozott szándékkal, hogy

a drága nőt hozzásegítsem újra az óhajtott szerződéshez. Kelletlenül láttam a munkához. Régóta álmodoztam már a szükséges újításokról a drámai művészetben. Mégis megírtam a darabomat, feláldozva legott irodalmi meggyőződésemet. Drága feleségemet rá kellett erőszakolnom az ellenszegülő nézőkre, a művészet minden mesterkedésével a fejükhöz kellett őt vágnom, mindenáron rokonszenvenessé kellett őt tennem előttük. Mindhiába.

A darab megbukott. A színésznő hiába ostromolta azt a közönséget, amely az elvált és újra férjhez ment nővel szemben megkeménykedett; az igazgató pedig sietett felbontani az olyan szerződést, amelyből semmi haszna sem volt.

— Én vagyok hát az oka? — kérdeztem magamtól, kinyújtózkodva az ágyamban, s nagyon meg voltam elégedve magammal ez után az első vizsgáldás után. Mégis csak szép dolog a jó lelkiismeret! . .

Miután ekkép földerítettem a szívemet, tovább folytattam az elmélkedést.

Szomorú, siralmas esztendő telik el könnyek között, az öröm ellenére, amellyel sóvárgott kis lánykánk születése ajándékoz meg bennünket.

Hirtelen újra kitör feleségemen a színházi düh, hevesebben, mint valaha. Beszaladgáljuk az ügynökségeket, megostromoljuk az igazgatók bezárt ajtait, túlzott reklámot csapunk — sehol sem érünk el eredményt, mindenütt kikosaraznak, mindenki lebeszél tervünkről.

Minthogy drámám bukása kijózanított és most arra törekedtem, hogy mint tudós érvényesüljek, megesküdtem, hogy soha többé nem írok semmiféle színész „testére szabott“ drámát; egyébként sem telt örömem effélében. S minthogy ahhoz sem igen volt kedvem, hogy múló szeszély kielégítéseért feloszlassam a háztartásomat, arra szorítkoztam, hogy visel-

jem a magam részét a gyógyíthatatlan szomorúságból.

Végül azonban nem bírtam tovább a dolgot. Felhasználtam összeköttetéseimet egy finnországi színházzal és elértem, hogy szerződtették a feleségemet egy csomó előadásra.

Ezzel természetesen csak a magam számára fontam kínzó ostorokat. Egy hónapig özvegy, agglegény, családfő és házvezető voltam. Mérsékelt vigasztalásul két ládát kaptam mindezért tele csokorral és koszorúval, amelyet feleségem hozott magával, amikor visszatért a családi otthonba.

De az asszony oly boldog volt, oly fiatal és oly bájos, hogy nyomban folyamodnom kellett, hogy újra szerződtessék.

Jól értsük meg! Ott akartam hagyni a hazámat, a barátaimat, az állásomat, a kiadómat — miért? Egy nőnek a szeszélyeért . . . De így van ez! Vagy szerelmes az ember, vagy nem szerelmes.

Ez a derék igazgató szerencsére nem alkalmazhatott a társulatában olyan színésznőt, akinek nem volt másora.

Ez tán az én hibám volt? Erre a gondolatra majd felvetett az öröm az ágyamban. Mégis csak jó dolog olykor-olykor tájékozódni egy kicsit a dolgokról, mint ahogy az angolok szokták tenni. Megkönnyebbül a szív és ime, nyomban megfiatalodtam.

De lássuk a folytatást! Gyors egymásutánban jönnek a gyermekek: egy, kettő, három. Sűrű vetés!

És mindig újra meg újra jelentkezik a színházi düh. Az embernek meg kell valósítania a terveit! Éppen megnyílt egy új konkurrens színház! Mi volna egyszerűbb, mint felajánlani ennek a színháznak egy új darabot, amelyben van egy jó kis női szerep, egy szenzációs darabot a nőkérdésről, minthogy éppen ez a kérdés van napirenden?

Így is tettem. — Mert, mondtam már: „Vagy szerelmes az ember, vagy nem szerelmes!”

Előadják a drámát: jó kis női szerep, természetesen ragyogó kosztümökkel, bölcső, holdfény, a háttérben egy bandita; meghunyászkodó férj, gyáva, szerelmes a feleségébe (ez én voltam); a nő áldott állapotban (ez új volt a színpadon); egy kolostornak a belseje — és így tovább, szavamra!

A színésznőnek óriási sikere volt, a költő ellenben megbukott, csúfosan megbukott . . . Sajnos, így volt!

Ő meg volt mentve. Én elvesztem, megsemmisültem. És mindazáltal, bárha olyan vacsorát adtunk az igazgatónak, amely fejenként száz koronába került; bárha ötven korona birságot fizettünk az éljenzésért, amely tilos éjjeli órában felharsant az ügynök kapuja előtt — nőmet mégsem szerződtették.

Mind ennek én a legkevésbé sem voltam oka! Sőt inkább én voltam a mártír, az áldozat! De természetesen valamennyi tiszteletreméltó hölgy szemében szörnyeteg vagyok, mert feláldoztam feleségemnek a karrierjét! Évek óta furdal ezért a lelkiismeret, olyannyira, hogy életemet nem tudom békén befejezni.

Különben hányszor vágta az arcomba, az egész világ hallatára, ezt a keserű szemrehányást! Én voltam mindig a bűnös! . . . Hogy a dolog egészen másképp történt, az mellékes! . . . Egy karriér megsemmisült, ez igaz, ezt elismerem! . . . De melyik, és ki az oka?

Gonosz gyanú támad bennem és a gúny elpárolog, ha arra gondolok, hogy az utókor ezért a megsemmisült karrierért engem tehetett volna felelőssé, anélkül, hogy akadt volna védő, aki kellőképp megvilágítja a dolgokat.

Hátra volt még a hozomány elpazarlása.

Emlékszem rá, hogy cikket írtak rólam ily címmel: „A hozománypocsékoló!” Pontosan emlékszem arra is, hogy egyszer az orrom alá dörgölték, hogy a feleségem „kitart”. Szép kis szó, amely arra bírt, hogy hat töltényt dugtam bele a revolverem hengerébe. Vizsgáljuk meg hát a dolgot, mert kívánták a vizsgálatot; ítéljünk, mert hiszen illőnek találták, hogy ítéljenek.

Amit a feleségem magával hozott a házasságba, az körülbelül tízezer korona volt kétes értékű részvényekben; e részvényeket elzálogosítottam egy jelzálogbankban a részvények névértékének ötven százalékáért. Ránk szakadt ekkor egészen váratlanul az általános pénzügyi összeomlás. Az értékpapírok csaknem teljesen értéktelenek maradtak, amit már régen tudtunk, minthogy nem adtuk el őket a kellő pillanatban. Kénytelen voltam tehát visszafizetni a kölcsön teljes összegét: a részvények névértékének ötven százalékát. Később a részvények tulajdonosa megfizette feleségemnek követelése huszonöt százalékát; ennyit kaptak a hitelezők a bank összeomlásából.

Matematikusok számára való feladat: „Mennyi az, amit én elpocsékolhattam?”

Semmi, a magam szerény véleménye szerint! El nem adható papírok értéktelenek a tulajdonos számára, én azonban személyes kezességem révén tényleg huszonöt százaléknyi többlet-értékkel ruháztam fel a papírokat.

Így hát ebben a bűnben igazán époly ártatlan vagyok, mint a másokban!

És a lelkimardosás, a kétségbeesés, az öngyilkos kísérletek, amelyekkel oly gyakran foglalkoztam! És a gyanú, a régi bizalmatlanság, a kegyetlen kételkedés újra megelevenedik! Örjögök, ha arra

gondolok, hogy csaknem úgy haltam meg, mint gazember! Nyomasztó gondok között, munkával túlhalmozottan, nem értem rá soha törődni ezzel az ezernyi hieszteléssel, ezekkel a sötét célzásokkal, ezekkel az alattomos túszúrásokkal. Mialatt napi munkámba temetkezve, gyanútlanul éledegéltem, kialakult egy hamis legenda, amely egyre határozottabb formában jelentkezett, noha csak az irigyek mendemondáin, kávéházi fecsegéseken épült. És én, tökfilkó, hittem az egész világnak, csak magamnak nem! Ah! . . .

Igazán nem voltam soha bolond, soha beteg, soha degenerált? Egészen egyszerűen egy imádott szélhámosnőnek a bolondja voltam csak, akinek kis himző-ollója levágta Sámsonnak a fűrteit, mikor ez lefektette fáradt fejét a párnára, fáradtan a végzett munkától és kimerülten a nehéz gondoktól az asszony és a gyermekek miatt? Bizakodva, gyanakvás nélkül, tízesztendős alvása közben a varázslónő karjai között, elveszítette volna a becsületét, a férfiasságát, az élniakarását, az értelmét, az öt érzékét és, sajnos! még többet is!

Vagy talán — szégyenlem végiggondolni is ezt a gondolatot! — elkövettek titkon valami gonosz-tettet annak a ködnek a leple alatt, amelyben évek óta élek úgy, mint a kisértet? Egészen kis gonosz-tettet, öntudatlanul, amelyet határozatlan hatalomvágy, a nősténynek az a titkos hajlama okozott, hogy leteperje a himet abban a páros viaskodásban, amelynek házasság a neve?

Annyi kétségtelen, hogy a bolond én voltam! Miután egy férjes asszony elcsábított és rákényszerített arra, hogy feleségül vegyem, hogy terhességét megszenteljem és színésznői pályafutását megmentsem; miután megnősültem a vagyonközösség kizárásával és azzal a kikötéssel, hogy mind a két fél viseli

a háztartás költségeinek a felét: most, tíz esztendő elteltével, tönkre vagyok téve, ki vagyok fosztva, mert egyedül kellett hordoznom kapcsolatunknak a gazdasági terhét.

Ebben a pillanatban, amikor a feleségem eltaszít, mint naplopót, aki képtelen vagyok a közös élet szükségleteiről gondoskodni; amikor engem úgy tüntet fel, mint képzelt vagyónának az eltékozlóját; ebben a pillanatban negyvenezer koronával tartozik nekem, a saját felerészével, szóbeli szerződésünk alapján, amelyet házasságunk megáldása napján kötöttünk!

Ő az én adósom!

Azzal az elhatározással, hogy végül mindent megtudok, felemelkedtem; kiugrottam az ágyból, mint a béna, aki messze elhajítja a mankót, amelyet álmában használt. Gyorsan felöltözök és lesiettem a feleségemhez.

A félig nyitott ajtóból bűvös látvány tárult lenyűgözött szemeim elé.

Ott feküdt elnyújtózva feldúlt ágyán, beletemetve édes fejcskóját a fehér párnákba, amelyeknek huzatát gyűrűzve borította aranyszőke haja; finom inge lecsúszott vállairól, míg szűzies keble kikicsillant a csipkebetét alól; a kecses, törékeny test hullámosan domborodott a fehér és piros csíkos puha takaró alatt; a lába mezitlen volt, az a kicsi, ívelt, tökéletes láb, amelynek rózsás ujjait áttetsző, hibátlan körömök díszítették — igazi remekmű, antik márvány nyomán emberi húsból alkotott tökéletesség: ilyenek láttam a feleségemet. Gondtalanul és mosolyogva, az anyaság ártatlan szendességével nézte három kicsinyét, akik a hímes tollpárnák között mászkáltak bukdácsolva, mint frissen kaszált virágrakásban.

Ez a gyönyörű látvány lefegyverzett. De lelkem mélyén ezt gondoltam magamban: „Légy résen, a nőtény párduc játszik a kölykeivel!”

Lenyűgözve az anyai felség láttára, tétovázva léptem be, félénken, mint a kisdíák.

— Áh, már felkeltél, uracskám, — üdvözölt meglepetten, de nem oly kellemes meglepetéssel, mint ahogy elgondoltam volt. Zavartan hebegtem valami magyarázatfélért, miközben majd megfojtottak a gyerekek, akik a hátamra rontottak, mikor lehajoltam, hogy megcsókoljam az anyjukat.

— Ugyan! Lehet ez gonosztevő? — kérdeztem magamtól, mikor újra távoztam, miután legyőztek a becsületes szépség fegyverei, ennek a szájnak a nyílt mosolygása, amelyet a hazugság sohasem szennyezett be. — Nem, ezerszer nem!

Lopva tovaosontam, meggyőződve mindennek az ellenkezőjéről.

De jaj! a vad nyugtalanság sarkon követett.

Miért hagyta őt hidegen váratlan gyógyulásom? Miért nem tudakozódott lázam lefolyása után? Miért nem kérdezősködött az elmúlt éjszaka részleteiről? Hogy értsem ezt a meghökkent arcot, ezt a csaknem bosszús ábrázatot, amikor gyógyultan és jószínből látott? . . . És a fölényességnek és leereszkedésnek ezt a gúnyos mosolyát! . . . Talán abban reménykedett, hogy egy szép reggel holtan talál s ily módon szabadul attól az esztelen lénytől, aki szakadatlanul megkeserítette az életét? Abban reménykedett, hogy bezsebelheti majd párezerkoronás életbiztosításomat, amellyel új utat törhet magának új cél felé? Nem, ezerszer nem! . . .

És mégis maradtak bennem kételyek, kételyek mindenben, a feleség erényében, a gyermekek törvényes származásában; kételyek, vajjon szellemi erőm

sértetlen volt-e még; kételyek, amelyek szakadatlanul és könyörtelenül marcangoltak.

Mindenesetre legfőbb ideje végét vetni a dolognak, feltartóztatni üres gondolatoknak ezt az áradataát! Bizonyosságot kell szereznem, vagy meg kell halnom! Vagy valami gonosztettet követtek el titokban, vagy bolond vagyok! Az igazságnak napfényre kell jutnia!

Megcsalt férjnek lenni! Mit bánom, csak tudjam, hogy az vagyok! Én volnék az első, aki nevetnék rajta. Van-e olyan férfi a világon, aki bizonyossággal elmondhatja, hogy van nő, aki egyedül az övé? . . .

Ha sorra veszem ifjúkori barátaimat, akik ma házasemberek, egyet sem találok közöttük, aki egy kicsit meg nincs csalva! És a boldogok, ők nem kételkednek! Nem szabad kicsinyeseknek lennünk! Ketten vagyunk-e vagy egymagunk, nem fontos! De nem tudni, hányan vagyunk: nevetséges! Ez a fődolog: tudnunk kell!

És ha valamelyik férj száz esztendeig élne, akkor sem tudna semmit feleségének az igazi mivoltáról! És ismerheti az embereket, a mérhetetlen világegyetemet: arról a nőről, akinek az élete hozzá van kapcsolva az övéhez, akkor sem lesz soha tiszta fogalma. Ezért őrzi meg minden boldog férj azt a szegény Bovary urat kellemes emlékezetében.

De én, én az igazságot akarom! Én tudni akarok! . . . Hogy bosszút álljak? Micsoda dőreség! Kin? . . . A kiváltságosakon? Hiszen ők csak férj-jogukkal éltek! — A feleségemen? Hiszen megmondtam, hogy nem szabad kicsinyeskednünk! És anygalkáim anyjának ugyan hogy' görbíthetném meg akár csak egyetlen hajaszálát is?

Amire azonban feltétlenül szükségem van, az, hogy tudjak mindent pontosan. És e végből alaposan, tapintatosan és tudományosan meg fogom vizsgálni

az életemet. Fel akarom használni az új lélektan minden segédeszközét; értékesíteni akarom a szuggerztiót, a gondolatolvasást, a lelki gyötrést; anélkül, hogy megvetném az ismert ódivatú eszközöket, aminő például a betörés, a lopás, a levelek elfogása, az aláírás meghamisítása — ki fogok mindent próbálni. Örült ember monomániája, haragjának kitörése ez? Erről nem az én feladatom véleményt mondani.

Döntsön végső fokon a felvilágosult olvasó, miután figyelmesen végigolvasta ezt a jóhiszeműen írott könyvet. Ráakad talán benne a szerelem élettanának elemeire, a lélek patológiájának kulcsaira, sőt esetleg ráakad benne valamely furcsa töredékre a bűn filozófiájából.

ELSŐ RÉSZ

I.

(1875, május.)

1875 május 13.-ikán volt Stockholmban.

Most is látom még magamat a Királyi Könyvtárban, amely a várkastély egyik egész szárnyát elfoglalja, még pedig a nagyteremben, amelynek bükkfalburkolata úgy megbarnult az időtől, mint a jól kiszivott tajtékpipa. A rokokó párkánylécekkel, füzérekkel, lánc-ívekkel és címerekkel ékesített rengeteg térség, amelyet az első emelet magasságában toszkánai oszlopos karzat fut körül, ásítva tátong a lábaim alatt, mint valami örvény. Százezernyi kötetével óriási agyhoz hasonlít, amelynek rekeszeiben eltűnt nemzedékek gondolatai halmozódtak fel.

Ezt a termet, amelynek falai három méter magas állványokkal vannak tele, egy átjáró, amely a térséget egész hosszában szeli, két főrészre osztja. A tavaszi nap beküldi aransugarait a tizenkét ablakon és megvilágítja a fehér és arany pergamenes renaissance kötéseket, a tizenhetedik század fekete, ezüstveretű szattyánbőrkötéseit, a tizennyolcadik század

piros metszésű borjúbörkötését, a zöld bőrötést, amelyet a császárság kora kedvelt, és a mai olcsó kötéseket. Jó szomszédságban élnek itt a teológusok a mágia apostolaival, a filozófusok a természetbúvárokkal, a költők jól összeférnek a történetírókkal. Feneketlen mélységű geológiai telep, amelyben a görgetegesen egymásra rakódott rétegek az emberi ostobaság vagy az emberi lángész megújuló állomásait jelzik.

Most is látom még magamat. Felkapaszkodtam a körülfutó karzatra és egy régi könyvgyűjteményt rendeztem, amelyet egy híres könyvkedvelő éppen akkoriban ajándékozott a könyvtárnak. Volt annyi esze, hogy biztosította a maga számára a halhatatlanságot, amennyiben beleragasztotta minden kötetbe a saját exlibris-ét ezzel a jeligével: „*Speravit infestis*“.

Minthogy babonás voltam, mint az ateisták, ez a jelige, amely egy hét óta minduntalan a szemembe ötlött, valahányszor egy-egy kötetet kinyitottam, hatással volt rám. Még a szerencsétlenség idején sem szünt meg reménykedni ez a derék férfiú, és ez szerencse volt rá nézve . . . Én azonban elvesztettem minden reményemet. A drámámat, amely öt felvonásra és hat képre oszlott, köztük három változással nyílt színen, nem tudtam előadatni. Ami könyvtárossá való előléptetésemet illette, hogy állást kapjak, előbb hét rangelődömet kellett volna eltemetnem, akik mind makkegészségesek voltak, s akik közül négy tőkés volt. Ha az embernek húsz svédkorona a havi fizetése és padlásszobájának a fiókjában hever egy ötfelvonásos drámája, akkor — huszonhatesztendőskorában — nagyon is hajlandó arra, hogy csatlakozzék a modern pesszimizmushoz, a szkepticizmusnak ehhez a felújításához, amely annyira kényelmes mindazoknak, akiket a siker el-

kerül. Kárpótlást találnak benne a ki-kimaradozó ebédekért és csodálatraméltó okoskodásokkal pótolják még a tél vége előtt zálogba csapott felöltőjüket.

Tagja lévén egy tudós bohém-társaságnak, amely egy régebbi művész-bohémiára következett, munkatársa komoly lapoknak és tekintélyes folyóiratoknak, amelyek rosszul fizettek, részvényese egy üzleti vállalkozásnak, amely Hartmann „*Philosophie des Unbewussten*“-jának a lefordítására alakult, híve egy titkos felekezetnek, amelynek hitvallása a szabad és készpénzfizető szerelem volt, viselője a királyi titkári értéktelen címnek, szerzője a Királyi Színházban előadott két egyfelvonásosnak: csak nagy fáradtsággal tudtam előteremteni a mindennapit, hogy továbbtengessem ezt a nyomorult életet. Elfogult voltam az étellel szemben, anélkül azonban, hogy lemondtam volna róla; ellenkezőleg, mert megtettem mindent, ami csak telt tőlem, hogy mennél hosszabbra nyujtsam, és fajomat és magamat továbbfolytassam. Tagadhatatlan, hogy a pesszimizmus, amelyet a tömeg szószerint vesz és egy kalap alá von a hypochondriával, valójában olyan életfelfogás, amely meglehetősen derűs, sőt vigasztaló is. Mint-hogy minden, ami van, relativ semmi csupán, mirevaló olyan sok teketóriát csinálni miatta, főként, minthogy maga az igazság is alkalmi csak? Nem éppen mostanában fődözték-e föl, hogy a tegnapi igazsága a holnap ostobaságává változik át? Mirevaló hát erőinket és fiatalságunkat új ostobaságok fölfedezésére pazarolni? Az egyetlen valóban bizonyított pont az, hogy a halál várakozik ránk. Élünk tehát! — Kiért? Miért? . . . Ah! . . .

Miután a múlt század végén kihajigált összes ócska limlomot visszarakták megint a helyére, mikor Bernadotte, ez a kiábrándult jakobinus, elfoglalta a svéd trónt, az 1860-as nemzedék, amelyhez magam

is tartozom, látta, hogy reményei, amelyeket az oly nagy hűhóval napirendre került parlamenti reformhoz fűzött, összeomlanak. A két kamara, amely a négy rendet felváltotta, jórészt parasztokból állott. Ezek az országgyűlésből községtanácsot csináltak, ahol kiki teljes barátságban a saját apró dolgaival bíbelődött, anélkül, hogy bármikor is eszébe jutott volna bárkinek életbevágó kérdésekkel és a haladással foglalkozni. A politikát ennél fogva községi és magánérdekek kiegyezésének láttuk. Az abban való hitnek, amit akkor ideálnak neveztek, utolsó maradványai a keserűség erjesztőanyagában oldódtak fel. Ehhez járult a vallási reakció, amely XV. Károly halála után jelentkezett, mikor nassauai Zsófia királynő foglalta el a trónt. Nem egyéni, hanem más okok voltak tehát azok, amelyek jogosulttá tették a felvilágosodott pesszimizmust . . .

Az átrakott könyvek pora meg akar fojtani; kinyitok egy ablakot, amely az Oroszlán-udvarra nyílik, hogy a tüdömet friss levegőhöz, a szememet pedig egy darabka tájképhez juttassam.

Fűszeres parti szellő suhan felém, tele az orgonavirágok illatával és a nyárfák felrepedező nedvével. A rácsozatot lonc és vadszőlő zöldje borítja; az ákácok és a platánok, amelyek jól ismerik az északi május veszedelmes szeszélyeit, óvatosan tartózkodók még. Ez a tavasz; bárha a zsenge lomb alatt látszik is még a bokrok és fák csontváza. És a mellvéden túl, amelyen XII. Károly kék jegyével jelzett delfti fayence vázák állanak, a kőpart mentén horgonyzó gőzösök árbocai meredeznek, fellobogózva a májusi ünnep tiszteletére. Mögöttük az öböl palackzöld vonala, amelynek két partján lépcsőzetesen emelkednek fölfelé a fák törzsei, az egyik oldalon lombosak, a másikon tülevelűek. A révben horgonyzó összes hajók nemzeti színeikben pompáznak, amelyek többé-

kevésbé szimbolizálják a különböző népeket. Anglia a véres marhahús vörös színével; Spanyolország sárga és piros csíkokkal, mint mór erkélyeinek a zsalugáterei; az Egyesült Államok a maga csikos zsalúvolyával; Franciaország derűs trikolorja Németország komor lobogója mellett, amelynek treff-ásza a rúd közelében örökös gyászjelentés; Dánia női fűzője; Oroszország áltrikolorja. Mind itt vannak, egymás mellett, kiterjesztett szárnyakkal az északi égbolt tengerkék posztója alatt. És ezt a képet a kocsik, sípok, harangok, emelődaruk lármája elevéni meg; gépolaj, bőr, besózott héring, gyarmatárak szaga keveredik az orgona illatával. A levegőt keleti szél üdíti fel, amely a nyílt tengerről jön, ahol a Keleti-tenger úszó jégrögeivel volt találkozása.

A könyveimet, mihelyt háttal fordítottam nekik, elfelejtettem, kidugtam a fejemet az ablakon és fürödtem mind az öt érzékemmel, mikor elmasírozott előttem az őrség a „Faust“-induló hangjai mellett. Zene, lobogók, a kék ég, a virágok, mindez annyira mámorba ringatott, hogy észre sem vettem az irodaszolgámat, aki a postát hozta. Megérintette a vállamat, átnyujtott egy levelet és újra eltűnt.

Hm! . . . Nő írta a levelet.

Gyorsan felbontottam a borítékot, máris női kegyet szimatolva . . . mert erről volt szó mindenbizonyal. Valóban:

„Legyen ott ma, pont ötkor, a Kormány-út 65. száma előtt. Engem ott fog találni. Ismertetőjel: egy hangjegytekercs.“

Nemrégiben az orromnál fogva vezetett egy ravasz nőcske és akkor megesküdtem magamban, hogy semmiféle kínálkozó alkalmat nem fogok többé elszalasztani; így hát nem sokat okoskodtam. De

valami nem volt inyemre: ez a parancsoló, határozott hang, amely sértette férfiúi méltóságom érzetét. Hogy merészelt ez az ismeretlen ennyire váratlanul rajtam ütni? Ugyan mit képzelnek magukról ezek a hölgyek, akik oly rossz véleménnyel vannak a mi erényünkről? Nem arra kér, hogy legyek szives, hanem egyszerűen rám parancsol!

Sajnos, hivatalos voltam már egy délutáni kirándulásra. De meg kedvem sem igen volt hozzá, hogy világos nappal és az egyik fő útvonalon udvaroljak egy hölgynek.

Két órákor bementem egyik vegyészünk laboratóriumába, ahol a cimboráim gyülekeztek. Az előszobában nagy volt már a tolongás; a filozófia és az orvostudomány doktorai és doktorjelöltjei voltak egytől egyig, akik mind az ünnepi program iránt érdeklődtek. Én közben meggondoltam a dolgot. Bocsánatot kértem, hogy a kirándulásban nem vehetek részt. Felszólítottak, hogy adjam elő az okokat, mért akarom az est orgiáit elmulasztani. Elővettem a levelemet és átnyújtottam egy zoológusnak, hogy olvassa el, aki a szerelmi szakma terén nagy tudós hírében állt. Elolvasta a pár soros levelet s csak a fejét csóválta, miközben szaggatott mondatokban így foglalta össze az esetről a véleményét:

— Nem biztat semmi jóval! . . . Férjhez megy, de el nem adja magát! . . . Család, öregem! . . . Egyenes út . . . De hát, ahogy akarod! Eredj csak, később megtalálsz majd bennünket a Parkban, ha a szived felénk űz, és a hölgy nem felel meg a horoszkópnak.

A kitűzött órában elfoglaltam hát őrhelyemet a megjelölt ház gyalogjáróján és vártam a szép ismeretlen megjelenését.

Ez a hangjegytekerics — ez házassági felhívás volt, szakasztott olyan, mint holmi hirdetés a lapok

negyedik oldalán; aggodalmaim támadtak, amikor szemben álltam már a hölgyel.

Az első benyomásom — amelyre sokat adok — egészen határozatlan volt. Kora bizonytalan, huszonkilenc és negyvenkettő között; az a mód, ahogy öltözködik, igen kalandos. Művésznő vagy kékharisnya? Családhoz tartozó lány vagy szabad nő? Emancipált vagy kokott? . . .

Úgy mutatkozott be, mint egy régi barátomnak, egy operaénekesnek, a jegyese; a vőlegénye az én védelmem alá akarja helyezni. Ez az utóbbi, mint később rájöttem, hazugság volt.

Kis madárka volt, szakadatlanul csicssergett. Egy félóra mulva mindent tudtam már róla; amit érezett, amit gondolt. Ez csak mérsékelten érdekelt, és megkérdeztem tőle, mivel lehetek szolgálatára. A válaszára felkiáltottam:

— Védelmezője legyek egy fiatal lánynak? De hát nem tudja, hogy én maga az ördög vagyok?

— Ah, ön annak hiszi magát, — vágta vissza, — de én alaposan ismerem önt. Maga boldogtalan, ez az egész, és ki kell önt tépni komor gondolatainak a karmaiból.

— Alaposan ismer! . . . Ejnye, ejnye! . . . Azt hiszi? Valójában csak azt az immár elavult nézetet ismeri, amely vőlegényének a rólam való véleménye lehet.

De nem volt mit tennem, „az én szép barátnőm“ be volt avatva mindenbe, tudott, még a távolból is, olvasni a férfi-szívben. Abból a szívós fajtából való volt, amely uralkodni szeretne a szellemeken, miközben behizelgi magát a lelkek legtitkosabb redőibe. Óriási levelezést folytatott, minden ismert embert megostromolt a leveleivel, tanácsokat osztogatott, fiatalemberekre intelmeket pazarolt, intézője akart lenni minden áron a férfiak sorsának. Belebolondulva

a hatalomba, vezetője lévén egy vállalatnak, amely lelkek mentésével foglalkozott (ajánlható cég!), védelmezője lévén az egész világnak, fölfedezte, hogy az a hivatása, hogy engem megmentsen . . .

Egyszóval: intrikus a legjavából, kevés szellemmel és rendkívül sok női arcátlansággal.

Elkezdtém ugratni, amennyiben tréfát üztem mindenből, a világból, az emberekből, az Istenből. Kijelentette, hogy a nyilatkozataim „bomlasztóak“.

— Mi jut eszébe, kisasszony! Bomlasztóak, az én gondolataim? Ellenkezőleg, egészen frissek, a legújabb keletűek! És a saját gondolatait, egy elmúlt korszaknak ezeket a maradványait, ifjuságomnak a közhelyeit, a salaknak is ezt a legalját, újnak tartja! Őszintén szólva: mindaz, amit friss főzelék gyanánt akar feltálatni nekem, csupa konzerv rosszul forrasztott dobozokban. „El velük, hiszen szaguk van!“ Érti, hogy mit akarok mondani.

Dühösen, magánkívül, faképnél hagyott, anélkül, hogy elbúcsuzott volna.

Miután leráztam a nyakamról, siettem fölkeresni barátaimat a Parkban, ahol el akartuk tölteni az éjszakát.

Másnap reggel, egy kissé még izgatottan, levelet kaptam, tele női nyegleséggel, amelyben egyrészt szemrehányással, másrészt részvétellel és elnézéssel árasztott el; a szellemi gyógyulásomat kívánta és befejezésül új találkára hitt. Bejelentette, hogy meg kell látogatnunk vőlegényének az öreg édesanyját.

Mint jól nevelt emberhez illik, belenyugodtam abba, hogy végigszenvedjem ezt a második szózáport is. Hogy mennél olcsóbban szabaduljak, az Istenre, a világra és a többire vonatkozólag a teljes közönység álarcát öltöttem fel.

Óh, csodák csodája! A kisasszony, prémmel szegett, szorosan testhez simuló posztóruhában,

Rembrandt-kalappal, jóakaróan fogadott; tele az idősebb testvér gyöngéd ügyelmességével, kerülve minden kínos kérdést, oly bájos volt, hogy szellemünk, hála kölcsönös tetszeni vágyásunknak, szeretetreméltó társalgásban egyesült, amelyből rokonszenv fejlődött ki.

A látogatás után, ezen a szép tavaszi estén, kettesben sétálni mentünk a szabadba.

A megtorlás parancsoló szükségét éreztem-e, vagy az bosszantott, hogy a meghitt barát szerepét játszottam, nem tudom, de az az ördögi ötletem támadt, hogy bizalmasan közlöm vele, hogy félig-meddig vőlegény vagyok; és ez félig sem volt hazugság, mert akkoriban csakugyan udvaroltam egy lánynak.

Erre nagymamásan viselkedve, sajnálni kezdte azt a fiatal lányt, kikérdezett, hogy milyen a jelleme, hogy néz ki, miféle rendű, mik a viszonyai. Olyan arcképet festettem eléje, amely alkalmas volt arra, hogy felébressze benne a féltékenységet. Társalgásunk heve lankadt egy kicsit. — Az érdeklődés, amelyet irántam tanusított, csökkent, mihelyt védő angyalom konkurrenst szimatolt, aki szintén megmentheti a lelkemet. Elváltunk, anélkül, hogy szabadultunk volna a hűvösségtől, amely észrevétlenül belénk lopózott.

Mikor másnap megint találkoztunk, a társalgás kizárólag a szerelem és az én menyasszonyom körül forgott.

Miután egy hétig együtt jártunk színházba és hangversenyre, és együtt sétálgattunk, elérte a célját. Mindennapos kíséretése életszokásaim részévé vált, amelyről most már képtelen voltam lemondani. A társalgás egy nem mindennapi nővel — művészet. Csaknem érzéki báj van benne: a lelkek érintkeznek, a szellemek ölelkeznek.

Egy reggel egészen magánkívül volt, mikor találkoztunk. Egész passzusokat tudott kívülről egy levélből, amelyet tegnap kapott. A vőlegénye dühöngött féltékenységében! Vádolta magát, hogy oktalanul viselkedett; a vőlegénye azt ajánlotta neki, hogy velem szemben legyen a legnagyobb mértékben tartózkodó. Az énekesem, úgy látszik, megsejtette, hogy a dolog rosszul végződhetik.

— Nem értem ezt az utálatos féltékenységet, — mondta mélyen elszomorodva.

— Mert nem érti a szerelmet sem, kisasszony, — válaszoltam.

— Óh, ez a szerelem!

— Ez a szerelem, kisasszony, a birásnak legmagasabbra fokozott érzése. A féltékenység nem egyéb, mint az a félelem, hogy az ember elveszíti azt, ami birtoka.

— Birtoka, fuj!

— Közös birtokról van szó, látja, mert a szerelmek kölcsönösen bírják egymást.

De ő sehogysem akarta a szerelmet így érteni. Az ő számára olyasvalami volt a szerelem, ami érdektelen, felséges, tiszta, megmagyarázhatatlan.

A vőlegényét különben nem is szerette; a vőlegénye ellenben fülig szerelmes volt beléje. Mikor bebizonyítottam ezt neki, megharagudott és nyíltan megvallotta, hogy sohasem szerette a vőlegényét.

— És mégis a felesége akar lenni?

— Mert különben elveszne.

— Mindig ez a lélekmentés!

Még hevesebb lett, azt állította, hogy nem a vőlegénye és nem is volt az soha.

Mindketten hazugságon értük egymást! Micsoda kilátás!

Egyebet nem tehettem, mint hogy feltártam

előtte a szivemet és megcáfoltam az eljegyzésemet. Módunkban van tehát élni a szabadságunkkal!

Minthogy az ő részéről most már nem lehetett szó többé féltékenységről, a játékot elülről kellett kezdeni, még pedig ezúttal a döntő játszmát! Megvallottam neki írásban a szerelmemet. Vallomáso-mat lepecsételt levélben elküldte a kérőjének, aki nem is késett sértésekkel elhalmozni engem posta útján.

Felszólítottam a szépemet, hogy nyilatkozzék, hogy válasszon kettőnk között. Ő azonban óvakodott megtenni ezt, mert jobbnak látta engem választani, őt választani, velünk együtt két, három, négy más-t is választani, hogy ott lásson térdelni mindannyiun-kat a lábai előtt, azért a nagy kegyért könyörögve, hogy őt imádhassuk.

Kacér volt, igazi férfifaló, sokférjű szűz!

Én azonban szerelmes voltam belé, jobbnak hiányában, mert az alkalmi szerelemtől undorodtam és magányos padlás-szobám untatott.

Mikor ottidőzése a vége felé járt, meghívtam, hogy látogasson meg a könyvtárban. Az volt a szán-dékom, hogy elkápráztatom, hogy nagyszerű kör-nyezetben mutakozom be előtte, amely az elbizako-dott madárka kis agyvelejét agyonnyomja majd.

Karzatról karzatra hurcoltam, miközben nem átaltam egész bibliográfiai tudásomat fitogtatni. Kényszerítettem rá, hogy megcsodálja a középkori miniatűröket, híres személyiségeknek az autográf-jait; felidéztem elébe a kéziratokba, ösnyomtatvá-nyokba száműzött nagy történeti emlékeket. Végül érezni kezdte saját jelentéktelenségét és zavarba jött.

— De uram, hisz ön tudós, — kiáltott fel.

— Mindenesetre, kisasszony.

— Szegény komédiásom! . . . — szólta el magát. Barátomra, az operaénekesre, a vőlegényére gondolt.

Mindenki más azt hitte volna, hogy a komédiást mindörökre kiszorítottam a helyéből . . . De hát erről szó sem volt.

A komédiás, mindig posta útján, a revolverével fenyegetett; azzal vádolt, hogy jövendőbelijét, *akit rám bízott*, elloptam tőle. Megérttettem vele, hogy semmijét sem lopták el, annál az egyszerű oknál fogva, mert — nem lévén semmije — nem adhatott át semmit megőrzésre. Erre megszűnt a levélváltás és fenyegető hallgatásnak adott helyet.

Közeledett az elutazás napja. Előtte való este diadalittas levelet kaptam a szépenőtől, amelyben váratlan jószerencse hírét közölte velem. Felolvasta a drámámat több társaságbeli előkelőségnek, akiknek igen nagy a tekintélye a színházi vezetőség előtt. A darab olyan benyomást tett rájuk, hogy szeretnének a szerzővel megismerkedni. A részleteket szóval fogja délután elmondani.

A kitűzött órában X. kisasszony egyik üzletből a másikba vezetett, hogy elintézzé utolsó bevásárlásait; közben folyton a drámám hatásáról beszélt. És amikor felvilágosítottam őt, hogy mély ellenszenvvel viseltetem a protekció minden fajtája iránt, megpróbált mindent, ami telt tőle, hogy jobb belátásra térítsen. Én viszont, habozás nélkül, kitortem:

— De nem veszi be a természetem, kedves gyermekem, hogy ajtókon csilingeljek, ismeretlen emberek elé lépjek, fecsegjek mindenféléről anélkül, hogy a földolgot érinteném; hogy koldúsmódra beállítsak idegenek közé s ezért vagy azért kunyoráljak . . .

Berzenkedtem tőlem telhetően, amikor megállt egy jólöltözött, mondhatnám elegáns fiatal hölgy előtt, aki csupa finomság és előkelőség volt.

Bemutatott Y. bárónénak, aki egypár udvarias szót szólt hozzám, amit azonban a nyüzsgő tömeg lármájában alig értettem meg ott a gyalogjárón.

Néhány összefüggéstelen szót dadogtam, bosszankodva, hogy egy ravasz némbér kelepcebe csalt. Mert bizonyosan összeesküvésről volt szó.

A báróné egy perc mulva eltűnt, de előbb még egyszer megismételte a meghívást, amelyet X. kisasszony közölt már velem.

A báróné megjelenésében főleg lányos kinézése, gyermeki arca lepett meg, noha legalább huszonöt évesnek kellett már lennie. Igazi diákkisasszonyos feje volt; csinos arccskáját hamiskás hajfürtök foglalták keretbe, árpszín szőkeségűek; a válla királykisasszony válla volt; a dereka hajlékony, mint a fűz; a mozdulatban, ahogy a fejét meghajtotta, nyíltság, becsülés, fölényesség volt. És ez a remek, szűzies anya elolvasta állítólag a drámámat, anélkül, hogy kárát vallotta volna! —

Felesége volt egy testőrkapitánynak s anyja egy háromesztendős kis lánykának. Érdeklődött a színpad iránt, anélkül, hogy remélhette volna, hogy valamikor színpadra léphet; tekintettel kellett lennie férje állására és az apósáéra, akit éppen akkoriban neveztek ki kamarássá.

Ez volt a helyzet, mikor az én májusi álmom eltűnt. Egy gőzhajó elvitte a szépemet komédiásának a közelébe. Ez lépett most a jogaimba és megszerezte magának azt az élvezetet, hogy összetépte menyasszonyához írt leveleimet; ez volt a méltó bosszú azért a kíváncsiságomért, hogy én az ő leveleit végül együtt olvastam már a menyasszonyával.

A kikötőhídon, a gyöngéd búcsú pillanatában, meg kellett ígérnem a királynémnek, hogy haladéktalanul meglátogatom a bárónét. Ezek voltak az utolsó szavak, amelyeket egymással váltottunk.

Az ártatlan álmodozások, amelyek annyira elűtöttek a tudós bohémtársaság nyers kicsapongásaitól, ürességet hagytak hátra bennem, amelyet ki kel-

lett töltenem. A baráti érintkezés oly nővel, akit magamhoz illőnek tartottam, ez a viszony két különbözőnemű emberi lény között pompásan izlett, miután sokáig nélkülöztem; a családommal ugyanis összekülönböztem, tehát magánosságra voltam kárhozthatva. A háziasság érzése, amely a kávéházi élet során kiveszett belőlem, újra föléledt bennem e meglehetősen mindennapi, de a szó rendes értelmében tisztességes lánnyal való kapcsolatomnak a hatása alatt. Így esett, hogy egyszer este hat óra tájban ott álltam az Északi-fasor egyik házának a kapuja előtt.

Milyen végzetesség! A régi szülői lakás volt, amelyben ifjúságom legridegebb éveit éltem, amelyben a serdültség zavarain keresztül vergődtem, amelyben konfirmáltak, amelyben láttam meghalni az anyámat s helyébe odakerülni a mostohámat! Hirtelen rosszul lettem fogott el, úgy, hogy legszivesebben megfordultam és menekültem volna; féltem, hogy ifjúságom minden nyomorúsága megint feltámad a szemem előtt. Az udvar olyan volt, mint régente, nagy kőrisfáival, amelyeknek türelmetlenül vártam minden tavasszal a kizöldülését; a ház ott állt komoran, egy homokbányához támaszkodva, amelynek elkerülhetetlen beomlása a bérösszegek csökkenését idézte elő.

A szorongás dacára, amelyet annyi sötét emlékem köszönhettem, összeszedtem magamat, beléptem, fölmentem, becsöngettem. Amikor megszólalt a csengő, az a gondolatom támadt, hogy az apám fog ajtót nyitni. Egy pesztonka jelent meg és újra el is tűnt, hogy bejelentsen. Egy pillanat múlva elém jött a báró és szives melegséggel fogadott. Körülbelül harmincesztendő, nagy és erős férfi volt, nemes testtartással, a tökéletes világfi modorával. Erőtelmes, egy kissé duzzadt arcát két nagyon szomorú kék szem világította meg. Ajkának mosolya szakadatlanul

valami különös keserűség kifejezésébe oldódott fel, amely csalódásoknak, meghiusult terveknek, elvesztett illúzióknak volt a következménye.

A szalón — a mi egykori családi ebédlőnk — minden határozott művészi izlés nélkül volt bútorozva. A báró, aki egy történelmi hírességű tábornoknak, az ország Turenne-jének vagy Condéjának, a nevét viselte, családi arcképeket gyűjtött össze benne, a harmincéves háború idejéből: fehér mellvértes és Louis XIV. parókás hősokeket, a düsseldorfi iskolából való tájképek közé csusztatva be őket. Imitt-amott aranyozással felfrissített régi bútordarabok váltakoztak újabbkéletű kisebb-nagyobb székekkel. A nagy szalón minden zugából a békének és a házitűzhely szeretetének meleg atmoszférája áradt ki.

Belépett a báróné; bájos volt, sőt mondhatnám kedves is, egyszerű és udvarias. De a viselkedésében volt valami feszesség, egy árnyalatnyi zavarodottság, ami lehűtött, amíg az okát föl nem fedeztem. A szomszéd szobából hozzánk nyomuló hangokból megértettem, hogy ott is vendég van. Bocsánatot kértem a zavarért, amelyet ez órában tett látogatásom okoz. Csakugyan ott voltak a fiatal házaspár rokonai, akik azért jöttek, hogy whistezzenek. Csakhamar szemben álltam a család négy tagjával: a kamarással, egy nyugalmazott kapitánnyal, a báróné anyjával és nagynénjével. Mihelyt az öregek leültek a játszóasztalhoz, mi fiatalok elkezdtünk társalogni. A báró megvallotta, hogy hajlama határozottan a festészet felé vonzza. Egy ösztöndíj, amelyet az elhunyt XV. Károly király adományozott neki, lehetővé tette számára, hogy tanulmányokat végezzen Düsseldorfban. Ez érintkezési pont volt kettőnk között, minthogy én is kaptam, mint drámaíró, ugyanattól a királytól ösztöndíjat. És a beszélgetés a festészet, a színház és pártfogónk személye körül

forgott. De lassan elapadtak áradozásaink, amelyeket lehűtöttek az öregek elmélkedései, akik időnként beleszóltak a társalgásunkba s érzékeny pontokat vagy rosszul hegedt sebeket érintettek. Végül nyugtalanság fogott el ebben a heterogén társaságban és sehogysem tudtam magamat otthonosan érezni.

Felálltam, hogy elbúcsúzzam. A báró és a báróné, akik a küszöbig kísértek, mihelyt az öregek nem hallhatták őket, mintha levetették volna az álarcukat. Meghívtak jövő szombatra ebédre, még pedig kis meghitt körben. Miután egy kicsit elbeszélgettünk még a lépcső fordulóján, úgy váltunk el egymástól, mint jóbarátok.

II.

(1875, június.)

Szombaton, három órákor, megindultam az Északi-fasorban lévő ház felé. Úgy fogadtak, mint régi kipróbált barátot, és habozás nélkül beavattak a család intimitásaiba. Az ebédet kölcsönösen bizalmas közlésekkel fűszereztük. A báró, aki undorodott állásától, az elégedetlenek csoportjához tartozott, amelyet Oszkár király új uralkodása teremtett. Megirigyelve elhunyt bátyja nagy népszerűségét, az új uralkodó azon volt, hogy elődjének minden dédelgett tervét háttérbe szorítsa. Azok tehát, akik barátai voltak a régi kormányzati rendszernek, a rendszer szabadelvű derűjének, türelmes szellemének, haladásra való törekvésének, félreálltak és megfontolt ellenzéket alkottak, anélkül azonban, hogy beleegyeztek volna a választópártok kicsinyes küzdelmeibe.

Miközben felelevenítettük a multa vonatkozó emlékeinket, sziveink közelebb jutottak egymáshoz. Mindaz az előítélet, amellyel, mint kispolgári elem,

az 1865.-iki parlamenti reform óta visszahúzódó főnemesség iránt viseltetem, eloszlott s ehelyett kezdtem együttérezni a bukott nagyságokkal.

A báróné, aki Finnországból származott s csak nemrégiben vándorolt be, első áradásainkban nem vehetett részt. Mihelyt azonban az ebéd véget ért, zongorához ült és több dalt énekelt; a báró meg én fölfedeztünk ekkor egy ismeretlen tehetséget, amely rátermett Wennerberg duettjeire.

Igy teltek gyorsan az órák.

Végül, kiosztva magunk között a szerepeket, felolvastunk egy kis verses darabot, amelyet éppen akkoriban játszott a Királyi Színház.

E változatos szórakozások után el nem kerülhető szünet támadt, mert az ember gyorsan kimerül, ha minden áron érvényesülni akar és el van szánva arra, hogy meghódítja az embereket. E szünet közben rám nehezedett megint a múlt emlékezete és teljesen elnémított.

— Mi lelte, uram? — kérdezte a báróné.

— Kisértetek járnak itt, — mondtam, hogy megmagyarázzam hallgatásomat. — Itt laktam ebben a házban, száz évvel ezelőtt — igen, igen, száz évvel ezelőtt . . . sajnos, igen! száz évvel ezelőtt, mert ilyen öreg vagyok.

— Nem üzhetnök el ezeket a kisérteteket? — kérdezte elragadó anyai gyöngédséggel.

— Nem, drágám, ez egyetlen személynek az előjoga, — szólt a báró; — egyedül ő riaszthatja el a komor gondolatokat. Vallja csak meg bátran, ugye-völegénye ön X. kisasszonynak?

— Nem, báró úr, csalódik . . . felsült szerelmes vagyok! . . .

— Micsoda, a kisasszony le volna kötve másfelé? — kérdezte a báróné. Közben figyelmesen rám nézett.

— Kétségtelenül!

— Óh, ez kár . . . Igazi gyöngyszem ez a fiatal lány. Mindent egybevetve, meg vagyok győződve róla, hogy egy kicsit megszerette önt.

Kifakadtam a szegény komédiás ellen. Ettől a pillanattól fogva elkezdtek egyhangúan szapulni azt a boldogtalan énekest, aki egy fiatal lányt arra akart kényszeríteni, hogy akarata ellenére szeresse őt. A báróné végül biztosított róla, hogy mindent rendbe hoz majd legközelebb, amikor el kell utaznia Finnországba.

— Nem fog megtörténni, — jelentette ki haragosan, — hogy ezt a pompás teremést, akinek érzelmei más irányba terelődtek, rákényszerítsék erre a házasságra!

Hét óraker felálltam, hogy elbúcsúzzam. De annyira kértek, hogy maradjak még, hogy már-már azt hittem, unatkoznak ebben a házasságban, amely legfőlebb három esztendő s amelyet az ég megáldott egy kis angyalkával. Estére odavárták a bárónénak egy unokahugát, és azt óhajtották, hogy én is találkozzam még vele, hogy megmondhassam a fiatal lány egyéniségéről a véleményemet.

Mialatt erről beszélünk még, a bárónak levelet hoztak. Nyomban felbontotta és elolvasta; azután, néhány érthetetlen szót mormolva, átnyújtotta a levelet feleségének.

— Hihetetlen! — kiáltott fel a báróné, miután elolvasta.

Egy pillantással megkérdezte az urától, vajjon engem, mint barátjukat, beavathat-e a dologba, s mikor a férj rábólintott, a báróné így kiáltott fel:

— Az unokahugom írt. Képzelve, a bácsi és a néni megtiltják a lányuknak, hogy átlépje küszöbünket, s azt hozzák fel ürügyül, hogy a világ megszólhatná ezt a fiatal lányt az uram miatt!

— Ez mégis csak sok egy kicsit! — tette hozzá a báró. — Gyermek még, csinos, ártatlan, boldogtalan gyermek, aki jól érzi magát közöttünk, a rokonainál, a fiatal házastársaknál . . . És ez alkalom a megszólásra!

Elárult talán a kételkedés egy mosolya? A beszélgetés heve ellankadt; zavarodottság szakította félbe és váltotta fel, amelyet csak rosszul palástolt az a felszólítás, hogy menjünk ki sétálni a kertbe.

Vacsora után, tíz óra tájban, távoztam. Mihelyt átléptem a küszöböt, elkezdtem gondolkozni mindenben, amit ennek a sokat sejtető napnak a folyamán láttam és hallottam.

Noha a házastársak látszólag boldogok voltak és láthatóan dédelgették egymást, ebben a házasságban mégis kellett lennie valami sötét pontnak. Gondba borult ábrázatok, szórakozott pillantások, ki nem mondott dolgok valami rejtett szomorúságra vallottak, titkokra engedtek következtetni, amelyeknek félttem a fölfedezésétől.

Miért húzódnak vissza, — kérdeztem magamban, — a világtól, miért számúzik magukat egy külső városrészbe? Bizonyosan hajótörést szenvedtek az életben, ha ennyire megörültek annak, hogy az útjukba akadt valaki, még pedig akárki, akit nyomban be is avattak a dolgaikba.

Különösen a báróné nyugtalanított. Megpróbáltam felidézni magamban a képét, de zavarba hozott egész sereg különböző jellemvonás, amelyet láttam benne s amelyek közül választanom kellett. Jóságos, barátságos, rideg, rajongó, közlékeny, tartózkodó, hideg, izgatott volt, mintha tele lett volna sötét gondolatokkal és nagyratörő álmokkal. Nem volt jelentéktelen, de nem volt szellemes sem, és mégis hatással volt az emberre. Bizánci soványságában, amelyre ruhája, úgy, mint valami Szent Ceciliáé, egyszerű

és mégis nagyszerű redőkben hullt alá, a teste elragadó arányokkal gyönyörködtette a szemet; a csuklója ritka szép volt, s pici arcocskájának sápadt, megkeményedett vonásai olykor-olykor megelevenedtek, miközben csintalan jókedv villant meg bennök.

Bajos volt eldönteni, hogy kettőjük közül ki az úr a házasságban. A férj, a katona, aki parancsoláshoz szokott, de gyöngé szervezetű volt, megalázkodónak tetszett, inkább veleszületett nembánomságból, mint akaratgyöngeségből. Bizonyos, hogy barátságosan bántak egymással, ámde az első szerelemnek a tüze nélkül. Amikor megjelentem a házukban, élvezet volt számukra egy harmadikkal szemben megfiatalodniok, régi emlékek ébresztgetése közben. Ha alaposabban megfigyelte őket az ember: abból éltek, amijök megmaradt és kettesben unatkoztak. Bizonyosság volt erre az, hogy első látogatásom után nyakrafőre kaptam tőlük a meghívásokat.

Mielőtt a báróné elutazott Finnországba, az utolsó nap búcsúlátogatást tettem nála. Szép júniusi este volt. Mikor az udvarba léptem, észrevettem őt a kis kertecske kerítése mögött; egy farkasalmbokorban állt, és a látvány szokatlan szépsége meglepett. Talpig fehérben volt; piqué-ruha volt rajta, kiemelkedő himzéssel, amelyet orosz jobbagy készített remekbe; alabástrom nyaklánc, mellcsatjai és kősöntyűi olyan csillámlásba burkolták, mint mikor tejüvegburán szűrődik át a lámpa világa. És a széles levelek zöldje a halál színeit vetette bele ennek a sápadt arcnak fényeibe és árnyékaiba, amelyből kivilágítottak a koromfekete pupillák.

Ez a pillanat, mintha látomás lett volna, megragadott, lelkem mélyéig felkavart. A tisztelet érzése,

amelyet magamban hordok, fölmerült a mélyből, azzal a kívánsággal együtt, hogy ezt a tiszteletet meg is mutassam. Az üresség, amelyet az elúzótt vallásosság hagyott maga után, megtelt: az a szükséglet, hogy imádjak valakit, új formában jelentkezett. Az Istent letettem lelkem trónusáról, helyét a Nő foglalta el, de az a nő, amely szűz volt és anya volt egyidejűleg; ha ugyanis elnéztem mellette kis leánykáját, sehogysem tudtam elhinni, hogy ezt a gyermeket ő szülhette. A házastársak viszonya sohasem juttatta eszembe érzéki érintkezésüket, annyira testetlennek tünt fel előttem kapcsolatuk. E pillanattól fogva ez az asszony egy Lélek megtestesülése volt számomra, egy tiszta, megközelíthetetlen Léleké, amely azt a megdicsőült testet öltötte fel, amelybe a szentírás az elköltözöttek lelkeit öltözteti. Egy szóval: imádtam őt, anélkül, hogy akartam volna. Imádtam úgy, amint volt: mint anyát és mint hitvest, úgy, amint számomra megjelent; mint *ennek* a férjnek a feleségét, mint *ennek* a gyermeknek az anyját. Mert, hogy azt a szükségletemet, hogy imádjak valakit, kielégíthessem, szükségem volt a férj jelenlétére. Az ura nélkül, mondogattam magamban, özvegy volna, és mint özvegyet, vajjon imádnám-e? Talán, hogyha az enyém volna, az én feleségem . . .? Nem! Először is, ennyire elvetemült gondolatot meg sem ragadhattam. És aztán, ha az én feleségem volna, nem lett volna többé *ennek* a férfinak a hitvese, *ennek* a gyermeknek az anyja, *ennek* a háznak az úrnője. Úgy, amint volt, és nem másképp!

A rideg emlékek tették-e, amelyek az én számomra ehhez a régi házhoz kapcsolódtak, amelyben most ő lakott, vagy az alsóosztály ösztönei, amelyek csodálták a felsőbb fajtát, a tiszta vért (ez az érzés megszűnnék aznap, amikor nem állna többé oly magasan): a tisztelet, amellyel ez iránt az asszony

íránt viseltetem, minden tekintetben a valláshoz hasonlított, amelytől éppenhogy megszabadultam. Tisztelni akartam, fel akartam áldozni magamat, szenvedni akartam, minden reménye nélkül annak, hogy bármikor is elérjek mást, mint a tisztelettel, az önfeláldozással és a szenvedéssel járó élvezetet.

Órangyalává rendeltem ki magamat. Vigyázni akartam rá, hogy szerelmem hatalma magával ne ragadja őt. Gondosan kerültem, hogy egyedül ne maradjak vele, hogy apró bizalmaskodások, amelyeknek a férj kárát vallhatná, be ne lopózzanak közénk.

De ezen a napon, az elutazása előtt, amikor észrevettem őt a bokorban, egyedül volt. Néhány jelentéktelen szót váltottunk egymással. De egyszerre csak oly erőre kapott a megindultságom, hogy rá is átcsapott. Láttam, mialatt izzó tekintettel néztem őt, hogy feltámadt benne az a vágy, hogy megnyilatkozzék. Azt mondta, már is érzi, mennyire meg fogja sajnálni ezt a — bárha rövid — elválást a lányától és a férjétől. Unszolva arra kért, hogy szenteljem nekik szabad időmet és ne feledkezsem meg őróla sem, mialatt ő finnországi lánykám előtt veszélyben forgó érdekeimet képviseli.

— Nagyon szereti őt, szíve mélyéből, ugy-e? — kérdezte, miközben merően rám szegezte a tekintetét.

— Még kérdezi? — feleltem, alig bírva ki e kínos hazugság terhét.

És ettől a pillanattól fogva meg voltam győződve róla, hogy ez a tavaszi szerelem csak képzelgés, szeszély, szórakozás volt.

Minthogy félttem, hogy úgynevezett szerelmemmel beszennyezem, és aggódtam, hogy akaratom ellenére belebonyolítom érzelmeim hálójába, azzal a szándékkal, hogy megvédelmezem őt sajátmagam

ellen, hirtelen félbeszakítottam ezt a veszedelmes beszélgetést és a báró után tudakozódtam. Elfintorította az arcát, egészen helyesen értelmezve egy kissé különös aggodásomat. Talán — most ez a gyanúm — öröme is telt benne, hogy fölényes szépsége zavarba hozott. Talán ebben a pillanatban érezte is a féelmes varázshatalmat, amellyel ezen a Józsefen uralkodott, akinek hidegsége csak látszólagos, szűziessége csak erőltetett volt.

— Unatkozik velem, — felelte. — Gondoskodom majd segédcapatokról.

És csengő hangon szólította a férjét, aki odafönn maradt szobájában az első emeleten.

Az ablak kinyílt, és feltűnt a báró barátságos arca, amint őszinte mosollyal üdvözölt bennünket. Csakhamar lejött a kertbe. Amint ott állt, a királyi testőrség szép egyenruhájában, ragyogó jelenség volt. Sötétkék kabátjának ezüst és sárga selyem volt a himzése; férfias, erősen fejlett alakja méltó párja volt a fehér, alabástromfehér tüneménynek, amelyet megcsodáltam az oldalán. Valóban ritka pár volt: az egyiknek előnyei arra szolgáltak, hogy kiemeljék a másikéit. Igazi műélvezet, vakító látványosság volt elnézni őket.

Vacsora után a báró azzal az indítvánnyal fordult hozzám, hogy másnap este kísérik el a bárónét egy darabon a gőzhajón; majd az utolsó állomáson, a vámállomáson kiszállunk. Ennek az indítványnak, amelyet siettem elfogadni, a báróné láthatóan megörült; gyönyörködhet majd a hajó fedélzetéről, szép nyári éjszaka, a stockholmi szigettengerben . . .

. . . Másnap, este tízkor, mind a hárman a gőzhajón vagyunk, amely elszabadul a kikötőhídtől. Az éjszaka derült, az ég narancs-sárga, a tenger kék és

nyugodt. Az erdős partok elvonulnak, ebben a világtításban, amely félig nappal, félig éjszaka, s a napkelte és napnyugta kettős benyomását teszi a szemlélőre.

Éjfélután elernyed egy kissé a lelkesedésünk, amelyet eddigelé szakadatlanul új kilátások elevenítettek, amelyekből emlékek merültek fel. Küzdve küzdünk az álmoság ellen, amely el akar nyomni. Az arcok sápadtak, mikor virradni kezd, s a reggeli szélben megborzongunk. Hirtelen érzelmesség vesz erőt rajtunk. Örök barátságot fogadunk egymásnak. A sors sodort együvé bennünket, s kezd már mutatkozni a végzetes kötelék, amely egymáshoz fog fűzni bennünket. Minthogy én váltóláz következtében gyöngéledő vagyok, rosszul nézek ki, s úgy kezelnek, mint beteg gyermeket. A báróné beburkol a nagykendőjébe; kiválaszt számomra egy helyet, amelyet el kell foglalnom; megkínál egy pohárral a madeirájából; biztatva beszél hozzám, anyai gyöngédséggel. Nem rontom a kedvét. Az alvás hiánya tönkretesz; a szívem, melyről azt hittem, zárva van, megnyílik; minthogy nem vagyok hozzászokva ehhez a női gyöngédséghez, amelynek titkát csak az a nő ismeri, aki anya, tiszteletteljes hódolattól áradozom, és az agyam, amelyet az álmatlanság ingerel, poétikus álmokban képzeleg.

Ennek az elveszett éjszakának összes meg nem született álma alakot ölt, ködös, misztikus, légies alakot; egy elnyomott talentumnak egész közlőképessége könnyed víziókon át tör utat magának. Órákhosszat beszélek, megszakítás nélkül, miközben ihletemet két szempárból merítem, amelyek fáradhatatlanul rám szegeződnek. Érzem, amint törekeny testemet emészti a gondolkodás gépezetének állandó tüze, és testi létem érzése lassan elillan.

Egyszerre felbukkan a nap, s a szigetek, amelyek

ezerszámra úsznak a tengeröbölben, lángra gyúlnak. A fenyők ágai rézvörösre festődnek, a finom tülevelek ellenben kénsárgára; a parti kunyhók ablaküvegeit megaranyozza a nap; füstoszlopok szállnak fel a kéményekből és jelentik, hogy odabenn fő a kávé; a halászok tengerre szállnak, hogy bevonják a hálóikat; a sirályok megszimatozzák a sötétzöld hab alatt vonuló apró héringet és rekedtre rikácsolják magukat.

A gőzösön teljes a csend. Az utasok fülkéikben alszanak, egyedül mi állunk még a hajó farán. Az álmos kapitány fürkészve néz felénk parancsnoki hídjáról s azon tűnődik, ugyan miről beszélgethetünk olyan hosszú idő óta.

Reggel három óra, mikor hirtelen feltűnik egy földcsúcs mögött a révkalauz csónakja, hogy elszakítson bennünket egymástól.

Az öblöt már csak néhány nagyobb sziget választja el a nyílt tengertől: érezzük már, amint a habok dagadoznak, és halljuk a zajló hullámok torlódását az utolsó meredek szirteken.

Itt a búcsú pillanata. Férj és feleség fájdalmas elérzékenyüléssel megcsókolják egymást. A báróné szenvedélyesen kezei közé szorítja a kezemet és a szeme könybe lábad; férje gondjába ajánl, engem pedig arra kér, hogy vigasztaljam kissé a férjét e kétheti özvegysége alatt.

Meghajolok; megcsókolom a kezét, s eszembe se jut arra gondolni, hogy ez talán nem is illik, és hogy ezzel, akaratom ellenére, elárulom előtte legtitkosabb érzéseimet. A gép akadozik, a hajó járása meglassúdik, a révkalauz elfoglalja helyét a fedélközben. Két lépés a kötélhágcsó felé: lemegyek és ott találok magam a báró oldalán a révkalauz csónakában.

Fejünk fölött ott tornyosul a gőzös. A védő-

párkányhoz támaszkodva, ajkán fájdalmas mosollyal köszönt bennünket a kedves arc, amelynek két gyermekszeme könyben úszik. A csavar mozogni kezd, a kolosszus megindul, s orosz lobogója utána húzódik a víz fölött. Ott himbálózunk a hánykolódó habokon és a zsebkendőnket lobogtatjuk, amely nedves még az imént felszárított könnyektől. A finom arcocská még kisebb lesz, a gyengéd vonások elmosódnak, s csak két nagy szem követ még bennünket, amely két pillantásba oldódik fel s azután kialszik. Még egy pillanat, s már csak egy kéklő fátyol leng a levegőben egy japáni kalap fölött s egy batiszt-zsebkendő, amelyet lobogtatnak; majd már csak egy fehér folt, egy fehér pont; végül csak a kolosszus, amelynek ormóttan tömege piszkos füstbe burkolózik . . .

A báró meg én a révkalauz- és vám-állomáson szálltunk partra, amely nyáron át fürdőhely. A falu álomba volt még merülve; senkisémet volt a kikötőhídon, ahol megálltunk és néztük, hogy a hajó a messzeségben rézsutulva hogyan fordul jobbra, mielőtt eltűnt a sziklafok mögött, amely az utolsó bástya volt a tenger felé.

Abban a pillanatban, mikor a hajó eltűnt, a báró zokogva a nyakamba borult; egyideig átölelve tartottuk egymást, anélkül, hogy szólni tudtunk volna.

Az álmatlanság, az átvirrasztott éjszakával járó elerőtlenedés okozta e könnyeket? Komor sejtelmek vagy egészen egyszerűen a veszteség fájdalma? E pillanatban nem tudnám pontosan megmondani.

Némán és komoran bementünk a faluba, hogy megigyunk egy csésze kávé. De a vendéglő még nem volt nyitva. Végimentünk az uccákon: csupa zárt ajtós, leeresztett redőnyös kis házacská. Kijutva a faluból, magános helyre értünk, ahol egy kis csurgó folydogált. A víz tiszta volt s csábítgatott, hogy nedvesítsük meg egy kissé a szemünket. Kinyi-

tottam a toalet-táskámat s tiszta zsebkendőt, fogkefét, szappant és egy üveg kölni vizet vettem ki belőle. A báró olyan arcot vágott, mintha megütközne az agyafurtságomon; de azért örült, hogy egy kicsit ő is rendbeszedhette magát a tőlem kölcsönkért holmival. Mialatt visszatértünk a faluba, égett szén szagát éreztem, amely a parti égerfák levelein terjengett keresztül. Intettem a bárónak, hogy ez a gőzös utolsó búcsúüdvözlete, amelyet a tengeri szél hoz ide hozzánk. De ő sehogysem akarta megérteni az arcjátékomat.

A kávénál vigasztalan látvány volt a barátom. Álmos nagy feje lehorgadt a mellére, puffedt vonásai siralmasan festettek. Némi elfogódottság férközött a kapcsolatunkba. A báró, akinek rossz volt a hangulata, makacsul hallgatott. Az egyik pillanatban megragadta a kezemet és mentegetőzött szórakozottsága miatt, a következő pillanatban viaszasüllyedt megint egyetlen révedezésébe. Megtettem mindent, ami telt tőlem, hogy életet öntsek belé, de az együtthangzó alap hiányzott, a kötőjel nem volt már itt. Az arcán, amely csak az imént még nyílt és szeretetreméltó volt, lassan-lassan közönségesség és durvaság váratlan vonásai ütköztek ki. Az imádott nő bájosságának, eleven szépségének viszfénye eltűnt és előbukkant a műveletlen férfi.

Mit gondolt magában, nem tudom. Belém látott? Ha viselkedésének változásáról következtethettem lelki állapotára, akkor nagyon szétágazó érzések zsákmányának kellett lennie; hol a kezemet szorongatta, miközben első, egyetlen barátjának nevezett; hol meg hátat fordított nekem.

Rémülten éreztem ez alatt az idő alatt, hogy mindaketten csak benne, a bárónéban, és csak érte éltünk. Mióta leáldozott a napunk, elveszett minden egyéni színezetünk.

Mihelyt visszajutottunk a városba, elbúcsúztam a bárótól. De ő magával vonzolt és esengve arra kért, hogy kísérjem el őt haza.

Mikor beléptünk az elhagyott lakásba, mintha halottasházba kerültünk volna. Ujra zokogni kezdtünk. Zavaromban nem tudtam, hogyan szabaduljak kényes helyzetemből. Elhatároztam, hogy nevetni fogok.

— Nem nevetséges látvány-e, — mit gondol báró? — egy síró testőrkapitány meg egy síró királyi könyvtáros . . .

— Jól esik sírni, — mondta erre a báró.

Majd behozatta a kislánykáját, aki újra felbresztette bennünk a veszteség keserű fájdalmát.

Reggel kilenc óra volt. A báró, minthogy ereje végkép fogytán volt, meghítt, hogy aludjam egyet a pamlagon, mialatt ő meg visszavonul majd a hálószobájába. Párnát tett a fejem alá, betakart a katonai köpönyegével és azt kívánta, hogy aludjam jól, miután még egyszer megköszönte, hogy nem hagytam magára. Testvéries nyájassága felesége gyöngédségének viszhangja volt; a feleségével volt tele minden gondolata. Mély álomba merültem, miután még az utolsó pillanatban, mielőtt öntudatomat elvesztettem, megfigyeltem, amint a báró nesztelenül odalopózott rögtönzött fekvőhelyemhez, hogy még egyszer megkérdezzen, jól fekszem-e.

Dél felé ébredtem fel. A báró már fenn volt. Félt a magánosságtól! Azt indítványozta, hogy reggelizzünk együtt a Parkban. Meg is tettük. A nap eltelt, miközben erről is, arról is elbeszélgettünk, főként azonban arról a lényről, akinek létébe ojtott ág volt a létünk.

III.

(1875, július.)

A következő két napot félrehúzódva töltöttem. A magányt könyvtáramban kerestem, amelynek pincésora — régebben a szoborművek múzeumának termei — hozzájuttatott ahhoz a menedékhez, amelyre kedélyállapotomnak szüksége volt. A rokokó-stilusú nagyteremben, amely az Oroszlán-udvarra nyílt, voltak a kéziratok. Sokáig ott maradtam, miközben találomra a kezembe vettem azt, amit elég réginek gondoltam ahhoz, hogy figyelmemet elterelje a legújabb eseményekről. De mennél inkább belemélyedtem az olvasmányomba, annál jobban egybevágott a jelen a multtal, s Krisztina királynő elsárgult levelei a báróné szerelmi vallomásait suttogták a fülemben. Hogy elkerüljem a beszélgetést barátaimmal, nem mentem el a rendes vendéglőmben. A világért sem akartam megszenségteleníteni a nyelvemet azzal, hogy új hitemről vallomást tegyek az eretnekeknek; erről sohasem fognak tudomást szerezni. Féltekeny voltam a saját egyéniségemre, amely ezentúl egye-

dül az Övé lesz. Mikor az uccán jártam, azt álmodtam, hogy ministránsok mennek előttem és csengőik hangjával figyelmeztetik a tömeget az oltári szentség közeledésére, amely be volt zárva szivem szentségtartójába. Azt képzeltem, hogy gyászt viselek, gyászt egy királynőért, és csaknem felszólítottam a sokaságot, hogy vegye le a kalapját halvaszületett szerelmeknek a halála előtt, amelynek semmi reménye sem volt arra, hogy újra életre keljen.

A harmadik napon fölvert kábultságomból a felvonuló testőrség dobpergése és Chopin' hirtelen felhangzó gyászindulója. Az ablakhoz siettem és ott láttam a testőrség élén a bárót. Üdvözölt, miközben fejbiccentésének hamiskás mosollyal adott nyomatékot. Öneki támadt az a gondolata, hogy muzsikussal a báróné kedvenc darabját játszatja, s az emberei nem is sejtették, hogy az ő tiszteletére játszottak mindkettőnknek oly tömeg előtt, amelynek még kevésbbé volt sejtelme a dologról.

Egy félóra mulva fölkeresett a báró a könyvtárban. Végig a pince-sor folyosóin, amelyek tele voltak szekrényekkel és állványokkal, a kéziratostereembe vezettem. Jókedvűnek látszott és rögtön közölte velem a levél tartalmát, amelyet feleségétől kapott. Minden rendben volt. Az én számomra egy külön kis levélke volt mellékelve. Egy-kettőre átfutottam rajta, miközben tőlem telhetően palástoltam az izgatottságomat. A báróné meleg, nyílt hangon megköszönte, hogy törődtem az „öregével“ és azt írta, hogy a fájdalom, amelyet elutazása váltott ki belőlem, hízalgő volt ránézve. Ezidőszerint ott van a mentőangyalomnál, akit gyöngéden megszeretett. Nem győzte magasztalni a jellemét és azzal végezte, hogy nincs okom elcsüggedni. Ez volt az egész.

Ő tehát szeretett, a mentőangyalom, ez a szörnyeteg! Rosszul lettem, ha rá gondoltam. És most

kénytelen voltam a szerelmezt játszani akaratom ellenére; utálatos komédiázásra voltam kárhozthatva, még pedig talán végeláthatatlanul. A szerelemmel nem lehet büntetlenül játszani! Kelepcébe kerülve, dühösen azon igyekeztem, hogy azt a piszkos teremtet, aki rákényszerített a szerelemre, gondolatomban leálcázzam: mongol szemű volt, az ábrázata szürke volt, a karja vörös. Ördögi elégtétellel visszaidézttem emlékezetembe csábító modorát, gyanús viselkedését. Hiszen elég célozgatás volt a barátaim kérdéseiben is: „Ugyan miféle néemberrel sétálgatsz a külvárosokban?”

Kaján örömmel emlékeztem rá vissza, hogy milyen ravasz fogásokkal élt, milyen figyelmes volt, mennyire udvarolt, csakhogy hálójába kerítsen. Valahányszor kihúzta például az óráját a fűzöből, volt rá gondja, hogy láthassam fehéreneműjének egy darabkáját is. És az a vasárnap, amikor a Parkban sétáltunk! A nagy fasorokat jártuk, amikor azzal az indítvánnyal hozakodott elő, hogy kanyarodjunk be a sűrűbe. A hajam égnek állt, amikor ezt az indítványt hallottam: micsoda izlésteleniség! De ellenvetéseimre ezt felelte:

— Ugyan ki törődik az illendőséggel!

Kökörcsint akart szedni a mogyoróbokrok alatt. Letért a fasorból, a bokrok közé szaladt és eltűnt. Én egy kissé zavartan követtem. Kiszemelt egy védett helyet egy varjútövisbokor alatt és leült, miközben szétterjesztette a szoknyáit és kinyújtotta kicsi, de fagydaganatokkal elégtelenített lábait. Kínos perceket éltem át; a korinthusi vén szűzekre kellett gondolnom, akiket düh fogott el, ha a szokott erőszak sokáig váratott magára. Együgyű arckifejezéssel nézett rám. Becsületszavamra, az erényét aznap csak azért kiméltem meg, mert oly csúf volt és mert útálok a könnyű hódításokat.

Mindezek a részletek, amelyeket eddigelé mint bosszantóakat háttérbe szorítottam, rám nehezedtek ebben a pillanatban, amikor megnyílt előttem a kilátás, hogy szépem karjaimba roskad. Szerencsét kívántam a komédiásnak szerelmében. De bele kellett törődnöm a helyzetbe és fel kellett öltennem újra az álarcomat.

A báró, mialatt felesége levélkéjét olvastam, leült a régi könyvekkel és kéziratokkal rakott nagy asztal mellé. Elefántcsontból faragott vezénylő pálcájával babrált és szórakozottnak látszott, mintha tisztában volna vele, hogy irodalmi dolgokban nem mérkőzhet a polgáremberrel. Minden igyekvésemnek, hogy érdeklődést keltsek benne tudományos munkálkodásom iránt, útját vágta ezzel a minden meggyőződés nélkül való kijelentéssel:

— Igen, ez igazán nagyon érdekes lehet!

Minthogy rangjának jelvényei, körgallérja, vállszalagja, díszegyenruhája megaláztak, úgy iparkodtam helyreállítani újból az egyensúlyt, hogy a tudásomat fitogtattam. De csak azt értem el, hogy zavarba jött.

Kard és toll! A nemes lefelé, a polgár fölfelé! Az asszony talán a maga éleslátásával, anélkül, hogy tudatában lett volna, előre látta a jövőt, amikor jövődő gyermekei számára az értelem nemességéből választott apát!

A báró, noha mindig arra törekedett, hogy úgy bánjon velem, mint egyenrangúval, elfogódottnak érezte magát velem szemben, anélkül, hogy megvallotta volna ezt sajátmagának. Olykor kellő tisztelettel adózott a tudományomnak, s ezzel hallgatólagon beismerte, hogy ezen a ponton nem mérkőzhetik velem. Olykor azonban megfeledkezett magáról és rávetette magát valamilyen vitás kérdésre; ilyenkor azonban elég volt a bárónénak egyetlen szava, hogy

vitatkozási hevében megfélekezze. Felesége szemében az öröklött címer alig tett számot, s a kapitány parádés egyenruhája kénytelen volt háttérbe szorulni a tudós poros kabátja mellett. Hiszen a báró maga is elismerte ezt, mikor festőzubbonyt öltött és beállt a műteremben utolsónak a tanítványok közé! Igaz; csakhogy a finomult nevelés maradványa, valami hagyományos megszokás mindig megmaradt, s a féltékenységnek az a gyűlölete, amellyel a tudománnyal foglalkozók és a katonatisztek egymás iránt viseltetnek, benne volt az ő véreben is.

Egyelőre nélkülözhetetlen voltam a számára, mert megosztottam a bánatát, s ez volt az oka annak, hogy meghívott magához ebédre.

A kávé után azt indítványozta, hogy írjunk a bárónénak. Kezembe nyomott egy tollat és papirost tett elém. Írásra kényszerítve, akár akartam, akár nem, mindennapi szófordulatokon törtem a fejemet, amelyek alá elrejtettem azt, amit a szívem gondolt.

A levelet, mikor elkészültem vele, átnyújtottam nyitva a bárónak, azzal a kéréssel, hogy fussa át.

— Sohasem olvasom másnak a leveleit, — felelte álbüszkeség hangján.

— Én pedig sohasem írok más feleségének a férj háta mögött.

Egy pillantással meggyőződött a levél tartalmáról s azután a saját levelével együtt lepecsételte, miközben rejtelmesen mosolygott.

Az egész hét folyamán nem láttam a bárót. Egy este összetalálkoztam vele egy uccasarkon. Látszólag nagyon örült a találkozásnak, és nyomban bementünk egy kávéházba, hogy meghallgathassam halaszthatatlan közlenivalóit.

Néhány napot vidéken töltött felesége híres unokahugánál. Anélkül, hogy ezt a csábító személyt valaha láttam volna, egyéniségét nyomban föl-

fedeztem azokban a reflexekben, amelyeket a báró megőrzött sajátmagán. Az önhittségét és rendes búskomorságát otthagya az unokanővéknél. Az arcán, mintha pirosító lett volna, derűs érzékiség tükröződött; a szókincse néhány, kétes izlésre valló, közönséges kifejezéssel gazdagodott; hangjának színe meglepő módon megváltozott.

Gyöngé lélek, gondoltam magamban, aki zsák-mányul esik minden benyomásnak; sima tábla, amelyre a legkönnyebb női kéz is tetszése szerint ráírja vagy a saját ostobaságát vagy a saját szellemességét.

A férfi holmi operette-hősfélévé lett benne, aki élcelődött, mókázott, vidám volt. Polgári ruhában elvesztette egyébként minden varázsát; és amikor, a vacsora után, egykissé kapatosan, azt indítványozta, hogy menjünk lányokhoz, visszataszítónak találtam. Határozottan nem volt rajta semmi egyéb, mint a cifra kabátja, a vállszalagja, a körgallérja!

Mikor elérte mámora tetőpontját, be akart avatni hálószobája titkaiba. Én félre nem érthetően félbeszakítottam őt és méltatlankodva felfüggesztettem az ülést, noha a báró biztosított róla, hogy felesége teljes szabadságot adott neki arra, hogy özvegysége alatt szórakozzék. Ez eleinte igen emberi dolognak tűnt fel előttem, később pedig megerősítette a báróné hideg természetéről alkotott véleményemet. Meglehetősen korán elváltunk egymástól és én visszatértem a lakásomba, zavartan az indiszkrét leleplezések következtében, amelyeket az imént hallottam volt.

Tehát ez az asszony, aki szerelmes volt a férjébe, három esztendei kapcsolat után megadta neki a testi szabadságot, anélkül, hogy a maga számára ugyanezeket a jogokat kívánta volna! Ez valóban különös volt, természetellenes, mint a szerelem féltékenység

nélkül, mint valaminek az előlapja a hátlap nélkül. Ez nem volt lehetséges! Hanem valami másról lehetett szó. A báróné szüziességű, a báró legalább így mondta bizalmasan. Ez megint szokatlan valami! Tehát valóban annak a szüzi anyának a megtestesülése, akit sejtettem benne. És a szüziesség nem olyan tulajdonság-e, amely a magasabbrendű fajt jellemzi? A lélek tisztasága, amely az erkölcsök finomultságához kapcsolódott a felsőbb körökben? Mindez szakasztott úgy volt, ahogy ifjúságomban elképzeltem; akkoriban minden fiatal lány csak tiszteletet váltott ki belőlem, anélkül, hogy érzéki vágyaimat felébresztette volna. Az asszony gyermekálmai, édes tudatlansága, oly probléma, amelynek bonyolultságát az agglegény el sem tudja képzelni!

Végül visszatért a báróné; ragyogott az egészségtől, az emlékek, amelyeket lánykori barátnőivel való találkozása ébresztett fel benne, megifjították.

— Itt van Noé bárkájának a galambja, az olajfa-levéllel, — mondta, miközben átnyujtotta nekem ügynevezett jegyesemnek egy levelét.

Elolvastam a követelőző, szintelen fecsegést, egy szívtelen kékharisnyának az irkafirkáját, aki házasság — akármilyen házasság — révén akart szabaddá lenni.

Az olvasmány után, amelyet látszólagos, de nem őszinte örömmel végeztem, le akartam rázni a nyakamról ezt az ostoba históriát.

— Közölheti végre velem, — kérdeztem a bárónétól, — vajjon ez a hölgy jegyese-e az énekesnek?

— Igen is és nem is.

— Igéret köti őt hozzá?

— Nem!

— Óhajtja ezt a házasságot?

— Nem!

— Óhajtják a szülei?

— Utálják az énekesét.

— Mért akarja hát mindenáron kiszolgáltatni magát ennek az embernek?

— Mert . . . Igazán nem tudom.

— Szeret engem?

— Talán.

— Hiszen akkor „férjvadász“. Az az egyetlen gondolata, hogy ahhoz menjen feleségül, aki legtöbbet kínál érte. Ez a lány nem ért a szerelemhez.

— De hát, uram, mit ért ön a szerelem alatt?

— Őszintén szólva: olyan érzést, amely elnyom minden más érzést; természeti erőt, amelynek semmi sem áll ellent; valamit, ami hasonlít a mennydörgéshez, a dagadó árhoz, a vízeséshez, a viharhoz . . .

A szemembe nézett, elfojtva lelke mélyén mindazt, amit készen tartogatott barátnője védelmezésére.

— És ezzel az erővel szereti ön azt a lányt? — kérdezte.

Ebben a pillanatban meg akartam neki mindent vallani. De aztán? . . . A kötelék szét volna tépve, már pedig a hazugság, amely megvédelmezett engem ez ellen a bűnös szerelem ellen, számomra nélkülözhetetlenné vált.

Hogy elkerüljem a határozott választ, arra kértem a bárónét, hogy ne beszéljen többé erről a dologról. Ez a szép teremtség az én számomra meghalt s nekem most már csak az a kegyetlen kötelességem van, hogy elfelejtsem őt.

A báróné mindent megtett, hogy megvigasztaljon, de nem titkolta el előttem, hogy az énekes veszedelmes vetélytárs, mert megvan az az előnye, hogy ott van személyesen a nő mellett.

A báró, akit fárasztott a beszélgetésünk, közbeszólt és előre megmondta, hogy pórul fogunk járni.

— Az ember ne avatkozzék bele mások szívügyeibe.

Ezt oly ridegen mondta, hogy a báróné arca a bosszankodás lángjába borult. El kellett hárítanom a kitörni készülő vihart és másra tereltem a beszélgetést.

IV.

(1875, július—augusztus.)

A kő gördülőben volt.

A hazugság, amely eredetileg futó ötlet volt csak, megszilárdult; szégyen és félelem oly alakoskodásra kényszerített rá, hogy ez a szerelmi kaland végül költői mesévé lett, amelyben már én magam is hittem. A boldogtalan szerelmes szerepét játszottam, amelyet nem volt tulságosan nehéz játszanom, minthogy — érzelmeim tárgyát kivéve — megfelelt tényleges helyzetemnek.

Amnyira juttattam a dolgot, hogy foglya lettem saját hálómnak. Egy szép napon, amikor beléptem a szobámba, ott találtam egy X. nevű úrnak, egy vámhivatali irodatisztnek, a névjegyét. Az illető nem volt senki más, mint az „ő“ atyja. Nyomban viszonzottam a látogatást. Kis öreg emberke volt, aki kellemetlenül hasonlított a leányához: a karikatúra karikatúrája. Az első dolga az volt, hogy teljességgel úgy kezelt, mint jövendő vejét. Tudakozódott a családomról, a jövedelmemről, a kilátásaimról; szóval valóságosan megegzaminált. A dolog kezdett ko-

molyra fordulni . . . Mit tegyek? Tőlem telhetően lekicsinyítettem magamat előtte, hogy atyai tekintetét eltereljem magamról. Hogy miért jött Stockholmba, azzal nagyon is tisztában voltam. Vagy le akarta rázni nyakáról az énekest, aki nem tetszett neki, vagy pedig szépem elszánta magát rá, hogy engem tüntet ki a választásával, föltéve, hogy a szakértői vélemény elég magasra fog taksálni. Ugyancsak kellemetlen fráternek mutatkoztam, kibújtam minden alkalom alól, sőt egy ebédet is elmulasztottam a bárónénál; kifárasztottam ezt a boldogtalan apóst, amennyiben minduntalan megszöktem előle azzal az ürüggyel, hogy sürgős hivatalos dolgom van a könyvtárban, míg végül — hiszen éppen ezt akartam — a dühbe gurult irodatiszt időnek előtte elutazott.

Sejtette vajjon a komédiásom, melyik vetélytársának köszönhette szerencsétlen házaseletét, amikor feleségül vette végül a Madonnáját? Kétségtelenül sohasem tudta meg és kevélyen saját magának tulajdonította azt az eredményt, hogy engem kiűtött a nyeregből.

Közbejött ezután valami, ami sorsunkat illetőleg nem maradt következmények nélkül. A báróné hirtelen falura utazott a kislánykájával. Augusztus első napjaiban. Egészségi okokból a Mälar-parti Mariafred fürdőt választotta ki, ahol akkor éppen ott volt a kis unokanővér is a szüleivel.

Ezt a nyakra-főre való elutazást, egy nappal az után, hogy egy hosszú útjáról visszatért, nagyon furcsának találtam; minthogy azonban semmi közöm sem volt a dologhoz, nyugodtan viselkedtem. Eltelt három nap, amikor a báró hivatott. Nyugtalan volt, idegesen, furán viselkedett. Közölte velem, hogy a báróné nemsokára hazajön.

— Úgy? — kiáltottam fel, jobban elárulva az álmélgódásomat, mint akartam.

— Igen . . . Nagyon izgatott: az éghajlat árt neki. Érthetetlen levelet kaptam tőle, amely nagyon aggaszt. Különben is sohasem tudtam megérteni a bogarait: bolond gondolatok háborgatják. Most azt képzeli, hogy maga haragszik rá!

Elképzelhető, milyen arcot kellett vágnom a dologhoz?

— Nem dőreség? Mindenesetre szívem mélyéből arra kérem önt, tegyen úgy, mintha nem venne észre semmit sem, amikor a feleségem visszajön, mert szégyenli az állhatatlanságát. Nagyon büszke teremtés, és ha azt gyanítaná, hogy ön helyteleníti a szélejeit, valami ostobaságot csinálna.

Kezd a dolog rosszra fordulni, gondoltam magamban. És ettől a pillanattól fogva menekülésre gondoltam, mert nem akartam vállalni a hős szerepét a szenvedélynek oly regényében, amelynek hamarosan várható volt a kifejlődése.

Az első meghívást visszautasítottam oly ürügyekkel, amelyeket rosszul eszeltem ki s amelyeket tévesen értelmeztek. Az eredmény az volt, hogy a báró találkozózt kért tőlem és megkérdezte, mi az oka nem éppen barátságos viselkedésemnek. Én természetesen nem tudtam mit felelni, ő pedig arra használta fel zavaromat, hogy kicsalta tőlem azt az ígéretet, hogy elkísérem őket egy kirándulásra.

A báróné, mikor viszontláttam, rossz színben volt: az arca hervadt volt, a szeme csillogott. Én nagyon zárkózottnak mutatkoztam, fagyos hangon beszéltem, teljesen visszahúzódtam. Hajón rándultunk ki s egy ismert vendéglőnél szálltunk partra, ahol a báró a nagybátyjával akart találkozni. A vacsora a szabadban meglehetősen sivár mulatság volt: előtünk a fekete tó terült el, amelyet fekete hegyek fog-

tak keretbe; fölöttünk százados hársfák megfeketült törzsei emelkedtek.

A társalgás száraz volt és vontatott és jelentéktelen dolgok körül forgott. Mintha civódás utófájdalmait vettem volna észre, amely még nem simult el teljesen a házastársak között, s amelynek fenyegető kitörése elől szerettem volna idejekorán elvonulni. Sajnos, a nagybácsi és az unokaöcs felállt az asztaltól személyes ügyeik megbeszélése végett. Az aknának fel kellett robbannia.

Mihelyt egyedül maradtunk, a báróné odahajolt hozzám és izgatottan így szólt:

— Tudja, hogy Gusztáv bosszankodott, nagyon bosszankodott hirtelen visszatérésem miatt?

— Nem volt róla tudomásom.

— Akkor azt sem tudja, hogy arra számított, hogy szabad vasárnapjain csábító unokahugommal találkozhat majd.

— Kérem, báróné, — szóltam a szavába vágva, — ha vádakkal szándékozik előhozakodni, akkor tegye ezt legalább a vádlott jelenlétében.

. . . Mit műveltem? Istenem! Gorombaság volt ez a nyers, félre nem érthető rendreutasítás, amelyet egy nemembeli felebarátom érdekében vágtam az arcába egy áruló asszonynak.

— Ez több a soknál, uram! — kiáltott a báróné, miközben meglepetésében felváltva hol elvörösödött, hol elsápadt.

— Mindenesetre, drága báróné!

Vége volt közöttünk mindennek. Örökre!

Mihelyt az ura visszatért, a báróné odasietett hozzá és a karjába kapaszkodott, mintha védelmet akarna keresni egy ellenséggel szemben. A báró észrevett valamit, de nem értette meg feleségének az izgatottságát.

A kikötőhelyen elváltam tőlük azzal az ürüggyel,

hogy látogatást kell tennem egy közeli villában. Visszatértem a városba, anélkül hogy meg tudnám mondani, hogyan. A lábaim élettelen testet cipeltek; az élet csomója keresztül volt vágva. Holttest volt, amely gyászmenetében vonult tova velem.

Egyedül! Megint magános emberré lettem, barátok nélkül, családtalanul. És nem volt mit imádnom! Az Isten nem engedte meg, hogy ujjá teremtem. A Madonna szobra leomlott; a szép szobormű mögül előbújt az asszony: az álnok, a hűtlen, a karmokkal fegyverzett! Amikor meghittjévé akart tenni, megtette az első lépést a házasságtörés felé, és ebben a pillanatban feltámadt bennem a gyűlölet a női nem iránt. Megsértette bennem a férfit és a férfi-nemet, és én férjének a pártját fogtam az asszony pártjával szemben. Azzal azonban nem áltattam magam, hogy erényes vagyok. A férfi a szerelemben sohasem tolvaj, mert azt veszi csak el, amit adnak neki. Csak a nő az, aki lop és eladja magát. És az egyetlen eset, amikor valóban önzetlenül adja oda magát, a házasságtörés. A fiatal lány eladja magát, a fiatal asszony eladja magát, egyedül a házasságtörő nő adja oda magát a kedvesének, miközben meglopja a férjét!

Én egyébként nem kívántam őt szeretőnek; mindig csak női barátsággal töltött el. Gyermekeinek a védőszárnyai alatt, az én számomra mindig az anyaságot jelképezte. És amikor a férje oldalán volt, sohasem éreztem azt a kisértést, hogy oly élvezeteket osszak meg vele, amelyeket — önmagukban tisztátalanok lévén — csak a bírás teljessége, kizárólagossága nemesít meg.

Megsemmisülten, megtörve érkeztem vissza a szobámba, magánosabban, sajnós! mint azelőtt, mint-hogy a tudós bohémtársasághoz tartozó cimboráimtól visszahúzódtam, amikor kapcsolatam a bárónéval megkezdődött.

V.

(1875, augusztus.)

Meglehetős nagy szobám volt a tető alatt, amelynek mindkét padlásablaka az új kikötőre, az öbölre és a déli városrész sziklás magaslataira nyílt. Az ablakfülkékben egy kis kertet rendeztem be magamnak. Bengáliai rózsák, azáleák, gerániumok láttak el sorjában virággal titkos kultuszomhoz, amelyet Madonnámnak és gyermekének szenteltem. Mindennapi szokásommá vált, hogy estefelé leeresszem gördülő függönyömet, virágcserepeimet apszisz formájában rendezzem el s alája felállítsam a báróné arcképét, amelyet a lámpa megvilágított. Fiatal anya volt ezen a képen; egy kissé szigorú vonásainak magasztos volt a tisztasága, finom fejét szőke haja koronázta; világos ruhát viselt, amely az álláig ért s az arcot ráncba szedett nyakfodorral keretezte; mellette ott áll egy asztalon a leánykája, tiszta fehérben, és fájdalmasan tekint mély szemével a szemlélőre. Hány levelet írtam „Barátaimnak“ ez előtt a kép előtt, amelyeket másnap reggel elküldtem

a báró úr címére! Ez volt ebben az időben az egyetlen módja annak, hogy tehetségemet mint író felhasználhassam. Valóban lelkemnek a lelkét tettem bele.

Hogy ennek az eltévelygett művészléleknek irányt mutassak, felszólítottam a bárónét, hogy költői ábrándjain az irodalmi forma segítségével iparkodjék urrá lenni. Elvittem neki a világirodalom remekműveit. Összefoglalások, magyarázatok, taglalások révén, amelyekhez tanácsokat és gyakorlati útmutatásokat fűztem, megadtam neki az első nélkülözhetetlen fogalmakat a költői kompozícióra vonatkozólag. Érdeklődése csak mérsékelt volt, mert kezdettől fogva kételkedett benne, van-e képessége az írás művészetére. Én azt feleltem neki, hogy minden emberben, aki nevelésben részesült, megvan a képesség arra, hogy írjon, ha mást nem, hát levelet, ennél fogva rejtve magában hordja az író csiráját, amelyet ki kell csak fejleszteni. Mindez falra hányt borsó volt, a szenvedély, amely a szinpad felé vonzotta, nagyon is mélyen beoltódott szívós agyvelejébe. Biztosított róla, hogy a beszélés művészete vele született; és minthogy helyzete nem engedte meg neki, hogy a deszkákra lépjen, amelyekről lemondani nem akart, családi boldogságának rovására mártírnak kezdte érezni magát. A férje társam volt a jótékonságnak ebben a munkájában, amelyre azzal a titkos óhajtalással vállalkoztam, hogy mindkettőjük házi békéjét megóvjam minden siralmas összeomlástól. A férj nem győzött hálálkodni nekem, de komolyan nem mert a dolog iránt érdeklődni. Bárha a báróné ellene volt a dolognak, én mégis ragaszkodtam a gondolatomhoz és minden levelemben azt ajánlottam neki, hogy vágja ki magából teljesen ezt a belső daganatot és próbálkozzék meg regény, dráma vagy költemény írásával.

— Foglalja szavakba életének a lényeges tartalmát, — írtam neki, — ha megindító válságokkal teljes életet élt át! Vegyen elő egy konc papiroost, fogja a tollát és legyen mindenekelőtt őszinte, akkor író lesz, — ismételtem Börne mondását.

— Kínos dolog még egyszer átélni egy keserves életet, — válaszolta. — Nem, a művészetben el akarom felejteni sajátmagamat, miközben beleburkolózom oly jellemekbe, amelyek az enyémtől nagyon különböznek.

Sohasem vettem fel magamban azt a kérdést, ugyan mi lehet az, amit felejteni akar; a multját voltaképpen nem ismertem. Félt talán megadni élete rejtélyének a megoldását, félt kiszolgáltatni a kulcsot jelleméhez? El akart rejtőzni mint színésznő az álarcok mögött, vagy oly szerepek révén, amelyek különbek voltak nála, nőni akart?

Amikor kifogytam az érvekből, azt ajánlottam neki, hogy kezdje mint fordító; ez tökéletesíti a stílusát és bevezeti a kiadóknál.

— És legalább jól megfizetik a fordítást? — kérdezte.

— Elég jól, de az embernek alaposan értenie kell a dolgát, — feleltem neki.

— Talán azt képzeled, hogy 'kapzsi nő vagyok, — mondta, — de engem nem vonz az olyan munka, amely nem jár kézzelfogható eredménnyel.

Őt is hatalmába kerítette az az örület, amely a mai nőket jellemzi, hogy maguk akarják megkeresni a kenyerüket! A báró kételkedő arcot vágott, mintha azt akarná mondani, hogy szivesebben látná, ha felesége jobban vezetné a háztartását, mint hogy tíz fillért keressen a háztartás elhanyagolásával.

A báróné ettől a naptól fogva kérésekkel ostromolt.

— Keressen a számomra egy lefordítani való jó könyvet és kiadót, — mondogatta.

Hogy szabaduljak valahogyan a csávából, vittem neki két egészen rövid „Innen-Onnan“-t, amelyet egy nem fizető képes lapnak szántam. Eltelt egy hét anélkül, hogy a fordítás, amely két óra alatt elintézhető könnyű feladat volt, elkészült volna. A báró, akinek volt néha bátorsága ingerkedni a feleségével, árulkodott rá, hogy szeret henyélni és az ágyban heverész, amíg rá nem süt a nap. A visszautasítás, amelyben ezért részesült, arra vallott, hogy sebezhető pontot érintett. Erre aztán abbahagytam az unszolásomat, mert nem volt kedvem a viszálykodás almáját dobni a házastársak közé.

Ez volt a helyzet, mikor szakítottam a bárónéval. . . . Ott ültem a padlás-szobámban a báróné levelei előtt; amint sorjában végigolvastam őket, a szívem összeszorult. Kétségbeesett lélek volt, felhasználatlan erő, érvényesülni nem tudó tehetség, szakasztott olyan, mint az enyém. Ez volt az oka kölcsönös rokonszenvünknek. Úgy szenvedtem rajta keresztül, mintha beteg szerv lett volna, határos az én szenvedő, sorvadozó lelkeimmel, amely magában képtelen volt arra, hogy a fájdalmak kegyetlen élvezetét érezze.

És mit is tett hát voltaképpen, hogy megvontam tőle részvéteimet? A féltékenység egy válságos pillanatában panaszkodott előttem a családi boldogtalanságáról! És én visszataszítottam, rárivaltam, holott észre kellett volna térítenem; és ezt annál könnyebben megtehettem volna, mert hiszen szabad mozgást engedett férjének — a férj saját vallomása szerint — házastársi kötelességei terén.

Mérhetetlen részvét támadt bennem ez iránt az asszony iránt, akinek félelmes titkokat kellett rejtegetnie, rendellenességeket testi és lelki mivoltának a

fejlődésében. Azt képzeltem ebben a pillanatban, hogy rossz cselekedetet követnék el, ha engedném, hogy lefelé csússzon. Amikor vigasztalanságom a legfőbb fokra hágott, leültem és írtam neki, hogy a bocsánatát kérjem. Kértem, hogy felejtse el, ami történt, s a sajnálatos benyomást, amelyet észrevettem, félreértésre vezettem vissza. De hiába kerestem a szavakat, a tollam tétlen maradt. Kimerülten levettem magam az ágyamra.

Másnap borús, meleg augusztusi reggelre ébredtem. Leverten és bosszúsan bementem nyolc órára a könyvtárba. Minthogy a kulcs nálam volt, beléphettem és egyedül tölthettem el ott három órát, amíg a könyvtár meg nem nyílt a közönség számára. Ideoda kóvályogtam a folyosókon a könyvek két sora között, ahol az a felséges magány ölelt körül, amelyben az ember nincs többé egyedül. Meghitt közelségbe jutottak egymással minden idők kiválasztott szellemei és a gondolataim.

Miközben hol itt, hol ott kivettem egy-egy kötetet, iparkodtam ráirányítani az érdeklődésemet egy tárgyra, hogy elfelejtsem a tegnapesti jelenet kínos benyomását. De a bukott Madonna beszennyezett képét nem tudtam kiűzni az agyamból. Mikor föltekintettem az átfutott oldalakról, anélkül, hogy csak egyetlen szóra is emlékeztem volna, úgy rémlett, látom őt (mintha hallucinálnék) megjelenni: lefelé ment a lépcsőn, amely az alacsony karzat háttérében végeláthatatlan perspektívában kigyózott. Mialatt lefelé ment, megemelte kék ruhájának hosszú ráncait, úgy, hogy láthattam pici lábát, kecses bokáját; árulásra csalogatott szemegolyóinak sanda pillantásával, kínálta magát azzal az álnok és annyira érzéki mosolygással, amelyet csak tegnap fődöztem fel rajta. És ez a fantóm fölébresztette bennem az érzékiséget, amely három hónap óta el volt temetve, oly

szüziessé tett tiszta légköre, minthogy heves vágyódásom kezdett individualizálódni, kezdett egyetlen tárgyra összpontosulni. Igen! Vágytam reá. Nyomban elképzeltem őt mezitlenül, miközben átvittem fehér testére ruházatának simuló vonalát, amelyet kívülről tudtam. És miután gondolataimnak volt már céljuk, kikerestem az olasz múzeumoknak egy ismertetését, amely az összes híres szoborműveket képben reprodukálta. Próbáltam tudományos kutatás útján megtalálni ennek az asszonynak a mintaképét. Meg akartam ismerni a fajtát és a fajt, amelyhez tartozott. Szabadon választhattam.

A kemény mellű, kerek csipőjű Vénusz volt-e, a normális nő, aki a férfit várja, bizonyos lévén szépsége ragyogó diadalában? — Nem! . . .

Junó? A termékeny anya gyermekével, a szülő nő, aki a gyermekágyban elnyújtózik és fenséges testének szemérmessé nyilvánított részeit mutatja tüntetően? — Ez sem! . . .

Minerva volt, a kékharisnya, az aggszűz, aki lapos keblét férfias vért alá rejti? — Szó sincs róla! . . .

Akkor hát Diána! A sápadt istennő, az éjszaka istennője, aki fél a nappal fenyegető világosságától, kegyetlen a maga akaratlan szüzességében, amely hibás alkat következménye, ez az inkább fiú, mint lány, aki kényszerűségből tisztességes, aki Aktaeonnak nem tudja megbocsátani, hogy fürdés közben meglepte őt. Diána? Talán ez a fajta, de nem ez a faj!

A jövő fogja végleg eldönteni! De ez a gyöngéd test, ezek a finom tagok, ez a kecses arc, ez a büszke mosoly, ez az elburkolt kebel, ez égne titkos vágyakban, ez korbácsolná a szenvedélyt oly fokra, hogy vért kívánna látni? Óh! Diána! Igen, ez az, ez az!

Folytattam kutatásaimat; átböngésztem az összes műgyűjtemény-katalógusokat, amelyeket az ál-

lam dús kincstára őrzött; a szűzi istennő fantómját ki akartam tépni gondolataimból. Összehasonlításokat végeztem, ötleteim helyességét tudós módjára ellenőriztem, a nagy épület egyik végéből a másikba menve, aszerint, amint erre vagy arra a munkára utalódtam. Az óraiütés hangja ragadott ki végül is képzelgéseimből. Megjelentek a kollégáim és visszazóltottak megszokott kötelességemhez.

VI.

(1875, augusztus.)

Este elhatároztam, hogy fölkeresem barátaimat a klubban. Mikor beléptem a laboratóriumba, pokoli örömrivalgással üdvözöltek, ami újra lelket öntött belém. A szoba közepén asztal van oltár módjára elhelyezve, rajta halálfej nagy üveg ciankáli előtt. A koponya mellett puncsfoltos, nyitott biblia. Sebészi gummicsövecskék benne az olvasójelek.

Köröskörül puncsos poharak ragyogó sora, amelyekbe retortából töltögetik az italt. A cimborák javában igyekeznek a berúgás felé. Félliteres üveglombikot nyujtanak felém, amelyet egy hajtásra fenéig ürítek. A társaság valamennyi tagja elordítja a klub kötelező szitkozódását: „Fene egye!” Én azzal válaszolok, hogy rázendítek a „Romlott személyek” nótájára:

Csak a mámor
És az ámor
A valódi életcél!

Ez után az előjáték után általános kiabálás, szörnyű lárma támad és helyeslő biztatások közepe belekezek jól ismert gyalázkodásaim előadásába. Zengő versekben, anatómiai kifejezésekkel dicsőitem a nőt, mint annak a tehetetlenségnek megtestesülését, amelynél fogva a férfi egymagában képtelen a gyönyörré.

Megittasulok a nyers szavaktól, a megszenszegtelenítés szavaitól, amelyekkel a Madonnát dobálom; kielégítetlen vágyakozásomnak a beteges eredménye ez. Gyűlöletemnek oly heves a kitörése a hűtlen bálvány ellen, hogy keserű vigasztalódást érzek. A cimborák, szegény éhenkórászok, akik a szerelmet csak nyilvánosházakban ismerték meg, elragadtatva hallgatják oly társaságbeli nők mocskolását, akikhez nem közelíthetnek.

A mámor fokozódik. Boldog vagyok, hogy férfihangokat hallok, miután hónapokat tékoztam el érzélgős nyöszörgés, áltisztesség, képmutató ártatlanság közepette. Mintha levetettem volna az álarcot, hátravettem volna a fátylat, mellyel Tartuffe a bujaságát leplezte. Látom lelki szememmel az imádot, amint átengedi magát a hitvesi szerelem minden szeszélyének, hogy elűzze unalmas létének unalmát. Óhozzá, a távollévőhöz, intézem gyalázkodásaimat, őt halmozom el sértéseimmal, őt mocskolom be a fürtelemmel, amelyet tehetetlen dühömben kiadok magamból, örvöngve, hogy nem bírhatom őt, minthogy van bennem valami erő, amely visszatart a büntől.

Szemeimben a laboratórium — túlizgatott érzékeim víziójaként — roppant dáridó templomává növekszik, benyomásoknak egész tömegével. Az állványokon a szivárvány valamennyi színében világolnak a palackok: a minium vörösében, a hamuzsír narancsában, a kén sárgájában, a rézrozsa zöldjé-

ben, a vitriol kékjében. A levegő dohányfüsttel és a citromos arrakpuncs gőzével terhes, amely boldog országok határozatlan képzeiteit ébreszti. A szándékosan elhangolt és valami ismeretlen hangnemben újrahangolt zongora, kontárkezek alatt, úgy nyögi Beethoven indulóját, hogy csak a ritmusa ismerhető fel. A tivornyázó arcok sápadtan imbolyognak a kékesfekete ködben, amely a pipákból gomolyog fölfelé. A hadnagy aranyos vállszalagja, a filozófia doktorának fekete szakála, az orvos himzett ingmelle, a halálfej a tátongó szemüregekkel, a bömbölés, a felfordulás, az undok hangzavar, a felidézett tisztátalan képek: mindez ott kavargó vértolulással háborgatott agyamban, mikor egyszerre csak egyetlen elszabaduló kiáltásba olvadnak össze a különböző hangok:

— El a nőkhöz, legények!

És rázendít búcsúzóul az egész kar a nótára:

Csak a mámor

És az ámor

A valódi életcél!

Magunkra kapjuk a köpönyeget, feltesszük a kalapot. Azután fölkerekedünk.

Egy félóra mulva beront a banda a lányokhoz; erős barnasört iszunk, a kályhában pattog a tűz, és barátaim élőképekkel avatják fel a Saturnáliáknak ezt az éjszakáját . . .

VII.

(1875, szeptember.)

Mikor, világos nappal, felébredtem a saját ágyamban, csodálkozva éreztem, hogy újra a magam ura vagyok. Az egészségtelen érzélgősségnek nyoma sem maradt, s az éjszaka öleléseiben elfelejtettem a Madonna kultuszát. Képzelt szerelmemet a szellem vagy a hús gyarlóságának tekintettem: ami e pillanatban ugyanegy volt számomra.

Miután hideg vízben megfürödtem és reggelivel helyreállítottam magamat, hozzáláttam rendes munkámhoz, elégedetten, hogy mindennek véget vettem. Lassan végeztem a dolgomat, és gyorsan teltek az órák.

Félegy volt, mikor a szolga jelentette, hogy a báró keres!

— Ejnye! — gondoltam magamban, — pedig azt hittem, vége az epizódnak!

És elkészültem rá, hogy lesz mit hallanom.

A báró csupa öröm és jókedv volt és melegen megszorította a kezemet. Azért jött, hogy meghívjon

egy újabb hajókirándulásra Södertelje fürdőbe, ahol műkedvelő előadás lesz.

Visszautasítottam a meghívást, sürgős munkámra hivatkozva.

— A feleségemet, — kezdte újra, — nagyon lekötelezné, ha eljönne. Egyébként ott lesz Bébé is . .

Bébé — a hires unokanővér volt. A báró oly esengve kért, oly ellenállhatatlanul, annyira megindító módon, miközben szomorú tekintetével lassan végigsimogatott, hogy éreztem, hogy már-már elgyöngülök. Ahelyett azonban, hogy nyiltan elfogadtam volna a meghívást, ezzel a kérdéssel válaszoltam:

— A báróné egészséges?

— Tegnap nem volt jól, sőt nagyon rosszul érezte magát, de ma reggel óta jobban van. Kedves barátom, — tette hozzá, — mi történt a minap este Nackában*) maguk között? A feleségem azt állítja, hogy valami félreértésről van szó és hogy ön ok nélkül háborodott fel.

— Valóban, — feleltem egy kissé bizonytalanul, — nem értettem meg a dolgot. Talán valamivel többet ittam a kelleténél. Akaratlanul hibát követtem el.

— Felejtsük el, ami történt; akarja? — sietett a báró a felelettel, — és maradjunk továbbra is jóbarátok. Az asszonynépség néha furamód érzékeny, hiszen ezt tudja. Tehát rendben vagyunk? Eljön, ugy-e? Ma négy órakor. Bizonyosan számítunk önre.

Rámondtam, hogy elmegyek.

. . . Megoldatlan rejtély!

Félreértés? . . . De rosszul volt! Rosszul, mert félt, mert bosszankodott . . . de mért?

A történet most újra érdekessé vált azon a réven, hogy megjelent a színen a kis ismeretlen; és

*) *Nacka* kirándulóhely Stockholm közelében. Itt tudjuk meg, hogy a IV. fejezetben Nackába rándultak ki. *A ford.*

dobogott egy kissé a szívem, mikor megállapodásunkhoz képest négy órákor a hajóra szálltam.

Mikor ráakadtam barátaimra, észrevettem, hogy a báróné úgy üdvözölt, mintha a testvérem lett volna.

— Csak nem haragszik rám kemény szavaimért? — így szólított meg, hozzám lépve. — Nagyon könnyen kijövök a sodromból . . .

— Hagyjuk ezt, — feleltem, miközben helyet szereztem neki a fődélzet hátsó részén . . .

— Axel úr . . . Bébé kisasszony . . .!

A báró mutatott be bennünket egymásnak. Körülbelül tizennyolc esztendőös fiatal lányt láttam magam előtt, szubrett-fajtát, ahogy elképzeltem. A termete kicsiny volt, a vonásai mindennapiak, egyszerűen volt öltözve, egy kissé mesterkéltné választékosággal.

De a báróné! Halotthalvány volt, az állkapcsokra tapadó arccal, soványabb, mint valaha! Karperecei zörögtek a csuklóin; nyaka kimeredt a gallérból, és látszott, amint a fej kék ütőerei egészen a fültájig kigyóztak, a füle pedig, minthogy a frizurája is el volt hanyagolva, még jobban elállt. Öltözve is rosszul volt, ruhájának a rikító színei nem illettek együvé. Egyszóval: csúf volt. Amint elnéztem, mély részvétre gerjesztett, és lelkem mélyén átkoztam viselkedésemet, amelyet minap tanusítottam vele szemben. Ez az asszony kacér? — Mártir! Szent, aki meg nem érdemelt boldogtalanság keresztjét cipeli!

A hajó elindult. A tiszta augusztusi alkony, a Mälar-tavon, békés álmodozásra hívogatott bennünket.

Véletlen volt vagy szándékosság: az unokahug és a báró egymás mellett kapott helyet oly távol tőlünk, hogy sem mi nem hallhattuk őket, sem ők minket! A báró, odahajolva a fiatal lányhoz, szakadatlanul csevegett, nevetgélt, tréfálkozott, olyan

derős, megfiatalodott ábrázattal, mintha ujdonsült vőlegény lett volna.

Olykor-olykor hamiskás pillantást vetett ránk, s ilyenkor bólítottunk egymás felé és összemosolyogtunk.

— Vidám teremtés a kicsike, ugy-e? — kérdezte tőlem a báróné.

— Igazán annak látszik, báróné, — feleltem, nem igen tudva, milyen képet vágjak a dologhoz.

— Pompásan ért hozzá, hogy mélabús férjemet földerítse. Énbennem nincs meg ez a tehetség, — tette hozzá, nyiltan és barátságosan rájok mosolyogva.

És ebben a pillanatban vonásain elnyomott bánat, visszafojtott könnyek, emberfölötti megadás tükröződött; és arcára, mint felhők, a jóságnak, lemondásnak és önmegtagadásnak ama megfoghatatlan reflexei borultak, amelyeket áldott állapotos asszonyokon vagy fiatal anyákon észlelhetünk.

Megszégyenülve igaztalan felfogásom miatt, lelkifurdalásoktól gyötörve, idegesen, csak nagynehezen tudtam a szemembe feltörő könnyeket visszatartani; társalgást iparkodtam hát kezdeni.

— És maga nem féltékeny?

— A legkevésbé sem, — felelte őszinte arccal és a kajánság minden nyoma nélkül. — Lehet, hogy furcsának találja, de így van. Szeretem az uramat, akinek jó szíve van, a kicsikét pedig, aki csinos teremtés, imádom. És aztán páratlanul ártatlan játék az egész. Utálok a féltékenységet, amely elcsúfít; az én koromban ügyelni kell már magára az embernek.

Csúfsága valóban oly módon jelentkezett, hogy a szivembe markolt, és meg nem fontolt ötletnek engedve, atyáskodó hangon ráparancsoltam, hogy tegye fel nyakára a sálját, azt hozva fel ürügyül, hogy meg talál hűlni a szélben. Vállára terítettem a hosszúszőrű gyapjúkendőt, miközben saját izlésem szerint

keretbe foglaltam az arcát, úgy, hogy egyszerre megszépült.

Milyen csinos volt, amikor egy mosollyal megköszönte! Teljesen boldognak látszott, hálás volt, mint a gyermek, amely dédelgetésért koldul.

— Szegény férjem, mennyire örülök, hogy egy kissé derültnek láthatom. Sajnos, annyi a gondja! . . Ha tudná, kedves uram!

— Az istenért, báróné, — bátorkodtam megkockáztatni, — nem akarok indiszkrét lenni, de mondja meg, mi gyötri, mert érzem, hogy valami nagy gond van az életében. Én ugyan csak jó tanácsokkal szolgálhatok; de ha ezzel hasznára lehetek, kérve kérem, éljen a barátságommal.

Szegény barátaimat gondok gyötörték. Az anyagi romlás rémképe, ez a félelmes rémkép, fenyegette őket. A báró elégtelen zsoldját eddigelé a báróné hozománya egészítette ki. Nemrég azonban rájöttek, hogy ez a hozomány úgyszólván csak képzeletben van meg, mert értéktelen papirokból állt. És a báró készült megválni a katonaságtól és pénztárosi állást keresett valamelyik banknál.

— Ezért gondoltam arra, — fejezte be szavait a báróné, — hogy kihasználom a tehetségemet; ily módon hozzájárulnék magam is a háztartás bevételeinek szaporításához. Mert az én hibám; én juttattam őt ebbe a zavarba, én rontottam meg a karriérjét . . .

Mit mondhattam, mit tehettem az ilyen súlyos esetben, amely az én erőmet meghaladta? Megpróbáltam szépíteni a dolgot és sajátmagamat elámítani.

Az egész ügy rendbe fog jönni; és hogy megnyugtassam őt, gondtalan jövő képét festettem elébe, tele derűs kilátásokkal. A közgazdasági statisztika segítségéhez folyamodtam, hogy kimutassam neki, hogy jobb idők közelednek, amikor a papírok megint emelkedni fognak; rendkívüli segélyforrásokat talál-

tam ki és a hadsereg szervezeti reformját varázsoltam elő, amely váratlan előléptetésekkel fog együttjárni.

Tisztára költészet volt, de hála fantáziámnak, a báróné visszanyerte bátorságát, reményét, sőt jókedvét is.

Partra szállva, amíg a színháznyitásra várakoztunk, párosával sétáltunk egyet a parkban. Én még egy szót sem váltottam az unokahuggal. A báró egyébként nem is tágitott mellőle. Vitte a köpenyét, elnyelte a tekintetével, szavak áradatában fürdette, a lehelletével melengette, mialatt az unokahug érzéketlen és hideg maradt, a szeme kifejezéstelen, az arca szigorú. Olykor mintha egy-egy olyan szót szalasztott volna ki a száján, amely a bárót harsogó kacajra fakasztotta, az unokahug arcának azonban egyetlen izma sem rezdült. Hallgatójának vidám arcjátékából következően, az unokahug bizonyára közbevetett megjegyzésekkel, hátsó gondolatokkal, sőt kétértelműségekkel dobálózott. Végre kinyitották a termet és mi beléptünk, hogy leülhessünk, mert nem voltak fentartott helyeink.

A függöny felgördül. A bárónénak öröm viszontlátni a deszkákat, beszívni a vízfesték, a vászon, a nyersfa, a pirosító és az izzadtság szagát.

Az *Egy szeszély-t* játszák. Hirtelen rosszullét fog el, következménye elhibázott egzisztenciám elszomorító emlékeinek, amely elől a szinpad makacsul elzárkózik; természetes következménye továbbá a tegnapi kicsapongásoknak is. Mikor a függöny legördül, elhagyom a helyemet és titkon a városház vendéglőjébe menekülök, ahol dupla adag abszinttal újra lelket öntök magamba és ülve maradok, amíg az előadás véget nem ér.

Barátaim értem jönnek, hogy együtt vacsorázzunk. Egy kissé fáradtagnak látszanak és rosszul

palástolják bosszankodásukat szökésem miatt. Asztalt terítenek, mialatt mindenki hallgat. A társalgás négyesben csak nagy kinnal indul meg. Az unokahug néma marad, gőgös, tartózkodó.

Végül elkezdjük megbeszélni a vacsorát. A báróné, miután megkérdezte a véleményemet, Hors d'oeuvre-t választ. A báró viszont nyers hangon, amely az én megtámadott idegeim számára nagyon is nyers, lerendeli a fogást. Komor gondolataim pré-dájaként úgy teszek, mintha nem értettem volna meg, és újra rendelek: „Hors d'oeuvre-t két személyre!”, a bárónénak és magamnak, minthogy a báróné Hors d'oeuvre-t kívánt.

A báró elfakul haragjában. Vihar lógott a levegőben, de egyetlen szó el nem hangzott.

Magamban csodáltam a bátorságomat, hogy egy gorombaságra oly sértéssel feleltem, amelyért civilizáltabb országban komolyan felelősségre vontak volna. A báróné, akibe jogainak bátor megvédése kedvet öntött, ingerkedett velem, hogy megnevettesen. De hiába fáradt. Minden társalgás lehetetlen volt: nem volt egymás számára mondanivalónk, s a báró meg én fenyegető pillantásokat váltottunk egymással. Az ellenfelem végül belesúgott valamit a szomszédnője fülébe; ez jelekkel válaszolt neki, bólintott a fejével, szótagokat mondott ki, anélkül, hogy az ajakát mozdította volna és gúnyos pillantásokat vetett felém.

Elöntött a méreg és bizonyosan lecsapott volna közénk a ménkü, ha közbe nem jön egy váratlan eset villámhárítóul.

Az egyik szomszédos szobában vidám társaság mulatott. Egy fél óra óta kalimpáltak már irgalmatlanul a zongorán; de ez nem volt elég: nyitott ajtók mellett rágyújtottak egy útszéli nótára.

— Tegye be az ajtót, — szólt oda a báró a pincérnek.

Alig csukódott be az ajtó, megint ki is nyílt; a nótázók megismételték a rímes csattanót és kihívó szavakat vetettek közbe.

Az alkalmat kedvezőnek láttam arra, hogy ki-törjek.

Felálltam ültömből; két ugrással az ajtónál termettem, s az ajtót a lármázó banda orra előtt becsuktam. Határozott fellépésem az ellenséggel szemben úgy hatott, mint a lőporos hordóba vetett csóva. Rövid küzdelem támadt, miközben erősen fogtam kezemmel a kilincset. De az ajtó engedett, minthogy hevesen felrántották, s az ajtóval együtt bepöndörödtem én is az üvöltő banda közé, amely verekedésre készen nekem rontott. Ebben a pillanatban ránehezedt egy kéz a vállamra s a hátam mögött egy felháborodott hang ezt kiáltotta: — Nincs az urakban egy szemernyi becsületérzés sem, hogy ennyien rá-támadnak egyszerre egyetlen ellenfélre? . . .

A báróné volt, aki megfélekedett minden illendőségről és jómodorról és heves felindulásának hatása alatt talán melegebb érzéseket árult el, mint amilyeneknek jelét akarta adni.

A civódás véget ért. A báróné fürkésző tekintettel nézett rám.

— Bátor kis ember, — mondta. — Nagyon aggódtam önért.

A báró a számlát kérte, hívatta a főpincért és felszólította, hogy küldjön el a polgármesterért.

Ettől fogva tökéletes volt közöttünk a harmónia. Nem győztünk megbotránkozni a helybeliek durvaságán. A féltékenység és a sértett hiúság visszafojtott mérgét teljesen kiadtuk ezek ellen a faragatlan fickók ellen. És amikor az egyik szobánkban puncsot ittunk,

a barátság újra fellángolt közöttünk; nem gondoltunk többé a polgármesterre, aki meg sem jelent.

Másnap reggel szikrázó jókedvben találkoztunk a kávéházban, voltaképp nagyon boldogan, hogy szabadultunk egy kellemetlen ügyből, amelynek következményei nem egykönnyen voltak előre beláthatók.

Reggeli után sétáltunk egyet a csatorna partján, párosával, de jómessze egymástól. Mikor egy zsiliphez értünk, ahol a csatorna hirtelen görbül, a báró megállt s gyöngéd, csaknem szerelmes mosollyal odafordult a feleségéhez:

— Mária, emlékszel erre a helyre? — kérdezte.

— Igen, igen, emlékszem, kedves Gusztávom, — felelt a báróné, miközben arcán szenvedély és szomorúság tükröződött.

Majd megmagyarázta nekem ezt a rövid kérdést:

— Itt vallotta meg a szerelmét. Egy este, ugyanez alatt a nyírfa alatt, míg az égen fényes hullócsillag lobbant ki . . .

— Három esztendeje, — egészítettem ki a mondatot. — És most régi emlékeiken kérőznek. A múltból élnek, mert a jelen nem elégíti ki többé magukat.

— Ne folytassa! Megőrült . . . Utálok a multat és hálás vagyok derék férjemnek, hogy megszabadított egy képzelgő anyától, akinek gyengéd zsarnoksága tönkretett volna. Nem, én tisztelem az én jó Gusztávomat, ő pedig hűséges barátommá lett . . .

— Ahogy parancsolja, báróné; én mindig egy véleményen vagyok magával, hogy a kedvében járjak.

A kitűzött órában hajóra szálltunk, hogy visszatérjünk a városba. A kék tavon át, az ezernyi zöld sziget között, hajóztunk Stockholmig, ahol a parton elváltunk egymástól.

Föltettem magamban, hogy visszatérek a munkához, azzal a komoly szándékkal, hogy kitépem a

szívemből ezt a húsdaganatot, amely egy nő alakját öltötte magára, de csakhamar észrevettem, hogy kihagytam a számításból azokat az erőket, amelyek hatalmasabbak voltak nálam. Visszatérésünk után már másnap meghívást kaptam ebédre a bárónéhoz: házassága évfordulójának alkalmából. Nem tudtam elfogadható ürügyet találni; s bárha féltem, hogy barátságunk elkopik, eleget tettem a meghívásnak. Nagy volt a csalódásom, mikor azt láttam, hogy a házban nagytakarítás van és nagy a rendetlenség; a báró barátságtalan hangulatban volt, a báróné pedig bocsánatot kért, hogy az ebéd késni fog. Lementem sétálni a kertbe a rosszkedvű, kiéhezett báróval, aki nem tudta palástolni türelmetlenségét. Egy fél óra alatt annyira kimerítettem a társalgás minden eszközét, hogy beszélgetésünk elakadt. Fölmentünk hát az ebédlőbe.

Az asztal terítve volt, az előétel ott volt az asztalon, de a ház úrnője még nem jelent meg.

— Ha állva bekapnánk egy falatot, — mondta a báró, — akkor kibirhatnók!

Elkövettem minden tőlem telhetőt, hogy lebeszéljem szándékáról, mert kímélni akartam a báróné érzékenységét. De hiába. Két tűz közé fogva, kénytelen voltam engedni a bárónak.

Végül belépett a báróné: sugárzott, fiatal volt, csinos volt; áttetsző selyemruha volt rajta, sárga, mint az érett gabona, és violakék, mint az árvácska; ezek voltak a kedvenc színei. A művészies szabású ruha kiemelte finom, leányos derekát, sejtette válla gömbölyödését és megrajzolta felségesen mintázott karjainak a hullámvonalát. Siettem átnyujtani neki a rózsacsokromat, azzal a kívánsággal, hogy érje meg házassága számos évfordulóját, udvariatlan türelmetlenségünkért pedig áthárítottam minden felelősséget a báróra.

A báróné duzzogott, mikor észrevette az asztalon a rendetlenséget, s inkább keserű, mint tréfás megjegyzést tett az urának; ez nem maradt adós a válasszal a meg nem érdemelt rendreutasításra. Én nyomban beleavatkoztam a szóváltásba, visszaidézve a tegnapi nap emlékeit, amelyeket a báróval megbeszéltem már.

— Nos, mit szól bájos unokahugomhoz? — kérdezte tőlem a báróné.

— Nagyon szeretetreméltó teremtés, — feleltem rá.

— Ugy-e, kedves barátom, ez a gyermek igazi gyöngyszem? — kiáltott a báró, apai méltósággal rezgő hangon, tele őszinte odaadással, tele részvétellel ez iránt az ördögös leányzó iránt, aki képzelt zsarnokoknak a mártírja volt.

A báróné azonban nem ismert irgalmat, bárha férje szándékosan élt a „gyermek“ szóval.

— Nézze csak, mennyire megváltoztatta ez a kedves Bébé az uram frizúráját! . . .

Valóban, a báró megszokott kobakja eltűnt. Ficsúrosan fésült haja, keményre kipödrött bajusza elégtelenítette. De eszmetársítás révén észrevettem, anélkül, hogy elárultam volna, hogy a báróné is átvett egyet-mást az elbűvölő unokahug frizúrájából, öltözködéséből, sőt még a modorából is. A kémikusok fajrokonságára lehetett volna ismerni, amely itt élő lények között érvényesült.

Az ebéd nehézkesen, vontatottan döcögött, mint az olyan kordé, amely a negyedik kerekét elvesztette és most három keréken jár. De kávéra oda vártuk ezentúl nélkülözhetetlen kiegészítését a kvartettünknek, amely hármásban kezdett immár lehangolódni. A csemegénél felköszöntöttem a házaspárt. A köszöntő csupa konvenció volt, tűz és szellem híján, mint az állott pezsgő.

A hitvestársak átölelték egymást, fölelevenedve a mult emlékein. És miközben utánozták hajdani gyöngéd mozdulataikat, gyöngédek és szerelmesek lettek, mint ahogy a színész végül valóban elszomrodik, miközben valódi könnyeket utánoz. Vagy ott pislogott még a tűz a hamu alatt, készen arra, hogy új lángra lobbanjon, ha ügyes kéz piszkálja meg? Nagyon bajos volt pontosan megmondani, miről volt szó.

Lementünk a kertbe és letelepedtünk a kerti házba, amelynek ablaka az uccára nyílt. A társalgás az általános emésztés következtében elszundikált. A szórakozott báró lesbe állt és az ablakból az utat fürkészte, vajjon nem jön-e még az unokahug. Egyszerre csak, mint a nyíl, elrohant és bennünket magunkra hagyott, nyilván azzal a szándékkal, hogy a várt vendég elébe siessen.

Mihelyt egyedül maradtam a bárónéval, nem tudtam, mitévő legyek; nem mintha bátortalan lettem volna, hanem mert a bárónénak az a furcsa szokása volt, hogy majd elnyelt a szemével és bókokkal halmozott el toalettem egy-egy részletéért. Elnyújtott, csaknem kínos hallgatás után nevetésbe tört ki s ujjával abba az irányba mutatva, amerre a báró elszaladt, így kiáltott:

— Milyen szerelmes ez a Gusztáv, a kedves!

— Szinte azt mondhatná az ember, — mondtam én. — És maga nem érzi a féltékenység gyötrelmét?

— Egyáltalán nem! — jelentette ki. — Hiszen én magam is szerelmes vagyok a csinos kis macskába. És maga hogy van a mi bájos unokatestvérünkkel?

— Teljességgel jól, báróné. Őszinte leszek. Ne vegye zokon, de az unokahuga sohasem fogja megszerezni a rokonszenvedet.

És ez igaz is volt. Ez a fiatal nőszemély, aki úgy,

mint én, polgári származású volt, az első találkozá-sunktól fogva ellenemre volt. Én a kellemetlen szem-tanú voltam, vagy inkább a veszedelmes konkurens, aki ugyanazokon a vadászterületeken vadásztam, amelyeket ő a sajátmaga számára tartott fenn, hogy bekerüljön a társaságba. Átható, kicsi, gyöngyszürke szemével meglátta rajtam, hogy olyan ismeretség vagyok, amelyet nem használhat fel; polgári ösztö-nével engem a szerencsevadászokhoz számított. Hiszen némileg igaza volt, amennyiben én azért lép-tem be a báró házába, hogy pártfogókat találjak szerencsétlen drámámhoz; de barátaimnak a színházi összeköttetése — tisztára csak az én finn kisasszo-nyomnak a kitalálása — egyértékű volt a semmivel, és a darabomról, néhány szokásos bóktól eltekintve, nem is esett szó soha.

Azt is észrevettem, hogy a báró, aki igen állha-tatlan volt a benyomásaiban, az unokahug jelenlété-ben megváltoztatta velem szemben a viselkedését és kezdett a varázslónőcske szemeivel nézni.

Túlságosan sokáig azonban nem kellett várnunk: a báró meg az unokahug megjelent a rácsos kapuban, pajkosan nevetgélve és csevegve.

A kicsike ezen az estén dévaj kedvében volt. Egykissé nagyon is szabadszájúan, de választékos ízléssel cudarkodott; kétértelműségeket mondott tökéletes művészettel oly ártatlanul, mintha sejtelve sem volna a szavak kettős értelméről. Dohányzott, ivott, de egy percre sem feledkezett meg arról, hogy nő, még pedig fiatal nő. Nem volt benne semmi férfias, nem viselkedett emancipált nő módjára, a legkevésbé sem volt álszemérmes. Mindent egybe-vetve, mulatságos volt, és az órák kellemesen repül-tek tova.

Ami azonban meglepett és amit intőjelül kellett volna felfognom a jövőt illetőleg, az a báróné szer-

telen jókedve volt, amelyet mutatott, valahányszor egy-egy kétértelműség szaladt ki az unokahug száján. Ilyenkor vad nevetés, szemérmetlen bujaság kifejezése világította meg a vonásait, arról tanuszkodva, hogy mélyen behatolt a kicsapongás rejtelmeinek ismeretébe.

Mialatt így szórakoztunk, betoppant közénk a báró nagybátyja is. Nyugalmazott kapitány, régóta özvegy, igen lovagias a hölgyekkel szemben, szolgálatkész modorú, egykissé merészen nyájaskodó, még a régi idők emlékeképpen: az atyafiság palástja alatt, elismert barátja volt ezeknek a hölgyeknek, akiknek hajlandóságát megszerezte.

Nyiltan jogot formált ahoz, hogy megcirógatnássa őket, kezet csókolgathasson nekik, megsimogathassa az arcukat. Amikor megjelent, mind a két hölgy a nyakába ugrott és örömrivalgásba tört ki.

— Ügyeljetek, kicsikéim. Egyszerre kettő . . . ej! ej! sok egy kicsit az ilyen öreg fiúnak. Vigyázzatok, megpörkölődtök! Gyorsan, le a kezekkel a kötényre, mert különben nem állok jót semmiért.

A báróné odatartotta neki a cigarettát, amelyet az ajkai közé szorított.

— Kérek hát egy kis tüzet, bácsi!

— Tüzet! Tüzet! Sajnos, nem szolgálhatok veled, gyermekem. Az én tüzem már öt esztendeje kialudt, — felelt a nagybácsi hamiskás ábrázattal.

— Igazán?

A báróné az ujjai hegyével barátságosan arcon legyintette. Az öreg megragadta a karját, a két keze közé fogta és megnyomkodta fel a vállizmokig.

— Nem is vagy olyan sovány, aranyom, mint amilyennek látszol, — folytatta, miközben a ruhán át megtapogatta a báróné puha húsát.

A báróné nem ellenkezett. Mintha örült is volna a

bóknak. Vad érzéki mosolyával feltúrta a ruhája ujját, úgy, hogy látszott arányos rajzú karja, amely meglehetősen gömbölyded és fehér volt, mint a tej. Egyszerre azonban eszébe jutott, hogy én is ott vagyok, és gyorsan lehúzta újra az ujját; de már megláttam egy szikráját annak a félelmetes lángnak, amely a szemében lobogott; a kifejezést, amelyet a nő arca a szerelmi mámor pillanatában ölt. Ugyanakkor, rágyújtva a cigarettámra, egy égő gyufaszálat tévedésből leejtettem a mellényem és a kabátom közé. A báróné ijedt kiáltással odarohant hozzám és ujjával próbálta eloltani a parazsat: — Tűz! Tűz! — kiáltotta és egészen kipirosodott.

Kihozva a sodromból, hátrahőköltem és rászorítottam mind a két kezét a mellemre, hogy elfojtsam a fenyegető tüzet: majd hirtelen megszégyenülten megint kiszabadítottam magamat, úgy tettem, mintha csakugyan nagy veszedelemből menekültem volna és forró köszönetet mondtam a bárónénak, aki még mindig fel volt hevülve.

A vacsoráig beszélgettünk. A nap leáldozott s felkelt a hold a Csillagvizsgáló kupolája mögött, megvilágítva a kert almafáit. Azzal mulattunk, hogy próbáltuk kitalálni a nevét az ágakon függő gyümölcsöknek, amelyek félig rejtve voltak a hold elektromos fényében nádzölddé vált levelek alatt. A közönséges piros Calville sárga folt volt csak, az asztrákani alma szürkés zöldből zölddé vált, a Reinette sötétlő barnapiros lett, a többi is ilyenféleképpen mind elváltozott. Nemkülönben a virágok is. A georginák megnevezhetetlen színárnyalatokkal szolgáltak a szemnek, a kerti violák színezése más bolygóról való volt, a kínai őszirózsák tónusát nem lehetett meghatározni.

— Látja, báróné, — mondtam magyarázatképpen, — mennyire képzelődés csak minden. A színek

nincsenek önmagukban, mindent a fény természete befolyásol. Minden csak illúzió!

— Minden? — ismételte a báróné, miközben megállt előttem és rám vetette szemét, amelyet a homály aránytalanul megnagyított.

— Minden, kedves báróné! — hazudtam, elképedve e húsból és vérből való reális tünemény láttára, amely e pillanatban megrémített rendkívüli szépségével.

Zilált szőke haja sugárkoronába fogta arcát, amelyet megvilágítottak a holdsugarak; felséges arányú alakja magasra kiegyenesedett, karcsúbban, mint valaha is, ruhájának csíkos szövete alatt, melynek szinei most feketévé és fehérre váltak.

A kerti violák afrodiziás illatot leheltek a levegőbe, a tücskök hivogatóan cirpelték a harmathullástól átnedvesedett fűben, langyos szél borzogatta meg a fákat, ránk simult az esthomály puha takarója: szerelemre szólított minden; csak a tisztességes gyávaság tartotta vissza a vallomást az ajkakon.

Egyszerre csak az egyik szélrázta ágról levált egy alma. A báróné lehajolt érte, hogy fölvegye, és sokat jelentő mozdulattal felém nyújtotta.

— Tiltott gyümölcs, — mormoltam, — nem, köszönöm!

Hogy ennek a bárgyuságnak a hatását, amely akaratom ellenére csúszott ki a számon, enyhítsem, siettem szavaimnak kielégítő magyarázatát rögtönözni, amennyiben célzást tettem a tulajdonos fukarságára.

— Mit szólna a tulajdonos, ha meglátna?

— Hogy ön mindenesetre gáncsnélküli lovag, — felelt a báróné, mintha meg akarná róni a félelmemet; eközben lopva a cserjés felé pillantott, amely elrejtette az unokahugot és a bárót indiszkrét szemek előtt.

Jelentették, hogy a vacsora tálalva van. Mikor

felálltunk az asztaltól, a báró általános sétát indítványozott, hogy a „kedves gyermekeket“ haza kísérjük.

Az ajtóban karját nyujtotta az unokahugnak, miközben odafordult hozzám:

— Nyújtsa a karját a feleségemnek, kedves barátom, és mutatkozzék annak a tökéletes lovagnak, aki, — tette hozzá atyai hangon.

Tele voltam aggodalommal! Minthogy az este meleg volt, a báróné kezében vitte a köpenygallérját, és a karja, amelynek érezhetőek voltak hullámos konturjai a selymen keresztül, delejes áramot sugárzott ki, amely rendkívüli érzékenységet ébresztett bennem: azt hittem, hogy delta-izmom magasságában érzem azt a helyet, ahol az inge ujja végződik. Képes lettem volna — annyira felfokozódott az érzékelő képességem — lerajzolni ennek az elragadó karnak az egész anatómiáját. A bicepsze, ez a nagy emelő izom, amely az öleléseknél a főszerepet játsza, tapadó lüktetéssel nyomta az én bicepszemet, a hús a húst. Mialatt egymás mellett mentünk, megéreztem csípője és combja gömbölyödését a hozzám súrolódó szoknyák alatt.

— Nagyszerűen vezet! Bizonyosan csodaszépen táncol, — szólta, hogy a kínos hallgatás megszakítására bátorítson.

És néhány pillanat múlva, miközben éreznie kellett túlfeszített idegeimnek a remegését, a tapasztalt nő fölényével egyikéssé gúnyosan ezt kérdezte:

— Mi az! . . . Reszket?

— Igen . . . fádom.

— Óh! Akkor vegye fel hát a felöltőjét, kedves gyermekem.

És a hangja lágyan hízelkedővé vált, mintha ki volna párnázva.

Fölvettem a köpönyegemet — igazi kényszer-zubbony volt — és így jobban meg voltam védve a

meleg ellen, amely átáradt testéből a testembe. Apró lábacskaínak az üteme, amelyek lépést tartottak az én lábaimmal, csakhamar oly tökéletesen egybeolvastotta az idegrendszerünket, hogy azt hittem, négy lábon masirozok, mint holmi négylábú.

Ennek a végzetes sétának a folyamán megtörtént egy ojtás, abból a fajtából, amelyet a kertészek „ablaktálás“-nak neveznek s amely két ágnek a közvetlen összenövesztéséből áll.

Ettől a naptól fogva nem voltam többé a magamé. Ez az asszony beleoltotta a vérét az ereimbe; idegáramaink a feszültség állapotába jutottak; az ő női petéje a zsendítő életerő után sóvárgott, amelyet az én férfiúi magvamtól kellett megkapnia; a lelke egyesülni vágyott az értelmemmel, az én szellemem pedig ki akart terjeszkedni kedve szerint ebben a finom edényben. Vajjon csakugyan a mi tudtunkon kívül történt mindez?

Bajos volt eldönteni!

Mikor felmáztam a szobámba, azt kérdeztem magamtól, mi most a tennivalóm? Menekülni, felejtetni, vagy valamely távoli országban próbálni szerencsét? Nyomban kialakult a tervem, hogy Párizsba utazom, a civilizáció középpontjába. Ha egyszer eljutok oda, beásom magam a könyvtárakba, vagy beletemetkezem a múzeumokba. Ott megalkotnám a művemet.

Mihelyt megvolt a tervem, megtettem a szükséges lépéseket a megvalósítására. Egy hónap múltán sor kerülhetett már a búcsúlátogatásaimra.

Váratlanul közbejött valami — az én számomra jobbkor nem is jöhetett volna — ami egészen természetesen hozzájuttatott ahhoz a nehezen található ürüghöz, amely szökésemet leplezhette. Zelma kisasszony — ez volt a neve a finn nőcskémnek, akit már régen száműztem az emlékezetemből — kihir-

dettette magát barátommal, az énekessel. Ilyenformán némikép rákényszerültem a menekülésre, hogy felejtsek és a távolban keressek írt szegény szívem sebeire. Egyszóval: ez az ürügy époly jó volt, mint bármely más.

De néhány hétig maradnom kellett még, engedve barátaim esengő kéréseinek, akiket a rendes őszi viharok megrémítettek; azt mondtam volt ugyanis nekik, hogy egy Havreba induló gőzhajóra akarok szállni.

Végül kitűzték a nővérem esküvőjét is október első napjaira; így hát az a veszedelem fenyegetett, hogy elutazásom nagyon elhúzódik.

Időközben nagyon gyakran meghívtak. Az unokahug visszatért a szüleihez, és estéinket többnyire hármásban töltöttük el. A báró, akit feleségének a titkos akarata visszatérített hozzám, kezdett megint jó szemmel nézni rám. Küszöbön álló elutazásom is teljesen megnyugtatta, úgy, hogy megint barátságosan bánt velem.

Mikor egy este szűk körben a báróné anyjánál voltunk, a báróné hanyagul elnyujtózott a pamlagon, fejét anyjának az ölébe hajtotta és fenszóval meggyóna izzó vonzalmát, amelyet egy akkoriban híres színész iránt érzett. Kínpadra akart-e vonni s meggyőződést akart-e szerezni arról, hogy minő benyomást tesz rám ez a vallomás? Nem tudom. Az agg deknő, aki gyöngéden megsimogatta lányának a haját, mindenesetre így szólt hozzám:

— Ha valamikor regényt szándékozik írni, uram, figyelmébe ajánlom önnek a tüzes nőnek ezt a típusát. Rendkívüli típus. Az ura mellett szüksége van mindig más vonzalomra is.

— Igaz, amit a mama mond, — tette hozzá a báróné. — És most e pillanatban ez az X. a szenvedélyem! . . . Óh, milyen elbűvölő férfi!

— Bolond! — szolt a báró nevetve, de láthatóan megvonaglott, és ezzel többet árult el, mint amennyit akart.

Tüzes nő! Ez a szó bevésődött a lelkembe. Mert, tréfa ide, tréfa oda, ebben a szóban, amelyet ez az öregasszony mondott ki, aki az anya volt, kellett valami igazságnak lennie.

(1875, október.)

Közeledett azonban az elutazásom. Az utolsó estére meghívtam a bárót és a bárónét legényvacsorára a padlás-szobámba. Kamrácskám ünneplő ruhát öltött, hogy elrejtsem a bútorzat szegényességét, és egyszerű lakásom megszentelt templomnak látszott. A fal mellé, a két ablakfülke között, amelyek közül az egyiket a dolgozó asztalom és a kertecském, a másikat pedig kis könyvtáram töltötte ki, odaállítottam rongált fonottpamlagomat; imitált tigrisbőrrel volt letakarva, amelyet láthatatlan szögecskék erősítettek a pamlagra.

Balról nagy ágypamlagom nyúlt el, amelyet tarka zsávolytakaró borított. Fölötte az oldalfalon élénk színű földabrosz terpeszkedett. Jobbról fiókos szekrényem a tükrével, mindakettő empire stílusú, sárgaréz veretű; szekrény gipszmellszoborral, mosdó, amelyet ideiglenesen az ablakfülke függönyei mögé száműztem, és a falak, amelyeknek több rámás vázlat volt a dísze, változatos látványossággal gyönyörködtették a szemet. Minden együttvéve valami ódonságnak a benyomását keltette.

A mennyezetről porcellán karosgyertyatartó lógott alá, amelyet egy régiségkereskedőnél földöztem fel; olyan formájú, aminőket templomokban látni. Repedéseit ügyesen elfödte egy műborostyánfüzér, melyet nemrég a nővéremtől oroztam el. A

háromkarú gyertyatartó alatt állt az asztal. A hímes fehér abroszon egy kosár bengáli rózsza volt egész csomó kinyílt virággal, amelyek pirosan világoltak a sötét levelek között. A rózsák felnyúltak a lecsüggő borostyán-indáig, s a kettő együtt olyan hatást tett, mint a virágünnep. A virágzó rózsafát vörös, zöld, opál színű poharak vették körül, amelyeket véletlenül szereztem alkalmi vétel útján olcsó áron, mert valamennyinek volt valami hibája. Ugyanez volt az eset az asztali készlettel is: tányérok, sőtartó, cukortartó, kínai, japáni vagy svéd porcellánból.

Csak vagy egy tucat különféle hideg étellel szolgálhattam a vendégeimnek, inkább díszül, mint elfogyasztás céljaira, minthogy a lakoma főétke az osztriga volt. A háziasszonyom szivességének köszönhettem a nélkülözhetetlen tárgyakat ehhez a padlás-szobában annyira szokatlan ünnepséghez. Végül elég csinosan elő volt készítve minden s a rendezés néma tetszést csalt ki belőlem: a benyomásoknak ez az egyvelege kicsiben egyaránt emlékeztetett a költő munkájára, a tudós kutatására, a művész ízlésére. A készülődés a finom vacsorára, a virágok szeretete a nők barátjára vallott. Ha nincs a három teríték, az ember kettesben eltöltendő meghitt ünnepre gondolhatott volna, a szerelem éjszakájának bevezető gyönyörűségeire, holott az én számomra voltaképpen csak engesztelő lakomáról volt szó. Mert a szobám nem látott női vendéget, mióta az az utálatos néember otthagya fűzős cipője nyomait a pamlag fa vázán. Azóta nem tükröződött női kebel a fiókos szekrény fölött lógó tükörben. És most egy tiszta nő készül ide, egy anya, egy előkelő hölgy, finom érzésekkel, hogy megszentelje ezt a lakást, amely annyi munka, nyomor, fájdalom tanúja volt. És szent is ez a lakoma, gondoltam poétikusan, hiszen fel akarom áldozni a szivemet, a nyugalمامat, talán

az életemet is, hogy megóvjam barátaimnak a boldogságát.

Minden rendben volt, amikor lépteket hallottam a negyedik emelet lépcsőfordulóján. Gyorsan meggyújtottam a gyertyákat, megigazgattam utoljára a rózsakosarat és egy perc múlva hallottam, amint a vendégeim, miután a lépcsőn felkapaszkodtak, az ajtóm előtt kimerülten kifújták magukat.

Ajtót nyitottam. A báróné a világosság vakító fényében összecsapta a kezét, mint valami sikerült operai díszlet láttára.

— Brávó! Hiszen ön, kedvesem, elsőrendű rendező! — kiáltotta.

— Igen, báróné, néha színházat játszom, még pedig azért, hogy gyakoroljam magam a türelemben . . .

Lesegítettem a köpenyét, üdvözöltem és megkínáltam hellyel a pamlagon. De nem tudott ülni maradni. A nő kíváncsiságával, aki még sohasem járt legényszobában, hanem a szülői házból egyenesen a nász-szobába lépett, valóságos házkutatásba fogott. Az volt cellámban az első dolga, hogy kezébe vette a tolltartómat, megtapogatta az írómappámat, keresgélt mindenütt, mintha valami titok nyomára akarna jutni. Majd a könyvtáramhoz lépett és gyors pillantással átfutott a kötetek hátán. Miközben elhaladt a tükör előtt, megállt egy pillanatra, hogy megigazítsa a haját s egy csipke végét bedugja derekának a kivágásába, hogy látható legyen keble mélyedése. Majd sorra vette a bútorokat, egyik darabot a másik után, csodálkozva szagolgatta a virágokat és csupa jókedvében halk kiáltásokat hallatott. Miután befejezte ezt az utazást, körül a szobámban, naiv hangon, minden hátsó gondolat nélkül, miközben a szeme keresett valamit, egy bútordarabot, amely látszólag hiányzott, ezt kérdezte tőlem:

— De hát hol alszik?

— A pamlagon.

— Óh, milyen boldog lehet legény létére!

És felébredtek agyában a fiatal lány álmodozásai.

— Gyakran meglehetősen szomorú az életem, — feleltem neki.

— Szomorú, mikor a saját ura az ember, megvan a saját külön otthona, nincs, aki ellenőrizze! Oh, én bolondja vagyok a szabadságnak! Ez a házaselet utálatos! Ugy-e, szívem, — fordult a báróhoz, aki barátságos arcot vágott és ezt felelte:

— Igen, unalmas!

Az asztalon ott volt minden és megkezdődött a lakoma.

Az első pohár bor jókedvre derített bennünket. De egyszerre csak, mikor eszünkbe jutott ennek a meghitt együttlétnek az alkalmi oka, szomorúság vegyült az örömünkbe. Mind a hármunkban fölelevenedtek a szép emlékek. Lelkünkben végigéltük még egyszer kirándulásaink apró élményeit, kutatva emlékezetünkben, amit ekkor vagy akkor mondhatunk volt. És a szemünk csillogott, a szívünk átmelegedett, egymás kezét szorongattuk, koccintgattunk. Az órák repültek, és növekvő szorongással éreztük a búcsú pillanatának közeledését. Felesége intésére kivett a báró a zsebéből egy opálköves gyűrűt és nekem nyújtotta, miközben ezt a tósztot mondta:

— Ime, kedves barátom, egy kis emlék. Arra kérlek, fogadd el hálánk jeléül a barátságért, amelyet irántunk tanúsítottál. Adja a sors, hogy amit kívánsz, teljesüljön, ez a legforróbb kívánságom, mert úgy szeretlek, mint a testvéremet, és becsülöm az igaz becsületességedet! Szerencsés utat! Nem azt mondjuk: isten veled, hanem: viszontlátásra!

A becsületességemet? Belém látott volna? Ke-

resztüllátott volna a lelkiismeretünkön? — Dehogy is! Szó sincs róla . . . mert válogatott szavakkal, rövid szónoklatának mintegy a magyarázatául, egész sortűznyí sértést zudított a szegény Zelmára, hogy: „megszegte az esküjét, eladta magát valakinek, aki . . . szóval olyan embernek, akit nem szeret, egy senkinek, aki csak az én rendkívüli tisztességemnek köszönheti a szerencsáját“.

Az én rendkívüli tisztességemnek! Szégyeltem magam, de ennek az egyszerű szívnek, amely egykissé elhamarkodva ítél, magával ragadott az őszintesége, és csakugyan boldogtalannak, vigasztalhatatlannak mutattam magamat; és kibontakozott bennem a hazugság, felöltve magára a valóság minden külső látszatát.

A báróné, akit ügyes mesterkedésem elámított, színlelt hidegségem megzavart, látszólag hitt nekem és anyai gyöngédséggel bátorított.

— Eh! Ördög vigye ezt a lányt! Van elég más a világon, még pedig különb, mint ez a hűtlen személy. Ne sajnálja, szegény barátom, nem jófajta volt, mert nem tudott várni magára. Egyébként — hiszen most már megmondhatom — sok mindent hallottam róla . . .

És olyan gyönyörűséggel, amelyet alig bírt palástolni, elvette a kedvemet teljesen állítólagos bálványomtól.

— Képzelve csak! Odakinálta magát egy társaságbeli hadnagynak és évei harmadával megfiatalította magát . . . Kacér teremtés volt csak, semmi egyéb, higgye meg.

A báró helytelenítő mozdulatára észbe kapott, megszorította kezemet és a bocsánatomat kérte; s eközben oly gyöngéden nézett rám, hogy úgy éreztem, mingyárt meghalok.

A kissé becsípett báró érzelmesen szavalt, fel-

tárta szívét, elhalmozott testvéri szeretetével, végtelen hosszú tósztokkal ostromolt, amelyek éteri szférákba vesztek bele.

Püffedt ábrázata jóakaróan ragyogott. Rámvetette dédelgető melankólikus szemét, amelynek tekintete eloszlatta minden kétségemet barátságának az őszinteségét illetően. Valóban, jó és nagy gyerek volt, feddhetlen becsületességű; és én megesküdtem magamban, hogy becsületes maradok vele szemben, még annak az árán is, hogy sajátmagamnak megadom a kegyelemdőfést. Felálltunk az asztaltól, hogy elváljunk — talán mindörökre. A báróné heves zokogásba tört ki és arcát férje keblére rejtette.

— Elment az eszem, — kiáltotta, — hogy ennyire ragaszkodom ehhez az emberkéhez, hogy az elutazása egészen megrendít?!

És kitörő szeretettel, amely tiszta és tisztátalan, önzetlen és önző, szenvedélyes és látszólag angyalian gyöngéd volt egyszerre, a nyakamba borult és férje szeme láttára megcsókolt; azután megáldott a kereszt jelével és elbúcsúzott tőlem.

Öreg szolgálóm, aki az ajtó küszöbén várakozott, a szemét törölgette és valamennyiünknek a szeme könnyben úszott. Felejthetetlen, ünnepi pillanat volt. Az áldozat beteljesedett.

Hajnali egy óra tájban lefeküdtem, de elaludni nem tudtam. A nyugtalanság, hogy el találom szalasztani a hajót, ébrentartott. Kimerülten a búcsúünnepektől, amelyekből egy hét óta ki nem fogytam, rendkívül idegesen a mértéktelen ivás következtében, szellemileg rokkantan a munkátlanság folytán, az utolsó este megrendüléseiben megörlődve, álmatlanul forgolódtam a takaróim között, amíg meg nem virradt. Minthogy tudtam, hogy az akaratom ez idő

szerint meggyöngült s egyébként is határozottan idegenkedtem a vasúti kocsi görgésétől, amelynek zökkenései állítólag ártalmára vannak a gerincvelőnek: a tengeri utat választottam; de meg azért is, hogy elvágjam magam elől a szökés minden kísérletét. A hajónak reggel hat óra tájban kellett indulnia s a kocsi öt órára eljött értem. Egyedül indultam útnak.

Októberi reggel volt, szeles, ködös és nagyon hideg. A fák ágai deresek voltak. Mikor az Északi-hídra érkeztem, azt hittem, hogy valami víziónak a rabja lettem. A bárót láttam egy irányban haladni a kocsimmal. Csakugyan ő volt, megállapodásunk ellenére eljött ilyen korán, hogy utolsó istenhozzádot mondjon nekem. A barátságna ez a váratlan jele lelkem mélyéig meghatott; méltatlannak éreztem magamat erre a figyelmességre, és furdalt a lelkiismeret, hogy rossz véleménnyel lehettem a barátomról. Megérkeztünk a kikötőhelyre. A báró felszállt a hajóra, szemügyre vette a fiülkémét, bemutatkozott a kapitánynak és engem különös figyelmébe ajánlt. Egyszerűen, úgy viselkedett, mintha a bátyám lett volna, odaadó barát módjára, és nagyon érzékenyen összeöleleztünk.

— Ápold jól magadat, öregem! — mondta a báró. — Nem a legjobb színben vagy!

Valóban meglehetősen rosszul voltam. De megembereltem magamat, amíg a hajó kötelei lazulni nem kezdtek. Ekkor hirtelen megrémültem ettől a hosszú utazástól, amelynek nem volt a legkisebb észszerű célja sem és örült kedvem támadt a vízbe ugrani, hogy úszva kijussak megint a partra. De nem volt erőm semmiféle vágyam megvalósítására sem, és ott maradtam határozatlanul állva a födélzeten, zsebkendőmet lobogtatva, hogy viszonzzam barátom kendőjének az üdvözetét, amely csakhamar

eltűnt a révpart mentén horgonyzó hajók sora mögött.

A hajó súlyosan megterhelt szállítógőzös volt, amelyen csak egy fülke volt, még pedig a fedélköz fölött. Fölkerestem az ágyamat, mereven végignyúltam a matrácson és beburkolóztam a takarókba, azzal a szilárd szándékkal, hogy az első huszonnégyszáz órát végigalszom s ily módon megfosztom magamat a menekülés minden reményétől. Miután egy félóra hosszáig teljesen kábult voltam, hirtelen felriadtam az álmomból, mintha elektromos ütés ért volna — rendes következménye a mértéktelen ivásnak és álmatlanságnak.

Ebben a pillanatban tudatára ébredtem az egész vigasztalan valóságnak. Fölmentem a fedélzetre, hogy mozogjak. A csupasz, barna partok ott vonultak el a szemem előtt, a fák lombtalanul, a rétek sárgás-szürkén, a sziklák mélyedéseiben hó volt már. A víz szürke volt szépiaszín foltokkal, az ég ólomszínű és komor, a födélzet piszkos, a matrózok udvariatlanok — minden összefogott, hogy csüggetésgemet növelje. Ráadásul ellenállhatatlan kívánság gyötört, hogy közöljem valakivel az érzéseimet; de utas nem volt sehol, egyetlenegy sem! Felkapaszkodtam az őrpadra, hogy fölkeressem a kapitányt. Igazi medve volt a legrosszabb fajtából, teljességgel megközelíthetetlen. Tíz napra fogoly voltam, egyedül, értelmetlen, szívtelen emberek közé csukva. Gyötrelmem volt.

Elkezdtem megint fel-alá járkálni a födélzeten, keresztben és hosszában, mintha ez gyorsíthatná a sebességünket. Izzó agyam magas nyomás alatt dolgozott: ezer gondolat támadt benne percenként: a visszafojtott emlékezések újra megelevenedtek, hajszolva és taszigálva egymást. Ez összevisszaság közepett egyszerre csak fájdalmat éreztem, olyan

formát, mint a fogfájás, amelyet azonban nem tudtam sem helyhez rögzíteni, sem a nevén nevezni. Mennél messzebb jutott a hajó ki a tengerre, annál nagyobb lett belső feszültségem. Mintha a köldökzsinór, amely engem a szülőföldhöz, a hazához, a családhöz, ő hozzá kötött, készülné elszakadni. Teljesen elhagyatva, a dagadó hullámok hátán ég és föld között, az volt az érzésem, hogy elvesztettem lábam alól a talajt; és a magánosság határozatlan félelemmel töltött el mindentől és mindenkitől. Ez kétségtelenül velemszületett gyöngeségnek a jele volt, mert emlékeztem rá, hogy gyerekkoromban forró könnyeket sírtam, mikor egy kirándulás alkalmával az édesanyámra gondoltam; akkor tizenkét esztendő voltam, de koromhoz képest nagyon ki voltam fejlődve testileg. Véleményem szerint az volt ennek a magyarázata, hogy koraszülött voltam, vagy hogy próbálgattak eredménytelenül elhajtani — ami sokgyermekes családokban nagyon is gyakori kísérletezés. Mindenesetre ez volt az oka annak a csüggettségnek, amely mindig erőt vett rajtam, valahányszor a lakóhelyemet akartam változtatni. Most, amikor erővel kitéptem magamat a környezetből, páni rémület fogott el a jövőtől, az idegen országtól, a hajólegénységtől. Hozzáférhető lévén minden benyomás számára, mint valamennyi koraszülött gyermek, akinek csupasz idegei a még vérző bőrre várnak; nyúzottan, mint a hámló rák, amely a kövek alatt keres védelmet és érzi a süllyedő barométernek minden fokát: ide-oda bolyongtam a hajón, hogy keressek egy emberi lelket, amely erősebb, mint az enyém, hogy megszorítsak egy kemény kezet, hogy érezzem egy emberi testnek a melegét, a szemébe tekintsek egy jóbarátnak. Mint a kalitkába zárt mókus, ide-oda szaladgáltam az előfödélzetten, a hajócsiga és a fülkém között. Elképzeltem a szenved-

dés tíz napját, amely rám várakozott. Meggondoltam, hogy még csak egy órája vagyok a hajón! Egy órája, amely hosszú volt, mint egy gyötrelmes nap . . . És a reménynek csilláma sem biztat, hogy ennek az átkozott utazásnak véget vethessek! Próbáltam magamat észre téríteni; de eredménytelenül.

— Voltaképpen mi kényszerít a távozásra? Kinek van joga megróni a viselkedésedet, ha visszatérsz? . . . Senkinek! És mégis! . . . A szégyen, a nevetségesség, a becsület! Nem, nem, le kell tenned minden reményről! A hajó különben ki sem köt Havre előtt. Előre hát, és bátorság!

Csakhogy a bátorságnak az alapja testi és lelki erő, én pedig ebben a pillanatban híjával voltam mindakettőnek! Sötét gondolataim tovább üldöztek; végül elhatároztam, hogy átmegyek a hátsófüdélzetre, minthogy az előfüdélzet minden legapróbb részletét úgy ismertem már, hogy sáncolás, kötélzet, vitorlázat annyira terhemre volt, mint holmi végigolvasott könyv. Mikor benyitottam az üvegajtón, majdnem beleütköztem valakibe, aki a hajófülke mögött keresett védelmet a szél ellen. Idős hölgy volt, feketében, a haja ősz, az arca szomorú.

Figyelmesen és rokonszenvesen nézett rám. Odaléptem hozzá és megszólítottam. Francia nyelven felelt, és összeismerkedtünk.

Néhány bevezető szó után, közöltük egymással utazásunk célját. Nem szórakozásból utazott. Egy fakereskedő özvegye volt, visszatérőben Stockholmból, ahol a rokonait látogatta meg, s most elmebajos fiához utazott, aki Havreban volt egy intézetben. Ennek az asszonynak az elbeszélése oly egyszerű és minden rövidsége mellett annyira szívettépő volt, hogy rendkívül nagy benyomást tett rám. Talán ez a történet, amely bevésődött amúgy is zavart agyam

sejtjeibe, talán ez volt a kiindulópontja annak, ami később történt.

A hölgy egyszerre csak elhallgatott, megdöbbenve nézett rám és résztvevő hangon ezt kérdezte:

— Nincs semmi baja?

— Bajom?

— Igen. Betegnek látszik. Aludnia kellene egy kicsit.

— Őszintén szólva, mult éjszaka le se hunytam a szememet és most ideges vagyok. Egy idő óta kerül az álom és sehogysem tudok hozzájutni a szűkséges pihenéshez.

— Akkor hát engedje meg, hogy megpróbáljam én hozzájuttatni. Nyomban feküdjék le. Olyan orvosságot adok majd önnek, amitől állva is elaludnék.

Felállt, gyöngéden maga előtt tolt és rákényszerített fekvőhelyem fölkeresésére. Azután eltűnt egy pillanatra s egy kis üvegcsével tért vissza, amelyben altatószer volt, és beadott belőle egy kanálnyival.

— Most pedig bizonyosan tud majd aludni.

Miután megköszöntem a szívességét, megigazgatta a takaróimat. Milyen jól értett hozzá! És hogy áradt belőle az a melegség, amit a kis gyermekek anyjuknak a keblén keresnek. Kezeinek gyöngéd érintése megnyugtató, és két perc múlva elkábultam. Azt képzeltem, hogy csecsemő lettem újra. Láttam megint az anyámat, amint az ágyam körül forgolódott, velem bajmólóva. Lassan-lassan összeolvadtak az anyám elmosódó vonásai a báróné szépmetzésű arcával és az irgalmas nővér arckifejezésével, aki ép az imént hagyott magamra. E női látomások védelme alatt, kezdtem fakulni, mint a szín, kialudni, mint a gyertyavilág; elvesztettem az eszméletemet.

Mikor felébredtem, arra nem emlékeztem, hogy álmodtam volna valamit, de az a rögeszme üldözött, amelyet mintha alvás közben szuggeráltak volna belém, hogy: viszont kell látnom a bárónét vagy megőrülök.

Dideregve felugrottam a fekvőhelyemről, amelyet a mindenütt betóduló sós szél egészen átmedvesített. Mikor kijutottam, az ég kékes szürke vasbádoghoz hasonlított. A fődélzetben a dagadozó hullámok nyaldosták a kötélzetet, végigöntözték a palánkokat és arcomba fröccsentették a tajtékjukat.

Megnéztem az órát és kiszámítottam, hogy mekkora utat tett meg a hajó, mialatt aludtam. Körülbelül a norrköpingi szigettengerben lehettünk, megszűnt hát minden reményem a visszatérésre. A táj teljesen ismeretlennek tünt fel előttem, az öblökben elszórt szigetekről kezdve a sziklás partokig; idegen volt számomra a parton álldogáló kunyhók alakja, a halászbárkák vitorláinak szabása is. És szemben ezzel az idegen természettel, kezdtem érezni a honvágy előízét. Tompa düh fojtogatott, torkon ragadott a kétségbeesés, hogy héring módjára be vagyok csomagolva ezen a szállítógőzösön, akaratom ellenére, valamely magasabb hatalom következtében, a parancsoló becsület nevében.

Amikor végre kimerült a dühöm, az erőmnek is vége lett. A sáncoláshoz támaszkodva, átengedtem izzó arcomat a hullámok korbácsütéseinek, miközben mohón nyeltem szememmel a partmellék részleteit, nem bukkanok-e rá ott valami reménynek a nyomára. És minduntalan visszatértem arra a gondolatra, hogy ki kell úsznom a partra.

Hosszasan elnéztem a partvonal tovatűnő kontúrait. Szélcsend támadt bennem; békés öröm sugarai világították meg a lelkemet, és — minden kézzelfogható ok nélkül — vérrel telt agyam nem működött

már oly szenvedélyesen; szép nyári napok képei, kora ifjúságom emlékei tünedeztek fel előttem, anélkül, hogy okát adhattam volna, mért jutottak eszembe. A hajó éppen megkerült egy hegyfokot: pirosló házak fehér koszorús tetői bukkantak ki a fenyők közül, zászlórúd meredt ki a kertek tarka egyvelegéből, híd, kápolna, harangláb, temető . . . Álmodtam talán? Káprázott a szemem?

Nem! A kis tengeri fürdő volt, amelynek közelében, egy kis szigeten, mint diák, nyaralni szoktam. Amott volt fönt a kis ház, amelyben mult tavasszal laktam egy éjszaka, a bárónéval és a báróval, miután naphosszat a tengeren vitorláztunk és az erdőt jártuk. Ott volt, igen, ezen a dombon, a kőrisfák alatt, az erkélyen; ott bámultam édes arcoskáját, amely szöke hajának sugaraiban úgy ragyogott, mintha napfényben égne, ott gyönyörködtem kis japáni kalapjában az égbék fátyollal, miközben keze, amelyen szarvasbőrkezettyű feszült, leintett hozzám fölülről, hogy vár ránk az ebéd . . . Most itt van megint, látom, int a kendőjével; hallom csengő hangját . . . egyszerre csak . . . mi az? . . . a hajó járása lassul, a gép akadozik . . . hajókalauzok csónaka közeledik felénk . . . Egy, kettő, három! . . . Mozgásba lendít, mintha villamoserő volna, egy — csak egyetlen egy — gyors gondolat. Mint a tigris, egy ugrással fönt termék a lépcsőn, amely az őrpadhoz visz, elszántan a hajó kapitánya elé lépek és így kiáltok:

— Engedje meg, hogy nyomban kiszálljak . . . vagy megőrülök!

Fürkésző pillantást vetett rám, de egy szót sem szólt; megdöbbenve, mintha egy megugrott elmebetegnek a szeme közé nézett volna, szólította a második tisztet és tétovázás nélkül ezt a parancsot adta neki:

— Szállíttassa partra ezt az urat a poggyászával együtt. Rosszul van . . .

Öt perc múlva a hajókalauzok csónakjában ültem; oly erővel eveztek, hogy csakhamar kijutottam a partra.

Megvan az a nevezetes tulajdonságom, hogy amikor akarok, tudok vak és süket lenni. Megindultam a szálloda felé vezető úton, anélkül, hogy bármit is láttam vagy hallottam volna, ami a hiúságomat bánthatta; nem láttam a hajókalauzok egyetlen pillantását sem, amely arra vallott, hogy ismerik a titkomat, nem hallottam azoknak az embereknek, akik a poggyászsomat vitték, egyetlen sértő szavát sem. A szállodában szobát nyitattam magamnak, rendeltem egy pohár abszintot, szivarra gyujtottam és elkezdtem gondolkozni.

Bolond voltam-e vagy sem? Oly fenyegető volt-e a veszedelem, hogy azonnal partra kellett szállanom?

Abban az állapotban, amelyben voltam, teljességgel lehetetlen volt eldöntennem a dolgot, minthogy az örült, az orvosok véleménye szerint, nincs lelki betegsége tudatában, gondolatainak az összefüggése pedig nem bizonyít semmit gondolatainak a rendellenessége ellen. Kutató módjára megvizsgáltam a hasonló eseteket, amelyek életemben előfordultak volt. Mikor még az egyetemre jártam, ideges izgatottságomat mindenféle izgalom, egy pajtásomnak az öngyilkossága, szerelmi láz, szorongás a jövő miatt annyira fokozta, hogy gyanakvást ébresztett bennem minden a világon, még világos nappal is. Félttem egyedül maradni a szobámban; megjelentem saját magam előtt. A barátaim kénytelenek voltak éjjel sorjában vigyázni rám, mialatt égtek a gyertyák és a kályhában pattogott a tűz.

Máskor meg a kétségbeesés rohamában, amely mindenfajta balszerencsére következett, világgá sza-

ladtam, ide-oda bolyongtam az erdőben és felmász-
tam végül egy erdei fenyőnek a tetejére; ott lovagolva
elhelyezkedtem egy ágon és beszédet intéztem az
alattam elterülő lucfenyőkhöz, hogy túlharsogjam
zúgásuknak a zaját, miközben azt képzeltem, hogy
szónok vagyok és harcban állok a néppel. Nem
messze történt ez innen, éppen azon a szigeten, ame-
lyen annyi nyarat átéltem s amelynek hegyfoka lát-
szott amott alant. Miközben ezt az esetet minden
nevetséges részletével visszaidéztem az emlékeze-
tembe, arra a meggyőződésre jutottam, hogy leg-
alább is pillanatokra beteges elmezavarodottságban
szenvedek.

Mit tegyek? Értesítem barátaimat idejekorán,
mielőtt rohamomnak híre terjedhet a városban? De
mekkora szégyen és gyalázat besorozni az embernek
sajátmagát a szellemi kiskorúak közé! Ezt nem bír-
nám el soha!

Hazudjam hát? Bujkáljak megint kerülőutakon,
de úgy, hogy senkit hamis nyomra ne vezessek? Ezt
nem vette be a természetem! Kétségek közt gyöt-
rődve, tervek közt hányódva, hogy mikép szabadul-
jak ebből az útvesztőből, az a komoly vágy fogott el,
hogy meneküljek és elkerüljem a rám várakozó
hosszadalmas nyomozásokat. Egy kis zugot akartam
keresni az erdőben, ahová elbújhassak és nyomorul-
tan véget érjek, mint a vad, amely halálát érzi köze-
ledni.

E célból végig osontam a kis uccácskákon;
keresztül másztam nagy sziklákon, meg-megcsúszva
az őszi esőtől átnedvesedett mohaköntösükön; áttör-
tettem egy ugaron; eljutottam a kis házhoz, amely-
ben aludtam valaha. Az ablaktáblák be voltak csukva,
s a vadszőlő, amely a tetőig befutotta a házat, most
kopár volt s venyigéi közül a zöld rácsozat meredt
rám.

Mikor rátaláltam újra erre a nekem szent helyre, ahol kapcsolatunk zsengei sarjadtak, jelentkezett újra szerelmem, amelyet más dolgok háttérbe szorítottak volt. Nekitámaszkodva az áttört fa-erkély egyik tartógerendájának, sírtam, mint az elhagyott gyermek.

Eszembe jutott, hogy olvastam az *Ezeregy éjszakában*, hogy fiatal teremtések ki nem elégített szerelmi sóvárgásukba belébetegedhettek és hogy csak a szeretett lény bírása gyógyíthatta meg őket. Eszembe jutottak a svéd népdalok is, amelyekben fiatal lányokat elsorvaszt a kétségbeesés azért, mert álmaik tárgya elérhetetlen számukra, s arra kéri édes anyjukat, hogy vesse meg halotti ágyukat. Eszembe jutott Heine is, az öreg kételkedő, aki az Azrák törzséről énekel, akik meghalnak, ha szeretnek.

Szerelmem mindenbizonnyal az igazi fajtából való volt, mert gyermekké lettem újra, egyetlen gondolatnak, egyetlen képnek, egyetlen uralkodó érzésnek a rabja, amely elernyesztett és képtelenné tett minden egyébre a sóhajtozáson kívül.

Hogy gondolataimat más irányba tereljem, végigjártattam szememet a nagyszerű kilátáson, amely lábaim alatt nyílt. A Keleti-tenger mérhetetlen öblén ezernyi sziget úszott, amelyeken, mint megannyi tüske, csupa lucfenyő meredezett, közbe-közbe egy-egy erdeifenyővel, s a szigetek lassan egyre fogytak és szirtekké meg sziklahátakká váltak, amíg a szigettenger véget nem ért, ott, ahol a Keleti-tenger szürkés-zöld vonala húzódott tova, ott, ahol a hullámokat a legszélső szirtek meredek gátja törte meg.

A víz tükrén a beborult égbolt vándorfelhőinek árnyéka tarka szalagsávokban színesedett, a barnán kezdve a palackzöldön és poroszkéken át a habtajték

hófehérjéig. Egy erőd mögött, amely meredek szirtfokon emelkedett, szakadatlanul áradva valami láthatatlan kemencéből fekete füstoszlop szállt a magasba, amelyet végül a hullámok eleven tarajára csapott le a szél.

Egyszerre csak feltűnt a szállítógőzösnek sötét törzse, amelyet csak az imént hagytam el. Erre a látványra elszorult a szívem, hiszen a gőzös úgyszólván gyalázatommak a szemtanúja volt. Nekiiramodtam, mint a megbokrosodott paripa, és bemenekültem az erdőbe.

A lucfenyők csúcsíves boltozatai alatt, ahol a tűlevelű ágak között a parti szellő zsolozsmája szólt, újra szorongani kezdett fájó szívem. Itt sétáltunk, mikor a tavaszi nap csillogott a zöldben, mikor a lucfenyők szamárcsillatú biborvirágai fakadoztak; mikor a boróka sárga hímporát a szélbe szórta; mikor a kökörösinek kibújtak a halott levelek közül a mogyoróbokrok alatt. Itt ezen a lágy, barna mohán, amely mint gyapjútakaró terült el, itt tipegtek apró lábai, miközben érczengésű hangján finn dalait énekelte. Az emlékezés tiszta fényében ráakadtam újra két óriási fenyőre, amelyek mintegy ölelkezve összenőttek, s amelyeknek törzsei a szélrohamok alatt recsegve egymáshoz dörzsölődtek. Onnan indult el kerülő útjára, hogy a mocsárban letépjen egy tavi rózsát. Igazi vizsla-buzgósággal kerestem ennek a kecses lábnak a nyomát, amely — bármily könnyed volt is — figyelmemet nem kerülhette el. Nyakamat leszegve, orrommal csaknem a földet súrolva, végigszimatoztam, feszülten kutató arccal, a terepet, anélkül, hogy eredményt értem volna el. A talaj tele volt vad-nyomokkal, s nem lett volna könnyebb feladat az erdei nimfa csapását követni, mint megtalálni újra azt a helyet, amelyet az imádott nő finom cipője érintett. Iszapos mélyedések, tehénganéj, rot-

hadó és elrothadt gombák, légyölő galócák, pöfetegek, letörött virágszárak — semmi egyéb. A mocsár szélén, amely tele volt sötétlő vízzel, egy pillanatig azzal a gondolattal vigasztaltam magamat, hogy ezt a lápot érte az a megtiszteltetés, hogy a világ legbájosabb arcát tükrözhetette. A hervadt levelek alatt, amelyeket a köröskörül álldogáló nyírfák hullattak el, hiába kerestem a tavirózsákat. Majd ugyanazon az úton visszatértem, berontottam a szálerdőbe, amelynek zúgása a törzsek vastagodásával egyre mélyebb lett.

A kétségbeesés tetőpontján, heves fájdalmamban hangosan felüvöltöttem, miközben szemem pillái alól könnyek törtek elő. Mint az üzekedő jávorszarvas, rugdosva széttapostam a gombákat, kiszaggattam a fiatal borókafenyőket, neki-neki vágódtam a fáknek! Mi akartam? Nem tudnám megmondani! Féktelen tűzben izzott a vérem; határtalan sóvárgás fogott el, hogy viszontlássam őt. Az, akit sokkal jobban szerettem, semhogy birni akartam volna, hatalmába kerítette egész lényemet. És most, amikor vége volt mindennek, meg akartam halni, minthogy nélküle nem élhettem tovább!

De az örültek ravaszságával azt akartam, hogy elmúlásomnak meglegyen a jóoldala is és tüdőgyulladást vagy más effélét akartam szerezni, mert ez esetben hetekig ágyban kellene feküdnöm, viszontláthatnám őt és kezeit csókolva búcsúzhatnám el tőle.

Erőt merítve ebből a hirtelen fogant tervből, megindultam a part felé, amelyet könnyű volt megtalálnom, mert a hullámok zajgása keresztülvezetett az erdőn.

A part meredeken ereszkedett alá, a víz mély volt: megfelelőbb helyet nem is kívánhattam volna. Figyelmes gondossággal, amely komor szándékomból semmit el nem árult, levetkőztem; a ruhámat egy

égerfacsoport alá rejtettem s az órámot beledugtam egy sziklahasadékba. Kemény szél fújt és — október hava lévén, a víz hőfoka nem igen lehetett több pár foknál a nulla fölött. Nekiiramodva a sziklák között, fejest ugorva belevetettem magamat a vízbe, célul két óriási hullám kimélyülő völgyét választva ki. Mintha izzó lávába zuhantam volna. Csakhamar újra fölmerültem; lábamra rácsavarodtak a hínár cafatai, amelyet futólag láttam volt a mélyben s amelynek hólyagocskái karcolták az ikráimat. Kiúsztam a nyílt tengerre, kitérve keblem a dagadó hullámoknak, miközben sirályok kacagása és varjak károgása üdvözölt. Mikor kezdtem kimerülni, megfordultam és visszaúsztam a szirthez. Elkövetkezett a főművelet pillanata. A fürdőzőknek adott utasítások szerint az igazi veszedelem abban áll, hogy az ember, miután kilép a vízből, túlsokáig marad meztelenül. Leültem arra a sziklára, amelyet legszabadabban ért a szél, és türtem, hogy az októberi szél kedve szerint korbácsolja csupasz hátamat. Éreztem a bőröm zsugorodását. Az izmaim, a mellkasom maguktól összehúzódtak, mintha az önfentartás ösztöne mindenáron meg akarná védelmezni a belsőmbe zárt nemes szerveket. Minthogy nem voltam képes egy helyben maradni, megragadtam egy égerfa-ágat és felkúsztam erre a fára, amely nyögve vonaglott féktelenkedő izom-erőm görcsös rángatózásai alatt. Így aztán sikerült ugyanazon a helyen megmaradnom. A jeges szél úgy égette a keresztcsontomat, mint a vörösen izzó vas. Végül meg voltam győződve róla, hogy eléggé beadtam magamnak és siettem újra felöltözni. Közben esteledett. Mikor visszajutottam megint az erdőbe, sötét volt. Erőt vett rajtam a félelem; a fejem beleütődött a törzsek alsó ágaiba és kénytelen voltam tapogatózva keresni az utat. Egyszerre csak, eszeveszett félelmem hatása alatt, érzékeim annyira

kiélesedtek, hogy a fákat, amelyek körülvettek, ágaik suhogásáról megismertem. Milyen mély volt a lucfenyők basszusa, amelyeknek szilárd és tömött tűlevelei óriási gitárt alkottak; magasabb hangja volt az erdeifenyők hosszú, hajladozó törzseinek, amelyeknek harántsípja ezer kígyó sziszegéséhez hasonlított; a nyírfaágak száraz zörgése gyermekkoromnak azokat az emlékeit idézte fel újra, amelyekben emésztő búsongás keveredett az első kéj-érzésekkel; a tölgyfákon rajta maradt száraz levelek úgy zizegtek, mint a gyűrődő papír; a borókafenyők bűgása csaknem egymás fülébe sugdolódzó női hangokra emlékeztetett; az égerfák tom-pán recsegték, mikor a szélroham lehasította egy-egy águkat. Pusztá koppanásáról meg tudtam volna különböztetni a lucfenyő lehulló tobozát az erdeifenyőétől; pusztá szagáról észrevettem egyetlen csiperkegombának a közelségét, és lábam nagy ujjának az idegei mintha azt is megéreztek volna, hogy a földet taposom, avagy korpafűvön vagy páprádon járok-e.

Érzőképességem vezetésével eljutottam a temető kerítéséig, amelynek keresztülmentem a falépcsőjén. Egy pillanatig örültem a szomorúfüzek muzsikájának, miközben vesszözve ostorozták a védelmükre bízott sírkereszteket. Végül, dermedten a hidegtől, meg-megrezzenve minden váratlan nesztől, bejutottam a faluba, ahol a csillámló házak utat mutattak a szálloda felé.

Szobámba érve, rögtön táviratoztam a bárónak és közöltem vele hirtelen megbetegedésemet és önkéntelen partraszállásomat. Azután néhány lapon teljes vallomást tettem neki lelki állapotomról, föl-émlítve régebbi rohamomat is, és a diszkrécióját kértem. Betegségem okául első sorban állítólagos meny-asszonyomnak az eljegyzését jelöltem meg, amelyről

értésültem volt, mert ez örökre véget vetett minden reményemnek.

Kimerülten ágyba feküdtem, azzal a szent meggyőződéssel, hogy bizonyosan nagy lázam van. Majd becsöngettem a szobalányt és arra kértem, hogy hívja el az orvost. Minthogy azt felelte, hogy orvos nincs a faluban, arra kértem, hogy hívassa el a falu plébánosát, hogy közölhessem vele végakaratomat.

E pillanattól fogva készültem vagy a halálra, vagy a megőrülésre.

A lelkész, akiért hamarosan elküldtek, megjelenik. Körülbelül harmincesztendős férfi, bérestipus ünneplő ruhájában. Vörös hajával, alig pislogó szemével, szeplős arcával egy csöpp rokonszenvet sem ébreszt bennem; hosszú ideig egy szót sem vagyok képes kinyögni, mert igazán nem tudom, mit bizzak rá erre az emberre, aki műveletlen volt, az aggkor bölcsessége híján, az emberi szív ismerete nélkül. Zavartan, mint vidéki ember a nagyvárosi előtt, megáll a szoba közepén, amíg egy kézmozdulattal fel nem szólítom, hogy üljön le. Csak ekkor kezdi el a vallatásomat.

— Hívatott, uram? Bizonyosan van valami bánata?

— Van.

— Más boldogság nincsen, csak amelyet Jézus . . . Ámbár én egészen más boldogságra törekedtem, ráhagytam tiltakozás nélkül, hogy beszéljen. Ő pedig, az evangéliumi prédikátor, beszélt egyedül, egyhangúan, nem sajnálva a szót. A katekizmus régi frazeológiája kellemesen elringatott, és egy emberi lénynek a jelenléte, aki erkölcsi kapcsolatba lépett a lelkeimmel, erőt öntött belém. Ámde a fiatal plébános egyszerre csak kételkedni kezdett az őszinteségemben és elhallgatott, hogy megkérdezzen:

— Megvan önben, uram, az igaz hit?

— Nincs meg, — feleltem neki; — de azért beszéljen csak, jól esnek a szavai . . .

És erre megint a munkájához látott. Hangjának szakadatlan csengése, szemeknek sugárzása, a testéből kiáradó meleg úgy hatottak rám, mint delejes fluidumok. Egy fél óra mulva álomba merültem.

Mikor megint felébredtem, a delejező eltűnt, és a szobalány altatószert hozott a gyógyszerésztől, azzal a szigorú utasítással, hogy tilos visszaélni vele, mert az üvegcsében oly sok a méreg, hogy egyszerre bevéve megölhet egy embert. Mihelyt egyedül maradtam, természetesen egy hajtásra kiürítettem az üvegcsét. Azzal a szilárd elhatározással, hogy meghalok, beleástam magamat a takaróimba, és az álom nem is váratott magára.

Mikor másnap reggel felébredtem, egy cseppet sem csodálkoztam rajta, hogy a szobámat napfény ragyogta be: az éjszakám ugyanis nagyon világos és színes álmokban telt el.

— „Álmodom, tehát vagyok!“ — gondoltam magamban. Végigtapogattam az egész testemet, hogy megállapítsam a láz fokát vagy a tüdőgyulladás tüneteit. De bárha megvolt bennem a legjobb szándék, hogy végzetes megoldást idézzek elő, meglehetősen normális állapotban voltam. A fejem, bárha kábult volt egy kissé, könnyen dolgozott, már nem oly viharosan, mint előbb, és tizenkétórai alvás visszaadta az életerőimet, amelyek mindig élénken szoktak működni, hála a mindenfajta testgyakorlásnak, amelyet ifjúkorom óta űztem.

. . . Táviratot hoznak számomra. Barátaim bejelentik, hogy két órakerkezők érkeznek a gőzhajón!

Elfog újra a szégyenkezés. Mit mondjak nekik? Hogyan viselkedjem? . . . Meghányom-vetem a dolgot . . .

Férfiasságom, amely újra megelevenült, vissza-

riadt minden megalázó elhatározástól: gyors megfontolás után megmaradtam annál a tervnél, hogy itt maradok ebben a szállodában, hogy erőre kapjak, és a legközelebbi gőzhajón folytatom az utazásomat. Így meg volt mentve a becsület, és barátaim látogatása újabb búcsú lesz csak — a legutolsó! De mikor visszagondoltam a tegnapi nap eseményeire, gyűlölttem magamat. Hogy eshetett meg, hogy én, az erős szellem, a kételkedő, ezekre a valószínűtlen gyöngeségekre ragadtattam magamat? És ennek a papnak a támogatása — mikép adhatom meg ilyen ötletnek a magyarázatát? Igaz ugyan, hogy csak mint hivatalnokot hívtam el őt, ő pedig csak mint hipnotizőr állt a szolgálatomra! De a világ számára úgy festett a dolog, mint holmi megtérés. Talán azt fogják hinni, hogy be nem ismerhető beismerésekről van szó, gyanús ügyekre vonatkozólag, az utolsó vallomásról, amelyre a gonosztévő haláloságyán fanyalodik rá! Lesz miről beszélni a falusiaknak, akik közvetlenül érintkeznek a várossal! Lesz min rágódni a kapusoknak!

Egy módja volt csak a szabadulásnak ebből az elviselhetetlen helyzetből: külföldre utazni haladéktalanul. Miközben betanultam a hajótöröttnek a szerepét, az egész délelőttöt azzal töltöttem el, hogy fel s alá jártam a veranda alatt, megfigyeltem a barométert, tanulmányoztam a menetrendeket. Így elég gyorsan teltek az órák. A hajó megjelent a tenger-ág torkolatában, mielőtt határoztam, vajjon lemegyek-e a kikötőhídhöz vagy ott maradok-e a szállodában. Minthogy ahhoz egy csöpp kedvem sem volt, hogy látványul szolgáljak az elfogult tömegnek, fölmentem a szobámba. Néhány percnyi várakozás után hallottam a báróné hangját: tudakozódott a fogadósnénál az egészségem után. Kimentem, elébe siettem, és kis hija volt, hogy a körülöttünk álldo-

gálók szeme láttára meg nem ölelt. Túláradó szívvel sajnálkozott a betegségem miatt, amely a túlerőltetés következménye, és azt tanácsolta, hogy térjek vissza a városba és halasszam el tavaszra az utazásomat.

A bárónénak jó napja volt. Prémköpenyében olyan volt, mint valami láma, annyi hajladozó, hosszú szőrszál simult karcsú termetére. A tengeri szellő arcába kergette a vért és szeméből, amelyet a viszontlátás izgalma megnagyított, mérhetetlen gyöngédség kifejezését olvastam ki. Hiába tiltakoztam aggodalmai ellen, amelyeket egészségi állapotom kellett benne; hiszen úgy éreztem, hogy teljesen helyreálltam. Az volt a véleménye, hogy olyan vagyok, mint a halál; kijelentette, hogy minden munkára képtelen vagyok, és úgy bánt velem, mint a gyermekkel. És ebben az anyai szerepében elragadó volt. Hízkelően duruzsolt körülöttem, tréfásan tegezett, bebugyolált a sáljába; az asztalnál szalvétát kötött elém, töltött a poharamba, rendelkezett minden mozdulatommal. Mennyire „anya” volt! Mért nem szentelte magát így a gyermekének? De bennem csak a bepólyázott hímet látta, a felhajszott vadat, akit az ősz féktelen üzekedő vágya szorongatott! A beteg gyermeknek ebben az álarcában mintha a farkas lettem volna, aki ott fekszik az elnyelt nagyanyó ágyában és arra vár, hogy Piroskát is ielfalhassa.

Pirultam ez előtt a férj előtt, aki naiv és becsületes volt, elhalmozott a gondoskodásával, elengedett minden kínos magyarázkodást. Pedig mindez nem az én hibám volt! A szívem nyakaskodva elzárkózott, s a báróné ezernyi kedveskedését csaknem sértő hidegséggel viszonzottam.

A csemegénél, mikor közeledett a visszautazás órája, a báró azt indítványozta, hogy én is térjek vissza velük együtt. Felajánlott a házában egy szo-

bát, amely csak rám váraozik. Becsületemre legyen mondva: határozott nem-mel feleltem az ajánlatára. Minthogy félttem ennek a tűzzel való játéknak a fenyegető veszedelmétől, közöltem velük az elhatározásomat. Egy hétig itt maradok, hogy teljesen összeszedjem magamat s aztán visszatérek régi padlás-szobámba a városba.

Ámbár barátaim ismételten tiltakoznak ez ellen, ragaszkodom a tervemhez. Különös: mihelyt lerázom az ernyedtségemet és férfias akaratomnak a jelét adom, a báróné megvonja tőlem a barátságát. Mennél határozatlanabb voltam, mennél inkább engedtem a szeszélyének, annál inkább imádott, dicsérte a bölcsességemet, magasztalta az illedelmességemet. Uralkodott rajtam, zavarttá tett; de mihelyt komoly ellenállást fejtettem ki vele szemben, visszahúzta a kezét, heves ellenszenvet, csaknem ridegséget tanusított.

Mialatt az egy földél alatt való együttlakásról beszélgettünk, kiszinezte ennek a berendezkedésnek az előnyeit, különösen hangsúlyozva azt, hogy milyen kellemes, ha bármikor és minden előzetes meghívás nélkül találkozhatunk.

— De báróné, — feleltem én, — mit szól majd hozzá a világ, ha egy fiatal házaselet befogad magába egy fiatal embert?

— Mi nem törődünk azzal, amit az emberek beszélnek!

— De az édesanyja és a nagynénje? . . . Egyébként férfias büszkeségem is tiltakozik eféle megrendszabályozás ellen, amely legfőlebb kiskorúak számára való.

— Ugyan, ugyan, férfias büszkesége! Az ön véleménye szerint „férfias“ dolog türni, hogy elpusztuljon, úgy, hogy ki se nyitja a száját?

— Igen, báróné, a férfihoz az méltó csak, hogy erősnek mutatkozzék!

Most haragra lobban és vonakodik elismerni a különbséget a nemek között. Asszonyi logikája összekuszálja a gondolataimat. A báróhoz fordulok, aki válasz helyett gúnyosan rám mosolyog, ezzel jelezve, milyen kevésre becsüli a női értelmet.

Hat óra tájban a hajó fölszedte a horgonyt és elvitte magával a barátaimat. Egyedül tértem vissza a szállodába.

Gyönyörű este volt. A nap narancs-szín égbolton leáldozóban, a sötétkék vizet fehér csíkok barázdálták, a szemhatáron réz színű hold emelkedett a fenyők fölé.

Az ebédlőben ültem az egyik asztal mellett, belemerülve hol halálosan szomorú, hol meg derűs gondolataimba, és nem láttam, mikor a fogadósné felém közeledett.

— Ugyebár ez a nővére volt, ez a fiatal hölgy, akitől az imént búcsúzott?

— Szó sincs róla!

— Nem? . . . Akkor igazán furcsa, hogy menyire hasonlítanak egymáshoz! Esküdni mertem volna rá, hogy testvérek.

A hangulatom nem volt megfelelő eféle társalgás folytatásához. De amit hallottam, gondolatok erjesztő anyagát oltotta belém.

— Lehetséges, hogy a bárónéval való szakadatlan foglalkozásom hatással volt az arckifejezésére? Vagy az ő arcának a kifejezése befolyásolta volna az enyémet e fél esztendei lelki kapcsolatunk során? Az az ösztönszerű vágy, hogy mindenáron tetszeni akartunk egymásnak, öntudatlanul kiválasztotta az egymásra nézés legcsábítóbb fajtáit, míg a kevésbé kedvezőket elnyomta? Nagyon is lehetséges volt, hogy kettőnk lelkének megtörtént az egybeolvadása.

és egyikünk sem volt ura többé sajátmagának. A végzet, vagy inkább az ösztön elkezdte játszani veszedelmes, ellenállást nem tűrő szerepét; a kő gördülőben volt, megsemmisítve, felforgatva útjában mindent: becsületet, észet, boldogságot, hűséget, bölcsességet és erényt!

... És ez a gyanútlanág, hogy el akar helyezni a födele alatt egy tüzes fiatalembert, egy férfit abban a korban, amelyben az érzéki vágy oly erős, hogy alig nyomható el! Ledér nő volt hát valóban, vagy a szerelem zavarta meg az eszét? Ő és ledér? Nem, ezerszer nem! Becsültem őt a nyíltságáért, a derűs kedvéért, az őszinteségeért, az anyai gyöngédségeért. Hogy excentrikus volt, hogy híjával volt a lelki egyensúlynak, ezt megvallotta ő maga, amikor a hibáiról beszélt — de becsületes, ő, nem! Még apró mesterkedéseiben is, amelyekkel azért élt, hogy földerítsen, több volt az érett nőtől, aki azzal mulat, hogy zavarba hoz valakit, aki félénk, mint a kacérból, aki érzéki vágyat akar gerjeszteni.

Most arról van szó, hogy újra elűzzem a felidézett démonokat. Hogy barátaimat továbbra is félrevezessem, leültem az íróasztalomhoz és megfogalmaztam egy levelet boldogtalan szerelmemnek régi témájáról. Bizonyítékul csatoltam a levélhez két szenvedélyes hangú verset is „Hozzá”; verseket, amelyeket kétféleképpen lehetett értelmezni: a bárónénak módjában volt megsértődnie miattuk. A levél és a két vers válasz nélkül maradt, azért-e, mert már elhasznált eszköz volt, vagy mert a tárgy nem volt már többé érdekes?

A most következő csendes, nyugodt napok nagyon előmozdították a gyógyulásomat. A táj, amely körülvettem, az imádott nő kedvenc színeibe öltözött. Ez az erdő, amelyben végigszenvedtem a tisztítóvíz óráit, most mosolygott rám. Mikor regge-

lenként sétáltam benne, nem borult többé kínos emlék árnya ennek a tájnak a zeg-zugaira, ahol az emberi szív valamennyi démonával viaskodtam volt. Látogatása és az a bizonyosság, hogy viszont fogom őt látni, nemcsak életet öntött belém, hanem egyidejűleg észre is térített.

(1875, november.)

Minthogy tapasztalásból tudtam, hogy annak, aki váratlanul tér vissza, sohasem örülnek túlságosan, mikor megint hazakerültem, nem minden zavar nélkül és csak tétovázva jelentem meg újra a báróné lakásában.

A ház előtti kertben minden arra vallott, hogy itt a tél: a fák megkopaszodtak, a padok hiányoztak, a kerítés ajtait kivették, a lehullott levelek forgótáncot jártak körülöttem, a pincenyílások szalmával voltak eltömve. Mikor beléptem a szalónba, megfeküdte tudómet a zárt levegő, amelyet a cserép-kályhák fölmelegítettek; a nagy, fehér kandallók a falak mellett mintha a mennyezetről lecsüggő lepedők lettek volna. A kettős ablakok betéve, eresztékeik papírral beragasztva; a hóra emlékeztető vatta az ablaktáblák között halottas szobához tette hasonlatossá a nagy helyiséget. Igyekeztem kivetkőztetni félig előkelő berendezéséből, hogy visszaidézzem emlékezetembe egykori nyers polgáriasságát: akkor csupaszok voltak a falak, a padló nyers fából volt; a fekete ebédlőasztal körül, amelyen nem volt terítő s amely nyolc lábával olyan volt, mint a pók, fölmerült apámnak és mostoha anyámnak a szigorú arca.

A báróné szívesen fogadott, de szomorú arcán gond tükröződött. Ott volt az após és a nagybácsi: a báróval kártyáztak a szomszéd szobában. Üdvö-

zöltem a kártyázókat s azután egyedül maradtam a szalónban a bárónéval. Leült egy székre a lámpa alá és horgolt. Hallgatag volt, búskomor és egy csöppet sem csinos, és rám hagyta, hogy vezessem a társalgást, amely csakhamar magánbeszéddé fajult el, mert a válaszok elmaradoztak. A kályhazugba szorulva, elnéztem, amint munkája fölé hajolt, anélkül, hogy a fejét fölemelné. Rejtelmesen, magába mélyedve, néha mintha tudomást sem vett volna arról, hogy ott vagyok. Azt gondoltam, rosszkor jöttem; azt hittem, hogy visszatérésem talán úgy, ahogy félttem volt, csakugyan rossz benyomást tett. Egyszerre csak végigjártattam fáradt tekintetemet a padlón s az asztalterítő alatt megpillantom a lábát, amelyet följebb emelt szoknyái nem takartak el. A lábikra finom volt; fehér harisnya tapadt rá; színesen himzett harisnyakötő emelte ki ezt az ingerlő izmot, amely elcsavarja a fejünket, minthogy módot nyújt rá a képzeletünknek, hogy ennek az egy adott megnyiségnek az alapján felépítse az egész testet. A lábfej ívelt volt, domborodóan nyerges — és Hamupipőke-cipellőbe volt bújtatva.

Akkor azt hittem, hogy csak véletlenségről volt szó; később megtudtam, hogy minden nő tisztában van azzal, hogy nézik, amikor többet mutat a bokájánál. A lebilincselő látványtól egy kissé megszédülve, más fordulatot adok a beszélgetésnek és ügyes fogással visszatérek állítólagos szerelmemre.

A báróné fölegyenesedett ültében, félig felém fordult és élesen rám nézett.

— Eldicsekedhetik vele, hogy hűségesen kitart a vonzalmaiban!

A szemem makacsul a varróasztal terítője alá tévedt, ahol a havas fehérség csillogott a meggy színű szallag alatt. Végül erővel elkaptam onnan a tekintetemet, kereszteztem a lámpafényben megnagyob-

bodott pupilláinak tekintetével és keményen, határozottan ezt feleltem neki:

— Sajnos, igaza van!

A kártyák csapkodása és a kártyázók lármája kísérte ezt a rövid gyónást.

Kínos hallgatás támadt. A báróné megint munkához látott s lábának egy mozdulatával lejjebb csúsztatta szoknyáit. A varázs megszűnt. Közönyös nő ült előttem, aki rosszul volt öltözve. Egy negyedóra múlva elbúcsúztam azzal az ürüggyel, hogy gyengélkedem.

Amint hazaértem, elővettem a fiókból a drámát, szilárdan eltökélve, hogy átdolgozom és ezt a reménytelen szenvedélyt fáradhatatlan munkával kirtom magamból. Máskülönben bűnbe fulladna, ettől pedig idegenkedésből, ösztönből, gyávaságból, nevelésennél fogva undorodtam. És határozottan fölvettem magamban, hogy ezt a nagyon is veszedelmes összeköttetést meg fogom szüntetni.

Segítségemre volt ebben az a nem várt véletlen, hogy két nappal később ajánlatot kaptam, hogy katalogizáljam egy gyűjtőnek a könyvtárát, aki kívül lakott a városon.

Így hát ott tanyáztam egy XVII. századból való régi udvarháznak a termében, amely a padlótól a mennyezetig könyvvel volt tele. Beutazhattam ott a hazai történelem valamennyi korszakát. Össze volt itt gyűjtve az egész svéd irodalom, a XV. század ősnymtatványain kezdve a manapság megjelent új könyvekig. Munkámba mélyedtem, hogy felejtsek, ami sikerült is, úgy, ahogy kívántam. Az első hét elteltével még nem ébredtem annak a tudatára, hogy a barátaimat nélkülöztem. Szombaton, a báróné fogadónapján, a testőrség egyik ordonánca szabályos meghívót hozott a bárótól, aki egyúttal barátságosan szememre vetette elmaradásomat is. Fanyar csodál-

kozással láttam, hogy époly szeretetreméltó visszautasítással felelek, mélyen sajnálva, hogy nem rendelkezem többé az időmmel.

Mikor eltelt újra egy hét, egy új küldönc, aki díszbe vágta magát, új levélkét hozott, ezúttal a bárónétól. Elég rideg szavakkal sürgősen arra kér, hogy látogassam meg a bárót, aki meghült és ágyban fekszik. Befejezésül felszólított, hogy adjak már életjelt magamról. Kibúvóról szó sem lehetett többé. Nyomban fölkerestem hát őket.

A báróné rossz színben volt, a báró pedig, aki csak gyöngéledett, az ágyában unatkozott. A hálószobában feküdt és oda vezettek be. Amint megláttam ezt a szentélyt, amely eddigelé rejtve volt a szemem előtt, feltámadt megint ösztönszerű idegenkedésem ettől a közös szobában való házassági együttéléstől; látja itt egymást férj és feleség ezer olyan alkalommal, amely megkívánja az egyedülletet. A nagy ágy, amelyben a báró feküdt, elárulta a meghitt élet minden szemérmelenségét; és a beteg mellett tornyosodó párna-rakás arcátlanul megjelölte a feleség helyét. A pipere-asztal, a mosdók, a törülközők, mintha minden piszkos lett volna, és vakká kellett tennem magamat, hogy undorodásomat visszafojthassam.

Rövid csevegés után az ágy lábánál, a báróné felszólított, hogy igyam meg egy pohár likőrt a szalónban. Mihelyt egyedül voltunk, megelőzte a gondolataimat, mintha megsejtette volna őket. Szagatott mondatokban élém öntötte túlcsonduló szívét.

— Nem szomorú dolog?

— Micsoda?

— Oh, maga nagyon jól megért engem . . . Élni ezt az asszonyi életet, cél nélkül, jövő nélkül, foglalkozás nélkül! Belepusztulok!

— És a gyermeke, báróné? Akinek nemsokára

hozzá kell fognia a neveléséhez? És a többi gyermek, aki jönni fog . . .

— Nincs szükségem több gyermekre . . . Arra születtem, hogy örökké dajka legyek?

— Nem, hanem hogy *anya* legyen, feladata magaslatán, a szó legszebb értelmében.

— Anya vagy gazdasszony! Köszönöm. Ezekre pályáznak! Így kényelmesebb. És aztán ugyan mit tegyek? Van két cselédem, akik pompásan helyettesítenek. Nem: én élni akarok . . .

— Színésznő akar lenni?

— Az!

— De hiszen minden életkörülménye ez ellen szól.

— Sajnos, nagyon is jól tudom! És éppen ez az, ami bosszant . . . ami elbutít . . . ami tehetetlenné tesz!

— És az írói pálya? Az írókat nem becsülik le annyira, mint a színészt.

— Az én számomra nincs nagyobb dolog a beszéd művészeténél. Bármilyen történik is, sohasem fogok beletörődni abba, hogy pályát tévesztettem. És mit értem el helyette? . . . Csalódtam!

A báró visszahítt bennünket.

— Mit mesél a feleségem? — kérdezte tőlem.

— A színházról beszélünk, — válaszoltam.

— Bolond asszony!

— Nem annyira bolond, mint hiszik, — szólt a báróné és magunkra hagyott, hevesen becsapva maga mögött az ajtót.

— Nem is alszik már éjjel, — közölte velem bizalmasan a báró.

— Hát mit csinál?

— Zongorázik, a pamlagon hever, vagy esetleg az éjszakai órákat választja ki a háztartási számadá-

sokra. Igazán, mondja, fiatal tudósom, mit tegyek, hogy véget vessek ezeknek az örült ideáknak? . . .

— Gondoskodjék róla, hogy másállapotba jusson! Nem egyszer! Egymásután újra meg újra!

A báró elfintorította az arcát. Majd igyekezett összeszedni magát.

— Az orvos határozottan megtiltotta, mert az első lebetegedése nem jól folyt le . . . aztán a gyerek nagyon drága portéka . . . hiszen megért, ugy-e?

Megértettem és óvakodtam ezt az érzékeny pontot újra érinteni. Akkor egyébként még sokkal fiatalabb voltam, semhogy gyanakodjam, hogy a beteg nők azok, akik előírják az orvosoknak, hogy mit rendelkezjenek nekik.

A báróné újra megjelent, hogy lefektesse kis lányát a vaságyba, amely a báró ágya mellett állt. A kicsi még nem akart aludni és nyafogni kezdett. Az anyja, miután hiába próbálta megnyugtatni, elővette a virgácsot.

Valahányszor azt láttam, hogy gyereket vernek, mindig haragra lobbantam; sőt egy ilyen alkalommal kezét is emeltem az apámra. Elragadott a düh, amelyet nem palástolhattam, és közbeléptem.

— Megengedjen, — szoltam . . . Azt hiszi, hogy van olyan gyermek, aki ok nélkül sír?

— Az enyém neveletlen.

— Akkor bizonyosan van rá oka. Talán álmos, és a jelenlétünk meg a lámpafény zavarja.

Szégyenkezve és talán azért is, mert érezte, hogy megéráskodása egy csöppet sincs előnyére, igazat adott nekem. Erre aztán eltávoztam.

Ez a váratlan bepillantás ebbe a családi életbe kigyógyított néhány hétre a szerelmemből. Meg kell vallanom, hogy a virgácsal lefolyt jelenetnek nem kis része volt abban a kellemetlen benyomásban, amelyet ez az este tett rám.

VIII.

(1875, december.)

Az ősz egyhangúan folydogált és közeledett a karácsony. Egy fiatal pár megérkezése (új házasok a báróné finnországi barátai közül) megint öntött egy kis életet a kapcsolatunkba, amelynek ingerlő bája már odavolt. Hála a báróné figyelmességének, számos meghívásban volt részem, és fekete kabátban meg-megjelentem vacsorákon, ebédeken, sőt egy táncmulatságon is. Mialatt ebben a világban forgo-lódtam, amelynek előkelősége nem volt kifogástalan, észrevettem, hogy a báróné nőietlen módon és a túlzott nyíltság leple alatt valósággal udvarolt a fiatalembereknek; ilyenkor azonban lopva mindig rám-rámtekintett, hogy megbizonyosodjék róla, milyen benyomást tesz rám a viselkedése. Ez az arcátlan flört nagyon bántott; sértő tartózkodással feleltem rá, mert ez az ízléstelenség ellenemre volt és mert fájdalmat okozott, hogy az imádott lény közön-séges kacérságig alacsonyodik le.

Látszólag mindig nagyon jól mulatott és késő

éjszakáig együtt tartotta a társaságot; megerősödtem hát abban a véleményemben, hogy olyan aszszony, akinek kielégítetlen vágyai vannak, aki unatkozik a családi életében; hogy művészi hivatásának egyedüli alapja az a nyomorúságos hiúság, amelynél fogva többet szeretné mutogatni magát és jobban szeretné élvezni az életet. Minthogy élénk, féktelen és nyughatatlan volt, megvolt benne a ragyogás művészete; a vendégek tömegében ő volt mindig a középpont, inkább azért, mert maga köré tudta gyűjteni az embereket, mintsem természetes bájai következtében. Nagy életereje, ideges közlékenysége rákényszerítette a legmakacsabbakat is arra, hogy hallgatóivá szegődjenek és kitüntessék őt; és megfigyeltem, hogy mihelyt az idegei cserbenhagyták, a varázsa megtört; s ha ilyenkor visszahúzódott valamelyik sötét sarokba, többé senkisémet kereste föl. Minthogy nagyravágyóan hatalomra tört és talán szívtelen is volt, volt rá gondja, hogy a fiatal emberek neki udvaroljanak, ellenben a hölgyek társaságát elhanyagolta. Így például a fejébe vette azt is, hogy én szerelmesen, legyőzve, sóhajtozva a lábainál heverek. Egy ízben, a diadal egyik estéje után, dőre elvakultságában nem átallotta bizalmasan azt közölni egyik barátnőjével, hogy én a bolondulásig szerelmes vagyok bele.

Mikor nemsokkal ezután látogatóban jártam ennél a barátnőjénél, elkövettem azt az ügyetlenséget, hogy azt mondtam: remélem, itt találom a bárónét.

— Ohó, — ingerkedett a ház úrnője, — tehát nem az én kedvemért tisztelt meg a látogatásával! Nagyon kedves ember!

— Nem, igazán nem. Az igazat megvallva, arra kértek, hogy jelenjek meg ma itt.

— Tehát találka?

— Ahogy parancsolja! Legalább el kell ismernie, hogy én nem mulasztottam el!

Valóban a báróné volt az, aki ezt a látogatást kimesterkedte. És én engedelmes eszköze voltam. Egyszerűen pellengérré állított, hogy sajátmagát biztonságba helyezhesse.

Ezért a kalandért úgy álltam bosszút, hogy egész sor multságát elrontottam: távol maradtam, úgy, hogy nem élvezhette gyötrelmeimet. De mit szenvedtem ezért! A házak ablakai alatt, ahol tudtam, hogy vendég volt, az uccán kóvályogva, megforgattam a tört sebemben, remegve a féltékenységtől, mikor láttam, hogy egy-egy táncos karján tovább: kékselyem ruhájában, a tánc szelében röpködő szőke fürteivel, elragadó természetével, a világ legkecsesebb lábacskaín.

IX.

(1876, január, február, március.)

Az újesztendő hegyfokát körülhajóztuk, kezd már tavaszodni. Az időt ünnepek közepe töl-töttük, halálosan szomorú, bizalmas hármas együtt-létben. Szakítottunk egymással és megint össze-békültünk, voltak csatározások és volt fegyverszünet, kötődünk egymással, máskor meg a legjobb barátok voltunk. Elmaradtam és újra megjelentem.

Közel van a március, az a hónap, amelytől mindenki fél Észak országában, mert ekkor dühöng félelmesen az üzekedő vágy és a szerelmesek végzete magától beteljesedik: mindennapos az esküszegés, a szivek összetörése, a becsület, család vagy a barátság kötelékeinek felbomlása.

A báró március egyik első napján szolgálatban van és meghív, hogy töltsék vele egy estét az őrségen. Elfogadom a meghívását. Polgárember, kispolgári család sarja, csak tisztelettel nézhet a leg-főbb hatalom jelvényeire. Végigmegyek barátommal a folyosókon, miközben minden pillanatban tiszték

üdvözölnek; hallom a kardok csörgését, az őrszemek „Ki vagy?” kiáltását, a dobok pergését. Bejutunk a jelentkező terembe. A falak harcias díszítése felizgat, a nagy tábornokok arcképei előtt meggörnyed a nyakam; a Lützennél és Lipszénél elfoglalt zászlók, az új lobogók, az uralkodó király mellszobra, a sisakok, a csillogó pajzsok, a csaták tervrajzai: mindez fölébreszti bennem azt a nyugtalanságot, amelyet az alsó osztály érez az uralkodó rend jelvényei láttára.

És a kapitány, tiszteletet parancsoló környezetében, megnő a szememben; nem tágitok mellőle, hogy nála keressek segítséget, ha riadót vernének.

Mikor belép a báró a szolgálati szobájába, a hadnagya állva tiszteleg előtte; és én is többnek érzem magamat ezeknél a hadnagyoknál, akik félelmes ellenségei a nép fiainak, a hölgyeknél pedig elismert versenytársai az íróknak.

Egy katona behoz egy üveg puncsot, mi pedig szivarra gyujtunk. A báró, hogy szórakoztasson, megmutatja az ezred aranykönyvét, vázlatok, akvarellek, rajzok művészi gyűjteményét, amelyek egytől egyig kiváló tiszteket ábrázolnak, akik húsz esztendő óta mind a királyi testőrséghez tartoztak; olyan embereknek az arcképei, akiket diákkorom gimnazistái irigyeltek és csodáltak s akiket nem győztek majmolni, amennyiben naponta „felvonuló őrséget” játszottak. Kispolgári szívemnek öröme telik benne, hogy látom mindezeket a kiváltságosakat, nevetségessé téve, s a demokratává lett báró tetszésére számítva, nem átallok apró megjegyzéseket tenni ezekre a lefegyverzett ellenfelekre. Ámde a báró demokrata hajlandóságainak más a határvonala, mint az enyém, és ötleteimet zokon veszi. A testületi szellem diadalmaskodik: a báró kezdi gyorsabban lapozni a könyvet s csak egy nagy kompozíciónál áll meg, amely az 1868.-iki zendülést ábrázolja.

— Nézze csak, — szól kaján mosollyal, — hogy kaszaboltuk le a csöcseléket!

— Ön is ott volt?

— Hogy ott voltam-e? Az őrséghez tartoztam és az volt a parancsom, hogy védelmezem az emelvényt, szemben az emlékművel, amelyet a tömeg megtámadott. Egy kő eltalálta a sapkámat. Kiosztattam a töltényeket, mikor a király lovas gyorsfutárja kis csapatomnak megtiltotta a tüzelést. Így aztán céltáblája maradtam a tömeg kavicsainak. Igen, megbűnhődtem azért, hogy szerettem a csöcseléket.

És némi szünet után nevetve folytatta, miközben szeme a tekintetemet kereste:

— Hiszen emlékszik erre a históriára?

— Pontosan! Részt vettem a diákok menetében.

Elhallgattam előtte, hogy éppen ahhoz a csöcselékhez csatlakoztam, amelyre ő lövetni akart. Dühös voltam, hogy ezt az emelvényt fentartották a kiváltságosak számára és a népet kizárták egy népiünnepből. Akkor a támadók mellé álltam és nagyon tisztán emlékeztem a kövekre, amelyeket az őrség katonái felé hajigáltam.

Ebben a pillanatban, amikor hallottam, milyen arisztokratikus hangsúlyozással ejti ki a „csöcselék” szót, megértettem azt az önkéntelen félelmet, amely elfogott, mikor benyomultam az ellenségnek ebbe az erődjébe: és barátom arckifejezése, amely gúnyolódásomra elváltozott, még jobban lelohasztotta a bátorságomat. A faji gyűlölet, a kasztok gyűlölködése, a hagyományok áthághatatlan fal gyanánt emelkedtek közénk; s amint elnéztem őt, térdei között a kardjával, díszkarddal, amelynek markolatát a királyi ajándékozó koronás kezdőbetűi díszítették, elevenen éreztem, hogy barátságunk műbarátság csak, annak

az asszonynak a műve, aki az egyetlen kapocs volt kettőnk között. Fenhéjazó hangja, arckifejezése egyre jobban beleillett a környezetbe és egyre jobban eltávolította őt tőlem. Hogy megint közelebb jussunk egymáshoz, más fordulatot adtam a társalgásnak. Minden átmenet nélkül a bárónéról és kis leánykájáról kérdezősködtem. A báró arca földerült, kisimult és felöltötte rendes jólelkű kifejezését. Mihelyt újra a megszokott talajon álltam, nekibátorodtam, és mint a törpe, akit az emberevő óriás jóakaró szemmel dédelget, kitéptem három szálat a szakállából.

— Ugyebár, kedves barátom, — mondtam, — Matild unokahugukat husvétra várják?

— Úgy van.

— Udvarolni fogok majd neki, — kockáztattam meg.

Felhajtotta a poharát és gúnyosan mosolyogva, a jóságos emberevő arcával, így szólt:

— Megpróbálhatja.

— Megpróbálhatom? Hát talán le van már kötve másfelé?

— Nincs . . . amennyire én tudom! Vagyis . . . azt hiszem, hogy . . . Mindenesetre próbálja meg.

Majd a legmélyebb meggyőződés hangján hozzátette:

— Majd megadja az árát.

Volt ebben a kiméletlen ítéletmondásban egy szemernyi megvetés. Ez a sértés azt az elbizakodott vágyat ébresztette fel bennem, hogy dacoljak ezzel a nagy szavakkal dobálózó lovaggal. Egyidejűleg meg akartam óvni magamat ettől a bűnös szerelemtől oly módon, hogy más személyre ruházom át: szerencsés gondolat! Végül elégtételt szerzek a jogos érzelmeimben megbántott bárónénak.

Éjszaka lett. Felálltam, hogy hazamenjek. A

kapitány végigkísért az őrszemek között. Kezet szorítottunk egymással a rácsos kapu előtt, amelyet hevesen becsapott, mintha provokálni akarna.

Itt a tavasz. Olvad a hó, az uccák megszabadultak jégburkolatuktól. Kiehezett gyermekek ott árulják már a sarkokon májfű-bokrétáikat. A virágkereskedések kirakataiban azáleák, rododendronok, százszorszépek pompáznak; a boltok ablakaiban narancsok ragyognak; a kofák kirakóhelyein megjelenik a tengeri rák, a hónapos retek, az Algériából való kelvirág. Az Északi-híd alatt visszatükröződik a nap a hullámok taraján. A rakodópartokon fölszerelik a gőzösöket az árbocozattal és befestik őket frissen tengerzölddel és skarlátpiros cinóberrel. A sötétségben elbágyadt férfiak új erőre kapnak a nap sugarak hevében és az állat az emberben érzi az üzekedő vágy ösztökéjét. Jaj a gyöngéknek, mikor végbemegy a faji kiválogatódás, mikor a szerelem szabadjára ereszti a visszafojtott szenvedélyeket!

X.

(1876, március.)

A csinos démon megérkezett. A bárónál lakik.

Nagyon előzékeny vagyok vele. Minthogy nyilvánvalóan tud a szándékomról, mulat rajtam. Eljártunk együtt a zongorán egy négykezes fantáziát; a démon jobb mellét balkaromhoz nyomta. A báróné észrevette és szenved miatta. A báró majd megvesz féltékenységében; dühös pillantásokkal figyel rám. Hol a felesége miatt ingerült, hol engem vádol az unokahug miatt. Mikor otthagyja a feleségét, hogy susogva összebújjon egy sarokban a fiatal leánnyal, én elhagyott feleségével szórakozom. A báró izgatott lesz és időnként ügyetlenül kérdez tőlünk valamit, hogy félbeszakítsa beszélgetésünket. Én gúnyosan nevetve válaszolok neki; sőt gyakran ügyet sem vetek a kérdésére . . .

XI.

(1876, március.)

Egy este együtt vacsoráztunk a legszűkebb körben. Ott volt a báróné anyja is, aki megkedvelt. Minthogy óvatos, mint az öregasszonyok általában, szimatol valamit.

Anyai szeretetének felbuzdulásában, ismeretlen veszélyeket sejtve, megragadja a kezemet, lefog a tekintetével és így szól:

— Bizonyos vagyok benne, hogy ön becsületes ember. Nem tudom, mi történik itt ebben a házban. De mindenesetre ígérje meg nekem, hogy vigyázní fog a lányomra, aki egyetlen gyermekem; és ha netalán olyasvalami történnék bármikor . . . aminek nem szabad megtörténnie, ígérje meg, hogy eljön hozzám és mindent elmond nekem.

— Megígérem, — feleltem, miközben orosz módra kezét csókoltam neki, mert sokáig egy orosz-
nak volt a felesége, aki pár éve meghalt.

És állani fogom az ígéretemet!

XII.

(1876, március.)

Kráternek a szélén táncolunk. A báróné sápadt kezd lenni, soványodik, megcsúful, úgy, hogy fáj az ember szíve, ha ránéz. A báró féltékeny, nyers és goromba velem. Ha otthagynom őket, másnap visszahívnak, hogy tárt karokkal fogadjanak és magyarázatul valami félreértésre hivatkozzanak, holott valójában nagyon is jól megértettük egymást.

Csak az Úristen tudja, mi történik ebben a házban!

Egyik este a szép Matild visszavonult a hálószobájába, hogy felpróbálja a báli ruháját. A báró lopva kisurran a szobából és otthagya egyedül a feleségével. Miután egy fél óra hosszáig beszélgetünk, megkérdezem, hová mehetett a báró.

— Komornáskodik Matild körül, — feleli a báróné.

Mindent tudok. A báróné azonban csakhamar megbánja, amit mondott, és hozzáteszi:

— De hát rokonok között ez semmit sem jelent. Nem kell mingyárt rosszra gondolni!

Majd más hangon ezt kérdi:

— Féltékeny?

— És maga, báróné?

— Talán az leszek.

— Adja Isten, hogy idejekorán az legyen. Ez a baráti kívánságom!

Megjelenik újra a báró és vele a fiatal lány világos zöld báli ruhájában, amelynek kivágásából kivillan a keble.

Úgy teszek, mintha elkápráztatna, s két kezemet a szemem elé tartva, felkiáltok:

— Tudja-e, kisasszony, hogy kész veszedelem magára nézni?!

— Ugy-e szép? — kérdezi a báróné különös hangon.

A báró újra elvezeti Bébét és én megint egyedül maradok a feleségével.

— Miért bánik velem egyidő óta olyan gorombán? — kérdezi tőlem, könnybe fúló hangon, a megvert kutya tekintetével.

— Én? . . . Én bizony nem vettem észre, hogy . . .

— Megváltoztatta velem szemben a viselkedését; szeretném tudni, hogy miért . . . Ha hibát követtem el . . .

Közelebb tolja a székét az enyémhez, rám néz csillogó szemmel, reszket és . . . én felállok.

— A bárónak ez a távolmaradása különös, nem gondolja? Ez a bizalom, amelyet tanusít, sértő.

— Hogy értsem ezt? . . .

— Az ember nem hagyja így magára a feleségét egy fiatalemberrel, főként olyankor nem, amikor őmaga bezárkózik egy fiatal lánnyal a lány szobájába . . .

— Igaza van, ez sértés velem szemben . . . De ön úriember . . .

— Mit ér az úri voltom? Utálok az úriembersé-

get. Magát pedig megvetem, ha nem féltékeny a méltóságára. Mit csinálnak azok ketten odabent?

— Az uram Matild toalettjével bibelődik! — feleli ártatlan arccal és lopva mosolyog. — Mitévő legyek?

— Férfiember nincs jelen csak olyan nő öltözködésénél, akivel szerelmi viszonya van.

— Matild gyerek még, azt mondja az uram; és csak a „papát“ látja benne.

— Én sohase engedném meg a gyermekeimnek, hogy papát-mamát játsszanak; még kevésbé a felnőtteknek.

A báróné feláll, hogy megkeresse az urát, és vele együtt tér vissza.

Az este hátralevő részét azzal töltjük el, hogy delejezéssel kísérletezünk. Végigsimítom egypárszor a báróné homlokát, aki megvallja, hogy ez megnyugtató hatással van az idegeire. Egyszerre csak, amikor már-már delejes álomba merül, összerázkódik, feláll és magából kikelve néz rám.

— Elég volt! Nem akarom, — kiált fel. — Meg akar babonázni.

— Akkor most magán a sor, hogy delejes erővel próbát tegyen, — mondom neki.

Végigsimíttatja a homlokomat, éppen úgy, mint én az övét.

Mialatt lehunyom a szememet, hosszú hallgatás támad a zongora túlsó oldalán. A hangszer lábai és lira-alakú pedálja felé irányítom a tekintetemet és . . . azt hiszem, hogy álmodom. Hevesen felpattanok a székemről. Ugyanebben a pillanatban felemelkedik a báró a zongora mögül és felszólít, hogy igyam egy pohár puncsot.

Mind a négyen fölemeljük poharunkat, hogy kocintsunk, mikor a báró így szól feleségéhez:

— Igyál a kibékülésedre Matilddal!

— Egészségedre, kis boszorka, — szól a báróné mosolyogva.

Aztán hozzám fordul:

— Képzelve csak, összetűztünk egymással maga miatt.

Először nem tudom, mit feleljek. Majd így szólok:

— Lekötelezne, báróné, ha világosabban megmagyarázná a szavait.

— Nem, nem, csak semmi magyarázgatás! — hangzik kórusban.

— Kár, — válaszolom, — mert azt hiszem, már nagyon is sokáig hallgattunk.

Az est ekkép általános zavarodottságba fúl, én pedig haza megyek . . .

— Miattam! — ismételtetem, a lelkiismeretemet vizsgálgatva.

Mit jelenthetett ez? Naiv szeszélye volt-e csak ennek a fantasztikus léleknek? Két nő összetűz egymással egy férfi miatt? Akkor hát szükségképpen féltékenyek egymásra miatta. Megbomlott a báróné, hogy így elárulta magát? Képtelenség! . . . Föltétlenül másvalamiről volt tehát szó.

— Mi történik ebben a házban? — tünődtem magamban, miközben arra a furcsa jelenetre gondoltam, amely az este megijesztett, noha nem mondhatnám, hogy olyasvalamit láttam, ami illetlenség, annyira valószínűtlennek tűnt fel előttem a dolog.

Ez a megfontolatlan féltékenység, a báróné anyjának a félelme, a báróné szerelmi toporzékolása, amelyet a tavaszi levegő váltott ki belőle, mindez összekeveredve forrongott, erjedt az agyamban. Miután egy éjszakán át tépelődtem, másodszor is arra az elhatározásra jutottam, hogy nem megyek el többé hozzájuk, hogy elhárítsam a fenyegető, jóvátehetetlen szerencsétlenséget.

Ezzel a szándékkal keltem fel korán reggel, hogy megfogalmazzak egy bölcs, őszinte, engedékeny levelet; választékos szavakkal tiltakoztam a barátsággal való mértéktelen visszaélés ellen; világosan, magyarázkodás nélkül, bocsánatot kértem a bűneimért, megvádoltam magamat azzal, hogy viszály magvát hintettem el rokonok közé, és az ördög tudja, még mi mindent fel nem hoztam!

Az eredmény az volt, hogy a báróné, látszólag véletlenül, szembe jött velem, mikor a szokott időben távoztam a könyvtárból. Megáll az Északi-hídon, megszólít és magával visz a XII. Károly-tér egyik fásorába. Csaknem könnyek között könyörög, hogy térjek vissza, ne kívánjak semmiféle magyarázatot, tartozzam hozzájuk továbbra is egész egyszerűen úgy, mint eddig.

Milyen bájos volt ezen a napon! De sokkal jobban szerettem, semhogy megrontsam őt.

— Bocsásson el! Árt a jóhírének, — ismételtetem előtte, miközben vizsga szemmel nézegettem a járókelőket, akiknek pillantásai zavarba hoztak bennünket. — Menjen haza tüstént, mert különben itt hagyom.

Oly panaszos tekintettel nézett rám, hogy legjobban szerettem volna térdre hullani előtte, megcsókolni a lábait és a bocsánatáért esedezni.

Ehelyett azonban hátat fordítottam neki és egy mellékúton odébb álltam.

Miután megebédeltem, felmáshoztam a lépcsőn a padlás-szobámba, azzal a kellemes tudattal, hogy megtettem a kötelességemet; de vérző szívvel. Óh, milyen szemekkel tud nézni az emberre ez az aszszony!

Pihentem egy kicsit ebéd után és új erőre kaptam. Mikor felálltam, ránéztem a falon függő nap-tárra. Március 13-ika volt.

„*Beware the ides of March!*“ — „*Őrizkedjél március idusától!*“ Ezek a híres szavak csengtek a fülemben Shakespeare *Julius Caesar*-jából, mikor belépett a lány a báró levelével.

Szívésséget tennék neki, ha együtt tölteném vele az estét, mert a báróné gyengélkedik, Matild pedig nem lesz otthon.

Minthogy nincs erőm meghívását visszautasítani, meglátogatom.

A báróné, inkább holtan, mint elevenen, élém jön. kebléhez szorítja a kezeimet, és túláradó melegséggel megköszöni, hogy holmi csekélységek és félreértések miatt nem fosztottam meg őket a jóbaráttól, a testvértől.

— Megbolondul! — szól a báró gúnyosan, miközben kiszabadít ebből az ölelésből.

— Igen, bolond vagyok, igazad van; az örömtől, hogy viszontlátom barátunkat, aki örökre el akart szakadni tőlünk.

És zokog!

— Nagyon rosszul volt! — mondja a báró, akit ez a szivettépő jelenet zavarba ejt.

A szegény asszony úgy néz ki, mintha láza volna. A szeme komor fényben tündöklük és arcát megtelíti: arcbőre zöldes színű. Fájdalmas látvány. Heves köhögési rohamai vannak, amelyek a melléből szakadnak föl és megrázzák törékeny testét.

Beállít váratlanul a nagybácsi és az após. Nagy tüzet rakunk a kályhában, hogy a tűz előtt „ünnepeljük a szürkületet“ anélkül, hogy a lámpákat meggyujtanók.

A báróné mellettem ül, míg a három úr vitába kezd a politikáról.

A félárnyékban látom szeme tündöklését; érzem, amint teste a meleg következtében, amelyet az imént

átélt hisztériás roham után szabadon kell bocsátania, sugárzik.

Ruhája súrolja a nadrágomat; vállamra hajlik, hogy a fülembé súghasson valamit, úgy, hogy a többiek ne hallják; és suttogva rajtam üt ezzel a váratlan kérdéssel:

— Hisz a szerelemben?

— Nem!

És ez a „nem“ úgy sujt le a fejére, mint a bunkócsapás, mert fel is állok, hogy máshová üljek.

— Megbomlott, nimfomániás, — gondolom magamban, s attól tartva, hogy esetleg a botránnytól sem riadna vissza, azt indítványozom, hogy gyujtsunk világot.

Vacsora közben a nagybácsi és az após áradozva emlegeti Matild unokahug tulajdonságait, érzékét a háziasság iránt, ügyességét női kézimunkákban. A báró, aki több pohár puncsot megivott, rajongó magasztalásokba tör ki és szemében alkoholos könnyekkel, panaszkodik a rossz bánásmód miatt, amelyet a kicsike kénytelen az apai házban elviselni. De ez nem gátolja meg őt abban, hogy amikor bánata a legmélyebb, ki ne húzza zsebéből az óráját és hirtelen faképnél ne hagyjon bennünket, mintha a kötelesség szólítaná:

— Meg kell bocsátaniok, uraim, de megígértem Bébének, hogy érte megyek és haza hozom. Ne zavarassák magukat. Egy órán belül újra itthon leszek.

Apja, az öreg báró, hiába próbálja visszatartani; a kópé azzal a kiáltással rázza le őt, hogy be kell a szavát váltania. Majd elillan, miközben határozottan megígérteti még velem, hogy bevárom a visszatérését.

Egynegyed óráig még az asztalnál maradunk. Azután a szalónba megyünk. A két öregnek magányra van szüksége és visszavonulnak a nagybácsi

szobájába, amely egy idő óta ott van berendezve számára az unokaöcsnél.

Átkozom a végzetet, amely belecsalt a kelepcebe, noha oly gondosan kitértem előle. Páncélt öltök dobogó szívemre; mint kakas a taróját, úgy fölszegem a fejem; felborzoló a hajamat, mint a juhász-kutya a bundáját, hogy jóeleve elhárítsam a könnyes vagy szerelmes jelenetek minden kísérletét.

A kályhához támaszkodva szivarozom, csendesen, hidegen, feszesen, és várom az elkövetkezendőket.

A báróné szólal meg először.

— Miért gyűlöl?

— Nem gyűlölöm.

— Gondoljon csak arra, hogy fogadott ma reggel.

— Hagyjuk ezt.

Feleleteimnek ez a szokatlan durvasága, minden észszerű ok nélkül, hiba volt. A báróné belém lát és enged.

— Menekülni akart előlem, — folytatja; — meg akarja most tudni, mi bírt rá arra, hogy oly hirtelen elutazzam Mariafredbe?

Két pillanatnyi szünet; azután válaszolok:

— Valószínűleg ugyanaz, ami engem Párizsba űzött.

— Akkor . . . világos a dolog, — mondja ő.

— És most?

Azt vártam, hogy jelenetet csinál. De nyugodt maradt és rám nézett szomorúan. Rajtam volt a sor, hogy megszakítsam ezt az újabb hallgatást, amely minden szónál veszedelmesebb volt.

— Most pedig, miután kicsalta belőlem a titkot, még egy szót. Ha látni akar még néha itt, bárha csak ritkán is, akkor legyen okos. Az én szerelmem olyan magasztos érzés, hogy el tudnék élni maga mellett, anélkül, hogy mást kívánnék, mint hogy láthassam magát. Ha megfeledkezik a kötelességeiről,

ha egyetlen pillantással, egyetlen mozdulattal elárulja, mit rejt a szívünk, akkor elmondok mindent a férjének, akármi lesz is a következménye!

Átszellemülten, rajongóan égnek emelte a szemét.

— Esküszöm önnek! . . . Milyen erős és milyen jó maga! . . . Hogy csodálom! Óh! szégyellem magamat! Szeretném felülmúlni magát a becsületességben, szeretném . . . Akarja, hogy én magam mondjak el mindent Gusztávnak? . . .

— Ha úgy tetszik! . . . De akkor soha többé nem fogjuk viszontlátni egymást. Ő neki különben sincs köze a dologhoz. Az én szívem érzései nem bűnösök; és aztán, mégha tudna is mindenről, hatalmában volna-e neki elfojtani az érzéseimet? Nem. Hogy szeretem azt a nőt, aki tetszik nekem, az az én dolgom, amíg a szenvedélyem idegen jogokba nem ütközik. Egyébként, ahogy jónak látja. Én mindenre készen állok.

— Nem, nem; nem fog megtudni semmit, és minthogy ott vadászik, ahol a kedve tartja . . .

— Bocsánat, énnekem nem ez a véleményem! Éppenséggel nem osztozom abban a felfogásában, hogy ez a két eset hasonló. Ő lealacsonyodhat: annál rosszabb rá nézve. De ez nem ok rá, hogy mi . . . Nem, nem! . . .

Az elragadtatás állapota véget ért. Visszatértünk újra a földre.

— Nem, nem! — ismételtem. — Ismerjen be legalább annyit, hogy a mi esetünk szép, új, csaknem eredeti. Két ember szereti egymást, megvallja ezt egymásnak. Ez az egész!

— Oly szép, mint ahogy a könyvekben olvasuk, — kiáltott fel és mint a gyermek, összecsapta a kezét.

— De az ujságregényekben rendszerint nem így történik.

— És milyen jó érzés becsületesnek maradni!

— Ez a módszer valamennyi közül a legkevésbé terhes!

— És találkozni fogunk ezentúl is, úgy, mint eddig, félelem nélkül . . .

— És gáncs nélkül . . .

— És félreértések nélkül! De bizonyos benne legalább, hogy nem Matildot . . .

— Hallgasson!

Nyílik az ajtó. Óh! milyen útszéli fordulat! . . . Megjelenik a két öreg, visszatérőben valami rejtekhelyről, kezükben tolvajlámpával. Keresztülmennek a szalónon és belépnek a szobájukba.

— Veszi észre, — szólok, — hogy az élet hogyan rakódik össze apró gondokból és szép pillanatokból, hogy a valóság mennyire eltér a költészettől? Kísérletezhetném-e regényben vagy drámában ilyen természetes jelenettel, anélkül, hogy lapossá ne legyek? Képzelve csak el: szerelmi vallomás — ölelkezés, térdrehullás, nagy szavak nélkül, és befejezésül megjelenik a két öreg és ráveti a tolvajlámpa fényét a két szerelmesre. És mégis ebben van Shakespeare nagyságának a titka, aki Julius Caesart hálókabátban és papucsban mutatja be, amint éjszaka gyermekes álmok felriasztják.

Csöngettek. A báró volt a szép Matilddal. Minthogy a bárónak nem a legjobb volt a lelkiismerete, kedveskedésekkel halmozott el bennünket. Én pedig, minthogy alig vártam, hogy bemutatkozzam véglegesen a szerepemben, ezt az arcátlan hazugságot vágtam oda neki:

— Itt civódtam egy órahosszáig a bárónéval.

Fürkészve alattomos pillantást vetett ránk, és szimatolva, mint a vadászkutya, látszólag rákapott a hamis nyomra, amelyet mutattam neki.

Én pedig hazamentem.

XIII.

(1876, március.)

Milyen példátlan jámborságra vall: hinni a szerelem tisztaságában! A titok, amely kettőnké, már magában is veszedelmet rejteget! Lopva fogant gyermek: formálódik, miután a lelkünk egyesült, — és meg akar születni!

Soha jobban nem sóvárogtuk a találkozást, hogy régi érzelmeinket összehasonlíthassuk; hogy ezt az évet, amelyben félre akartuk vezetni saját magunkat, újra végigéljük. Cselt cselre szövünk; bemutatom őt a hugomnak, akinek a férje liceumi tanár, s némileg az ő világához tartozik, mert régi nemesi névnek a viselője.

Találkákat adunk egymásnak, amelyek kezdetben ártatlanok; de a melegség fokozódik és ébrednek bennünk a vágyak.

A vallomásunkat követő valamelyik napon átad nekem egy csomó levelet, amelyeket részben március 13.-ika előtt írt, részben pedig a vallomás után. Bárcsak sohase kaptam volna meg ezeket a leveleket, szenvedéseinek és szerelmének a meghittjeit!

XIV.

*(1876, március.)**Hétfő.*

Kedves Barátom!

Elepedek utánad, ma is úgy, mint minden áldott nap. Köszönöm, hogy tegnap megengeded, hogy szóljak hozzád, anélkül, hogy felöltötted volna azt a szarkasztikus ábrázatot, amely szinte elválaszthatatlan tőled. Mire való ez? Ha tudnád, mennyire bosszankodom érte! Mikor bizalmasan hozzád fordulok, abban a pillanatban, amikor nagyobb szükségem van a barátságodra, mint valaha, álarcot öltesz az arcodra. Miért? Hát kell én előttem képmutatóskodnod? Hiszen egyik leveledben beismerted magad is, hogy álarc csupán. Remélem és látom, hogy így van, de mégis fájdalmat okozol velem, mert azt gondolom ilyenkor, hogy megint hibát követtem el . . . És azt kérdezem magamtól: „Mit fog gondolni rólam?”

Féltékeny vagyok a barátságodra; félek, hogy magamra vonom a megvetésedet. De ugy-e, erről szó

sincsen? Légy hozzám jó és őszinte. Felejtsd el, hogy nő vagyok — nem felejttem-e el én magam is túlságos gyakran? . . .

Nem haragudtam rád tegnap azért, amit mondtál, de megleptél és bántottál a szavaiddal. Azt hiszed, képes vagyok felébreszteni férjemben a féltékenységet, hogy becstelen módon kielégítsem bosszúvágyamat? Képzeld csak el, milyen veszedelemnek tenném ki magamat, ha efféle cél elérésére törekedném és a féltékenység révén akarnám őt magamnak visszaszerezni! Mit nyernék vele? — Haragja ellened fordulna, és én nem találkozhatnám többé veled! — És mi lenne belőlem a te jelenléted nélkül, amely drágább most nekem az életemnél?

Szeretlek a testvér egész gyöngédségével, a kacérság szeszélyei nélkül . . . Igaz, hogy voltak pillanataim, amikor sóvárogtam érte, amikor gyönyörűségem telt volna benne, hogy szép kis fejedet a kezeim közé fogjam és belemélyedjek őszinte, okos szeméibe; és mindenbizonytalán csókot leheltem volna derűs homlokodra, amelynek bolondja vagyok, de ez a csók a legtisztább lett volna, amelyet valaha kaptál.

Ez lényem gyöngédségére vall, és ha nő volnál, akkor is épígy szeretnék, föltéve, hogy becsülhetnék úgy nő, mint ahogy téged becsüllek — — —

Milyen boldoggá tesz Matildről való véleményed! Csak nő örülhet ilyesminek ennyire? Dehát gondold meg, milyen helyzetbe kerülök, ha mindenki az ő zászlója alá szegődik! És jórészt az én hibám mindaz, ami történik. Jóváhagytam ezt a vonzalmat, mert eleinte gyermeki játékot láttam csak benne; nem rontottam az uram kedvét, mert bizonyos voltam benne, hogy enyém a szíve. A következmények bebizonyították az ellenkezőjét . . .

Szerda.

Az uram szerelmes belé és megvallja ezt nekem. Az ár kicsapott medréből, és én nevettem rajta! . . . Képzeld csak: miután téged a kapuig kísért, újra feljön, a kezemet szorongatja, a szemem közé néz, — remegni kezdek, mert nem tiszta a lelkiismeretem, — és könnyörgő hangon így szól: „Mária . . . ne haragudj' rám! De engedd meg, hogy ma este fölkereshessem Matildot a szobájában; nem bírok a szerelmemmel!“ — Mitévő legyek? Sírjak vagy nevessek? És tőlem kér engedélyt, tőlem, akit furdal a lelkiismeret, tőlem, aki arra kényszerülök, hogy téged messziről szeresselek, reménye nélkül annak, hogy az enyém lehess! Mire valók ezek az ostoba fogalmak a becsületről? Ó elégítse csak ki testi vágyait; te megmaradsz örökre az én drága szerelmemnek, és az én női sóvárgásaim nem oly gonoszak, hogy megfeledkezném miattuk hitvesi és anyai kötelességeimről. De vedd figyelembe az ellenmondást, érzéseimnek a kettősségét . . . Én szeretlek mindakettőtöket, és nem tudnék élni nélküle, a derék, becsületes jóbarát nélkül . . . és époly kevésbé tudnék élni nélküled! . . .

Péntek.

Széttépted végre a fátylat, mely szívem titkát leplezte. És nem sujtasz megvetéssel! Jóságos ég! . . . Sőt szeretsz is. A szót, amelyet nem akartál kimondani, kimondtad végre. Szeretsz! — És én gonosz vagyok, bűnös vagyok, mert szeretlek. Isten bocsásson meg nekem! Mert őt is szeretem, épúgy szeretem, és nem tudnék sohasem elszakadni tőle!

Óh! . . . Milyen furcsa is ez! . . . Szerettek engem! Gyöngéden szerettek! Ő is, te is! Oly boldog vagyok, oly nyugodt, hogy a szerelmem nem lehet

bűnös szerelem! Hiszen ha nem így volna, furdalna a lelkiismeret, vagy oly megátalkodott vagyok?

Hogy szégyenkezem! Nekem kellett először megvallani a szerelmemet! . . . Ép e pillanatban kitarja felém Gusztáv a karjait . . . és én meg fogom ölelni őt. Őszinte vagyok? Az vagyok! Miért nem oltalmazott meg addig, amíg késő nem volt?

Olyan az egész, mint valami regény. Hogyan fog végzödni? Meg fog halni a hősnő? Mást fog elvenni a hős? El fognak szakadni egymástól? És a megoldás erkölcsileg kielégítő lesz? . . .

Ha most e pillanatban nálad volnék, homlokon csókolnálak azzal az áhítattal, amellyel a rajongó csókolja a keresztet, és levetnék minden alacsony-ságot és minden természetelenséget, amely bennem van . . .

XV.

(1876, március.)

. . . Szinlelés vajjon ez, avagy én áltatom magam? Vajjon ezeket a félig vallásos álmodozásokat, amelyek alá a testi kívánságok rejtőznek, csakis a vágyakozás szüli? Nem; nemcsak ez. Az a vágy, hogy létünket, amelyet kaptunk, megörökítsük, igen bonyolult, és még az állatoknál is átszállnak az utódokra a lelki tulajdonságok a szerelem révén. Tehát nemcsak a test, hanem a lélek is szerelmes, és az egyik a másik nélkül nem számít. Ha csak testi szerelemről van szó, akkor mért helyez engem, a gyöngé, ideges, betegeskedő ifjút, a báró elé, aki óriás? Ha pedig csak a lelke szeret, akkor mért sóvárog a csókom után, mért imádja kis lábamat, szép kezemet, rózsás körmeimet, domború homlokomat, dús hajzatomat? Vagy érzékeinek a mámara sugallja neki ezeket a hallucinációkat, érzékeié, amelyeket mértéktelenül felizgat a férj zabolátlansága? Vagy ösztöne sejti, hogy az én ifjúi tüzemtől több örömet várhat, mint férjének a renyhe tömegétől? Nem féltékeny többé férjének a testére, tehát nem szereti őt már úgy, mint kedvesét. Ellenben féltékeny az én személyemre, engem tehát szeret! . . .

XVI.

(1876, március.)

Egy izben, mikor látogatóban van a hugomnál, hisztériás roham fogja el a bárónét. Leveti magát a pamlagra és keservesen zokog. Harag emészti férjének méltatlan viselkedéseért, aki egy katonai bálon tölti az estét az unokahuggal.

Szerelmi dühének kitörésében keblére von és homlokon csókol; én visszacsókolom! Tegezni kezd. Szorosabban egymáshoz kapcsolódunk, és én hevesen kívánom őt.

Az est folyamán elmondom Longfellownak egy költeményét, az *Excelsior*-t. Miközben a költemény szépsége valóban megindít, végigsímogatom az imádott nőt tekintetemmel, és az arca, mintha hipnotizáltam volna, visszatükrözi arcom játékának minden árnyalatát. Olyan, mint a tébolyodott, mintha látomásokban élne.

Vacsora után eljön érte zárt kocsival a szobalánya, hogy hazavigye. Az uccán el akarok válni tőle. Rám parancsol, hogy szálljak be előtte a kocsiba, a szobalányt pedig a kocsis mellé ülteti, noha én élenken tiltakozom ez ellen. A kocsi mélyén némán összeölelkezünk. Érzem, amint gyöngéd teste csók-

jaim alatt vonaglik, megremeg, és végül nekem akarja adni magát. Visszarettenek még a bűntől — mért kuszáljam össze egy család vérségi kötelékeit? — s az ajtaja előtt leteszem a bárónét, érintetlenül, megszégyenülten, talán bosszúsan is.

Most eloszlik minden kétely. Tisztán látok. El akart csábítani. Ő adta az első csókot, ő tette meg az első lépéseket. De ettől a pillanattól fogva én veszem át a csábító szerepét, mert nem vagyok „József“, noha becsület dolgában szilárdak az elveim.

XVII.

(1876, március.)

Másnapra a Nemzeti Múzeumban adtunk egymásnak találkát.

Imádtam, mialatt fölfelé jött a márványlépcsőn az aranyozott boltozat alatt, mikor kis lábacskái végigtipegtek az erezett stucco-kockákon, amint királykisasszony-alakja, amelyen sujtásos, fekete bársonyruha feszült, felém közeledett. Elébe mentem és apród-módra térdhajtással üdvözöltem. Ragyogott szépségében, amely csókjaimtól kivirágzott. Átetsző arcbőre alatt látszott az ereiben lüktető vér: ez a szobor, amely csaknem vénlányra emlékeztetett, becézgetésemtől megelevenült, életem tüzén átmelegedett. Pygmalion rálehelte a márványra és eleven istennőt teremtett magának.

Leülünk egy Psyche elé, amelyet a harmincéves háborúban hódítottunk el. Megcsókolom az arcát, a szemét, az ajakát, s ő mosolyogva, mámoros boldogsággal fogadja csókjaimat. A csábítót játszom és rögtönözve elébe tárom a szónok minden szofizmáját, a költő egész művészetét:

— Hagyja el, — mondom neki, — házasságtörő otthonát; meneküljön abból a beszennyezett szobá-

ból, szakítson ezzel a hármásban való étellel — mert különben magára vonja a megvetésemet. (Nem akarom tegezni, mert ezzel lealacsonyítanám.) Térjen vissza az anyjához, szentelje magát a szent művészetnek; egy év múlva felléphet. Akkor szabad lesz és élheti a saját életét.

Szítja a tüzet, átölel, és én belemelegszem. Hihetetlen szóáradattal ostromlom, hogy kicsaljam belőle azt az ígéretet, hogy mindent megvall az urának, mert akkor nem volnánk felelősek a következményekért!

— És ha rosszul végződik? — veti ellen.

— És ha összedől is minden: magának és sajátmagamnak a becsülése nélkül úgysem tudnám szeretni. Hát gyáva talán? A jutalomra tör, de az áldozattól visszariad!? Legyen oly nemes, mint a szépsége, legyen bátorsága a halálugráshoz, mégha az életét kockáztatja is. Vesszen minden, csak a becsület nem! Ha így megy tovább, pár nap alatt elcsábítom, higgye meg; mert az én szerelmem olyan, mint a villámsugár, amely le fogja sujtani; mert úgy szeretem, mint a nap a harmatot . . . azért, hogy felszürcsölje. Tehát, gyorsan a vérpadra! Adja oda a fejét, de őrizze meg tisztán a kezeit. Csak azt ne higgye, hogy lealacsonyodom az osztozkodásig! Soha! Mindent vagy semmit!

Látszólag ellenkezik, de valójában olajat önt csak a tűzre. Panaszkodik férjének túlkapásai miatt és kitarja egy kissé annak a hálószobának az ajtaját, amelynek már a pusztá gondolata is kihoz a soddromból.

A férj, az idióta, aki oly szegény, mint én, s akinek jövője nincs, két szeretőnek a fényűzését engedi meg magának, míg én, aki tehetséges vagyok, a jövő nemese, izzó vérem tüzeiben nyögök és vonaglok!

Hirtelen átcsap azonban a báróné az ellenkező

irányba és azzal próbál megnyugtatni, hogy emlékeztet kölcsönös esküinkre: a testvéri kapcsolat megóvására.

— Pokolba a fivér és nővér veszedelmes játékkal! Férfi és nő, akik szeretik egymást: ezek legyünk! Ez az igazi! Imádom magát. Imádom mindenét, testét-lelkét, szőke haját és szelleme egyenes-ségét, lábát, amely Svédországban a legkisebb cipőt hordja, nyíltságát, a szemét, amely egy kocsi belsejének árnyékába vész, bűvös mosolyát, fehér harisnyáját és meggyzín harisnyakötőjét . . .

— Óh! . . .

— Igenis, bájos királykisasszonyom, mert mindent láttam. Most pedig bele akarok harapni keble halmainak a hajlatába, ebbe a szerelmi gödröcskébe; és ígérem, hogy megfojtom a csókjaimmal, halálra szorítom két karomnak a fojtogató láncával. Ah! Isteni erőt érzek magamban, mikor magát kívánom! És vézna legénynek hisz talán? A képzelt beteg voltam, inkább csak tettettem magam! Óvakodjék a beteg oroszántól! Ne közeledjék a barlangjához, halálra fogja cirógatni! Le a becstelenség álarcával! Kívánom magát, azt akarom, hogy az enyém legyen, mint ahogy kívántam az első pillanattól fogva. Dajkamese az egész história Zelmával, a finn nővel! . . . Hazugság kedves bárónknak a barátsága! . . . A polgárembert, a vidékit, az osztályonkívülit, aki én vagyok, útálja, mint ahogy én utálom őt, a nemesembert!

A leleplezéseknek ez a lavinája látszólag nem is igen izgatja fel, hiszen nincs bennök semmi új: régóta tudtunk már mindent, anélkül, hogy megvallottuk volna.

És elválunk azzal a szilárd elhatározással, hogy addig nem találkozunk, amíg meg nem mondott mindent a férjének.

XVIII.

(1876, március.)

A délutánt otthon töltöm szorongó nyugtalankodás közepette, a háborús táviratokat várva. Hogy szórakozzam valamivel, kiüríték egy zsák írást és régi könyvet a padlóra, s kotorászva, rendezgetve, végignyúlok ezen a rakáson. De gondolataimat nem tudom odarögzíteni; megfordulok és a hátamra fekszem; kezeimet a nyakam alá kulcsolva, szememet hipnotizáltan a gyertyákra szegezve, amelyek régi karosgyertyatartómban lobognak, álmodozásba merülök. Elepedek a csókjai után és terveket kovácsolok a közeli elcsábításra. Minthogy érzékeny és furcsa, ügyesen kell viselkednem, hogy magától érlelődjék addig a dolog; mert ha ügyetlenkedem, mindent elronthatok.

Szivarra gyujtok és azt képzelem, hogy pázsiton heverek; érdekel, amint alulról szemlélem a szobámat. Mindent egészen újnak látok. A pamlag, annyi szerelmi diadal tanúja, visszaterel megint érzéki révedésembe, amelyet azonban csakhamar megbénít

az a félelem, hogy a becsületről való együgyű felfogásomon minden hajótörést szenvedhet.

Miközben analizálom a gondolatot, amely heveségemet fékezte, a következőket fedeztem föl benne: sok gyávaságot, a következményektől való félelmet, némi rokonszenvet a férfi iránt, akit az a veszedelem fenyeget, hogy egy idegen gyermeket kell felnevelnie; némi idegenkedést a tisztátalan összevisszaságtól; némi komoly megbecsülését a nőnek, akit nem szeretnék lealacsonyítva látni; némi részvétet a lánya iránt; úgyszólván semmi szánalmat az imádott nő anyjával szemben, az esetre, ha botránnyal végződnek a dolog; és nyomorult szívemnek egészen a fenekén azt a határozatlan sejtelmet, hogy milyen nehéz lesz valamikor később szabadulni az így meghódított szeretőtől.

— Nem! — mondogatom magamban. — Mindent vagy semmit! Egyedül kell őt birnom, életre-halálra!

Mialatt így álmodozom, halkan kopognak az ajtón; csakhamar megjelenik az ajtónyílásban egy finom fej, amely fénybe borítja padlás-szobámat s amelynek csintalan mosolygása elszakít régi könyveimtől s az imádott nő ingerlő karjai közé von. Miután csókzápórral borítom a hidegtől friss ajkait, megkérdezem:

— Nos? . . . mit határozott a férje?

— Semmit! Még nem szóltam neki.

— Akkor elveszett. Meneküljön tőlem, szerencsétlen!

És magamhoz szorítva őt, lehúzom zsinóros dolmányát, belekóstolva az elkerülhetetlen vetkőztetésbe. Leveszem gyöngy-ékes kalapkáját és odavezetem őt a pamlaghoz. Így kiált fel:

— Nem volt hozzá bátorságom . . . Látni akartam még egyszer magát, mielőtt minden összeomlik, mert csak az Isten tudja, nem válás lesz-e a vége . . .

Lezárom az ajkát, egy kis asztalkát állítok a pamlag elé, előveszek a szekrényemből egy palack jó bort és két poharat. Melléje teszek egy teli kosár rózsát és két égő gyertyát: az egészet oltár módjára rendezem el. És zsámolyul Hans Sachsnak egy vasos régi nagy kiadását teszem a lábai alá, amelynek aranyozott kapcsokra járó bőrkötése Luther képét foglalja keretbe; a királyi könyvtárból vettem ki kölcsön ezt a kiadást.

Bort töltök. Letépek egy rózsát és beletűzöm hajának szőke sűrűjébe. És miután ajkamhoz értetem az egészségére és szerelmünk gyönyörére emelt poharat, térdre hullok előtte és imádom őt:

— Milyen szép maga!

Először lát úgy, mint igazi szerelmem. El van ragadtatva. Megfogja a fejemet, megcsókol, és ujjai-val megsímogatja makrancos hajzatom hosszú fürtjeit.

Szépsége tisztelettel tölt el. Olyan az én számomra, mint valami hódolatra készítő szentkép. El van bűvölve, hogy végre a gyűlöletes álarc nélkül lát; szavaim mámorba ringatják, és bolondulásig szeret, amikor látja, hogy képes vagyok olyan szerelemre, amely egyszerre meleg, tiszteletteljes és tüzes is.

A lábait csókolgatom, amíg be nem piszkolom az ajkamat. Átölelem a térdét, anélkül, hogy hozzáérnék ruhája szegélyéhez; úgy szeretem, amint van, teljesen felöltözötten, tisztán, mint valami angyalt, mintha ruhástul jött volna a világra és szárnya volna a ruhája fölött.

Hirtelen köny szökik a szemembe, anélkül, hogy tudnám, miért.

— Sir, — kérdezi; — mi baja?

— Nem tudnám megmondani. Túlságosan boldog vagyok, ez az egész.

— Tud hát sirni?! . . . Maga, a bronz-ember!

— Sajnos, nagyon is jól ismerem a könnyeket!

Tapasztalt nő létére azt hiszi, hogy ismeri titkos fájdalmamnak a titkos szerét! Nemsokára felemelkedik s úgy tesz, mintha érdeklődnék a iöldön szétszórt irások iránt; majd hamiskásan mosolyogva így szól:

— Amikor beléptem, egészen úgy feküdt itt elnyúlva, mint a fűben. Jó multság a tél közepén szénát gyűjteni!

És ezzel le is csúszott a papirboglyára; én pedig melléje ülök. Ujabb csókszapor. A bálvány lefelé hajlik és már-már ledől.

Lassan lefelé szorítom, miközben fogva tartom az ajakammal, hogy ne legyen ideje szemem lebüvölő tüzéből, szájam perzselő lángjából szabadulni. Átölelem és végignyúlunk — a fűvön! — mint két szerelmes, egymáséi vagyunk, mint az angyalok, teljesen felöltözöttek, anélkül, hogy az utolsó aktust végrehajtanók. Kielégülten, eltelten kelünk fel, lelki-furdalás nélkül, mint az angyalok, akik nem buktak el.

Milyen találékony a szerelem! Vétkeztünk, anélkül, hogy vétket követtünk volna el. Egymáséi voltunk, anélkül, hogy egymásnak adtuk volna magunkat! Milyen gyönyörűség a tapasztalt nő szerelme! Könyörületes a fiatal tanítvánnal szemben; abban telik öröme, hogy ad, nem abban, hogy elfogad! . . .

Hirtelen föleszmél, ráemlékszik a valóságra és menni készül.

— Tehát holnap!

— Holnap!

XIX.

(1876, április.)

Mindent megvallott az urának. Most bűnösnek érzi magát, mert sírt az ura. Forró könnyeket sírt! Naiv ez az ember, vagy furfangos? Mind a kettő, kétségtelenül! A szerelem illúziókat szül, s az ítélet, amelyet sajátmagáról mond ki az ember, gyakran csalóka.

De a férj nem haragszik ránk és nem ellenzi meghitt barátkozásunk folytatását, azzal a föltétellel, hogy *tiszták* maradunk!!

„Nemesebb és nagylelkűbb, mint mi, — írja nekem a báróné; — szeret még most is mind a ket-
tőnket!”

Milyen puhány! Helyesli saját házában annak a férfinak a jelenlétét, aki csókkal borította a feleségét; annyira semlegesnemű lényeknek tart bennünket, hogy azt hiszi, folytatni fogjuk „testvéri” kapcsolata-
tunkat!

Ezzel megsérti férfi-voltomat, és én azzal felelek erre, hogy határozottan búcsút mondok neki mind-
örökre!

XX.

(1876, április.)

Aznap reggel odahaza maradok a szobámban, a legkegyetlenebb csalódás ijedelmeinek zsákmányaul. Beleharaptam az almába és most kitépik a kezemből. Ó, a gögös teremtés, hamut hint a fejére; furdalja a lelkiismeret és szenved; elhalmoz engem szemrehányással, ő, a csábító! Pokoli gondolat villan át az agyamon. Talán nagyon is tartózkodónak talált? És most vissza akar húzódni tőlem, mert bosszantja bátortalanságom? Hiszen akkor az ő szerelme erősebb, mint az enyém, mert ő nem gondolt a bűnnel, amelytől én visszariadtam! Gyere csak vissza még egyszer, galambom, majd meglátod!

Reggel tíz órakor a báró levélben a feleségéhez hív, aki, úgy látszik, súlyosan megbetegedett!

Azt felelem, hogy nyugalomra van szükségem. „Elég sokáig voltam már a háza békéjének háborgatója; felejtse el úgy, mint ahogy én elfelejtem önt.”

Dél felé újabb levelet kapok.

„Legyünk újra jóbarátok. Én mindig nagyra becsültem önt, mert eltévelyedése dacára is szilárd a

meggyőződése, hogy úgy járt el, mint becsületes emberhez illő. Egy szót se arról, ami történt. Úgy várom önt, mint a fivéremet, jöjjön, és minden rendben van.“

Ennek az embernek a megindító egyszerűsége, a tökéletes bizalma ellágyít; levelet írok neki, amelyben közlöm vele aggodalmaimat, és arra kérem, hogy ne játsszék a szerelemmel, hanem adja vissza szabadságomat.

Délután három órakor megjön az utolsó felszólítás is. A báróné haldoklik; az orvos ép az imént távozott tőle, és a beteg engem óhajt látni. A báró sürgősen arra kér, hogy látogassam meg őket, és én megyek. Jaj szegény fejemnek!

Belépek. A szoba kloroform-szagú. A báró könnyezve fogad és megölel.

— Mi baja neki? — kérdeztem oly hidegvérűen, mintha orvos volnék.

— Nem tudom. De majd meghalt.

— És az orvos . . . mit mondott?

— A fejét csóválta és így szólt: „Ez az eset nem az én szakmámba vág“.

— Nem rendelt semmit?

— Semmit!

Bevezet az ebédlőbe, amely betegszobává alakult át. Ott fekszik mereven, lefogyva, megsemmisülve egy chaiselongue-on; a haja felbomolva, a szeme izzó, mint a parázs. Felém nyújtja kezét, amelyet férje a kezembe tesz. Azután visszavonul a szalónba s otthagy kettőnket magunkra. A szívem hideg marad, nem hiszek a tulajdon szememnek, óvatos vagyok a szokatlan látvánnyal szemben.

— Tudja, hogy majdnem meghaltam? — kérdezi.

— Tudom.

— És nem is sajnál?

— Dehogynem!

— Nem is izgatott? Egy részvevő pillantása sincs a számomra? Fel se nyög fájdalmában?

— Itt a férje!

— Hát nem ő hozott össze megint bennünket?...

— Mi a baja, báróné?

— Nagyon beteg vagyok. Meg kell vizsgáltatnom magamat egy női specialistával.

— Úgy!

— Nagyon félek. Borzasztó! Ha tudná, milyen szörnyű órákat éltem át . . . Tegye a kezét a homlokomra . . . Óh, milyen jó . . . Kérem, mosolyogjon rám . . . A mosolya visszaadja az életemet! . . .

— A báró . . .

— És maga el akar menni . . . itt akar hagyni!

— Mivel lehetek szolgálatára, báróné?

Könnyekben olvadozik.

— Nem kívánhatja tőlem, — mondom élénken, — hogy itt, ezen a helyen, ahol egy ajtó választ csak el a gyermekétől és a férjétől, a szerelmezt játsszam!

— Maga szörnyeteg, maga szívtelen ember, maga . . .

— Isten vele, báróné!

Eltávozom. A báró keresztülvezet a szalónon, de nem oly gyorsan, hogy ne látnám egy szoknya csücskét eltűnni az egyik szoba ajtaján át. Ez a szoknya azt a gyanút ébreszti bennem, hogy csak komédiának itt velem.

A báró becsapja mögöttem az ajtót, úgy, hogy a lépcső is cseng belé, és énnekem az a benyomásom, hogy kidobtak.

Nem csalódom: tanúja voltam ép az imént egy érzékeny szindarabnak, amelynek kettős a megoldása.

Ez a rejtelmes betegség, mi ez vajjon? Hisz-

téria? Nem. Kereken kimondva: megveszekedett anyaság! Körülírva: a terhesség heves kívánása, a nőstény üzekedő vágya, amely az évek során csökkent, a tisztesség álarca mögé bújt, de egy szép napon mégis csak kitör, mint házasságtörés.

Az asszony félig coelibátusban él, örökösen vigyáz, hogy meg ne termékenyüljön, állandóan fél a gyerektől, a tökéletlen ölelésekben soha ki nem elégül. Mindez arra szorítja, hogy szeretőt keressen, és belesodorja a kénytelen házasságtörésbe, mint-hogy a vágya nem oltódik. És éppen abban a pillanatban, amikor már-már megszerezte, amit keresett, a meghódított szerető odébb áll és otthagyja ő is az asszonyt kielégíttetlenül!

Milyen nyomorúság a házasság, milyen siralom a szerelem!

Mikor végeztem az analízisemmel, véleményem a következő volt: ennek a házasságnak a csalásai és ámtításai mind a két házastársat egy harmadikhoz hajtották, akitől a teljes kielégülést remélhették. És a csalódás, amit elillanásom okozott a bárónénak, visszavezette őt a férjéhez, aki most már könnyebben teljesíthette a házastársi kötelességeit, mint-hogy több kedve telt bennük, miután feleségét a szerető megszelídítette.

Vége volt tehát mindennek, minthogy a férj és a feleség megint összebékült.

Az ördög elvonul a színről.

A függöny legördül.

XXI.

(1876, április.)

Nem, nincs vége semminek!

A báróné fölkeres megint a szobámban, én pedig kicsalom belőle a teljes vallomást, amely brutálisan őszinte.

Házasságuk első esztendejében semmit sem értett meg a szerelem örömeiből, a házasélet boldogságának mámorából. Lebetegedése után a férje hidegebb lett és minthogy újabb terhességtől félt, családságokhoz folyamodott.

— Szóval ez az ember, aki olyan, mint valami óriás, sohasem boldogította?

— Ügyszólván soha . . . illetve csak néha . . . rendkívül ritkán.

— És most? . . .

Elpirul.

— Most azt tanácsolta neki az orvos, hogy adja oda magát teljesen.

Visszaroskad a pamlagra és kezébe temeti az arcát.

Ezeknek a meghitt részleteknek a bevallása felizgat és gyöngéd ostromra készítet. Ő nem szabadkozik, liheg és remeg, de a döntő pillanatban elfogja a lelki furdalás, és eltaszít.

Különös rejtély, amely kezd ingerelni.

Mit akar tőlem? Mindent! De fél az igazi büntől, a törvénytelen gyermektől!

Átkarolom és összecsókolom, hogy megőrjítsem. Feláll, még mindig érintetlenül, de kevésbé csalódottan, úgy látszik, mint legutóbb.

És most — mit tegyünk?

Megmondjunk mindent a férjnek? — Ezt megtettük már!

Részleteket közöljünk vele? . . . Minek? . . . Hiszen nincsenek részletek!

XXII.

(1876, április.)

Továbbra is eljár hozzám.

És mindig leül a pamlagomra, azzal az ürügygyel, hogy betegesen fáradt.

Szégyellem a félénket játszani; őrijt a megaláztatásom; nem akarok abba a gyanúba kerülni, hogy tehetetlen vagyok — végül egy szép napon erőszakot követek el rajta, ha ugyan szó lehet még erőszakról. Boldogan, büszkén kelek fel, felfuvalkodótan; meg vagyok elégedve magammal, mintha a tartozásomat róttam volna le a nővel szemben.

Ő azonban elképedt, bosszús arcot vág és fel-sóhajt:

— Mi lett a büszke bárónéból?

És elfogja őt a félelem a következményektől. Elborult arca keserű csalódást árul el, amely mindig bekövetkezik, ha az ember az első alkalommal a kellő nyugalom nélkül akarja a szerelmet élvezni.

— Ez az egész? . . .

Lassú léptekkel távozik; az ablakból utána nézek az út fordulójáig, és én is így sóhajtok:

— Ez az egész?

A nép fia meghódította a fehér bőrt, a polgár-ember kiküzdötte egy főuri nőnek a szerelmét, a disznópásztor összevegyítette véréát a királykis-asszonyéval. De milyen áron!

. . . Vihar kerekedik. Pletykák keringenek. A báróné jóhíréen csorba esett.

Az anyja arra kéret, hogy látogassam meg. Fölkeresem.

— Igaz, hogy ön szereti a lányomat?

— Ez az igazság, asszonyom.

— És nem szégyelli magát? . . .

— Megtiszteltetés ez számomra, asszonyom.

— A lányom azt mondta, hogy fülig szerelmes önbe.

— Tudtam, asszonyom. Őszintén sajnálom önt, sajnálom az esetleges következményeket, de mitévő legyek? Szeretjük egymást. Ez kétségtelenül sajnálatos dolog, de nem vagyunk hibásak, sem ő, sem én. Mihelyt észrevettük a veszedelmet, figyelmeztettük a bárót. Nem jártunk el korrekt módon és nem tettünk eleget a formának?

— Abban, ahogy eljártak, valóban nincs mit kifogásolni; de énnekem meg kell óvnom leányomnak, a gyermekének, a családnak a becsületét! Hiszen ön, ugy-e, nem akarja a romlásunkat?

A szegény öreg nő zokogásba tör ki. Feltette egész életét erre az egy lapra: lányának a nemesi házasságára, hogy fényhez juttassa újra a család nevét. Felébreszti bennem a részvétet és fájdalma diadalmaskodik rajtam.

— Parancsoljon, asszonyom, és én engedelmeskedem.

— Meneküljön innen, távozzék, utazzon el!

— Megígérem, asszonyom, de egy föltétellel.

— Mi az?

— Hogy ön megkéri Matild kisasszonyt, hogy térjen vissza a családjához.

— Ez vád akar lenni?

— Több ennél: denunciáció. Mert ha jól tudom, a kisasszony ott időzése a báróéknál nem mozdítja elő a családi boldogságot.

— Elfogadom a feltételét. Óh, az a gonosz teremtés! Alaposan megmondom majd neki a véleményemet. És ön, ön elutazik holnap?

— Még ma este, asszonyom.

Mikor idáig jutottunk, belép a báróné és se szó, se beszéd — közénk robban.

— Maga marad, azt akarom! — parancsolja. — Matildnak mennie kell.

— Miért? — kérdezi az anyja álmélkodva.

— Mert elhatároztam, hogy válni fogok. Gusztáv úgy beszélt rólam Matild mostohaapja előtt, mint aki elvesztem. Meg fogom mutatni nekik, hogy csalódnak!

Milyen szívettépő jelenet! Van-e fájdalmasabb sebészi operáció, mint azoknak a kötelékeknek az eltépése, amelyek valamely család tagjait egymáshoz fűzik? Felszabadul ilyenkor minden szenvedély, zúgva tör elő minden tisztátlanság, amely a lélek mélyén rejtőzik.

A báróné félrevon és közli velem egy levél tartalmát, amelyet a báró Matildnak írt; gyalázkodással halmoz el mindkettőnk a levélben és örök szerelmet vall a fiatal lánynak, még pedig oly szavakkal, amelyek azt bizonyítják, hogy az első pillanattól fogva megcsalt bennünket . . .

. . . A kő most oly szilárd, mint a szikla; szakadatlanul gördülőben van és összezúz bűnösöket és ártatlanokat egyaránt.

XXIII.

(1876, április.)

Sürgés-forgás — az eredmény minden reménye nélkül.

Újabb bajok következnek. A bank nem ad az idén osztalékot, és érzik már a romlás előszele. Itt a fenyegető nyomor, s ezt az epizódot felhasználják a válás elhatározására, minthogy a báró nem képes többé eltartani családját. A báró, hogy a látszatot megóvja, tudakozódik ezredesénél, vajjon megmaradhat-e az ezred kötelékében, ha a felesége színpadra lép. Az ezredes megérteti vele, hogy ez lehetetlenség. Ez pompás alkalom nekirontani az arisztokratikus előítéleteknek. A báróné, aki méhdaganat ellen kezelteti magát, mindeközben ott marad férje lakásában, testileg azonban elválva él az urától. Folyton szenvedő, komor és izgatott; lehetetlen felrázni őt, noha megteszek minden tőlem telhetőt, hogy átáraszak belé is valamit a jobb napokban való ifjúi bizakodásom fölöslegéből. Kiszinezem előtte a művészi jövőt, a szabad életet saját szobájában, úgy, ahogy én élek,

testileg, lelkileg szabadon. Végighallgat, de nem felel; szavaim áradata látszólag galvanizálja őt, mint valami delejes áram, de nem hatol bele elméjébe.

A válás terve a következő. Miután a törvény rendelkezéseinek eleget tettek, a báróné vissza fog vonulni Kopenhágába, ahol egyik nagybátyja él. Az ottani svéd konzul útján fogják őt felszólítani a házastársi életközösség visszaállítására, és a báróné előtte fogja kijelenteni azt a szándékát, hogy házasságát felbontja. Erre azután szabadon dönthet jövőjéről és visszatér Stockholmba. A hozomány a báróé marad, a bútorok is, egypár darabon kívül: a báró magánál tartja a gyermeket, amíg újra meg nem házasodik, a bárónénak ellenben elismerik azt a jogát, hogy gyermekét minden nap láthatja.

Az anyagi ügyek megbeszélése közben heves összeütközésre került a sor. A báróné atyja, hogy elpazarlott vagyona romjait megmentse, halálos ágyán lányára testálta a hagyatékát. Az anya mindenféle mesterkedéssel megkaparította sajátmagának a jogot a hagyatékra, vejének pedig részesedést fizetett. Minthogy a dolog törvénybe ütközőnek látszott, a báró most azt kívánja, hogy lépjen életbe a végrendelet. Az öreg anyós, akit az a veszély fenyeget, hogy mérsékelt életjáradékra szorítják rá, dühös lesz és bevádolja vejét a bátyjánál, a szép Matild apjánál, a szerelmeskedése miatt. Kitör a vihar. Az alezredes nyugdíjaztatással fenyegeti a bárót; pörösködésre készülnek.

A báróné most minden igyekezetével azon fáradozik, hogy megmentse gyermekének az apját. És a báró érdekében nekem osztják ki a bűnbak hálátlan szerepét.

Végül rákényszerítenek arra, hogy a nagybácsinak levelet írjak, amelyben magamra vállalom

mindannyiuknak a hibáját és a felelősséget minden bajért, Isten előtt tanúsítom a báró és az unokahug ártatlanságát és bocsánatot kérek a megbántott apától minden bűnért, amelyet egyedül én követtem el, én, aki egyedül szánom-bánom a történeteket.

Szép és jó cselekedet volt, amit tettem; és a báróné most már úgy szeret, mint ahogy a nő szeretheti azt a férfit, aki eltűri, hogy az imádott lény lábbal tapossa becsületét, önbecsülését, jóhírnevét.

Tehát, noha az volt a szándékom, hogy távol tartom magam mindezekről a családi ügyektől, amelyek beszennyeztek, most ime mégis gyűlöletes lépésekre kárhoztattak.

Az anyós minduntalan a nyakamra jár, emlékeztet rá, hogy szeretem a lányát, izgat a báró ellen, — de hiába, mert én csak a bárónétól fogadok el utasításokat. — Egyébként az apa pártján vagyok. Minthogy ő vállalja a gyermeket, egyedül őt illeti a hagyaték, akár képzelt hagyaték csak, akár nem . . .

Óh, ez az április! Minő tavasza a szerelemnek! Beteg szerető, elviselhetetlen tanácskozások, amelyek során elém teregeti két család a szennyesét, amelyet én igazán nem óhajtottam látni; könnyek, gorombaságok, kavarodás, amely napfényre hozza a nevelés fénymáza alá rejtett összes silányságokat. Így jár az ember, ha darázs-fészekbe dugja az orrát!

A szerelem természetesen megsínyli ezt. Amikor azt, akit szeretünk, agyonzaklatják a civódások, amikor az arca állandóan piros a veszekedésektől, amikor a szája tele van folyton jogi kifejezésekkel, kinek telik kedve érzéki örömben?

Elárasztom újra meg újra vigasztaló gondolataimmal, reményeimmel, bárha gyakran mesterkéltek is, mert én is fogytán vagyok már az idegerőm-

nek; és ő elfogad tőlem mindent, kiszívja az agyvelőmet, kiszárítja a szívemet. Kárpótlásul megtett a személtládájának, amelybe belerázza minden piszkát, minden bánatát, bosszúságát, gondjait.

E pokol közepette élem az életemet, hurcolom a nyomorúságomat, dolgozom a vesződéséges megélhetésért. Mikor este eljön hozzám, duzzog, hogyha munkához ülök; ilyenkor aztán két órát könnyekre és csókokra kell eltékoznom, hogy meggyőzzem őt szerelmemről, amelyet úgy értelmez, mint állandó imádást, szolgai előzékenységet, felajánlott áldozatokat.

Súlyos felelősség terhe nyom le. Látom a pillanatot, amikor a nyomor vagy az eljövendő gyermek feleségül dobja őt a karjaim közé. Mindössze háromezer frankot tartott meg magának egyetlen esztendőre, hogy legyen miből kifizetnie színpadi kiképeztetését. És félek a színészi pályafutásától. Kiejtésén érzik még a finn hangsúlyozás. Arcában aránytalanságok vannak, amelyek nem illenek a színpadra. Hogy szórakoztassam, verseket szavaltatok vele. A tanítójává leszek. De túlságosan elfoglalja őt a bánata, s a csekély haladás, amelyet egy próba után ő maga állapít meg, teljesen vígasztalhatatlanná teszi.

Milyen szomorú ez a szerelem! Szakadatlan félelme a gyermektől és az én tapasztalatlanságom a csalárdságok titkában egyesült erővel kovácsolja egyetlen hosszú szenvedéssé ezt a szerelmet, amelytől azt vártam, hogy az a forrás lesz, amelyből az ifjúságot, a nyomasztó viszonyok között annyira szükséges életerőt meríthetem. Az öröm, alig született meg, újra eltűnik, minthogy félelme rám is átragad, és elégedetlenül válunk el, csalódottan, mert az a nagy öröm, amelyet vártunk, teljesen elmarad. Szegény árnyék csak a szerelmünk!

Vannak pillanatok, amikor híját érzem a fizetett szerelemnek, de monogám természetem undorodik a változástól; ölelkézéseinknek, bármily tökéletlenek is valójában, talán igazibb lelki örömeiket köszönhetünk, és ez az olthatatlan szomjúság szerelmünk tartósságának a biztosítója.

XXIV.

(1876, május.)

Május elseje van. Minden szükséges okirat alá van írva. Elutazása holnaputánra van kitűzve. Eljön hozzám és a nyakamba borul:

— Most már csak a tied vagyok: tégy a magadévá!

Minthogy sohasem beszéltünk házasságról, nem igen értem, mit akar ezzel mondani. De ma mégis illendőbbnek találom, hogy régi lakását otthagyja. És ott ülünk elgondolkozva, szomorúan a kamrácskában. Most már minden szabad, de a kísértés csekélyebb. Hidegséggel vádol, és én félre nem érthetően bebizonyítom neki az ellenkezőt. Utána azonban az érzékiségemre panaszkodik. Hódolat, tömjén, ezek az imák, amelyekre szüksége van.

Heves válság tör ki rajta s új hisztériás rohamában azt állítja, hogy már nem szeretem. — Már is! . . .

Egy óra sugdolózással és hízelkedéssel telik el. Újra észére tér, de teljesen csak akkor tér magához,

amikor már annyira kétségbeejtett, hogy sírok. Csak most tud újra szeretni. Mennél megalázottabbnak lát, térden állva, kicsinek, nyomorultnak, annál jobban imád. Nem akarja, hogy erős és férfias legyek, és hogy megnyerjem a szerelmét, nyomorulttá és boldogtalanná kell tennem magamat, hogy nálam erősebbnek mutakozhassék, anyáskodhasson velem és vígasztalhasson.

Nálam vacsorázunk: megterít és előkészíti a vacsorát. Mikor leszáll az éjszaka, igényt tartok a szerető jogaira. A pamlag ággyá alakul át, és én levetkőztetem őt.

Ez a szerelem megifjodása, mert szüzi fiatal lány az, aki a karjaim közt remeg! Milyen gyöngéd és észrevehetetlen a brutalitásunk azzal a nővel szemben, akit szeretünk! Az állatnak valóban nincs része a lelkeknek ebben az egyesülésében. Megmondhatnók vajjon, hol ér véget az egyik és hol kezdődik a másik?

Minthogy az orvosi vizsgálat legutóbb megnyugtatta az állapotára vonatkozólag, egészen átadja magát nekem; a legnagyobb boldogságtól sugárzik; elégedett és hálás; tündöklő a szépsége és szemében az üdvösség tükröződik. Nyomorúságos padlás-szobám templommá lett, ragyogó palotává; meggyújtom újra a törött karosgyertyatartót, a dolgozó-lámpát, a gyertyákat, hogy megvilágítsam a boldogságot, az élet örömét, az egyetlen örömet, amely ezt a silány életet érdemessé teszi arra, hogy éljük.

Mert a kielégített szerelemnek mámorító pillanatai azok, amelyek elkísérnek bennünket a fájdalom útján; a visszaemlékezések ezekre a rövid örömkre, amelyeket csak az irigyek keserítenek meg, ezek azok, amelyek éltetnek bennünket és saját-magunkat túléletik velünk. Ezekből áll a tiszta szerelem!

— Ne illesd rossz szóval a szerelmet! — mondom neki. — Tiszteld a természetet működő erőiben; becsüld az Istent, aki arra kényszerít bennünket, hogy akaratumk ellenére is boldogok legyünk.

Egy szót sem szól, mert boldog. Vágya lecsillapodott; arca megelevenedik és kipirul a vér nyomásától, amelyet a heves ölelések közben a dobogó szív fölfelé hajtott; a gyertyák fénye visszatükröződik szemében, amely könytől és érzéki gyönyörtől nedves; ereinek szivárványos színe élénkebb, mint a madarak tollazata a szerelem szép idejében. Olyan, mintha tizenhatesztendős fiatal lány volna, oly finomak, oly tiszták a vonalai; és fejcskéje, a párnába nyomva, amint egészen elborítják érett gabonarendekhez hasonló hajfürtei, mintha gyermeknek a feje volna. Kis testét, amely inkább törékeny, mint vézna, félig eltakarja a batiszt-ing, amely — a görögök kitonjához hasonlatosan — a derék magasságában számtalan ráncba gyűrődik, a combot befödi és a térdet szabadon hagyja, ahol oly sok szép izom, ín és szalag kapcsolódik egybe, amelyeknek vonalútvésztoje a gyöngykagyló héjának fenekére emlékeztet. A csipkeszegély úgy simul a keblekre, mint rácsozat, amelyen át két testvérgödölye dugja ki rózsás szájacskáját; és a két váll úgy kigömbölyödik, mint két elefántcsontmarkolat, amelyekbe a karok fogóznak . . .

Úgy fekszik ott, mint valami istenség, és tűri, hogy imádjam, mialatt nyújtózkodik, a szemét dörzsöli és lopva félig szemérmes, félig kihívó pillantásokat vet felém.

Milyen szűzies a maga meztelenségében a szeretett nő, mikor átengedi magát a szeretett férfi becézgetésének! És a férfi, aki szelleménél fogva fölötté áll a nőnek, csak akkor boldog, ha azzal a nővel egyesül, aki hozzája való. Régebbi szeretkezéseim,

párosodásaim alsóbb osztálybeli lányokkal úgy tünnek fel előttem, mint állatias bűnök, mint a faj hanyatlása. Elfajulásnak jelei talán ez a fehér bőr, ezek a tökéletes formájú lábak, amelyeknek körmei érintetlenek, szabályosak, mint a zongora billentyűi, ezek a kérgetlen kezek? Hasonlítsd össze a vadállattal, amelynek ragyogó a bőrtakarója, finomak a lábai, amely látszatra kevés izmú és sok idegű! A nő szépsége oly tulajdonságoknak az összege, amelyek érdemesek arra, hogy átplántálódjanak az utódokra, együtt a férfival, aki ezeket a tulajdonságokat legjobban tudja méltányolni. A férj ezt az asszonyt félretolta; azóta nem volt többé az övé, minthogy megszűnt tetszeni neki. Szépsége a férj számára nem volt meg többé, és az én feladatommá vált, hogy ezt a virágot, amely csak az éles szemű kiválasztott számára látható, kivirágoztassam!

Milyen tiszta lelkiismerettel birjuk azt, akit szeretünk! Mintha kötelességet teljesítettünk volna; és erre mondják, hogy bűn!? Kedves bűn, édes kihágás, isteni elvetemültség!

Éjfél! A szomszédos kaszárnyában felharsan az őrszem „Ki vagy?” kiáltása, amikor felváltják. Haza kell kísérem a kedvesemet!

Az egész hosszú úton ihlett sugallataim, új reményeim lobogó lángjával tüzelem; ámulva hallja új terveimet, amelyek ölelkézéseink melegében szökentek sudárba. Szorosan hozzám simul, mintha a velem való érintkezésből akarna erőt meríteni, és én visszaadok neki mindent, amit kaptam tőle. Mikor a magas rácsozat elé érkezünk, észreveszi, hogy a kulcsot otthon felejtette! Milyen balszerencse! Örült vágy fog el, hogy bátorságom jelét adjam neki azzal, hogy benyomulok a medve barlangjába. Átmászok a rácson, három ugrással keresztülrontok az udvaron és kopogok a ház-ajtón, készen arra, hogy viharos

találkozásom lesz a báróval. Szorongó lelkem lángra gyúl arra a gondolatra, hogy a szeretett nő szemláltára mérkőzhetem a vetélytárssal és a kiválasztott szerető hőssé alakul át! Szerencsére, egy cselédlány jön le ajtót nyitni, és teljes nyugalommal búcsúzunk egymástól, mialatt a lány, aki nem is felel „jó estét“-ünkre, kicsinylően néz bennünket.

XXV.

(1876, május.)

Most már bizonyos a szerelmemről és visszaél vele!

Ma meglátogatott. Nem győzi eléggé dicsérni az eddigi férjét. Noha az unokahug eltávolítása mélyen elszomorította, a báró engedett a báróné unszolásának és megígérte neki, hogy megmenti a becsületét, amennyiben kikiséri őt a pályaudvarra; ott leszünk mind a ketten, ő is, meg én is, a báróné elutazásánál, amely ilymódon el fogja veszíteni a szökés jellegét. Ezenfelül a báró, aki már nem haragszik rám, hajlandó ma este fogadni engem a lakásában, és hogy minden szóbeszédnek elejét vegyük, hajlandó a legközelebbi napokban nyilvános helyeken az én társágomban mutatkozni.

Bárha értékelni tudom e becsületos szívű naiv óriásnak a nemeslelkűségét, éppen ő rá való tekintetből húzódozom a dologtól.

— Ilyen szégyent hozunk a fejére? Soha! — mondom például a bárónénak.

— Ne felejtsd el, hogy gyermekemnek a becsületéről van szó, — felel a báróné.

— Csakhogy az ő becsülete is számít valamit, kedvesem!

Mit bánja másoknak a becsületét, mondja csúfolódva. Igazán furcsa emberfia vagyok.

— Ez már mégis csak sok! Engem hírbe hozol, mindnyájunkat lealacsonyítasz! Ez ostobaság! Ez csúnya dolog! — kiáltottam.

Sír! A könnyeinek azonban nem tudok ellenállni, s miután egy órahosszáig zokogott, vádakát szórva rám, megígérek neki mindent, amit akar. És szidom a zsarnokságát, elátkozom a hulló kristálycsöppeket, amelyek megtizzszerezik bűvös két szemének a hatalmát!

Sajnos, csakugyan erősebb mindakettőnknél. Az orrunknál fogva vezet, bele a gyalázatba! Mit akar ezzel a kibéküléssel? Fél, hogy háború tör ki köztem és a báró között életre-halálra, és hogy ez esetben rettenetes dolgokról hull le a lepel?

. . . Micsoda büntetést szabott ki rám, mikor kötelességemmé tette, hogy ezt a puszta házat viszontlássam! Kegyetlen önzésében nem törődik más embernek a rossz érzéseivel! Meg kellett esküdnöm neki, hogy tagadni fogom a báró és az unokahug közti tiltott viszony egész históriáját, hogy azt állíthassák, hogy ezek ketten nem hibásak! Nehéz szívvel és tétova léptekkel indulok erre az utolsó összejövetelre. Kitérül a kert virágzó cseresznyefáival, feslő nárciszaival. A bokor, amely előtt tündéri jelensége elcsábított, újra zöldül; a felásott fekete kertí ágyak mint szemfedők terülnek el a gyepen; elképzelem, hogy az elhagyott gyermek ott járkál egyedül, gondatlan cselédlány oldalán, a feladatait tanulva; majd, amint felcseperedik, felébred és egy szép napon megtudja, hogy az édesanyja elhagyta őt!

Félmegyek a lépcsőjén e végzetes háznak, amely a homokbánya szélén épült és felidézi ifjúkori emlékeimet. Barátság, rokonság, szerelem, minden kockán forog, és a házasságtörés, bárha igyekeztünk törvényesíteni, mégis beszennyezte e ház küszöbét.

Ki a hibás benne?

A báróné nyit ajtót és lopva megcsókol két ajtószárny között, mielőtt belépünk a szalónba. Ebben a pillanatban gyűlölöm egy másodpercig, két másodpercig és kelletlenül visszataszítom. Cselédek kapualji szerelmeskedése jut eszembe, és undort érzek! Az ajtó mögött! Piszkos néember, büszkeség, méltóság híján való.

Úgy tesz, mintha félnék a szalónba lépni, és hangosan arra kér, hogy lépjek közelebb, éppen abban a pillanatban, mikor ez a megalázó helyzet zavarba hoz, amikor az jár az eszemben, hogy visszafordulok. Szemének egyetlen villámlása megtöri elhatározásomat; viselkedésének a biztossága annyira megbénít, hogy engedelmeskedem neki.

A szalónban minden a háztartás felbomlására vall. A bútorokon szanaszéjjel fehérenemű, ruhák, alsószoknyák. A zongorán észreveszem a csipkeingeket, amelyeket oly jól ismerek. Az íróasztalon egész rakás női nadrág és női harisnya: nemrég gyönyörűségemnek, most utálatomnak megannyi tárgya. Jár-ke, hajtogat, rakosgat, számlál, szemérmetlenül, szégyen nélkül.

— Ilyen rövid idő alatt megrontottam volna őt? — kérdezem magamtól, mialatt nézem egy tisztességes asszony alsóruháinak ezt a kiállítását.

Megvizsgálja a ruhadarabokat és félreteszi, ami még javításra szorul! Fog egy nadrágot, amelynek leszakadtak a kötői, és félreteszi. Mindezt tökéletes nyugalommal.

Úgy vagyok, mintha valami kivégzésen volnék

jelen, és nagyon szenvedek, mialatt ő félfüllel hallgatja semmitmondó fecsegésemet mindenféle semmiségről. A bárót várom, aki bezárkozott az ebédlőbe, hogy írjon valamit.

Végül nyílik az ajtó, és én összerezzenek; felindulásom változik, mikor a gyermeket látom belépni, aki azért jön, hogy kérdezősködjék, mi az oka ennek a felfordulásnak.

Vele van anyjának a fűrjészvizslája; a kis lány odajön hozzám és mint rendesen, csókra nyujtja a homlokát. Elpirulok, bosszankodom és izgatott hangon odaszólok a bárónénak:

— Legalább ettől a kintől megkimélhetett volna!
De nem ért meg.

— A mama el fog utazni, szivecském, de nem-sokára visszajön és hoz neked sok szép játékot! Majd meglátod!

A kutya ott settenkedik körülöttem és azt várja, hogy megsimogassam. Még ő is! És valamivel később megjelenik a báró.

Megtörve, görnyedten felém jön és barátságosan üdvözöl; megszorítja a kezemet, de egyetlen szó sem képes kiejteni. Tiszteletteljes hallgatással adózom gyógyíthatatlan fájdalmának, ő pedig visszavonul.

Sötétedik. A cseléd meggyújtja a lámpákat, anélkül, hogy engem köszöntene. Jelentik, hogy a vacsora tálalva van. Menni akarok. De a báró is csatlakozik a báróné kéréséhez, még pedig oly őszintén és meghatóan, hogy elfogadom a meghívást és maradok.

Leülünk, úgy, mint régen, mind a hárman az asztalhoz. Ünnepi, felejthetetlen pillanat. Beszélünk mindenről egy kicsit és felvetődik a kérdés: „Ki a hibás?“, miközben mindhármunk szeme könnybe lábad. — Senkisem, a végzet, egész sor apró epizód,

különböző hajtóerők; és egymás kezét szorongatjuk, koccintunk, barátkozunk, szakasztott úgy, mint valaha, csak a báróné őrzi meg humorát. Összeálítja a következő nap programját: találkozás a pályaudvaron, séták a városban, és mi hozzájárulunk mindenhez, amit kíván.

Végül felállok. A báró bekísér bennünket a szalónba. Ott a báróné kezét az enyémbe teszi és elfúló hangon így szól hozzám:

— Legyen jó barátja neki. Az én szerepem véget ért. Vigyázzon rá, védelmezze meg őt a gonosz világtól. Ápolja a talentumát: ön inkább való erre, mint én, a szegény katona. Isten vezéreljen benneteket utatokon!

Azután visszavonul, az ajtó becsapódik mögötte, és mi egyedül maradunk.

Őszinte volt a báró ebben a pillanatban? Akkor azt hittem és hajlandó volnék még ma is ezt hinni. Érzékeny szívű ember lévén, ha ugyan az volt, szeretett bennünket és kétségtelenül nem szívesen látta volna gyermeke anyját ellenségnek a kezei között.

Lehetséges, hogy később, végzetes befolyások hatása alatt, azzal dicsekedett, hogy játszott velünk. Ez semmiesetre sem volna összeegyeztethető régebbi jellemével, és jól tudjuk, hogy utólag senki sem vallja be szívesen balek-voltát.

XXVI.

(1876, május.)

Este hat óra van. Fel-alá járok a központi pályaudvar százlépéses nagytermében. A vonat egy-negyed hétkor indul Kopenhágába, és nem látom még sehol sem a bárónét, sem a bárót.

Úgy vagyok, mint a néző, aki egy rémes dráma utolsó felvonását figyeli. Vad örömmel várom a megoldást. Még egy negyedóra és visszatér belénk újra a béke. Idegeim, amelyeket ezek az egymásra következő válságok feldúltak, nyugalom után áhítoznak, és ettől az éjszakától vissza fogom nyerni mindazt az idegerőt, amelyet egy asszony kedvéért fogyasztottam vagy tékozoltam el.

Végül megérkezik a báróné. Bérkocsin jön, amelynek gebéjét a kocsis a gyeplőnél fogva vezeti. Mindig hanyag és mindig elkésik.

Felém rohan és úgy viselkedik, mint az örült.

— Az áruló, nem állt szavának! Nem jön! — kiáltja oly hangosan, hogy a járókelők figyelni kezdenek.

Kár; de alapjában véve becsülöm ezt az embert; megszáll az ellenmondás szelleme és így szólok:

— Helyesen cselekedett. Igaza van neki!

— Gyorsan, válts jegyet magadnak is Kopenhágába, vagy itt maradok, — feleli.

— Nem! . . . Ha elkisérlek, akkor ez szöktetés. Egész Stockholm tudni fogja holnap.

— Mit bánom . . . Gyorsan!

— Nem, nem teszem.

E pillanatban valóban felébreszti bennem a részvétet, és a helyzet elviselhetetlenné válik. El nem kerülhető a civódás, civódás szerelmesek között.

Érzi és megragadja a kezemet, zavarba hoz a tekintetével, és a jég megolvad. A varázslónő lenyűgözött, akaratomat megszüntette, engedek neki! . . .

— Hát legalább Katrineholmig.

— Ha akarod.

Közben feladja a poggyászát.

Elveszett minden, a becsület is, és itt van előttem még egy kínos éjszaka.

A vonat megindul. Egyedül vagyunk elsőosztályú fülkénkben. A báró elmaradása nyomasztóan hat ránk. Ez a veszedelem, amelyet nem láttunk előre, rossz előjel. A kocsiban nyugtalanító a csend, amelyet egyikünknek félbe kell szakítania. Ő szánja el rá magát először:

— Axel, te már nem szeretsz.

— Lehet, — válaszolok, kimerülten az egy hónapja túrt zavarokban.

— És én mindent fölláldoztam érted.

— Mindent fölláldoztál? . . . Nem értem, hanem a szerelmedért! Különben, én talán nem áldoztam neked az életemet? Gusztávra haragszol, ez a bajod, és haragodat rajtam akarod kitölteni . . . Legyen eszed legalább!

Sír, sír! Micsoda nászutazás! Idegeim meg-

keményednek, felöltöm vas csuklyámat. Érzéketlenné, áthatatlanná, keményé válok.

— Ne pazarold az érzéseidet! Mától fogva az eszedet kell használnod! Sírj csak, amíg ki nem apasztottad könnyeid forrását! Azután szedd össze újra magad! Balga nő vagy csak, és én olyan hódolattal öveztelek, mintha királynő volnál, aki uralkodik; engedelmeskedtem neked, mert azt hittem, hogy én vagyok a gyöngébb! Sajnos! Ne juttasd annyira a dolgot, hogy megvesselek! Ne told egyedül rám a felelősséget azért, ami történt! Tegnap este megcsodáltam Gusztáv nagy okosságát. Ő megértette, hogy az élet nagy eseményeinek soha sincsen *egyetlen* okuk. Ki a hibás? Te, én, ő, Matild, a fenyegető romlás, a te szenvedélyed a szinpad iránt, a méhdagana-tod, három ízben megházasodott nagyapádnak a hagyatéka; a gyűlölet, amellyel anyád viseltetett a szülés iránt, s amelynek határozatlan egyéniségedet köszönheted; férjednek a henye élete, minthogy hivatása nagyon is sok szabad időhöz juttatta; az én ösztöneim, amelyek az alsóbb osztályból felemelkedett férfinak az ösztönei; egy finn nőnek a véletlen felbukkanása, aki engem hozzád sodort; rengeteg tömeg rejtett motívum, amelyek közül csak egy-néhányat fedeztünk fel. Ne alacsonyítsd le magad a csöcselék előtt, amely holnap egyhangúan el fog ítélni. Azt ne hidd, mint a lelki szegények, hogy ilyen bonyolult kérdést eldönthetsz azzal, ha nem veszed komolyan sem a házasságtörést, sem a csábítót! . . . Aztán meg én talán elcsábítottalak? Légy őszinte sajátmagaddal szemben, légy őszinte velem szemben, most, amikor magunk között vagyunk, tanúk nélkül.

De nem akar őszinte lenni.

Nem tud az lenni!

Mert az őszinteség nem része a nő természeté-

nek. Bűnösnek érzi magát ő is, lelkifurdalás gyötri. És nincs csak egy gondolata: megszabadítani a lelkiismeretét úgy, hogy én rám hárít az elkövetett bűnért minden felelősséget.

Nem rontom a kedvét és sértő hallgatásba burkolózom. Leszáll az éjjel: leeresztem az ablakot és az ajtóhoz állok, hogy elnézzem a tovasuhanó fekete fenyőket, amelyek mögött fölfelé emelkedik a hold sápadt korongja. Majd sorra következnek egy tó, körülötte nyirfák; egy patak, a partján égerfákkal; roszföldek, rétek és megint fenyők, sokáig. Veszett kedvem támad, hogy kiugorjam az ajtón: szabadulni akarok ebből a börtönből, amelyben ellenség tart szemmel, egy varázslónő tart gúzsba kötve. De rám nehezedik, mint lidércnyomás, a gond a jövője miatt, és felelősnek érzem magamat ennek a nőnek a léteért, aki idegen számomra, jövőző gyermekeinek léteért, anyjának, nagynénjének, egész nemzetségének a megélhetéseért évszázadok végtelen során át.

Az én gondom lesz az is, hogy sikerekhez juttassam őt a szinpadon; végig fogom szenvedni az összes szenvedéseit, a csalódásait, a kudarcait, hogy aztán egy szép napon kidobhasson a szemétre, mint a kifacsart citromot, engemet, az egész életemet, az agyamat, a gerincvelőmet, a véretem; mindezt azért, hogy kárpótoljon a szerelemért, amelyet én adok neki, amelyet ő elfogad, s amely az ő hite szerint áldozat, amelyet ő hoz nekem. A szerelem hallucinációja, a nemzés hipnotizmusa ez!

Tíz óráig duzzog, anélkül, hogy megmozdulna. Még egy óra, és itt lesz a búcsú pillanata!

De most engedelmemet kéri és felrakja mind a két lábát az ülésém vánkosára, azzal az ürüggyel, hogy hirtelen bágyadtság vett erőt rajta. Epedő pillantásaival, könnyeivel, szofista logikájával szemben megőriztem hidegvéretem, a férfias erőmet. De most

minden összeomlik: megláttam imádandó cipőjét és valamicskét a harisnyájából.

Térdre, Sámson! Tedd a fejedet az ölébe, szorítsd hozzá arcodat a csipőjéhez, kérj tőle bocsánatot a kemény szavakért, amelyekkel ostoroztad — amelyeket azonban nem értett meg! Tagadd meg az eszedet, mondj le a hitedről, szeresd őt! Silány rabszolga! Gyáva, aki összegörnyedsz egy harisnya előtt, amelyet futólag látsz, te, aki képesnek tartod magad arra, hogy felforgasd a világot! Ő pedig, ő csak akkor szeret, ha megalázod magad; egy pernyi szerelmi kérért, amit nyujt neked, ugyancsak olcsón megvásárol; mert ő ugyan semmit sem veszíthet rajta, ha le is csapol egy gyűszűnyit véred legjavából!

Fütyyent a gép: itt a búcsúállomás. Anyáskodva megcsókol, keresztet vet — noha protestáns — a homlokomra, a jóságos Istennek ajánl, lelkemre köti, hogy vigyázzak magamra és ne legyek vigasztalhatatlan.

A vonat belerobog az éjszakába, mialatt szurkos füstjével majd megfullaszt.

Szívom — végre! — az est friss levegőjét és élvezem a szabadságot. Sajnos, csak egy pillanatig. Alig érek le a falu fogadójába, összerogyok, megtörve a bűnbánattól. Szeretem őt, igen, szeretem, szeretem, úgy, amilyennek a búcsú pillanatában mutatkozott; mert ez a pillanat visszaidézi bennem kapcsolatunk első napjainak az édes emlékeit, amikor az a bájos, gyöngéd, nőies anya volt, aki úgy becézett, úgy dédelgetett, mint a gyermeket!

És mégis szeretem, kívánom őt, asszonyomul akarom szenvedélyesen őt, a szenvedélyest.

Rendellenes bennem ez az ösztön? A természet szeszélyének alkotása vagyok? Természetellenesek

az érzéseim, mert birni szeretném az anyámat? A szívnek öntudatlan vérfertőzése ez? . . .

. . . Írószereket hozatok és levelet írok neki, amelyben arra kérem az Urat, hogy tegye őt boldoggá.

Utolsó ölelése visszavezérelt az Istenhez, és utolsó csókjának hatása alatt, amelynek ízét ott őrzöm még a bajúszomon, megtagadom az új hitet, amely az emberiség haladását hirdeti — — —

Eljutottam a férfi süllyedésének az első állomására; a többiek természetyszerűen sorra fognak következni, egészen az elállatiasodásig, egészen az örület határáig.

MÁSODIK RÉSZ

Országos Széchényi Könyvtár

I.

(1876 nyara.)

Az elutazásunkat követő napon tudja az egész főváros, hogy X. bárónét megszöktette a királyi könyvtár egyik könyvtárosa.

De hiszen ez előrelátható volt, ez volt az, amitől féltem! És kímélni akartam a jóhírét! Ám a gyöngeség egy rohamában mindent elfelejtettem!

Ő volt az, aki mindent elrontott; de nekem kellett vállalnom a következményeket és meg kellett előznöm mindazt, ami szinpadi pályafutásának ártott volna, főként, minthogy csak egyetlen szinpadon léphetett föl; már pedig az erkölcsi lazaság semmiesetre sem volt jó ajánlólevél ahoz, hogy valakit a Királyi Színház szerződtessen.

Visszatérésem reggelén, hogy alibit szerezzek, valami ürüggyel meglátogatom a könyvtár főnökét, akit gyengélkedése odahaza tart, azután végigsietek a főuccákon és a szokott időben megkezdem szolgálatomat. Este elmegyek az ujságírók egyesületébe és

elterjesztem ott azt a hírt, hogy a báróné tisztára művészi okokból válik; biztosítok róla mindenkit, hogy a házasfeleknek teljes az egyetértése és hogy csak társadalmi előítéletek következtében válnak el egymástól.

Ha tudtam volna, milyen igazságtalanságot követtem el magammal szemben, mikor ártatlansága érdekében terjeszteni igyekeztem ezeket a híreket . . . De nem, akkor is ugyanezt tettem volna.

Az ujságok tülekedve kapnak ezen az ujdonságon az előkelő világból, de a közönség nem akar hinni a művészetnek ebben az ellenállhatatlan szeretetében: ez nem igen gyakori, főként a színésznőknél nem. Különösen a nők gyanakszanak, és az elhagyott gyermek megmarad mindig a sötét pontnak.

Közben levelet kapok Kopenhágából. Hosszú jajveszékélés! Minthogy gyötri a lelkifurdalás és a vágy elhagyott gyermeke után, rámparancsol, hogy haladéktalanul utazzam oda hozzá, mert a rokonai kínpadra vonják. Azt hiszi, hogy a rokonok, egyetértve a báróval, elsikkasztották a végleges váláshoz szükséges okiratot.

Határozottan vonakodom attól, hogy utána utazzam, és haragomban néhány felháborodott sort írok a bárónak. Oly gögösen válaszol, hogy teljesen szakítunk egymással.

Néhány távirat, és a nyugalom megint helyreáll. Az okirat megkerül, és a válópör megy a maga útján.

Az estéimet azzal töltöm, hogy kimerítően leírom neki, mikép kell viselkednie. El akarom ezzel üzni a gondjait. Azt ajánlom neki, hogy dolgozzék, tanulmányozza a művészetét, kísérje figyelemmel a színházak életét. Hogy mellékjövedelemhez juttassam, felszólítom, hogy írjon leveleket megfigyeléseiről, és kötelezem rá magam, hogy ezeket a leveleket elhelyezem az egyik legelőkelőbb lapban.

Nem kapok választ. Megvan rá minden okom, hogy azt higgyem, hogy ez a független szellem zokon vette értékes tanácsaimat.

Eltelt egy hét, tele nyugtalansággal, gonddal, munkával. Egy reggel, amikor még ágyban fekszem, meglep egy levél Kopenhágából.

Nyugodtan ír, derűs hangulatban; nem tudja teljesen palástolni, hogy némileg büszke a civódásra, amely köztem és a báró között folyik. (Mint hogy megkapta mindkettőnk leveleit, hozzászólhat a dologhoz.) Az a véleménye, hogy van stilus a viaskodásban, és csodálja bátorságomat. „Kár, — írja befejezésül, — hogy két ilyenfajta férfi nem maradhat jóbarát!” — Azután elmeséli, hogy milyen szórakozásokban vett részt. Jól mulat, eljár jelentéktelen művészek társaságába; ez azonban énnekem nem igen tetszik. Egy estét egy mulatóhelyen töltött, fiatalemberekkel együtt, akik udvarolnak neki. Meghódított már egy fiatal muzsikust, aki szakított a családjával, hogy művészi hivatásának szentelhesse magát: „Mennyire hasonlít az én sorsomhoz!” Majd az érdekes mártirnak gondos életrajza következik, és legvégül arra kér, hogy ezért féltékeny ne legyek!

— Mi ez? — kérdezem magamtól, megütődve levelének gunyoros és egyben meleg hangján. Mintha két mulatság között írta volna!

Ez a gyönyört hajhászó, hideg Madonna talán a született bujálkodók sorába tartozik? . . . Kacér és kokott?

Nyomban a kellő megrovásban részesítem, s elébe tárom az arcképét. Bovarynének nevezem őt; könyörgök neki, hogy ébredjen fel a veszedelmes álomból, amelybe egy szakadék szélén merült.

Válaszul, mint a legnagyobb fokú bizalom bizonyítékát, elküldi a leveleket, amelyeket az ifju rajongótól kapott. Szerelmes levelek! A „barátság” szónak

ugyanaz a kopott használata, a lelkek megmagyarázhatatlan szimpátiája, és a szokásos kifejezéseknek, amelyeket mi is használtunk, egész szótára: fivér és nővér, anyácska, pajtások és így tovább: meleg takarók, amelyek alá bújnak a szerelmesek, hogy végül eljátsszák azt az állatot, amelynek két háta van.

Mit higyjek? Elmebajos talán? Öntudatlan bűnöző, aki semmit sem tanult azokból a kemény leckékből, amelyeket e két szörnyű hónap adott neki, mikor három embernek a szíve lángolt érte? És én, aki jó voltam hamupipőkének, bűnbaknak, lógósnak, én abban fáradok, hogy utat egyengessek számára ahhoz a rendetlen élethez, amelyet a színészek élnek.

Milyen új fájdalom! Hogy azt, amit még az imént tiszteltem, a sárba rántva kell látnom!

Majd mondhatatlan részvét fog el, sejtem a végzetet, amely erre a természetellen nőre várakozik, és megesküszöm, hogy újra fölemelem, támogatom őt. Megóvom a végzetes bukástól, amennyire lesz hozzá erőm.

Féltékeny! Milyen hitvány asszonyi szó, amelyet azért találtak ki, hogy megtévesszék a férfit, akit megcsaltak már vagy megcsalni készülnek. Elámitják a férjet, és mihelyt jelét adja elégedetlenségének, az arcába vágják ezt a szót: „Féltékeny!” Féltékeny férfi, megcsalt férfi! És vannak állítólag asszonyok, akik féltékeny férjüket olybá veszik, mintha tehetetlen volna, úgyhogy lecsukja a szemét és valóban tehetetlen az efféle vádakkal szemben.

Két hét múlva visszaérkezik. Csinos, friss, pajkos kedvű, csupa vidám emléket hozott magával, mert jól mulatott! De új öltözetében van néhány kihívó színárnyalat, amely rossz izlésre vall. Nemrég oly egyszerű, oly finom, oly választékos volt, s most rikitó színeket visel.

A találkozás hidegebb, mint ahogy elgondoltuk, s rövid, kínos hallgatás után kitör végül a vihar.

Uj barátjának csodálatára támaszkodva, gőgös-ködik, ingerkedik velem, mulat rajtam. Pompás ruháját szétterjesztve megviselt pamlagomon, visszanyeri újra régi képességeit, és a gyűlölet megolvad az ölekezés melegében; de valamicske megmarad a haragból és durva gyanúsításokban tör ki. Minthogy féktelen hevességem, amely nem igen fér össze renyhe természetével, elgyöngíti őt, sírva fakad:

— Hogy hiheted, — kiáltja, — hogy játékot űzök ezzel a fiatalemberrel? Megígérem, hogy sohasem írok neki, bárha erre azt fogja is mondani, hogy udvariatlan vagyok!

Udvariatlan? Ime, megint a fejemhez vágott egy nagy szót! Valaki udvarol neki, más szóval: a kegyét keresi, és ő elfogadja az udvarlást, mert fél, hogy „udvariatlan“ talál lenni! . . . Milyen asszony!

Szerencsétlenségemre rövidszárú cipőt vett magának, és én a lábai előtt fekszem! Átkozott dolog! Fekete harisnyája van, a lábikrája erősebb lett és a térde fehéren emelkedik ki e szemfedőkből! A fekete lábszárak, amelyek alsószoknyák felhőjében mozognak, démonnak a lábai . . . Belefáradva a gyermektől való örökös félelmébe, hazudok neki. Alaposan végigkutatva a könyvtárat, fölfedeztem a módját annak, hogyan lehet a természetet kijátszani. És óvó intézkedéseket ajánlok neki, és azzal áltatom, hogy organikus hibám van, amely ha terméketlenné nem is, de mindenesetre kevésbé veszélyessé tesz. Végül magam is hiszek már benne. Ő erre szabad teret enged, de azt akarja, hogy az esetleges következményekért én vállaljam a felelősséget.

Az anyjánál és a nagynénjénél lakik, második emeleten, a város egyik legélénkebb uccájában. Minthogy azzal fenyegetődzik, hogy máskülönben

haladéktalanul fölkeres, bebocsátanak hozzá. És egy csöppet sem mulatságos dolog átesni ennek a két öreg hölgynek az ellenőrzésén, akiket folyton az ajtó mögött gyanítok, mialatt ott időzöm . . .

Kezdi most belátni mind a két fél, hogy mit veszített. Ő, aki báróné, feleség és saját háztartásának az úrnője volt, visszasülyedt gyermekkorá állapotába: az anyja őrizete alatt áll, fogoly egy szobában, a rokkantak zsoldján él. És az anyja mindennap emlékezteti rá, hogy ő arra nevelte leányát, hogy tiszteletreméltó helyzete legyen a társadalomban; és a leány visszaemlékszik azokra a boldog órákra, amikor a férje megszabadította ebből az anyai börtönből. Keserű szóváltásra kerül a sor, és a könnyek meg a kemény szavak minden este visszahullanak énrám, mikor meglátogatom őt . . . Meglátogatok egy foglyot a börtönőr, egy tanú, felügyelete alatt.

Mikor belefáradunk ezekbe a kínos látogatásokba, néhányszor megkockáztatjuk azt, hogy egy nyilvános kertben találkozunk. De ez nem javít, hanem inkább még ront a helyzeten, mert ki vagyunk téve a tömeg megvető pillantásainak. És a tavaszi napot, amely nyomorúságunkat megvilágítja, meggyűlöljük. Híját érezzük a sötétségnek, a tél után sóvárgunk, hogy gyalázatunkat elrejthessük; de csak a nyár közeledik, amely visszahozza a hosszú, szürkületnélküli éjszakákat!

Lassan-lassan elhagy bennünket mindenki. A sok szóbeszédtől megfélemlítve, gyanakodni kezd még a hugom is. Az utolsó vacsora alkalmával, amelyet szűk körben rendez a számunkra, az egykori báróné, hogy gyöngeségét palástolja, inni kezd; becsíp, köszöntőt mond, rágyújt és végül magára vonja a férjes asszonyok ellenszenvét és a férfiak megvetését egyaránt.

— Ez az asszony céda teremtés! — mondja az

egyik családapa a sógoromnak, aki siet ismételni előttem ezt a kijelentést.

Egy vasárnap estére hivatalosak voltunk a hugomhoz. A kitűzött időre odamentünk. Mekkora a meglepetésünk, mikor a szobalány jelenti, hogy a nagyságáék nincsenek otthon, mert elfogadtak valami meghívást máshová. Ez a legnagyobbfokú megaláztatás volt. Az estét az én szobámban töltjük el, sírunk haragunkban és kétségbeesésünkben, öngyilkosságra gondolunk. Leeresztem a függönyöket, hogy védekezzünk a nappali világosság ellen, és várjuk az éjszakát és a sötétséget, hogy visszamenjünk. De a nap későn nyugszik, és nyolc óra tájban megéhezünk. Énnekem nincs pénzem. Neki sincs, és énnálam nincs odahaza sem inni-, sem enni- való. Itt a nyomor előíze, és életem leggonoszabb pillanatait élem át. Szemrehányások, közönyös csókok, véget nem érő könyhullatás, lelkifurdalás, ellenszenv.

Buzdítom, hogy menjen haza vacsorára az anyjához; de fél a napvilágtól; mersze sincs hozzá, mert nem tudná megmagyarázni, mért ment haza korábban, mint szokásos, mert közölte az anyjával ezt az esti meghívást. Déli két óra óta, amikor ebédelt, semmit sem evett, és az a szomorú kilátás, hogy vacsora nélkül kell lefeküdnie, felébreszti az éhség fenevadát. Gazdag házban nevelkedve, fényűzéshez szokva, nem ismeri a szegénységet és magánkívül van. Énnekem gyermekkori jóbarátom az éhség, de nagyon szenvedek, hogy az imádott nőt ilyen helyzetben látom. Tűvé teszem a szekrényemet, de semmit sem találok; átkutatom íróasztalomnak a fiókjait, és végül — félretett emlékek, hervadt virágok, rózsaszín levélkék, megfakult szalagok között ráakadok két szem bonbonra, amelyet valami halotti tor emlékeül megőriztem. Megkínálom az árpacukorral, amely fekete papirba és eziüst papirosba van csa-

varva. Milyen szomorú szerelmi lakoma ez a két szem gyászruhás cukor!

Csüggedten, megsemmisülve, tele szorongással, haragosan felállok és elkezdek mennydörögni a tisztességes asszonyok ellen, akik bezárják előttünk az ajtajukat, kilöknek bennünket.

— Mi az oka ennek a gyűlölködő megvetésnek? Hát bűnösök vagyunk? Házasságtörést követtünk el? Nem! Hiszen becsületes válásról van szó, amely megfelel a törvény minden követelményének!

— Látod, túlságosan tisztességesek voltunk, — mondja ő, hogy vigasztalja magát. — A világ gaz csöcselék csak! A nyilvános, arcátlan házasságtörést megtűrik az emberek, a válást nem! Szép kis morál!

Ebben egyetértünk. De a bűn megmarad bűnnek. Ott lóg fejünk fölött, amely meggörnyed a bunkócsapás alatt!

Úgy érzem magam, mint az uccai suhanc, aki madarakat szedett ki a fészekből. Az anyát elraboltam, a fióka ott fekszik a földön és csipog, az anyai szárny melegének híját érezve!

És az apa? Az apa ott maradt egyedül a feldúlt otthonban, az ilyen vasárnapeste, mint a mai, amikor a család a kandalló köré gyűlt, egyedül a szalónban, ahol a zongora néma marad; egyedül az ebédlőben, ahol magában vacsorázik; egyedül a hálószobában . .

— Nem, — felel ő szavaimra, — szó sincs róla! Ott terpeszkedik egy jó pamlagon a kamarásnál, az unokahug sógoránál; jóllakottan és becsípve, Matildjának, a szegény megrágalmazott gyermeknek, a kezét szorongatja; valószínűtlen történeteken mulat, hogy méltatlan felesége milyen csúnyán viselkedett, holott csak a háremélethez nem akart alkalmazkodni! És ők ketten dobják ránk az első követ, mialatt ennek a képmutató világnak a rokonszenve és részvéte övezi őket.

Miután alaposabban végiggondoltam mindent, kijelentem, hogy véleményem szerint a báró az orrunknál fogva vezetett bennünket; lerázott a nyakáról egy asszonyt, aki terhére volt, hogy elvegyen egy másikat, és végül jogtalanul odaitéltette saját-magának a hozományt.

Ő azonban erre felháborodik:

— Ne mondj rosszat róla. Mindennek én vagyok az oka!

— Mért ne mondjak rosszat róla? Szent a személye?

Alighanem így van, mert valahányszor megtámadom a bárót, ő mindig védelmébe veszi.

Az osztályok szabadkőművessége az, ami visszavezeti őt a báróhoz? Vagy talán titkok vannak intim életükben, amelyek miatt fél ettől az embertől, mint ellenségtől? Ez csukott levél maradt a számomra, épúgy, mint az a változatlan hűség is, amelyet megőrzött a báró iránt, bármily hűtlennek mutatkozott is ez később.

Végül leáldozik a nap, mi pedig elválunk egymástól. Én a kiéhezettek álmát aluszom; azt álmodom, hogy malomkő van a nyakamon, mialatt halhatlan erőfeszítéseket teszek, hogy felrepüljek az ég felé.

II.

(1876 nyara.)

A balszerencse üldöz bennünket. A színházigazgatóhoz fordult, hogy hozzájusson egy estéhez az első fellépés céljából. Azt felelte, hogy ő, mint igazgató, egyáltalán nem tárgyalhat egy világgá ment asszonnyal.

Mindent megpróbált, semmisen sem sikerült. Így hát, miután eltelik az esztendeje, és kimerülnek a segédforrásai, ki fogják dobni ezt az asszonyt az uccára. Az én kötelességem, az enyém, a szegény bohémé, hogy megszabadítsam őt onnan!

Hogy meggyőződjék ennek a rossz hírnék a valóságáról, meglátogatja barátnőjét, a nagy tragikát, akivel még nemrégiben is gyakran találkozott a társaságban, s aki úgy csúszott-mászott a „szőkehajú báróné“ előtt, mint a kutya, „kis tündérének“ nevezgetve őt.

A nagy tragika, aki híres házasságtörő nő, sértő módon fogadja a tisztességes vétkest és ajtót csuk előtte!

Mindennek vége.

Most immár nincs egyéb hátra, mint a megtorlás mindenáron!

— Nos jó! — mondom én neki. — Légy liát irónő. Írj drámákat és adasd elő ugyanazon a színpadon! Mért akarsz lesülyedni, mikor fölfelé emelkedhetel! Taposd le a komédiásnőt! Egyetlen ugrással kerekedjél a feje fölé. Leplezd le ostort suhogtató prózában ezt a hazug, bűnös, képmutató társadalmat, amely céda nők előtt megnyitja a szalónjait, az elvált asszony előtt azonban ajtót csuk! Ez jó dráma-tárgy.

Ám ő azokhoz a lány egyéniségekhez tartozik, amelyek benyomásokra fogékonyak, de visszaütni nem tudnak.

— Nem, nem állok bosszút!

Minthogy bosszúvágyó ugyan, de gyáva is, rábízta a bosszúállást maga helyett az Istenre; ez voltaképpen egyre megy, leszámítva a felelősséget, amelyet áthárít a strómannak erre a fajtájára.

Én azonban nem nyugszom, és megragadom az első szerencsés véletlent, amely kínálkozik. Egy kiadó felszólít, hogy rendezek sajtó alá gyermekek számára egy képeskönyvet.

— Írd meg a szöveget, — ajánlom X-né aszszonynak. — Száz frankot kapsz érte készpénzben.

Segédkönyveket hozok neki és elhitetem vele, hogy ő maga végezte ezt a munkát, ő pedig bezsebeli a száz frankot. De milyen áron! A kiadó azt kívánja, hogy tegyem rá a nevemet ennek a képeskönyvnek a borítékára, a nevemet, amellyel mint drámaíró mutatkoztam be. Ez irodalmi prostitúció! És az ellenfeleimnek, akik megjósolták, hogy írónak tehetségtelen leszek, ezúttal könnyű dolguk lesz.

Majd rákényszerítem őt, hogy írja meg uti élményeit levél formájában egy reggeli lap számára.

Közepesen intézi el a feladatot. A cikket elfogadják, de az ujság nem fizet.

Lejárom a talpamat, hogy felhajszoljak egy aranyat, amelyet átnyujtok a szerzőnek azzal a kegyes hazugsággal, hogy az ujságtól hozom.

Szegény Mária! Mennyire örül, hogy apró bevételeit odaadhatja a vigasztalhatatlan anyának, akit vagyona pusztulása bútorozott szobák bérbeadására kényszerít.

Az öreg hölgyek kezdik megmentőjüket látni bennem; fiókjaikból fordítások másolatai kerülnek elő, amelyeket valamennyi színház visszautasított; azt a valószínűtlenséget tételezik fel rólam, hogy képes leszek ezeket a fordításokat elfogadtatni. Túlterhelnek haszontalan megbízásokkal, amelyek elvonnak a munkámtól és csak nagy nyomorba sodornak.

Megtakarított pénzem elfogy, mert elvesztegetem az időmet és naponta ilyesmire fogyasztom el az idegerőmet. Már csak az ebédemre telik, és visszatérek megint ahhoz a régi szokásomhoz, hogy vacsora nélkül fekszem le.

Mária, akit ezek az anyagi eredmények felbátorítanak, munkához lát és belekezd egy ötfelvonásos darabba. Mintha költői ihletem minden improduktív magvát beléje szórtam, beléje fecskendeztem volna. E szűzi talajba vetve, csírázik és kisarjad a mag, míg én terméketlenné válok, mint a magtermő növény, amely szerteszt szórja a termékenységet, ő maga azonban elsorvad. Úgy érzem, hogy lelkem legmélyéig fel vagyok dűlva, azt hiszem, hogy meghalok; agyam kerékfogai el-elakadoznak, miközben bekapcsolódnak ennek a női agyacskáknak a kerekéibe, amelynek más a berendezése, mint a férfi-agyé. Sehogysem értem, miért becsülöm túl ennek az asszonynak irodalmi képességeit, s miért unszolólok,

hogy próbálkozzék meg az írás művészetével, hiszen nem olvastam tőle semmi egyebet, csak hozzám írt leveleit, amelyek gyakran voltak személyes ízűek, még gyakrabban voltak azonban az átlagnál is jelentéktelenebbek. Azon az úton van, hogy az én élő költeményemmé legyen: elfoglalja eltűnt tehetségemnek a helyét. Egyénisége ráoltódott az enyémre, s most új szerv rajtam. Én már csak ő általa vagyok; én, az anyagyökér, a föld alatt élek, miközben ezt a törzset táplálom, amely a nap felé magasodik, hogy gyönyörű virágzásnak induljon. Örülök ennek a pompának, de elfelejtem, hogy el fog következni az a nap, amikor az oltóág leválik majd a kimerült töről, hogy — büszkén kölcsönkapott pompájára — máshol viruljon és ragyogjon.

Darabjának elkészült az első felvonása. Elolvassom. Hallucinációm hatása alatt tökéletesnek találom, hangosan csodálatomat fejezem ki a szerző előtt, melegen gratulálok neki. Ő maga is elámul a tehetségén, és én ragyogó jövőt jósolok neki, mint írónőnek. Ekkor hirtelen fordulat következik be a terveinkben. Mária anyja eszünkbe juttat egy barátnőt, egy festőnőt, aki nagyon gazdag, nemesi birtok tulajdonosa és ami a legfontosabb, meghitt barátja a Királyi Színház első színészenek és a feleségének, akik elkeseredett vetélytársai a nagy tragikának.

A földbirtokosnőnek, aki hajadon, az erkölcsi garanciája mellett, a művészpár vállalkozik Mária tanulmányainak a vezetésére első felléptéig. Máriát, az ügy megbeszélése végett, barátnője meghívja magához két hétre. Találkozni fog ott a nagy színesszel és a feleségével, akik, hogy a szerencsét teljessé tegyék, igazgatójuktól határozott és kedvező üzenetet kaptak. Ezzel meg van tehát cáfolva az első üzenet, amelyet kaptunk volt. Egyébként merőben koholmány volt csak, amelyet Mária anyja eszelt ki

pusztán avégből, hogy leányát távol tartsa a szinpadtól.

Mária tehát meg van mentve. Én pedig, én alhatom, fellélegezhetem, dolgozhatom.

Két hétig távol marad. Gyéren érkező leveleiből ítélve, nem unatkozik. Elszavalt valamit új barátai előtt, és ezek azt mondták, hogy nagy tehetsége van a szinpadra.

Visszatérése után szobát bérel magának a környéken egy parasztasszonynál és odahúzódik ellátásra is. Megszabadult így hát vén börtönőreitől is és minden szombaton meg vasárnap akadálytalanul és tanúk nélkül találkozhat velem. Az élet ránk mosolyog, a szomorúság dacára, amelyet a nemrég megtörtént válás olt belénk. De a természet ölen kevésbé érzi az ember a társadalmi konvenciók terhét és a nyár derekán a nap fényében gyorsabban enyészik a lélek homálya.

III.

(1876 ősze.)

Mikor megjön az ősz, hirdetni kezdik fellépését a két híres színész védőszárnya alatt, és a szóbeszéd elnémul. A szerep, amelyet kiválasztottak számára, énnekem nem tetszik. Jelentéktelen kosztümszerep egy elavult darabban. De mestere számít a közönség rokonszenvére; van ugyanis a szerepnek egy jó jelenete, amelyben a hölgy letorkol egy márkit, aki feleségül akarja venni csak azért, hogy eggyel több ékessége legyen a szalónjában, és a hősnő végül kijelenti, hogy a márki vagyonánál és koronájánál többre becsüli a szegény ifjú nemes szívét.

Minthogy engem, mint tanítót, elcsaptak, minden időmet arra fordíthatom, hogy tudós tanulmányaimnak szenteljem magamat és megírjak egy emlékiratot, amelyet valamelyik akadémiának szán-
tam; erre azért van szükség, hogy életjelet adjak magamról, mint könyvtáros és mint tudós. Szenvedélyes buzgalommal belemerülök a legtávolabbi ke-
letre vonatkozó etnográfiai kutatásaimba. Mint az

ópium, úgy hat ez a munka agyamra, amelyet az éppen átélt küzdelmek, bajok, fájdalmak kimerítettek. Minthogy a becsvágy arra sarkal, hogy méltóan megálljam helyemet a szeretett nő mellett, akinek a jövője kezd már csábító színekben kibontakozni: csodálatos szorgalmat fejtök ki; bezárkózom reggeltől estig a királyi vár boltozatai közé; megsínylem a nedves és fagyos levegőt, de nem panaszkodom; dacolok a szegénységgel és a pénzhiánnyal.

IV.

(1876 ősze.)

Mária már-már fellép, de váratlanul meghal a leánya agy-tuberkulózisban. Még egy hónap tele könnyel, szemrehányással, lelkifurdalással.

— Ez a büntetés, — jelenti ki a nagymama, aki örül, hogy ezzel a mérgezett törrel szíven szúrhatja a lányát, akit gyűlölt, mert szégyent hozott a család nevére.

A bánattól megtörten, Mária napokat és éjszakákat ott tölt haldokló gyermekének az ágya mellett, egykori férjének a hajlékában és egykori anyósának a védelme alatt. A szegény apát egyedüli örömének az elvesztése megsemmisíti; a fájdalom hatása alatt az a kívánsága, hogy viszontlássa egykori barátját, hogy vele együtt, aki tanúja volt a multnak, fölleve-níthesse az emlékezéseket. Egy este, néhány nappal a kis lány temetése után, a háziasszonyom jelenti, hogy ott volt a báró és arra kért, hogy látogassam meg.

Mínt hogy semmiféle kibékülést nem akarok,

miután a kapcsolatunk rendkívüli körülmények között szakadt meg, udvarias és választékos kifejezésekkel visszautasítom a meghívást.

Egy negyedórával a levelem kézbesítése után eljön maga Mária, gyászban, az arca könnyben ázik, és arra kér, hogy engedjek a vigasztalhatatlan báró könnyörgésének.

Ezt a küldetést izléstelennek találom; meg is szidom érte, miközben utalok a világ véleményére és az egész helyzet kétértelműségére. Szememre veti, hogy előítéleteim vannak, könnyörög, a nagylelkűségemhez folyamodik és végül eléri, hogy belemegyek ebbe a csöppet se finom megalkuvásba.

Megesküdtem, hogy soha többé be nem teszem a lábamat abba a régi házba, amelyben a dráma lejátszódott. De az özvegy elhurcolkodott onnan. Most ott lakott közel hozzám és nagyon közel Máriához. Így hát az idegenkedésen, amellyel a régi lakás iránt viseltetem, nem esett sérelem, és elkisértem az elvált asszonyt egykori férjéhez.

A gyász, a bánat, a halottasház komolysága és komorsága mind hozzájárult ahhoz, hogy ezt a találkozást ne zavarja sem a különössége, sem a vele járó elfogódás. Minthogy megszoktam volt, hogy ezt a két embert együtt lássam, a féltékenységnek egy szikrája sem ébredt fel bennem, a báró tapintatos és szíves viselkedése pedig visszaadta teljes biztosságomat.

Eszünk, iszunk, kártyázunk és úgy van megint minden, mint a régi jó időben.

Másnap énnálam találkozunk, egy harmadik este Máriánál, aki most egy vénkisasszonynál lakik egy bérelt szobában. Visszatérünk újra régi szokásainkhoz, és Mária boldog, hogy együtt lát bennünket. Ez megnyugtatja őt, s minthogy uralkodunk magunkon és figyelmesek vagyunk, senkisémet sértő-

dik meg legbensőbb érzéseiben. A báró titkos jegyeseket lát bennünk, és Mária iránt érzett szerelme, úgy látszik, teljesen meghalt. Olykor még saját szerelmi bánatát is közli velünk, mert a szép Matild, akit az apja őriz, megközelíthetetlené vált a szegény szerelmes számára . . . És Mária váltakozva hol ingerkedik vele, hol pedig vigasztalja őt. A báró pedig nem titkolja többé vágyainak valódi mivoltát, amelyeket régebben elrejtett a világ előtt.

A búcsúzásnál a meghittség nyugtalanító jellegűvé válik s ha féltékenységet nem is, de ellenszenvet ébreszt bennem.

Egy szép napon elmondja nekem Mária, hogy ott maradt ebédre a bárónál, mert sürgős megbeszélni valója volt vele kis lányának a hagyatékára vonatkozólag, amelyet a báró örököl.

Kikelek ez ellen az izléstelenség ellen, amelyet illetlennek találok. Ő a szemem közé nevet és gúnyosan emlékeztet rá, hogy én magam voltam az, aki fellázadtam minden előítélet ellen, és végül én is együtt nevetek vele. Nevetséges, szokatlan, de hozzátartozik a jómodorhoz: fittyet hányni a világnak, és pompás dolog: látni az erény diadalát.

Azóta akkor látogatja meg a bárót, amikor a kedve tartja, sőt az hiszem, hogy vele együtt tanulja be a szerepét.

Eddigelé símán folyt minden és csakhamar megszünt a féltékenységem is, mert hozzászoktam a dologhoz, és mert még mindig megvolt az a régi illúzióm, hogy Mária meg a báró házastársak. Egy este azonban Mária egyedül állít be hozzám. Lesegítem a köpenyét, ő pedig — szokása ellenére — egy pillanatig a szoknyáit igazgatja. Minthogy a nők titkai nem ismeretlenek előttem, valamit szimatolok. Mialatt beszél még velem, leül a tükörrel szemben a pamlagra; miközben erőltetett nyugalommal cseveg,

lopva rá-rátekint a tükörképére és titokban a haját rendezgeti.

Gonosz gyanú villan át a fejemen, nem bírom visszafojtani a felindulásomat és így kiáltok:

— Honnan jössz?

— Gusztávtól.

— Mit csináltatok?

Heves mozdulat, amelyet gyorsan elfojt, azután így felel:

— A szerepemet tanulmányoztam.

— Hazudsz!

Hangosan felsikít. — A féltékenységem képtelenség, — azt állítja, és eláraszt magyarázatokkal. Kezdek elgyöngülni. Sajnos, kénytelenek vagyunk indulni, amennyiben hivatalosak vagyunk a báróhoz, és nyomozásom folytatását máskorra kell halasztanom.

Ha ma visszagondolok erre az epizódra, érett megfontolás után meg mernék rá esküdni, hogy Mária akkor kettős házasságban élt, hogy a legenyhébb kifejezést használjam. Akkor azonban vakká tett a mesterkedéseivel.

Mi történt? . . . Valószínűleg ez.

Egyedül ebédelt a báróval; fekete kávé, likőrök; elfogja őt az a bágyadtság, amely az emésztést kíséri. A báró azt tanácsolja neki, hogy dőljön le pihenni a pamlagra, s a tanács inyére van . . . A többi lépésről-lépésre magától adódik. Az egyedüllét, a teljes meghittség, az emlékezés kezére játszik az egykori férjnek és feleségnek, akiknek semmiféle szemérmert nem kell leküzdeniök; az egyedül élő férfi kísértésbe jut, tűzbe jön és — megesik a baj. Mért tagadjanak meg maguktól olyan élvezetet, amely senkit sem bánt, amíg a szerető férfi nem tud róla? Az asszony szabad, mert kedvesétől nem fogadott el

kézpénzt; az pedig, hogy a szavát megszegi, mit számít egy asszonynál? Talán sajnálta is annak a férfinak az elvesztését, aki jobban ismerte a szükségleteit: talán, miután a kíváncsisága kielégült, az erősebb után vágyódott a szerelmi harcban; mert ebben annak, aki félnék és finom, bármily tüzes is egyébként, alul kell maradnia. Végül több mint valószínű, hogy ő, az ágyastárs, aki ezerszer öltözött és vetkezett ennek a férfinak a jelenlétében, aki ismerte testének minden titkát, természetesnek találta, hogy az ebéd után, zárt ajtók mögött, izes csemegével szolgáljon. Főként mikor szabadnak érezte magát minden kötelezettség alól s érzelmes női szíve megesett azon, aki koplalni kénytelen. És szavamra, ha én lettem volna benne ennek a meg nem csalt, de megsértett férjnek a bőrében, esküszöm az ó- és ujjkor valamennyi istenére, hogy én, akit egy másik férfi kiszorított a helyemből, kedvesét, ha a kezeim közé kaparintom, ki nem eresztetem volna érintetlenül a hálósobámból.

Minthogy azonban a szeretett ajkak nem fáradtak bele a becsület, tisztesség és erkölcs nagy szavainak hangoztatásába, nem akartam hinni ennek a gyanúnak. Miért nem?

Éppen ezért, az a nő, akit egy becsületes férfi szeret, mindig diadalmaskodni fog rajta. A férfi azzal hizeleg magának, hogy ő az egyetlen, az egyetlen akar lenni, s amit akar az ember, azt elhiszi.

Eszembe jut most egy szó, amit egyszer olyan valaki mondott odavetve, aki szemben lakott a báróval. Minden ok nélkül célzást tett a „felesgazdálkodásra“. Míg akkor eleresztettem a fülem mellett, most egyszerre világossá vált előttem ez a trágárság . . . pedig már tizenkét esztendeje.

— Miért maradt meg, — kérdem magamtól, — éppen ez a kifejezés az emlékezetemben annyi ezer

szó közül, amelyet azóta hallottam és megint elfelejttem?

Ma bizony ennek az asszonynak a hűsége a legnagyobb mértékben valószínűtlennek, hihetetlennek, lehetetlennek tetszik előttem.

Egyébként valahányszor kettesben voltam a báróval, mindig rajta volt, hogy élénk érdeklődésének adja jelét uccai lányok iránt; és egy este, mikor együtt vacsoráztam vele egy étteremben, nem átallott rosszhírű házak címei után kérdezősködni tőlem. Hogy elámítson, kétségtelenül!

Hozzá kell tennem még azt is, hogy Máriával szemben egykissé lekicsinylő volt az udvariassága, Mária viselkedése pedig olyan volt, mint valami kokotté, míg ugyanakkor a velem való benső érintkezésben talált gyönyöre mintha állandóan csökkenőfélben lett volna.

V.

(1877 tavasza és nyara.)

Végül elkövetkezett a fellépte. Siker volt, sokféle és bonyolult okból. Először is — és ez állt minden-
kire — a kíváncsiság, hogy egy bárónét láthatnak a
szinpadra lépni; a nemességgel harcban álló polgár-
ság rokonszenve, amely örült, hogy az elfogadott
konvenciókon a házasság felbomlása folytán csorba
esett; azután az agglegények virágai, a nem-nél-
külieké, a házassági szolgaság ellenségeié; arról nem
is szólva, hogy a nagy színész barátai, rokonai és
ismerősei is érdeklődtek a dolog iránt, mert ő képezte
ki Máriát a szinpadra, ő volt a tanítója neki.

Az előadás után meghítt a báró vacsorára
mindakettőnket, valamint a kisasszonyt is, akinél
Mária lakott.

Mindenki el volt ragadtatva az eredménytől, és
az elégtétel megmámorosított mindenkit. Énnekem
nem tetszett Mária, mert rajta volt még a képén a
pirosító, a fekete festék ott tapadozott még a pilláin,
s a frizúrája nagyvilági hölgyet mutatott. Már nem

az a szűzies anya volt, akit szerettem, hanem színésznő volt kihívó mozdulatokkal, a modora közönséges volt, kérkedett, mindenkinek a szavába vágott és nem győzött sértő módon nyegléskedni.

Azt hitte, hogy feljutott már a művészet ormára, és a tanácsaimon, megjegyzéseimen vállat vonva tért napirendre, vagy szánakozva ennyit mondott csak: „Ehhez nem értesz, drágám.“

A báró olyan volt, mint a boldogtalan szerelmes. Megcsókolta volna, ha nem vagyok ott. Miután halhatatlanul sok madeirát ivott, kiöntötte a szívét, miközben sajnálkozott, hogy a művészet, az isteni művészet ilyen kegyetlen áldozatokat követel.

A jól megdolgozott lapok konstatálták a sikert, és úgy látszott, hogy a szerződtetés bizonyos. Két fotográfus versengett a kitüntetésért, hogy fölvételt készíthessen az új csillag néhány pózáról. Egy népszerű kis folyóirat pedig az arcképét árulta együtt az életrajzával.

Mikor elnézem a szeretett nőnek minde képmásait, azon csodálkozom, hogy egyik sem hasonlít az én eredetimhez. Megváltozott a jelleme, az arckifejezése ilyen rövid idő . . . alig egy év alatt? Vagy mást mutat, mikor a szeretetet, a gyöngédséget, a részvétet tükrözi vissza, amelyet az én szemem fejez ki, mihelyt őrá tekint? Közönséges, kemény, arcátlan kifejezést, kegyetlen tetszeni vágyásra valló mozdulatokat, kihívó vonásokat fődözök fel ezeken a képeken. Különösen az egyik póz rémít meg. Alacsony szék támlájára dőlve, annyira előrehajol, hogy annak, aki látni akarja, a csupasz keblét mutatja, amelyet félig elrejt a ruha kivágásán nyugvó legyező. A tekintete mintha másvalakinek a tekintetébe merülne, de ez a másvalaki nem én vagyok, mert az én szerelmem, amely becsüléssel és gyöngédséggel párosul, nem dédelgeti őt soha azzal a szemérmetlen érzéki-

séggel, amellyel uccai nőket szokás lánggra gyújtani. Úgy hat rám ez a fénykép, mint azok a fajtalan képek, amelyeket esténkint titokban kínálnak a kávéházi ajtók körül.

Mikor elhozta nekem ezt a fényképet, nem akartam elfogadni.

— Micsoda? Nem akarod elfogadni Máriádnak az arcképét? — szól azzal a siralmas ábrázattal, amely egy-egy pillanatra elárulja nyíltan soha be nem vallott alacsonyabbrendűségét. — Akkor hát nem is szeretsz már többé!

Mikor a nő így szól kedveséhez: „Már nem szeretsz!“, akkor ő maga az, akinek megszűnt a szerelme.

És e pillanattól fogva érzem is, hogy fokozatosan csökken a vonzalma.

Tudja jól, hogy gyöngye lelké az enyémből merítette azt a bátorságot, azt a merészséget, amelyre céljához szüksége van, és kezdi már lerázni az alkalmatlan hitelezőt. Ellopja a gondolataimat, amikor meghallgatja, de látszólag lekicsinyli őket:

— Ehhez nem értesz, drágám!

Ő, a tudatlan, aki csak franciául tud beszélni, akinek kiművelése elhanyagolt, akit falun neveltek föl, aki nem ismerte sem a színházat, sem az irodalmat, akit én kezdtem oktatni a svéd hangsúlyozásra, akit én avattam be a prozódia és időmérték titkaiba, úgy kezel, mint tökfilkót!

Második fellépéséhez, amelynek hamarosan sorra kell kerülnie, szerepet ajánlok neki, a műsor legszebb melodráájának a nagy szerepét. Visszautasítja. Kisvártatva közli velem, hogy ugyanezt a szerepet *választotta* végre! . . . Analizálom számára a szerepet, megrajzolom neki a kosztümöket, megmutatom neki, hol rejlenek a hatások, megmagyarázom neki, ho-

gyan kell kimennie a szinpadról, megjelölöm a vonásokat, amelyeket ki kell emelnie.

Titkos harc támad köztem és a báró között. Ő, a királyi gárda színházigazgatója, a színészkedő katonák tanítója, azt hiszi, hogy nálam jobban ért a színházhoz; Mária pedig többre becsüli az ő úgynevezett ideáit, őt fogadja el tanítójául és az én tanácsaimat visszautasítja. Oh, ez az egyéni esztétika, amelyről azt állítja, hogy ez a természetes! A köznapit, a silányat, a közönségest dícséri mindennél inkább ez az ember, miközben azt állítja, hogy ez a természetes!

Elfogadom ezt az elvet, amikor modern vígjátékról van szó: ebben az élet ezernyi kicsinyességei közepett mozognak a személyek! De képtelenség ez az elv, amikor például egy angol melodrámáról van szó; a nagy szenvedélyek nem fejezhetők ki ugyanúgy, mint a szalóntársalgás ötletei és szélei.

De ez a megkülönböztetés tulságosan finom az olyan átlag-agy számára, amely az egyes esetről következtet az általánosra. Mert ez az egy eset így van, érvényes a szabály valamennyi másra is! . . .

A föllépte előtti napon azzal tisztel meg Mária, hogy megmutatja a toalettjeit. Bár elleneztem, bár kértem, hogy ne tegye, mégis porszürke szövetet választott, amely megöli, halotthoz hasonlóvá teszi.

Válasz helyett nyersen visszautasított ezzel az igazi női érveléssel:

— De hiszen X-né, a nagy tragika, ugyanilyen ruhában kreálta ezt a szerepet.

— Úgy van. Csakhogy X-né nem szőke, mint te, és ami jól áll a szőkéknek, nem mindig áll jól a barnáknak.

Nem érti és bosszankodik!

Előre megjósolom a kudarcot, és második föllépte csakugyan bukás.

Mennyi könny, mennyi szemrehányás, sőt gorbáskodás!

A szerencsétlenség betetőzéseül, egy héttel később átveszi újra a nagy tragika ugyanezt a szerepet, valami évforduló megünneplésére, és ragyogó transzparencssal, egy kosár virággal és egész szekérré való koszorúval tisztelik meg!

Mária természetesen reám haragszik azért, mert megbukott, hiszen én voltam a rossz próféta, és vereségén érzett bánatában még szorosabban odafűzi őt a báróhoz az a rokonszenv, amely alsóbbrendű lényeket egymáshoz kapcsol.

Engem, a tudóst, a drámaíró, a színházi kritikust, aki be vagyok avatva a világ minden irodalmába, aki munkáim és könyvtári tisztségem révén összeköttetésben vagyok az egész világ legjava szellemeivel, úgy elhajít, mint az ócska ruhadarabot, énvelem úgy bánik, mintha tudatlan volnék, olybá vesz, mint holmi apródot, vagy mint a kutyát.

De bárha második fellépése szerencsétlenül végződött is, mégis szerződtetik évi kétezernégyszáz korona fizetéssel. Becsülettel került ki az ügyből. Ámde ugyanekkor véget is ért pályafutása a nagy művészetben. Segédszínésznő létére, másodrendű szerepekre kárhoztatva, mint szalónhölgy, mint próbabábu, a szabónőknél tölti napjait. Három, négy, öt toalett egyetlen estére fel fogja emészteni elégtelen gázsiját.

Minő keserű csalódások, minő szívettépő jelene-tek, mikor egyre vékonyabb szerepfüzeteket kap, amelyekben végül már csak tiz-tizenkét válasz van! A szobája szabóműhellyé változott át, tele szabás-mintával, szövettel, cicomával. Az anya, az igazi nagyvilági hölgy, aki otthagya a szalónokat és megvetette a toalettet, hogy a felséges művészetnek szentelhesse magát, kontárkodó szabónővé lett, aki

ott ül szobájában éjfélig a varrógép mellett, hogy pár percig a nagyvilági hölgyet játszassa a polgárok szemei előtt.

Azután a tétlen élet, amelyet a próbákon a kulisszák között folytat, mikor órákhosszat kell a jelenésére várakoznia, hogy aztán két szót mondjon. Kedve telik ilyenkor pletykákban, üres fecsegésben, sikamlós történetkében, s a komoly törekvés fel a magasba elenyészik; a szellem szárnyai lehullanak, a földet súrolják, a csatornát érintik.

Az összeomlás tovább folyik, s amikor többször átdolgozta már a ruháit, mert újakat szereznie nincs módjában, akkor elveszik tőle a kis szerepeket is, hogy statisztává alacsonyítsák.

Miközben közeledik a szegénység, anyja, a jövőmondó Kasszandra, ugyancsak megszorítja a napjait; a társadalom pedig, amely megélte ezt a feltűnést keltő válást és a gyermek korai halálát, fellázad a természetellen anya és a hűtlen feleség ellen. A színház igazgatója csakhamar engedni fog a közönség ellenszenvének; a színész, aki tanítója volt, megtagadja őt, amennyiben bevallja, hogy csalódott a tehetségében.

Ennyi hűhó, ennyi szerencsétlenség, hogy egy következetlen nőnek a szeszélye kielégüljön!

Hogy beteljen a szerencsétlenség, Mária anyja váratlanul meghal szívbajban, amelyet a világ természetesen a bánatnak tulajdonít, amelyet elfajult lánya okozott neki.

Ujra kockára teszem a becsületesemet. Haragszom erre az igazságtalan világra, és erőim teljes megfeszítésével ki akarom őt rántani a piszokból. Most, amikor hálás mindenkinek, aki segítő kezet nyújt feléje, elfogadja azt a javaslatomat, hogy adjunk ki egy színházi, zenei, irodalmi és művészeti hetilapot.

Ő mint tárcaíró és kritikus fog szerepelni a lapban, hogy ekkép előkészítse jövőendő kiadókkal való összeköttetését.

Ő maga kétszáz koronát fektet be a vállalkozásba. Én vállalom a szerkesztést és a korrektúrárt. Minthogy tudom, hogy igazgatási dolgokra képtelen vagyok, átengedem neki a terjesztést és a hirdetésüket, amelyeknek jövedelmét meg fogja osztani a színház rendezőjével, akinek ujságárusító kioszkja van.

Az első szám ki van szedve és nagyon mutatós. Vezércikk egyik fiatal festőnktől; eredeti levél Rómából, egy másik Párizsból, zenekritika egy kiváló írótól, aki az egyik legnagyobb stockholmi lap munkatársa; irodalmi szemle, amelyet én magam írtam; tárca és beszámoló a bemutatókról, Máriától.

Szóval mindenről a legjobban gondoskodtam. A fődolog az, hogy az első szám a kitűzött időben megjelenjen; készen vagyunk, de az utolsó pillanatban nincs elég pénzünk és nincs hitelünk sem.

Jaj nekem! Sorsomat nő kezére bízam! Aznap, amikor a lapnak meg kell jelennie, Mária az ágyban fekszik és mint rendesen, késő délelőttig alszik.

Én abban a meggyőződésben, hogy a lap megjelent, bemegyek a városba, de útközben csupa gúnyos ábrázattal találkozom.

— Hol kapható az a híres ujság? — kérdezi tőlem a számos érdeklődő.

— Mindenütt!

— Jobban mondva: sehol!

Belépek egy elárusítóhoz.

— Még nem kaptuk meg, — hangzik a felelet.

A nyomdába sietek. A lap még a gépben van!

Minden dugába dőlt! Hevesen leszidom Máriát, a kiadóhivatali intézőmet. Őt azonban veleszületett nembánomsága és a kiadói dolgokba való teljes

tájékozatlansága kimenti. Mindenben rábízta magát teljesen a rendezőre.

A kétszáz korona elfogyott! Én eltékoztam az időmet, a becsületemet, a mértéktelen és ingyenes munkámat.

Ebben az általános összeomlásban egy gondolatom marad csak:

— Menthetetlenül elvesztünk!

Azt ajánlom neki, hogy haljon meg velem. Mi lesz belőlünk? Ó teljes nyomorba jutott, én pedig képtelen vagyok arra, hogy még egyszer fölemeljem őt.

— Haljunk meg, — mondom neki. — Ne álljunk útjába, mint bolygó halottak, az eleveneknek.

Nem akar meghalni.

— Milyen gyáva vagy, milyen gyáva, én büszke Máriám! Utálatos dolog, hogy azt kívánod tőlem, hogy végignézzem elzüllésednek a látványosságát, amelyen az emberek megvetően nevetni fognak!

Visszatérek a kocsmába. Leiszom magamat, azután lefekszem.

Mikor felkelek, meglátogatom Máriát. Az ivás élesebb szemüvé tett. Először látom világosan a változást, amelyen átment. A szobája piszkos, a ruhája lompos, drága kis lábacskáin kitaposott papucs van, amelyre tekerceses ráncokban lóg alá a harisnyája.

Micsoda nyomorúság!

A nyelve utálatos kifejezésekkel gazdagodott a színész-zsargonból; mozdulatai az uccára emlékeztetnek, a tekintete csupa gyűlölet, az ajaka csupa epe.

A munkája fölé hajlik anélkül, hogy a szemembe nézne, mintha sötét gondolatokon jártatná az esztét.

Egyszerre csak, a fejét föl sem emelve, rekedt hangon így szól:

— Axel, tudod, mit kívánhat egy nő attól a

férfitől, akihez olyan kapcsolat fűzi, mint engem tehozzád?

Mintha villám sujtott volna, abba a hiszemben, hogy nem jól hallottam, akadozva így felelek:

— Nem . . . mit kívánhat?

— Mit kíván a szeretett nő a kedvesétől?

— Szerelmet.

— Hát még?

— Pénzt!

A durva szó fölmenti őt a további kérdezősködéstől, én pedig távozom, azzal a bizonyossággal, hogy kitaláltam a gondolatát.

— Szajha! Szajha! — mondogatom magamban, miközben bizonytalan léptekkel járom az uccákat, amelyeket oly szomorúvá tesz az ősz. Megérkeztünk az utolsó állomáshoz! . . . Itt a számla az örömekért! Mesterségét szégyen nélkül bevallja!

Ha legalább nélkülözött, inséget szenvedett volna! De éppen mostanában kapta meg az anyai örökségét: teljes lakásberendezést, továbbá értékpapirokat, amelyek közül néhánynak kétes volt az értéke, amelyek azonban néhány ezer koronát mégis jelentettek; végül a színháztól is kapta még rendesen a gázsiját.

Igazán érthetetlen volt . . . egyszerre csak felbukkant előttem B. kisasszony arca, aki háziasszonya és meghitt barátnője volt!

Harmincötöstendős utálatos néember volt ez, a modora gyanús, mint a kerítőnőé; miből élt, senkisémmel tudta; mindig anyagi zavarral küzdött, de azért az uccán mindig pompásan és feltűnően volt öltözve; besuttyomkodott a családokba, hogy végül egy kis kölcsönre tegyen szert, és mindenütt elpanaszolta szomorú sorsát. Gyanús nőszemély volt, és engem utált, mert keresztüllátta rajta.

Most eszembe jutott valami, ami néhány hónap-

pal régebben történt és akkoriban nem érdekelt. Ez a hölgy kicsalta egy finn nőtől, aki Mária barátnője volt, azt az ígéretet, hogy ezer koronát fog kölcsönadni neki. Az ígéret megmaradt annak, ami volt: ígéretnek. B. kisasszony sürgetésére és hogy finn barátnőjének megmentse a becsületét, amely csorbát szenvedett, Mária kezességet vállalt a pénz előteremtésére. Az összeget csakugyan meg is szerezte. De a szegény Máriának finn barátnője heves szemrehányásokat tett, s amikor magyarázkodásokra került a sor, B. kisasszony kijelentette, hogy ő teljesen ártatlan a dologban és minden felelősséget áthárított Máriára. Én akkor nyíltan kifejeztem ellenszenvemet és bizalmatlanságomat ezzel a gyanús személlyel szemben. Máriának pedig azt tanácsoltam, hogy nyomban szakítson ezzel a nővel, akinek mesterkedései már-már a zsarolás határát érintették.

Nem, Mária talált akkor mentségeket hűtlen barátnője számára! . . . Később pedig teljesen átdolgozta ezt a történetet, amelynek most immár tisztára félreértés volt az oka; végül az egész eset az én „sötét fantáziám“ szüleményévé vált!

Talán ez a kalandornő sugallta bele ma Máriába azt a szomorú ötletet, hogy „benyujtsa a számlát“ nekem! Kétségtelenül, mert Máriának nagyon neheze esett kimondani ezeket a szavakat, amelyek sehogysem illettek a lényéhez. Hinni akartam, remélni akartam, hogy így van. Ha legalább azt a pénzt követelte volna vissza tőlem, amelyet belefektetett a lapba, azt a pénzt, amelyet ő tékozolt el! Ez asszonyi matematika lett volna. Vagy ha azt kívánta volna, hogy vegyem el feleségül. A házasságról azonban most hallani sem akart. Nem, semmiféle kételynek nem volt helye. Arról volt szó, hogy a szerelmet, az érzéki gyönyört, a számtalan csókot, az összegyűrt szoknyákat megfizessem. A számla, amelyre

igényt tartott, ezekről szólt! . . . És hogyha én, ha én is benyújtottam volna neki a számlát: a munkámért, felszámítva az időt és a teljesítményt; idegeimnek, agyamnak, véremnek a fogyasztásáért; a nevemért, a becsületemért, a szenvedéseimért; a számlát talán tönkretett pályafutásomért!

Nem, őt illette meg első számlánknak az összeállítása, és én nem éltem ellene kifogással.

Az estémet a kávéházban töltöttem el, azután ide-oda bolyongtam az uccákon és az elfajulás problémájáról gondolkoztam. Miért érziünk fájdalmas szomorúságot, mikor azt látjuk, hogy egy ember lefelé süllyed? Valami természetellenesség van ebben, mert a természet az egyéni haladást, a fejlődést kívánja, és minden hátrafelé tett lépés az erők felbomlásának a jele. Ugyanígy van a társadalmi életben, ahol mindenki arra törekszik, hogy feljusson az anyagi vagy a szellemi magaslatokra. Ez az oka annak a tragikus érzésnek, amely a bukás láttára elfog bennünket; tragikus ez az érzés, mint az ősz, mint a betegség, mint a halál. Ezt az asszonyt, aki nem volt még harmincéves sem, láttam fiatalnak, szépnek, egyeneslelkűnek, becsületesnek, illemtudónak, erősnek, jól neveltnek; hajh, két esztendő alatt milyen gyorsan süllyedt, milyen mélyre zuhant alá!

Egy pillanatig magamra akartam vállalni az egész felelősséget, hogy az övét csökkentsem: ez vigasztalásomra szolgált volna. De igazán nem vállalhattam az egészet, mert hiszen éppen a szép kultuszát, a magasabbrendű dolgok szeretetét, a nemes cselekedetek után való vágyódást oltottam beléje. Mialatt ő eltanulta a színészek kellemetlen modorát, én megneemesültem, elsajátítottam az előkelő világ szokásait, utánoztam ennek mozdulatait, művelt beszédmódját; rákényszerítettem magamra azt a tartózkodást, amely az indulatokat megfékezi és a

művelt ember világos ismertető jele. A szerelemben ügyeltem a külső tisztaságra, amennyiben kíméltem a szemérem-érzést, állandóan résen álltam a szépség és az illendőség minden megsértésével szemben; mert ez a kettő az, ami elfelejteti az állatiasságát annak az aktusnak, amely az én érzésem szerint inkább lelki, mint testi aktus.

Olykor durva vagyok, de közönséges nem vagyok soha. Ölök, de apró sebeket nem ejtek. Ha kell, nevén nevezem a dolgot, de rejtett célzásokat sohasem gyűjtögetek; az ötleteimet én magam találom ki, úgy, ahogy maguktól adódnak, ahogy a helyzet kipattantja őket, de sohasem tulajdonítom el az operettek és az élclapok élceit.

Megbecsülöm az életben a csínt, a tisztaságot, a szépséget, és elmulasztom az ebédet, amelyre hivatalos vagyok, ha nincs keményített ingem. Sohasem mutatkozom a kedvesem előtt félig felöltözötten vagy papucsban; egyszerű vajaskenyérral és egy pohár sörral kínálok meg őt, de fehér abroszon.

Nem adtam tehát rossz példát neki; az én révémen nem züllött le. Nem is szeret már engem. Éppen ezért nem is akar már tetszeni nekem. A nyilvánosságé lett; a nyilvánosság számára festi magát és öltözködik; ennek következtében nyilvános némberré vált, aki végül benyújtja a számláját ennyi meg ennyi éjszakáért! . . .

A legközelebbi napokban bezárkozom a könyvtáramban. Gyászolom a szerelmemet, az én felséges, balga, mennyei szerelmemet. Minden el van temetve, és a csatatér, amelyen a szerelem harcai folytak, csendes marad. Két halott és annyi sebesült, hogy kielégüljön egy nő, aki nem ér meg egy pár rongyos cipőt sem. Ha legalább a nemzés lett volna testi vágyainak a célja, ha legalább a leányasszonyok öntudatlan ösztöne vezette volna, akik azért adják

oda, hogy átengedjék magukat. De ő utálja a gyermekeket, lealacsonyítónak tartja a szülést. Az anyai érzést, természetellenül, silány gyönyörre aljasítja le. Ily módon arra hajtódik, hogy tűrje el bizonyos fajtának a kihalását, mert érzi, hogy ő maga elfajzott teremtés, amely feloszlófélben van; és hogy ezt a feloszlást jobban elrejtthesse, frázisokat csépel, hogy az embernek magasabb célokért vagy az emberiségért kell élnie.

Utálom őt és el akarom őt felejteni! Fel-alá járok a könyvsorok előtt, anélkül, hogy szabadulhatnék az átkozott lidércnyomástól, amely rám nehezedik. Nem kívánom őt többé, mert undorodom tőle, de valami mély részvét, csaknem atyai gyöngédség felelőssé tesz a jövőjeért. Ha magára hagyom őt, rossz véget fog élni, akár mint a báró kedvese, akár mint az egész világ szeretője.

Minthogy képtelen vagyok arra, hogy fölemeljem őt, hogy anyagi eszközök híján kievickéljek vele a mocsárból, amelybe lesülyedtünk, beletörődöm abba, hogy hozzá maradjak láncolva, még ha látnom kell is a pusztulását. Közben lezüllok én magam is, mert az életkedv és a munkakedv kialudt bennem. Az önfentartás ösztöne, a remény halott. Nem akarok, nem kívánok semmit; annyira emberkerülővé lettem, hogy gyakran visszafordulok a vendéglőm ajtaja előtt és lemondva az ebédről, megint hazamegyek, hogy korán lefeküdjem aludni a pamlagomra és eltemetkezzem a takaróm alá. Mint a halálra sebzett állat, ott fekszem meredten, üres fejjel, alvásra is, gondolkozásra is képtelenül, azt várva csak, hogy beteg leszek, vagy véget érek.

Egyszer ott ülök mégis a vendéglőben, elbújva egy elkülönített teremnek a háttérében, ahol szerelmes párok találkoznak és kopott kabátok rejtőznek, amelyek egyaránt kerülnek a napvilágot. Egyszerre

csak ismerős hang riaszt fel az elrívülésemből: valaki jónapot kíván.

Egy elbukott építész volt, a világ minden tája felé szétszóródott egykori bohémtársaságnak eltévelygett tagja.

— Hát te élsz még? — szolt, miközben leült szemben velem.

— Éppenhogy . . . És te?

— Hát, hát . . . holnap Párizsba utazom . . . tízezer koronát örököltem egy félkegyelműtől.

— Váljék egészségedre!

— Szerencsétlenségemre az örökségemet egyedül kell elfogyasztanom.

— Ez a szerencsétlenség nem túlságosan nagy, mert én magam is ismerek olyan fogakat, amelyek segítségedre lehetnének . . .

— Igazán? Te elkísérhetnél? . . .

— Akár azonnal is.

— Hát megállapodunk?

— Meg!

— Holnap este, hat órakor, Párizsba . . .

— És aztán . . .

— Golyót röpítünk az agyunkba!

— Sátán! Honnan vetted ezt a gondolatot? . . .

— Az ábrázatodról, amelyre rá van írva az öngyilkosság.

— Haruspex! — Tehát szedd össze a cókmókot, azután éljen Párizs!

Mikor este elmentem Máriához, közöltem vele a szerencsémét. Örömmel és meghatottan fogadta a hírt, szerencsét kívánt és nem győzte ismételtetni, hogy ez javamra lesz, hogy fel fog szellemileg frissíteni. Szóval, elégedettnek látszott és elhalmozott anyai gyöngédségének jeleivel, amelyek mélyen meg-

indítottak. Az estét együtt töltöttük el, szerelmi sóvárgás, emlékezés közepette. Terveket nem igen kovácsolunk, mert bizodalunk nem volt már a jövőben. Azután elváltunk . . . — Mindörökre? . . . Ezt a kérdést nem érintettük; hallgatag megállapodással rábíztuk a véletlenre, hogy újra egyesítsen bennünket.

OSZK

VI.

(1877 ősze és tele.)

Az utazás valóban megifjít. Miközben fölelevenítem újra az első ifjúság emlékeit, vad örömet érzek, mert el akarom felejtetni a nyomorúságnak ezt a két esztendejét, és egy pillanatra sem támad kedvem Máriáról beszélni. Ez az egész válási dráma exkrementummá lett a számomra, amellyel nem törődik és amelyet úgy hagy ott az ember, hogy vissza se tekint rá. Néha mosolygok titkon, mint az, aki szerencsésen megszabadult és szilárdan föltette magában, hogy újra el nem csípeti magát; és átélem az adósnak minden kedélyhullámozását, aki idegen országba szökött a hitelezői elől.

Párizsban két hétig elszórakoztatnak a színházak, a múzeumok, a könyvtárak. Minthogy Máriától nem kapok levelet, azt remélem, hogy megvigasztalódott és hogy minden legjobb itt a világok eme legjobbjában.

Bizonyos idő múlva azonban, amikor belefáradt az ember a sok kószálásba és jóllakott az új és erős

benyomásokkal, elveszti minden az érdekességét. Nem mozdulok ki a szobából és az ujságokat olvasgatom, miközben határozatlan érzések és megmagyarázhatatlan kényelmetlenségek szorongatnak.

És ekkor föltámad előttem a sápadt ifjú nő fantomja, a szűzies anya délibábja, és nincs nyugtom többé. A szemérmetlen komédiásnő képe kihullott az emlékezetemből; egyedül a báróné merül föl a múltból, megszépülve, megfiatalodva; nyomorú teste feleséges remekké változott, amilyenről az ígélet földjének aszkétái álmodtak.

Ezekből a fájdalmas és gyönyörűséges álmokból éltem, amikor levelet kapok Máriától. Szívettépő szavakkal közli velem, hogy másállapotban van és hogy csak a házasság adhatja vissza becsületét.

Egy másodpercnyi késedelem nélkül csomagolok. A legközelebbi vonattal indulok vissza Stockholmba, hogy megházasodjam.

Sohasem támadt bennem kétely az apaságomra vonatkozóan. Miután másfélesztendőn át, a jószerecsében bízva, vétkeztem, most úgy fogadtam bűnünk következményét, mint kegyelmet, mint szenvedéseink végét, mint oly ténnyt, amely súlyos felelősséget rak ránk, sőt talán végzetessé is válhat ránk nézve; de végre mégis csak az ismeretlen jövő kiindulópontja volt, valami egészen új dolog. A házasságról egyébként ifjúkorom óta a legjobb véleményemmel voltam; ez volt számomra az egyetlen forma, amelyben a két nem együtt lakhat. A páros élettől tehát nem riadtam vissza. Most, amikor arról volt szó, hogy Mária anya lesz, szerelmem újból szárnyra lendült; megtisztulva, megnemesülve emelkedett föl bujálkodó kapcsolatunk szennyéből.

Mária, mikor visszatérek, nagyon barátságatlanul fogad és szememre veti, hogy hazudtam neki. Kínos magyarázkodásra kényszerültem, felvilágosí-

tom őt, hogy a húgycsőszűkület oly baj, amely csökkenti a megtermékenyítés veszedelmét, de nem szünteti meg teljesen. Az elmúlt esztendő folyamán különben is megriadtunk már néhányszor vaklárma következtében; most hát nem igen csodálkozhatunk azon, ami bekövetkezett.

Mária gyűlöli a házaseletet. Utálatos barátnőjétől megtanulta, hogy a férjes nő rabszolga, aki ingyen dolgozik az uráért. Minthogy én magam nagyon félek a rabszolgáktól, modern házasságot ajánlok Máriának, amely megfelel az izlésünknek.

Először is háromszobás lakás: egy a nőé, egy a férfié, egy pedig semleges terület. Háztartás, cselédség nincs otthon. Az ebédet felküldik egy vendéglőből, reggelit és vacsorát a konyhában készít egy cseléd, aki azonban a házon kívül lakik. Így könnyen kiszámítható a költség, és sok bosszúság elkerülhető.

Hogy megelőzzek minden gyanút, mintha feleségemnek a vagyont fölemésztettem volna, a vagyonszövetség kizárását ajánlom. A hozományt, amelynek elfogadása a férjet az északi országokban megbecsteleníti, a civilizáltabb országokban a feleség önkéntes hozzájárulásának tekintik, amely megadja neki azt az illúziót, hogy nem teljesen a férje tartja el. Hogy eleve elkerüljenek minden rossz benyomást, a németek és a dánok ezt a szokást honosították meg: a feleség magával hozza a berendezést, hogy a férjnek az legyen az érzése, hogy a feleségénél lakik, az asszony pedig azt képzelhesse, hogy a saját otthonában él és ő gondoskodik a férjéről.

Mária nemrég teljes berendezést örökölt az anyjától, amelynek egyes darabjai, noha forgalmi értékük nincs is, Mária számára emlékek és ódon jellegűek. Figyelmeztet rá, hogy fölösleges három szobára való új bútorokat vásárolnunk, mert őneki van

hat szobára való bútora is. A lakást ő akarja berendezni, és én szivesörömezt elfogadom az ajánlatát.

Marad a fődolog: a gyermek, amelyet várunk.

Szerencsére, az a kényszerűség, hogy Mária lebetegedését el kell titkolnunk, egyetértőkké tesz bennünket erre a pontra vonatkozóan. Az újszülöttet ki kell adnunk dajkaságba a városban, amíg elkövetkezik a kedvező pillanat, hogy örökbe fogadhassuk.

Az esküvőt december 31.-ére tűzzük ki. Az alatt a két hónap alatt, amely még addig rendelkezésemre áll, rajta vagyok, hogy tisztességes egzisztenciát teremtsék magamnak.

Evégből és mert sürget az a kilátás is, hogy Mária csakhamar kénytelen lesz otthagyni a színházat, újra tollat ragadok és oly vígan dolgozom, hogy az első hónap végén átnyuthatok a kiadónak egy kötet novellát, amelyet rögtön el is fogad.

A szerencse kedvez, kineveznek segédkönyvtárosná ezerkétszáz korona alapfizetéssel; és mihelyt átszállítják a gyűjteményeket a régi épületből az újba, kapok hatszáz korona pótlékot. Ez a szerencse teljessége, amely, egyéb szerencsés jelekkel együtt, azt a hitet kelti bennem, hogy a kaján sors belefáradt már az üldözésembe.

A legtekintélyesebb finnországi folyóirat rám bizza az irodalmi kritikát, cikkenként ötven koronájával. Svédország hivatalos lapja pedig, amelyet az akadémia ad ki, azt az ugyancsak irigyelt megbízást adja nekem, hogy írjam a lapba a műkritikát, hasábonként harmincöt koronáért. Ezenkívül rám bízták az akkoriban megjelenő klasszikusok kiadásának a revízióját is.

És mindehhez ebben a két hónapban, életemnek ebben a legvégzetesebb két hónapjában, jutok hozzá.

Hamarosan megjelennek a novelláim és őszinte sikert aratnak. Az ifjú mester címével tisztelnek meg

ebben a műfajban és azt mondják, hogy a könyv korszakot fog alkotni, mert elsőül vezette be a modern realizmust a svéd irodalomba.

Milyen boldog vagyok, hogy szegény imádott Máriának olyan nevet adhatok, amely — a királyi titkár és segédkönyvtáros címeitől egészen el is tekintve — kezd ismertté válni és ragyogó jövőt ígér. Valamikor megnyithatom majd előtte újra a szinpadi pályát, amely egyelőre talán meg nem érdemelt balszerencse folytán zárva van előtte.

A szerencse könnyes szemmel ránk mosolyog.

A kihirdetésünk megtörtént. Összecsomagolom a holmimat és elbúcsúzom padlás-szobámtól, szenvedéseimnek és örömeimnek a tanújától. Bevonulok abba a börtönbe, amelytől senkisé is fél, mi még kevésbé, mint mindenki más, mert előre láttunk minden veszedelmet, és eltávolítottuk a botránkozás minden kövét.

És mégis . . .

HARMADIK RÉSZ

I.

(1878.)

Milyen kimondhatatlan öröm házasembernek lenni! A balga világ kutató szemei elől elrejtve, együttélni mindig azzal, akit szeretünk! Ráakadtam újra az anyai otthonra, a biztos kikötőre a vihar után, a fészekre, amely várja a fiókákat!

Körülvéve mindazoktól a tárgyaktól, amelyek Máriáéi, az apai ház emlékeitől, úgy érzem, mintha beleoltódtam volna a törzsébe; és őseinek az olajba festett arcképei azt a benyomást keltik bennem, mintha a családjá örökbe fogadott volna, mert hiszen az ő ősei gyermekeimnek is az őseivé lesznek. Mindent az ő kezéből kapok; felékesít apja ékszereivel; az ételt anyjának a porcellánjában teszi elém; megajándékoz apróságokkal, régi időkből eredőkkel, amelyek néha a szülőháza nagy költőiben megénekelt híres harcosokra emlékeztetnek; és ez ugyancsak imponál nekem, a polgárembernek. Ő a jótevő, mindezeknek az adományoknak nagylelkű ajándéko-

zója, és végül is felejttem már, hogy én voltam az, aki visszaadtam újra a becsületét, kihúztam a mélységből, olyan férfi feleségévé tettem, akinek jövője van, őt, a névtelen színésznőt, az elítélt hitvest, akit valószínűleg a legmélyebb bukástól óvtam meg.

És milyen jó a háztartásunk! A szabad házasság megvalósult álma! Nincs közös ágy, nincs közös hálószoba, nincs közös öltöző: távoltartunk ilymódon a törvényes, szent kapcsolattól mindent, ami tisztátalan. Milyen jó berendezkedés a házasság úgy, ahogy mi ketten felfogtuk, kipróbáltuk és megjavítottuk. A különválasztott ágyak révén megóvjuk a szép alkalmakat, hogy mindig újra jóéjszakát kívánhassunk egymásnak; a folyton ismétlődő örömet, hogy jóreggelt kívánjunk egymásnak és tudakozódjunk egymástól, hogy aludtunk és hogy vagyunk. Megóvjuk ilymódon a titkos és gyöngéd látogatások gyönyörűségét is a hálószobában, amelyeket mindig lovagias bevezetés előz meg; egészen más ez, mint a közös ágy többé-kevésbé megengedett erőszakoskodásai.

És mennyi munkával elkészül otthon az ember, ha ott ül a felesége mellett, aki a születendő gyermek pólyái fölé hajlik, s nem vesztegeti az idejét úgy, mint azelőtt, találgákkal és lustálkodással.

Egy hónapi meghitt együttélés után, idő előtt lep meg bennünket a lebetegedés. Parányi kis lányunk születik, aki éppenhogy lélekzeni tud. Haldéktalanul dajkaságba adjuk egy tudósasszonyhoz, akit becsületesnek ismernek és aki ott lakik a szomszédságunkban. Két nap múlva értesítenek róla bennünket, hogy a kicsike elment úgy, amint jött, fájdalom nélkül, ellenállóerőnek a híján, miután előbb megkapta a bábától a szükségkeresztiséget.

Az anya lelkimardosás érzésével fogadja ezt a hírt, de nem titkolja az elégedettségét sem. Kiszámíthatatlan gondoktól szabadult, amelyeket az emberek előítéletei okoztak volna neki, hiszen ezek miatt nem volt szabad magánál tartania a gyermeket, amely nagyon is korán érkezett.

Most közös megállapodással kiadjuk az új jelszót: nem kell több gyermek! Páros élet, mint két jó pajtás, férfi és nő, nélkülözéseket nem ismerve a szerelemben, de ki-ki a maga külön célja felé törekedve. Minthogy nem bízunk többé az ártalmatlanságban, a legegyszerűbb és legártatlanabb csalárd-ságokhoz folyamodunk.

Miután ennyire jutottunk és elhárítottunk minden fenyegető veszedelmet, kezdünk fellélekzeni és elgondolkozni. Minthogy a családom engem számkivetett, nem hoztam magammal alkalmatlan rokonokat a házasságomba; és minthogy a feleségemnek csak egy nagynénje van a városban, szabadulunk attól a sok családi látogatástól, amely oly kellemetlen és kínos az új házásoknak.

Hat hét múlva fölfedezem, hogy két betolakodó furakodott be a feleségem bizalmába.

Először is egy kutya, a fürjész-vizslák fajtájából, egy csepegő szemű szörnyeteg, amely rémes ugatással fogad, valahányszor hazakerülök, mintha nem tartoznám a házbeliekhez. Utálom a kutyákat, gyáva embereknek ezeket a védelmezőit, akiknek maguknak nincs bátorságuk ahhoz, hogy maguk harapják meg azt, aki rájuk támad; ezt a kutyát pedig különösen nem szívelhetem, mert a korábbi házasságból való öröklött jószág, amely szakadatlanul emlékeztet a faképnél hagyott férjre.

Mikor az állatot első ízben csendre intem, a fele-

ségem félénk szemrehányással illet és mentetegeti a kutyát, amely elhunyt lányának a hagyománya. Nem hitte volna, hogy ilyen kegyetlen vagyok, és így tovább . . .

Egy alkalommal észreveszem, hogy az undok teremtés bepiszkította a szalón nagy szőnyegét. Kellő rendreutasításban részesítem érte. A feleségem erre sintérnek nevez, mert értelmetlen állatokat verek.

— De hát mit tegyek, gyermekem? Hiszen az állatok nem értenek a nyelvünkön.

Sír és megvallja, hogy fél olyan embertől, aki annyira gonosz indulatú, mint én . . .

A szörnyeteg tovább folytatja a drága szőnyeg berondítását.

Elszánom rá magamat, hogy nevelni fogom, és igyekszem meggyőzni róla a feleségemet, hogy a kutyák nagyon tanulékonyak, és hogy némi kitartással a dresszúra csodáit érhetjük el.

Megharagszik és először figyelmeztet rá, hogy a szőnyeg az övé.

— Akkor vidd el innen; arra nem köteleztem magamat, hogy a ház árnyékszékében éljek.

A szőnyeg ott marad és a kutyát ezentúl jobban szemmeltartják; a korholásaim segítettek a dolgon valamit.

Mindazáltal előfordulnak újabb balesetek.

Hogy a kiadásokat korlátozzuk és hogy a konyhában ne kellessen még külön tüzet rakni, megelégszem este hideg vacsorával. De mikor egy este véletlenül a konyhánkba kerülök, mit látok? A lány borjúbordákat süt javában a teljes tűzön.

— Kinek süti ezeket a bordákat?

— A kutyának.

Megjelenik a konyhában a feleségem.

— Kedves gyermekem . . .

— Kérlek, én fizetem!

— Rendben van . . . értem. De én hideget vacsorázok, és rosszabb kosztom élek, mint a kutyád . . . És én is fizetek.

Nem rossz! Ó fizet!

Ettől fogva úgy bánnak a kutyával, mint bálvánnyal, mint vértanúval. Mária bezárkózik a barátnőjével, egy egészen új barátnőjével, hogy imádja a kutyáját, amelyet a nyakára kötött kék szalaggal díszítettek fel. És derék pajtásnőim együtt sopánkodnak az emberi gonoszságon, amely az én utált személyemben testesült meg.

Halálos gyűlölet fog el a házi békének ez ellen a megrontója ellen, amelybe mindenütt belébotlom. A feleségem tollpárnákból és egy csomó kendőből ágyat csinált neki, amely mindig elzárja az utat, mikor jóreggelt vagy jóestét akarok kívánni Máriának. És szombaton, amikor egy heti munka után arra számítok, hogy az estét együtt töltöm egyedül a feleségemmel, hogy beszélgessek vele a multról vagy a jövőről, az asszony három óra hosszat odakünn marad barátnőjével a konyhában; tüzet rakatnak a cseléddel, felforgatják az egész házat — miért? Mert ez az a nap, amikor a szörnyeteget megfürdetik.

— Nem szívtelen nő, hogy így bánik velem?

— Ő és szívtelen, a jó lélek, aki még a családi boldogságát is feláldozza, hogy gondozhasson egy szegény elhagyott állatot! — kiáltja a barátnő.

Jött a vacsora, amelynél határtalan hitványságot kellett tapasztalnom.

Egy idő óta a vendéglőből hozott ételt már feltűnően rossznak találtam, de a szeretett asszony, ellenállhatatlan kedvességével, elhitette velem, hogy én lettem finnyásabb. És én elhittem, mert az unalomig ismételte, hogy ő milyen őszinte és nyílt természetű.

Behozták a végzetes vacsorát. A tálban, amelyet élém tettem, nem volt más, csak csont és in.

— De, gyermekem, — szólok a cselédnek, — ugyan mi a csudát tettél?

— Hát bizony, uram, én is látom. Nem volt ez ilyen rossz, amikor elhoztuk. De a nagysága rámparancsolt, hogy a legjobb darabokat tegyem félre a kutyának . . .

Óvakodjál a nőtől, akit azon melegében tettem értél! Haragja hatványozottan hull vissza a fejedre!

Mintha villám sújtotta volna, amikor látta, hogy hazugságon és csaláson kaptam, mert mindig azt állította, hogy kutyáját a saját pénzén eteti. Amint ott ült némán, fakóra váltan, csak részvétet ébresztett bennem. Helyette én szégyenkeztem; minthogy azonban nem akartam megalázottnak, legyőzöttnak látni, mint nagylelkű győzőhöz illik, vigasztalni kezdtem. Barátságosan megveregetve az arcát, biztattam, hogy ne mérgeződjék ezen a semmiségen.

A nagylelkűség nem tartozott a gyöngéi közé. Megeredt a nyelve. Meglátszik rajtam, hogy neveletlen bugris vagyok, máskülönben nem utasítanám rendre a cseléd előtt, aki butaságában félreértette utasításait. Szóval, a bűnös én voltam . . . Itt az idegroham, az asszony indulatba jön, felpattan az asztaltól, leveti magát a pamlagra, dühöng, mint az örült, zokog és kiabál, hogy mingyárt meghal.

Nem hiszem el, és hidegen hagy a komédia.

— Ennyi húhó egy kutyáért!

Az asszony úgy bömböl, hogy szinte félelmes; rémes köhögés rázza a testét, amely utolsó szülése óta még jobban elgyöngült. Végül megint csak megteveszt, úgy, hogy orvosért küldök.

Az orvos sietve jön, meghallgatja mellét, kikapintja a pulzusát, aztán mogorván távozik. A küszöbön utolérem.

— Nos?

— Hm! Semmi, — mondja és fölveszi a felöltőjét.

— Semmi . . . De . . .

— Éppenséggel semmi . . . Hiszen tudja, milyenek az asszonyok . . . Viszontlátásra.

— Óh! Ha akkoriban tudtam volna, amit most tudok, a titkot, amelyet én fődöztem fel, a hisztéria nagy és kis tüneteinek a gyógyítására. Akkor azonban nem tudtam mást mit tenni, mint megcsókolni a szemét és bocsánatát kérni. És ezt tettem. Miért? A keblére szorított, okos fiacskájának nevezett, akinek kimélnie kell őt, mert ő nagyon törekeny, nagyon gyöngé és egyszer csak meghal, ha az ő kicsikéje nem okosodik meg és nem kerül az ilyen heves jeleketek.

Hogy teljessé tegyem a boldogságát, fogom a kutyát és megvakarom a hátát; ezért aztán fél óra hosszáig mennyei örömmel telt pillantásokban van részem.

Ezóta a kutya mindent berondít, kénye-kedve szerint, mintha örülne, hogy bosszút állhat. Én visszafojtom a haragomat!

Várom a kedvező véletlent, amely megszabadít a kintól, hogy piszkos lakásban kell élnem . . .

Elkövetkezett a pillanat. Egy végzetes napon hazamegyek ebédre és feleségemet sírva találom. Nagyon szomorú. Nincs tálalva. A cseléd keresi a kutyát, amely elszökött.

Nagynehezen elrejttem örömömet és őszintén sajnálom a feleségemet, aki vigasztalhatatlan. Csak-hogy ő nem érti meg azt az egyszerű ténnyt, hogy bánatában osztozhatom, noha belsőmet elégedettség-gel tölti el, hogy ellenségem eltűnt. Belém lát és rám kiált:

— Ugy-e örülsz? Gyönyörködöl felebarátod sze-

rencsétlenségében! Most látod, milyen gonosz vagy, és hogy már nem szeretsz.

— De drágám, téged mindig szeretlek, ezt elhiheted, de a kutyádat utálom.

— Ha engem szeretsz, szeretned kell a kutyámat is.

— Ha nem szeretnélek, megvertelek volna.

E szó hatása szörnyű volt! Megverni egy nőt! Gondolatnak is borzasztó: megverni egy nőt! . . . haragja annyira elragadja, hogy szememre hányja, hogy én kergettem el a kutyáját, sőt talán meg is mérgeztem!

Miután kocsin bejártuk az összes rendőrségi kerületeket és eljutottunk a sintérhez is, ráakadunk újra a békerontóra. Feleségem és barátnője, akik méregkeverőnek tartanak, vagy legalább is olyan valakinek, aki azzá lehet, nagy ünnepet ülnek a lakásban.

E naptól kezdve a szörnyeteg feleségem hálósobájának a foglya, s a szerelmi fészek, amelyet én díszítettem fel művészi ízléssel, kutyaóllá változott.

A már amúgy is kis hajlék ilymódon lakhatatlanná válik s az együtttest megrontja. Mikor szóvá teszem a dolgot, feleségem azt válaszolja, hogy ez az ő szobája.

Igy hát irgalmatlan keresztes hadjáratot indítok.

Hadd epedjen önagysága, amíg forró vérétől ki nem leli a hideg. Végül is ő invitál:

— Nem is kívánsz már sohse jóreggelt?

— Hiszen nem férek hozzád.

Ő duzzog. Én duzzogok. Két hétig tűröm a valóságos coelibátus keserveit. Végül rákényszerítem, hogy átjöjjön az én szobámba és kolduljon a kegyért, amely után sóvárog. Ezért meggyűlöl.

Végül enged és elhatározza, hogy kutyáját megöleti. De ahelyett, hogy ezt nyomban megtenné,

magához rendeli barátnőjét és eljuttatja „A halálra ítélt utolsó napjai“ című búcsúkomédiát. Nem áll térden állva kérni, hogy a ronda állatot a kibékülés jeléül öleljem meg, mert hátha a kutyáknak is van lelkiük és a másvilágon találkozhatunk velük.

Eredmény: a halálra ítéltnek visszaadom életét és szabadságát. Jutalmam: feleségem hálájának hihetetlen bizonyítékai.

Vannak pillanatok, amikor azt hiszem, hogy tébolydában vagyok. A szerelmes ember azonban, sajnos, nem igen válogatós.

A halálra ítélt utolsó pillanatainak ez a jelenete hat év során minden hatodik hónapban megismétlődött.

Ifjú, te, aki olvastad ezt a valóságnak megfelelő történetet a férfiről, a nőről és a kutyáról, bizonyosan kínlódtál e vallomások alatt. Nem is fogod megtagadni tőlem mélységes részvétedet, mert az én szenvedésem hatszor háromszázhatvanöt napig tartott, naponként huszonnégy órán át. Csodálj engem, mert életben maradtam! Ha pedig csakugyan örültt vagyok, mint ahogy feleségem állítja, mondd, ki a hibás, ha nem én, akinek nem volt meg a bátorságom, hogy ezt a ronda ebet egyszersmindenkorra megmérgezzem.

II.

(1878.)

De térjünk át Mária barátnőjére, aki körülbelül ötven éves aggszűz volt, titokzatos, szegény, tele oly eszményekkel, amelyeket én elhagytam magam mögött.

Feleségemnek ő a vígasztalója. Az ő keblén sírja ki magát Mária, mikor én a kutyát elkergetem. Ő az, aki meghallgatja feleségem átkozódásait a házasság, a nők rabszolgasága, leigázása ellen.

Meglehetősen tartózkodó és nem elegyedik bele túlságosan a háztartásba; legalább az én tudtommal nem, de amiről én tudok, az kevés, mert a nagy munkák, amelyekbe belekezdtem, annyira lefoglalnak, hogy semmit sem hallok. De ha jól sejtem, kisebb összegeket kér kölcsön a feleségemtől; ez ellen nincs kifogásom, amíg egyszer csak el nem viszi az ezüstnemű egy részét, hogy saját javára zálogba tegye.

Csak most teszem szóvá a dolgot kellő tisztelettel Mária előtt és megértetem vele, hogy ezt a dolgot

még a vagyonközösség kizárása mellett is rosszul értelmezett pajtáskodásnak tartom. Ennekem, a férjnek, az élettársnak, aki anyagi zavarban élek, adósággal küzdök, nem jut ebből a kegyből.

— Minthogy másoknak szabad ilyenfajta kéressel fordulni hozzád, — mondom neki, — így hát arra kérlek: add kölcsön az értékpapirjaidat; én is zálogba akarom tenni őket.

Azt veti ellene, hogy a papirok árfolyama ez idő szerint oly alacsony, hogy értéktelenek, tehát el sem adhatók. Egyébként nem szívesen keveredik üzleti ügyekbe a férjével.

— De egy idegen nővel igen, aki biztosítékot nem adhat, aki évi hetvenöt korona nyugdíjból él! Mindenesetre furcsa, hogy éppen a férjnek ne tegyünk szivességet, aki a jövőjét akarja megalapozni, amely biztosítja majd a feleségét, amikor nem lesz már semmije; arról nem is szólva, hogy a feleség és a férj érdekei egybekapcsolódnak.

Végül enged. Megvan a kölcsön, 3500 frank, közepes értékű részvényekre.

Azóta jótévőmnek hiszi magát, később pedig világgá kürtöli, hogy hozománya feláldozásával biztosította a pályámat! Mintha nem adtam volna bizonyítékát tehetségemnek, úgysis, mint drámaíró, úgysis, mint novellista, mielőtt megismerkedtem vele. De ennekem örömem telik abban, hogy alatta állhatok, hogy neki köszönök mindent: életemet, boldogságomat, jövőmet!

Házassági szerződésünkben a vagyonekülönítést kívántam, különösen azért, mert az ő üzleti ügyei rendezetlenek voltak. A báró adója volt neki; de ahelyett, hogy készpénzben fizetett volna, kezességet vállalt egy kölcsönért. Hiába voltam elővigyázatos, reggel az esküvőm után elhívtak a bankba, hogy magam is kezeskedjem az összegért. Hiába ellenkez-

tem; a bank nem ismerte el a feleségemet fizetőképesnek, mert második házassága következtében megint kiskorú lett. Legnagyobb felháborodásomra kényszerítettek rá, hogy aláírjam a kezességet, hogy nevemet oda tegyem a báró neve mellé.

Ha tudtam volna akkor, mit teszek! De csak hiszékeny balek voltam: azt gondoltam, hogy ugyan-azt tettem, amit helyemben egy világfi tett volna.

III.

(1878.)

Egy este, amikor éppen a szobámban volt egy barátom, meglátogatott bennünket a báró. Esküvőnk óta ez volt első látogatása. Hogy elődöm eljött hozzám, nem igen találtam ízlésesnek; minthogy azonban ő nem húzódozott az utódjától, én is barátságos képet vágtam a dologhoz. Mikor barátomat kikísértem az előszobába, nem tartottam szükségesnek bemutatni őt a bárónak. Később megrótt ezért a feleségem és szememre vetette, hogy durva vagyok. Én azt feleltem, hogy ő meg a báró pedig tapintatlanok.

Szabályszerű civódás támadt, amelyben engem tökfilkónak nevezett. Szó szót követett, és végül bizonyos képekre terelődött a beszéd, amelyek a báró házából kerültek ki és most az én falaimat díszítették. Azt kívántam, hogy a képeket adjuk vissza.

— Ajándékokat nem adhat vissza az ember, — szólt a feleségem, — anélkül, hogy az ajándékozót meg ne sértené. Hiszen ő is megtartja az ajándéko-

kat, amelyeket te adtál neki, a barátság és bizalom jeléül.

A jól hangzó bizalom szó lefegyverzett. E pillanatban szemembe ötlött egy bútordarab, amely kellemetlen emlékeket ébresztett bennem.

— Honnan való ez az íróasztal?

— Az anyámtól!

Igazat mondott, de elfelejtette hozzátenni, hogy első férjének a lakásán keresztül jutott hozzánk.

Mekkora hiánya a gyöngédségnek, milyen rossz ízlés, micsoda elővigyázatlanság a becsületemmel szemben! Szándékosan történt így, hogy lekicsinyítsen a világ szemében!? Beleestem a kelepcébe, amelyet egy megéra állított a számomra!?

Anélkül, hogy ördögi logikája ellen védekeztem volna, kényre-kegyre megadtam magam, abban a meggyőződésben, hogy az ő finom nevelésére kell bíznom magamat minden kétes esetben, amikor az én műveltségem csütörtököt mondott. Mindenre megvolt a válasza. „A báró sohasem vett semmit a háztartás számára. Egyetlen tárgyat sem . . . Minden az *övé!* S minthogy a báró nem talált benne semmit, hogy megtartsa az *én* feleségem berendezését, én is elfogadhatok aggodalmaskodás nélkül minden tárgyat, amely a saját feleségemé.“

Az utolsó mondat: „Minthogy a báró nem talált benne semmit, hogy megtartsa az *én* feleségem berendezését“ — nagy megelégedésemre szolgált. Minthogy a festmények, amelyek a szalónomban lógtak, nagyfokú bizalomról tanúskodtak és kapcsolatunk ideális természetét bizonyították, a helyükön maradtak; sőt annyira naiv voltam, hogy örömem telt benne, ha a kíváncsiaknak, akik érdeklődtek utána, meg is neveztem azt, aki ezekkel a tájképekkel megajándékozott.

Ha akkoriban tudtam volna, hogy énbennem, a

polgáremberben, megvolt a tapintat és a jóízlés, ezek az ösztönök, amelyek előfordulnak még az alsóbb osztályokban is, ellenben a nagyvilági emberekben nagyon is gyakran hiányzanak, a fénymáz ellenére, amellyel paraszti lényüket bemázolják! . . . Ha tudtam volna, minő asszonyra bíztam a sorsomat! . . . Csakhogy akkor még nem tudtam!

IV.

(1878.)

Máriának, mihelyt fölkel a betegágyból, amely egy időre visszavonulásra kárhoztatta, kedve támad újra mozogni.

Elszaladgál a színházakba, azzal az ürüggyel, hogy tanulmányokat végez; eljár nyilvános mulatságokra, mialatt én otthon maradok, hogy dolgozzam. Minthogy a férjes asszony címe megvédelmezi, megnyílik előtte minden kör, amely az elvált asszony előtt bezárult. De szeretne engem is magával hurcolni, mert rossz benyomást kelt, hogy a férj sohasem látható. Ez az utolsó érv hidegen hagy. Mint-hogy ragaszkodom a személyes szabadsághoz, amelyben kifejezetten megállapodtunk egymással, megadom neki a teljes önállóságot, ráhagyom, hogy menjen oda, ahová a kedve tartja.

— Nem látják soha a férjet, — ismételgeti.

— Nem baj, majd fogják hallani őt! — felelem rá.

Szóval, a férj, hogy úgy mondjam, gúnynévvé

vált, s az asszony hozzászokik ahhoz, hogy fitymálva bánjon vele.

A magános órák alatt, amelyeket otthon töltök, az etnográfiai értekezésemre dolgozom, amelytől előléptetésemre várom a könyvtárban. Levelezek Párizs, Berlin, Pétervár, Peking, Irkutschk tudományos tekintélyeivel és íróasztalomon kezemben tartom a kapcsolatok oly hálózatának a fonalait, amely átfogja az egész óvilágot. Mária szemrehányásokkal illet ezért a munkáért. Jobb szeretné, ha komédiákat írnék, és dühös rám. Azt tanácsolom neki, hogy várja meg a végét és ne tartsa munkáimat időpazarlásnak. De a világegyetem sem akar hallani ezekről a kínai tanulmányokról, amelyek semmit sem jövedelmeznek. Mint új Xantippe gyötri szokrateszi türelmemet, miközben azt állítja, hogy eltékozlom erre a hiábavalóságra a hozományát — mindig a hozományát!

Az életem tele van keserűséggel és édességgel, és naponta aggódom Máriának, mint színésznőnek, a jövője miatt. Márciusban híre kezd terjedni, hogy a Királyi Színház személyzetét csökkenteni fogják néhány fővel s hogy a döntés május végén lesz, a szerződések rendes megújítása idején. Három hónapon át új könnyekkel szaporodnak a régiek; a ház mindennap tele van a Királyi Színházból való lecsúszott komédiásokkal. Az én lelkem, amely tudásom kibontakozása és tehetségem megnövekedése folytán arisztokratikussá vált, riadozik ettől a visszautasított társaságtól, amely képesség híján való, amely műveletlen, amelyet gyűlöletessé tesz a hiúsága, amennyiben új igazságokként talál föl a színész-zsargonból kölcsönzött sértő banalitásokat.

Miután néhányszor elviseltem ez együgyű locsogásoknak a gyötrelmeit, annyira megundorodom, hogy a feleségemet arra kérem, bocsássa meg, ha nem vehetek részt többé ezekben a társalgásokban.

Végül azt a tanácsot adom neki, hogy tartsa magát távol ezektől a bélpoklosoktól és kicsinyektől, mert ezek elcsüggesztenek bennünket és megfosztanak a bátorságunktól, amelyre nagyon is szükségünk van.

Azt érem el ezzel, hogy gúnyosan „arisztokratának“ nevez.

— Mindenesetre arisztokrata vagyok, — mondom neki, — oly értelemben, hogy a magaslatok felé törekszem, természetesen a tehetség magaslatai felé, nem pedig az úgynevezett címzetes arisztokrácia vakondtúrásai felé. Ez azonban nem akadályoz meg abban, hogy ne érezzem a kitagadottak minden szenvedését.

Ha fölvetem ma azt a kérdést, mikép élhettem évek során át egy asszonynak a bilincseiben, aki csipkedett, a hajamnál fogva ráncigált, a barátnőivel és a kutyájával meglopott, hát akkor az igénytelen-ségemnek tulajdonítom ezt, az aszkétafilozófiámnak, amely arra tanít, hogy ne legyek túlságosan válogatós az emberekkel szemben, főként azonban a szerelmemnek. Annyira szeretem őt, hogy terhére vagyok neki, mert néhányszor érezteti is velem, hogy viharos lényem zavarja őt. De azokban a pillanatokban, amikor dédelget, amikor forró fejemet a térdére fektethetem, amikor keze oroszlánsörénnyemmel játszik, elfelejtek, megbocsájtok mindent: boldog vagyok és oktalanul bevallom, hogy nem nélkülözhetem őt, hogy létem oly fonalszálon függ, amelynek gombolyagját ő tartja. És lassan beleszokik abba a hitébe, hogy magasabbrendű lénynek tartsa magát. Ez optikai csalódás következtében, amelynek az az oka, hogy én önként megalázom magamat előtte, kis gyermekké leszek a házban, még pedig annyira, hogy immár csak hízelkedéssel közeledik hozzám.

Ettől fogva a hatalmában vagyok: tétovázás nélkül visszaél a hatalmával, még pedig rövidesen.

Mikor itt a nyár, Mária falura megy a cselédjével. Hogy ne kellessen egyedül maradnia a hat hétköznapon, amikor engem könyvtári szolgálatom lefoglal, magához veszi panzióba a barátnőjét; noha én attól tartok, hogy a barátnőnek nem lesz módjában fizetnie, már pedig anyagi helyzetünk nem a leg rózsásabb. De Mária úgy kezel, mint „gonosz szellemet“, és azt állítja, hogy én mindenkiről rossz véleményekkel vagyok . . . Szóval, engedek, hogy elkerüljem a legnagyobb kellemetlenségeket és a kikényszerített coelibátust. Engedek . . . sajnos! Úgy, mint mindig.

Minthogy egész héten egyedül és coelibátusban élek, a szombatot úgy fogadom, mint a zsidó a szombatját. Örvendező szívvel ülök fel a vonatra, perzselő napban gyalogolok azután egy fél óráig, palackokat és vasárnapra való eleséget cipelve magammal. Útközben előre örülök már, arra gondolva, hogy csakhamar elém jön majd Mária, kitárt karokkal, kibomlott hajjal, viruló ábrázattal, a jó levegőtől megint egészségesen. Gondolatban előre élvezem már az idejében elkészült ebédet, mert a reggeli kávé óta egy falatot sem ettem. Végül látszik már a kis ház a fenyők között a tó partján. Ugyanakkor meglátom Máriát is a barátnőjével, világos ruhában, amint a fürdőház felé lopóznak. Utánok kiáltok, ahogy kifér a torkomon. Lehetetlen, hogy meg ne halljanak, mert a hangom elér hozzájuk. De ők meggyorsítják lépteiket, mintha szökni akarnának előlem, és berohannak a fürdőházba . . .

Mi ez?

Mikor hallja a házban, hogy megérkeztem, megjelenik a cseléd; ijedt arcot vág, mert bizonyosan kellemetlen kérdésekre számít . . .

— Hol vannak a hölgyek?

— Fürdenek.

— És az ebéd?

— Nem lehet kész négy óra előtt. A hölgyek ép az imént keltek föl, és a kisasszony lefoglalta öltözködésével az egész időmet.

— Hallottad, hogy kiáltottam?

— Hallottam.

. . . Tehát megszöktek, mert nyugtalanította őket a lelkiismeretük, és énnekem várnom kell rájuk két óra hosszáig, éhesen és fáradtan.

Micsoda fogadtatás egy heti munka és vágyakozás után! És ez a kínzó gondolat, hogy menekült előlem, mint az iskoláslány, akit valami csínyen kaptak!

Végül jön Mária! Alva talál a pamlagon, nagyon rossz kedvemben. Mintha semmisem történt volna, megcsókol, hogy megelőzze a vihart. De az idegeken nem lehet uralkodni. Az éhes gyomornak nincs füle és a szorongatott szív álnok csókoktól nem üdül föl.

— Bosszankodol?

— Az idegeim bosszankodnak, kíméld őket!

— Nem vagyok a szakácsnőd!

— Eszem ágában sincs, hogy ezt kívánjam tőled, de legalább azt, akivel rendelkezünk, ne akadályozd meg a kötelességei teljesítésében.

— Elfelejtetted, hogy Amália kisasszony, aki panzióban van *nálunk*, jogosan szolgáltatja ki magát a cseléddel.

— Nem hallottad, hogy kiáltottam?

— Nem.

Hazudik! . . . Hazugsága belemarkol a szivembe!

Az ebéd — az ünnepi ebédem! — hosszú gyötrellem. És a délután könnyekben telik el, és Mária átkozza a házasságot, a szent házasságot, a boldog házasságot, az egyetlen boldogságot, miközben ba-

rátnője vállán sírja ki magát és bolond csókokkal borítja piszkos „kutyáját“.

Kegyetlen, álnok, hazug, — óh! az érzelmes szív!

És végtelen változatokkal így telik el az egész nyár; vasárnapjaimat két gyöngelméjű és egy kutya társaságában töltöm. Meg akarnak győzni róla, hogy házaséletem minden szerencsétlenségének meg-támadott idegrendszerem az oka és hogy orvoshoz kellene mennem.

Vasárnap reggelre nagy csónakkirándulást terveztem a tavon, de kedves feleségem az ebéd előtt nem is mutatkozik. Öltözködik, és énnekem egyedül kell sétálnom az ebédig: ebédután pedig már minden-ről lekéstünk.

Óh! Az érzelmes szív! mely engem túsúrásokkal boldogít, amely reggel sír, mert a kertész megöl ebédre egy kis nyulat; és este meggyónja a párnán, hogy imádkozott az Istenhez, hogy a szegény állat ne szenvedjen túlságosan a bárd alatt!

Egy elmeorvos éppen mostanában az elmebaj tünetei közé számította az állatok túlzott szeretetét, ha ez egyidejűleg keményszívűséggel kapcsolatos embertársainkkal szemben.

Ez az asszony imádkozik egy nyulacskáért, és mosolyogva gyötör egy férfit!

Az utolsó vasárnap, amelyet falun töltünk, Mária félrehúz, hízeleg a nagylelkűségemnek, a jóságomhoz fordul és arra kér, hogy Amália kisasszonynak, aki nagyon szűkös viszonyok között él, engedjük el a panzió díját.

Megjegyzés nélkül hozzájárulok, anélkül, hogy megmondanám, hogy vártam ezt a javaslatot, hogy előreláttam a csselfogást, amely elkerülhetetlen volt! Ő azonban, aki mindig állig fel van fegyverkezve válaszokkal, mégha nem is tesz az ember ellenvetéseket, befejezésül hozzáteszi:

— Egyébként, ha meg kell lennie, én is megfizethetném helyette!

Rendben van! De vajjon megfizethetné-e a bosszúságot és a sok kellemetlenséget is, amit barát-nőjének köszönhettem? . . . Node házasfelek között nem szabad ennyire szigorúan venni a dolgokat!

V.

(1879.)

Mikor megkezdődik az új esztendő, általános pénzügyi tönk rázza meg a régi ország hitelét, s a bank, amelynek részvényeit Mária kölcsönadta nekem, csődbe jut. A kölcsönt felmondják. Kénytelen vagyok a kezességet, amelyet vállaltam, készpénzzel fődözni. Ez súlyos csapás. Mondhatatlan nehézségek árán elfogadják a hitelezők a bírói egyezséget, és egy esztendei haladékot kapok.

Szörnyű év ez, a legszörnyűbb valamennyi közül.

Mihelyt egy kissé helyreállt a nyugalom, igyekszem, hogy amily gyorsan csak lehet, újra szabaddá tegyem magamat.

A könyvtári szolgálatom mellett belekezek egy nagy modern erkölcsregénybe; cikkekkel töltök meg lapokat és folyóiratokat; de azért befejezem a tudományos értekezésemet is. Mária, akinek a szerződése lejár, kap a színháztól még egy kegyelmi esztendőt; de a gázsiját leszállítják ezernégyszáz koronára . . .

Most fölébe kerekedtem, miután a pénzügyi tönk romlásba döntötte őt.

Veszett kedvében van és rajtam tölti ki minden mérgét. Hogy helyreállítsa kettőnk között újra az egyensúlyt, csak a saját függetlenségével törődve, megpróbál kölcsönt szerezni; próbálkozásai azonban természetesen csak kellemetlenségekkel járnak rám nézve. Esztelenül, bárha jó szándékoktól vezéreltetve, árt nekem, miközben meg akarja menteni saját-magát, az én feladatomon pedig könnyíteni akar. És bármennyire meg tudom is becsülni benne a jóakaratot, mégis kénytelen vagyok szemrehányást tenni neki a viselkedéseért.

Szeszélyes lénye hajlik az alattomosásra, és újabb esetek lelki állapotának oly jegyeit tárják fel előttem, amelyek nyugtalanítanak.

Mikor álarcosbált rendeznek a színházban, ünnepelesen megígértettem vele, hogy nem fog férfinak öltözködni. Megigéri eskü alatt, mert ragaszkodtam hozzá oly okokból, amelyeket nem magyarázhattam meg. Másnap reggel megtudom, hogy frakkban jelent meg a bálon és hogy urakkal vacsorázott!

A hazugság csak nagyon bosszantott, de a vacsora idegessé tett.

— Micsoda? — feleli a megjegyzéseimre. — Hát nem vagyok szabad?

— Nem, férjes asszony vagy! Minthogy az én nevemet viseled, kölcsönös felelősség van közöttünk. Ha ártasz a jóhírednek, csorba esik az enyémen is, még pedig nagyobb, mint a tiéden!

— Tehát nem vagyok szabad? . . .

— Nem, senkisem szabad oly társadalomban, amelyben mindenki kezében tartja legközelebbi hozzátartozójának a sorsát, amely az övével összefügg. Mit szólnál hozzá, ha én hölgyekkel vacsoráztam volna? . . .

Kijelenti, hogy mégis szabad úgy cselekednie, ahogy akar; szabad a jóhíremet tetszése szerint megsemmisítenie, szóval teljes a szabadsága! Óh! a vadember, aki szabadság alatt a zsarnok önkényuralmát érti, amely lábbal tapossa mindenkinek a becsületét és boldogságát!

Erre a jelenetre, amely eleinte civódásba, majd könnyekbe megy át és végül hisztériás rohammal végződik, egy másik következik, amely még jobban nyugtalanít, minthogy a nemi élet rejtelseibe nem vagyok eléggé beavatva; ennek a rendellenességei megijesztenek csak úgy, mint minden rendellenesség, amelyet nem tud az ember az első pillantásra megmagyarázni.

Egy este, amikor a cseléd azzal volt elfoglalva, hogy a szomszéd szobában Mária ágyát megvesse éjszakára, félhalk kiáltást és elfojtott vihogást hallok, mintha valakit csiklandoznának. Hirtelen megijedek, megmagyarázhatatlan szorongást érzek, csaknem haragra lobbanok: hevesen felrántom az ajtót és rajtakapom Máriát, amint kezeit belemélyeszi a cseléd kigombolt blúzába és ajakát rá akarja nyomni a lány gyöngyház-szinű emlőjére.

— Mit csináltok itt, szerencsétlenek! — kiáltok dörgő hangon. — Megbolondultatok?

— Ah, játszom csak a lánnyal, — felel Mária arcátlanul. — Mi közöd hozzá?

— Hogyne volna hozzá közöm! Ide gyere!

És négy szemközt megmagyarázom neki, hogy milyen hibát követett el.

Ő azonban arra hivatkozik, amit otrombán „az én szennyes fantáziámnak“ nevez. Azzal vádol, hogy romlott ember vagyok, aki gyalázatoságokat látok csak mindenütt.

Veszedelemes dolog hibán kapni egy asszonyt. Egész éjjeli edényekkel zudítja rögtön a szidalmakat a homlokodra.

Magyarázkodás közben emlékeztetem őt arra a szerelemre, amelyet régebben megvallott, arra az esztelen szerelemre, amelyet az unokahuga, a szép Matild iránt érzett. A legártatlanabb hangon azt feleli, hogy ő maga is nagyon csodálkozott ezen a szerelmen, mert nem hitte volna, „hogy az egyik nő képes ilyen bolondul beleszeretni a másikba“.

E naiv vallomás megnyugtat, és eszembe jut, hogy Mária egyszer a sógoromnál társaságban egészen nyíltan beszélt szerelmi érzéseiről az unokahuga iránt, anélkül, hogy elpirult, anélkül, hogy tudatában lett volna annak, hogy ezzel hibát követett el.

De mérges vagyok. Óvatos szavakkal azt tanácsolom neki, hogy tartózkodjék az efféle dolgoktól, amelyek kezdetben talán ártatlanok, de gyorsan vétekké fejlődnek és sajnálatos következzésekkel járhatnak.

Fecseg valami badarságot, úgy kezel, mint valami tökfilkót, — mindig úgy bánik velem, mintha én volnék a világon a legtudatlanabb, — és végül rám fogja, hogy hazudom.

Mi haszna magyarázom meg neki, hogy a törvény az efféle vétséget fegyházzal bünteti? Mi haszna győzöm meg arról, hogy az ilyen érintéseket, amelyek másokat felizgatnak, az orvosi könyvek a bűnök közé számítják.

Én, én vagyok a kéjenc, minthogy tisztában vagyok minden bűnnel! Semmisem szakíthatja őt el ártatlan mulatozásaitól.

Azok közé az öntudatlan gonosztévők közé tartozik, akiket okosabb volna bezárni valamiféle női javítóintézetbe, mintsem otthon tartani.

VI.

(1879—1880.)

Tavaszb vége felé új barátnőt hozott a házba. Egyik szép barátnőjét a színháziak közül, egy harmincéves asszonyt. Minthogy Mária szenvedéseinek osztályosa, akit szintén az a veszély fenyegetett, hogy nem szerződtek újra, úgy tetszett, hogy érdekes a részvételre. Fáj látnom, hogy ezt az egykor ünnepelt szépséget az uccára teszik. Hogy miért teszik, senkisé tudta, hacsak azért nem, hogy a nagy tragika egyik leánya szinpadra léphessen; és mert minden diadal mindig legyőzöttek hekatombáit kívánja meg.

Mindazáltal ez a nő ellenszenves volt előttem; olyan volt, mint valami nagyon tudatos asszony, aki prédára les. Mintha hízelegni akart volna nekem, el akart volna bűvölni, hogy éles szememet félrevezesse.

Időnként féltékenységi jelenetek is voltak a vén és a fiatal barátnő között, és befeketítették egymást előttem, anélkül, hogy ügyet vettem volna rájuk . .

... A nyár végére hajlott, mikor Máriának kétségbe nem vonható újabb terhessége jelentkezett. Számításunk szerint a lebetegedést február hónapjára kellett várnunk. Ez mennykőcsapás volt. Most már arról volt szó, hogy teljes gözzel haladjunk és révbe jussunk, mielőtt a végzetes határidő letelik.

Novemberben megjelentetem a regényemet. Lármas a siker. Pénzünk van bőségesen, és meg vagyunk mentve!

Célhoz érve, utat törve magamnak, elismerten, mint ujjongva üdvözölt mester, fellelékzem egy esztendő multán, a legnagyobb inség évei után; és rendkívüli örömmel várjuk e gyermek érkezését. Már előre megkereszteltük, és megkapja karácsonyi ajándékait is. Feleségem dicsekszik a terhességével, és barátaink hozzászoknak ahhoz, hogy megkérdezzék, hogy van a „fiúcska“, egészen úgy, mintha már itt is volna.

Ami engem illet, elégedetten a magam dicsőségével, a fejembe veszem, hogy Máriát újra sikerhez segítem és veszendő karrierjét megmentem. E végből egy négyfelvonásos darabot tervezek, amelyet a Királyi Színházhoz akarok benyújtani. Rokonszenves női szerep van benne, amellyel Mária visszaszerezheti a közönség kegyét.

A lebetegedés napján értesülök róla, hogy a drámát a színház elfogadta és hogy a szerepet neki szánták.

Minden úgy van a legjobban, ahogy van, az elképzelhető legjobb világban, és a széttört kapcsolatok és szüleim között újra helyreállítja a gyermek születése.

Megjött a jó idő, életemnek a jó évszaka. Van a házban kenyér, sőt néhány palack bor is. Az anya, akit mindenki tisztel és szeret, újra örül az életnek és elvirult szépsége újra kivirágzik. Mindaz az igaz-

talanság, amelyet első elhunyt gyermekével szemben elkövetett, az újjal szemben megkettőzött gondossággá változik át.

Beköszönt a legközelebbi nyár. Módomban van néhány havi szabadságot kérni, amelyet családommal akarok eltölteni egy zöld sziget magánosságában, a stockholmi szigettenger határszélén.

Ugyanekkor aratom tudományos munkásságom gyümölcseit. Értekezésemet az a nagy megtiszteltetés éri, hogy az Académie des Inscriptions et Belles-Lettres felolvastatja az Institut de Franceban. Külföldi tudományos társaságok tagjává leszek és kitüntetnek a Császári Orosz Földrajzi Társulat érdmével.

Harminc évvel kiváló helyet vívtam ki magamnak az irodalomban és a tudományban, ragyogó jövő van előttem. Boldog vagyok, hogy trofeumaimat Mária lábai elé rakhatom . . . Ő azonban haragszik rám, mert megzavartam az egyensúlyt. Majd újból lealacsonyodom, hogy megkíméljem őt attól a megaláztatástól, hogy olyan férfihoz tartozik, aki fölötte áll. Mint az óriás, megengedem neki, hogy szakállamat tépdesse, de ő hamarosan visszaél az engedelmével. Kedve telik abban, ha lekicsinyíthet a cseléd, a házhoz járó barátok, és különösen a barátnők előtt. Fontoskodik, az én vállamon akar nagyobbnak látszani, és mennél jobban lealacsonyodom, annál jobban rám tipor. Azt az illúziót keltem benne, hogy neki köszönhetem minden dicsőségemet, amelyet meg sem ért s amelyet látszólag kevésre becsül, és énnekem jól esik, hogy alája rendelhetem magamat. Tetszelgek magamnak abban, hogy egy elragadó asszony férje lehetek, ő pedig csakugyan el is hiszi a végén, hogy ő a tehetség, nem én. Kiterjed ez a mindennapi élet legapróbb dolgaira is. Jó úszó lé-

temre megtanítom úszni őt. Hogy bátorítsam, adom a félénket; neki öröm, ha nevetségessé tehet, ha saját hőstetteit mesélheti, engem pedig mérhetetlenül mulattat ezzel.

Múlik az idő. Miközben az anyát imádom a nőben, eszembe sem jut, hogy a nő, akivel össze vagyok kötve, harmincesztendő. Kezdődik a veszedelmes korszak; már mutatkoznak is a nyugtalanító jelek, amelyek, noha egyelőre talán nincs következményük, az egyenetlenség csiráit hordják magukban.

Szülés után a lelki összeférhetetlenséghez hozzájárul a testi is. Az ölelkezés gyűlöletessé válik. Ha érzékileg izgatott, kihívóan kacér lesz. Szeret féltékennyé tenni; vagy pedig nyugtalanító szeszélyeknek engedi át magát, talán éppen féktelen és rendszertelen testi vágyai nyomása alatt.

Egy reggel kimentünk vitorlás csónakon a nyílt tengerre egy fiatal halász kíséretében. Én tartom a kormányt és a nagyvitorlát, a legény az elővitorlát kezeli. Hozzá közel ül a feleségem. Elpihen a szél és hosszú hallgatás támad a csónakban. Csakhamar észreveszem, hogy a fiatal halász ernyős sapkája alól lopva gyanús pillantásokat vet abba az irányba, ahol a feleségem lábát sejtem . . . A lábát? . . . talán az ikráját is mutatja; ahol ülök, onnan nem láthatom. Megfigyelem a feleségemet. Szeme szenvedélyesen fürkészi a fiatal legény testét. Mintha álomból riadnék föl, hirtelen megmozdulok, hogy emlékeztessem jelenlétemre. Mária uralkodik az idegein, lesüti szemét a legény nagy csizmájának a szárára és, ügyetlenül, ezzel az ostoba kérdéssel igyekszik szabadulni zavarából:

— Drága ilyen pár csizma? . . .

Mit szóljak az ilyen dőre kérdéshez, gondolom magamban . . .

Hogy kiragadjam Máriát érzéki gondolataiból, valami ürüggyel helycserét rendezek.

Igyekszem elfelejteni ezt az izgató és idegrontó jelenetet; elhitetem magammal, hogy rosszul láttam, noha az emlékezés hasonló jeleneteket idéz elém, amikor izzó szemével engem érintett és ruhám alatt az én testem vonalait fürkészte.

Egy hét múlva gyanúm újra ébredt egy eset következtében, amely tönkretette minden reményemet, hogy ebből a természetellen lényből anyát teremthessek.

Egyik barátom huszonnégy órát tölt velünk. Máriával szemben adja a szeretetreméltót. Lovagi szolgálataért Mária olyan kacérkodással fizet, amely nekem kellemetlen. Késő este lesz, jóéjt kívánva elválunk. Mária látszólag aludni megy.

Félóra múlva hangokat hallok az erkélyen. Kiszietek s feleségemet és barátomat egy üveg konyak mellett találok. Jó képet vágok a rossz tréfához, de másnap elhalmozom szemrehányással, hogy ilyen arcátlanul tesz nevetségessé a világ előtt.

Kacag, kijelenti, hogy csupa előítélet vagyok, ráfogja a képzeletemre, hogy „fantasztikus és szennyes, stb.” . . . szóval előkotorja válogatott műsorának összes érveit.

Elönt a méreg; ő eljátsza a maga kis hisztériás jelenetét, még pedig olyan jól, hogy én kérem bocsánatát *a rajtam esett sérelemért!* *Rajtam esett* sérelemnek mondom, mert Mária viselkedését valósággal büntetendőnek találtam!

Utolsó szava megadja a kegyelemdöfést!

— Azt hiszed, másodszor is végigszenvedném a válást?

Miközben eszembe jutott minden kín, amelyet az

utóbbi időben végigszenvedtem, elalszom a megcsalt férj lelki nyugalmával.

Mi a kacér nő? . . . Olyan nő, aki fele úton elénkbe jön. És a kacérság a dolgok megkönnyítése. Semmi egyéb!

És a féltékenység? . . . Félelem, hogy elveszítjük azt, ami legdrágább kincsünk! . . . A féltékeny? . . . Nevetséges valaki, abból a nevetséges okból, hogy legdrágább kincsét nem akarja elveszíteni!

VII.

(1880—1881.)

Sikerre siker. Adósságaimat kifizettem és mint az eső, hull a pénz. De bárha jövedelmem nagy részét háztartásra adom, anyagi ügyeink soha sincsenek rendben. Mária, aki a háztartási könyvet vezeti és a pénzt kezeli, egyre többet kíván. Ebből csúnya jelenetek támadnak!

A színház nem ujította meg a szerződését. Természetesen énnekem kell viselnem minden következményt. Én vagyok az oka! . . . Óh, óh! Ha nem volna férjes asszony! . . . A szerepet, amelyet az ő számára írtam, elfelejtették: és Mária tényleg teljesen el is rontotta, mert egészen szintelenül játszotta meg az alakot.

A norvégiai híres férfi-kékharisnyának egy szindarabja következtében ezidőtájt kezdtek foglalkozni az emberek a „nőkérdésnek“ nevezett szélhámos-sággal. Akkoriban valamennyi petyhüdt szellemnek az volt a rögeszméje, hogy mindenütt *elnyomott* nőket látott. Minthogy én nem engedtem becsapni

magamat ezzel az ostobasággal, életem fogytáig „nőgyűlölő“ maradt a nevem!

Egyszer civódás közben, amikor volt bátorságom kereken megmondani Máriának az igazat, kitör rajta a nagy hisztériás roham. Ugyanakkor rájutok a XIX. század legnagyobb fölfedezésére az ideggyógyászat terén. És ez a fölfedezés oly egyszerű, mint minden nagy dolog a világon!

Mikor betegem a leghevesebben ordít, felkapok egy vízzel telt öblös palackot és mennydörgő hangon elharsogom a bűvös formulát:

— Állj fel, mert különben leöntlek!

Abban a pillanatban megszűnik a bömbölés . . . és az imádott nő szeme oly pillantást lövell felém, amely tele van őszinte csodálkozással, gyöngéd hálálkodással és halálos gyűlölettel.

Először megijedtem, de újraébredt férfiasságom nem egykönnyen ereszti szabadon a prédát . . . Másodszor is fölemelem a palackot és elkiáltom magam:

— Elég a komédiázásból, mert különben leöntlek!

Mária feláll, de csak azért, hogy gazembernek, nyomorultnak, csalónak, stb. nevezzen; megannyi jele ez annak, hogy a kúrám tökéletesen bevált.

Férj barátaim, akár meg vagytok csalva, akár nem, higgyetek őszinte barátotoknak: rátok hagyom a legértékesebb szert, amely örökre kigyógyít a nagy hisztériából . . . Órizzétek meg, valamikor hasznát vehetitek!

E naptól fogva feleségem halálomra esküszik. Elkezd utálni, ő, a kedves! Minthogy félelmes tanúja vagyok az asszonyi fufurángnak, meg fognak ölni; az egész női nem elhatározta anyagi és erkölcsi megsemmisítésemet, s az én bosszuló fúriám vállalja azt a hálátlan és nehéz feladatot, hogy agyonkínozzon!

Először is odaveszi barátnőjét albérlőnek a lakásba, egy bútorozott szobába, a mi szobáink mellett, noha én a leghevesebben tiltakozom ez ellen. Sőt meg akarja őt hívni az asztalunkhoz is; de ezt a leghatározottabban ellenzem. Hiábavaló minden tiltakozásom és óvó intézkedésem, lépten-nyomon belebotlom a szép barátnő szoknyáiba: végül szinte azt hiszem már, hogy kettős házasságban élek. És azokon az estéken, amelyeket feleségemnek szeretnék szentelni, a szobámban kell maradnom, mert Mária bezárkózik barátnőjének a szobájába. Ott mulatoznak vígan az én költségemre, szivják az én szivarjaimat, isszák az én puncsomat. Kezdem megutálni a barátnőt, s minthogy érzéseimet nem tudom — vagy nem eléggé tudom — eltitkolni, Mária mindannyiszor összeszid, valahányszor nem vagyok ezzel a „szegény gyermekkel“ elég udvarias.

Miután a feleségemet elidegenítette a férjétől és a gyermekétől — a gyermeket tényleg egy negyvenöt esztendőös ledér megéra gondjaira bízták: — elcsábítja a szép barátnő a szakácsnőmet is: leisszák magukat együtt a sörömből.

A szakácsnőm elalszik a tűzhely mellett, az élelmiszerek elpocsékolódnak, a hihetetlen sörfogyasztás csaknem ötszáz üvegre rúg havonta! A szép barátnő „férfifaló“ csupán, aki engem választott ki zsákmányául!

Egyik nap Mária egy köpenyt tesz elém, amelyet meg akar vásárolni. Nincs inyemre sem a szabása, sem a színe, s azt tanácsolom Máriának, hogy válasszon egy másikat. A barátnő, aki jelen van, megtartja sajátmagának a köpenyt, én pedig meg is feledkezem a dologról. Két hét múlva számlát kapok a feleségemnek szállított köpenyről. Miután megvizsgáltam a dolgot, látom, hogy Mária rácsábította magát arra,

hogy pénzt zsaroljon ki a férjétől olyan fogással, amely a színésznők félvilágában nagyon is ismert.

Mint rendesen, most is nekem kell elviselnem a bűnösök haragját, mikor Máriát felszólítom, hogy szakítson meg minden összeköttetést ezzel a kalandornővel . . .

Még rosszabb is következik!

Kis idő múlva, szánalomért esdve, az engedelmes hitvest játszva, igen alázatosan arra kér a feleségem, engedjem meg neki, hogy a „szegény gyermeket“, aki fel akarja keresni elhunyt atyjának egy öreg barátját, hogy kölcsönt kérjen tőle, elkísérhesse és róla felvilágosításokkal szolgáljon. Ezt a kérést furcsának találom, veszedelmes kelepécét szimatolok, ha a barátnő rossz hírére gondolok. Állítólag ugyanis öregurakkal volt mindenféle összeköttetése. Rémület fog el s Máriát esdve kérem, ártatlan gyermeke nevében, hogy ébredjen fel kábulatából, amely örvénybe fogja sodorni . . . Egyetlen válasza régi szavajárásának az ismétlése: „Ez csak a te alacsony fantáziád, stb. . . .“

Mindegyre rosszabb még, ami következik!

A szép barátnő reggelit ad, hogy ez alkalommal beugrasszon egy híres színészt abba, hogy házassági ajánlatot tegyen neki. Új meglepetésben van részem, amely fölébreszt álmomból.

Pezsgőt ittunk, és a hölgyek, mint rendesen, becsíptek. Mária leroskadt egy székre s a térdén ott fekszik szép barátnője, akit ajkon csókol. E furcsa látványra a híres színész, mintha valami vádat akarna bebizonyítani, egyik pajtását szólítja és a két nőre mutat:

— Látod? Látod? . . .

Ez kétségtelenül célzás volt a keringő mendedmondákra, és a tréfás hang mögött hátsó gondolatok rejtőztek.

Mitévő lehettem?

Mihelyt hazaérkeztünk, könnyörgök Máriának, hogy gyógyuljon ki makacs elvakultságából és gyermekünk érdekében tartózkodjék oly viselkedéstől, amely jóhírét tönkretetheti. Erre nyíltan megvallja, hogy gyönyörúsége telik benne, ha szép lányokat lát és mellüket csókolja; barátnője társnői közül nem az egyetlen, akivel így bánik; a színházban, az öltözőkben ugyanígy kegyel más színésznőket is. Eszéágában sincs ezt az ártatlan játékot abbahagyni, amelyet csak az én „alacsony fantáziám“ szennyez be! . . .

Lehetetlen megértetni vele, hogy mit művel! Egyet tehetek csak. Másállapotba juttatom újra, hogy életre keltsem újból anyai ösztöneit . . . Heves haragra lobbán, de állapota néhány hónapra odaláncolja a házi tűzhelyhez.

Miután felkelt a gyermekágyból, új divatot kezd. Talán attól fél, hogy perverz hajlama következményekkel járhat, s ez a félelem hajtja őt a kacérkodásra; vagy talán újra felébredtek női ösztönei: buzgón udvarol most a férfiaknak; de sokkal vakmerőbben, semhogy engem komolyan féltékennyé tehetne.

Szerződés és foglalkozás nélkül, zsarnoki szélességében, hadat üzen nekem életre-halálra.

Egy szép napon be akarja bizonyítani nekem, hogy olcsóbb három cselédet tartani, mint kettőt! Minthogy azzal, aki háborodott, nincs mit beszélni, karon ragadom és az ajtó elé pöndörítem.

Megesküszik, hogy bosszút áll rajtam. Szegődtet egy harmadik cselédlányt is, aki teljesen fölösleges. Most aztán semmitem történik a háztartásban. Minden tótágast áll, a három cselédlány civakodik

egymással, reggeltől estig isszák a sörömet berugásig mind a hárman és nászlakomákat adnak szertőiknek az én költségemre.

Hogy családi boldogságomnak ez a képe teljessé legyen, az egyik gyermekem megbetegszik. Ez megszerzi számomra azt az örömet, hogy most immár öt cselédet láthatok a lakásomban; megjelenik továbbá két orvos is. Egy hónap alatt ötszáz korona a deficitem. Megkétszerezem az erőmet, hogy dacoljak mindennel, de érzem, hogy az idegeim kezdenek gyöngülni.

Ráadásul hallanom kell Máriától az örökös szemrehányást, hogy kétes értékű hozományát eltékoztam; rákényszerít arra, hogy egy kopenhágai nagynénjének nyugdíjat fizessek. Ez a nagynéni azzal vádol, hogy nyakára hágtam a „vagyonának“, és hihetetlen argumentumokkal az orromnál fogva vezet: Mária anyja haláloságyán világosan kijelentette, hogy Mária ossza meg az örökséget a nagynénivel! Egy betűt sem értek a dologból. De annyi tény, hogy ez a nagynéni, aki lomha és nem való semmire se, ellenben igen pénz-sóvár, kolonc rajtam, mert a „vagyon“, amely az állítólagos örökségből ered, csak a képzeletben volt meg. De azért mindenbe belenyugszom, sőt felhasználtatom magamat arra is, hogy kezességet vállaljak egy idősebb barátnőért, az egyes számú titokzatos kalandornőért. Kötelezem magam mindenre, mert a szeretett nő arra vetemedt, hogy eladja magát nekem. Hogy megölelhessem, magamra vállalom minden bűnt: eltékoztam a hozományát, nyakára hágtam a nagynénje vagyonának, megsemmisítettem a házasság révén a szin-padi pályafutását, sőt még az egészségét is aláástam!

E pillanattól fogva meghonosodott házasságomban a törvényes prostitúció.

Az engedményeknek, amelyeket Máriának tesztek, egyik következménye az is, hogy gaztetteimből egész legendát dolgoz ki, amely belejut később a botrányból élőködő sajtóba, s amelyet szélteben-hosszában terjeszt valamennyi barátja, akiket sorjában kihajigáltam! . . .

Máriát veszett düh fogja el. Tönkre akar tenni. Az esztendő végéig tizenkétezer koronát fizettem ki neki a háztartás költségeire s ráadásul kénytelen vagyok előleget is kérni a kiadóimtól.

Ha panaszkodom rengeteg kiadásaink miatt, ez a válasza:

— Mért gyártasz hát gyerekeket és mért nyomorítod meg a feleséged? Ha meggondolom, hogy milyen szép állást hagytam ott azért, hogy feleségül menjek hozzád! . . .

De én sem maradok adós a válasszal:

— Mikor báróné voltál, gyermekem, az uradtól csak háromezer svéd koronát kaptál, egy csomó adóssággal. Éntőlem háromszor annyit kapsz, sőt többet, mint háromszor annyit!

Nem szól rá semmit; bőjtölésre fog. És mikor itt az éjszaka, elismerek mindent, amit akar. Igen, háromezer háromszor annyi, mint tizezer; igen, nyomorult vagyok; igen, zsugori vagyok, „szépfiú” vagyok, aki az imádott — különösen a hálópongyolájában imádott — nő rovására boldogultam!

Hogy epéjét kiöntse, megírja egy regénynek első fejezetét; tárgya az elnyomott nő, akit egy gaz férfi kizsákmányol. Ezzel szemben az ő silhouette-je, a kedves szőke nőnek, a Madonnának, a kis anyának a képe beleszövődik minden írásomba. Az ő dicséretét zengem és halhatatlan legendát teremtek a csodálatos nőről, aki Isten kegyelméből belejutott a költő fájdalomokkal terhes életébe . . . És a kritikusok, akik nem győzik magasztalni a pesszimista regény-

írónak ezt a jó génuszát, meg nem érdemelt glóriával övezik átkozott lényét! . . .

És mennél inkább szenvedek Bacchánsnőmnek a romlottságai miatt, annál jobban igyekszem szent Mária-fejét dicsfényvel megaranyozni! Mennél inkább lenyom a valóság, annál jobban lelkesítenek a hallucinációk, amelyeket az imádott nőről alkotok magamnak! . . . Óh, a szerelem!

VIII.

(1882.)

Néha már-már azt hiszem, hogy ez a nő meggyűlölt és szeretne tőlem megszabadulni, hogy harmadik férjet szerezzen magának.

Sőt néha gyanakszom is már, hogy kedvese van, mert ismeretlen reflexzeket látok az arckifejezésében; és a hidegség, amelyet velem szemben tanúsít, megerősíti ezt a gyanút.

Egyszerre csak kitör a vad féltékenység és feldúlja házaseletünket; és megnyílik előttünk tátongva a pokol.

Mária egy szép napon kijelenti, hogy beteg. Meghatározhatatlan bujkáló betegség gyötri, azt mondja; lokalizálja is a baját, hol a gerincére, hol a keresztcsontjára; egészen pontosan nem tudja megmondani.

Elhivatom az orvost, aki a gyermekeket kezeli; régi pajtásom az egyetemről. Megállapítja, hogy csúzos csomók vannak a hátizmaiban és masszázst rendel neki. Nincs ellenvetésem ez ellen a kúra ellen,

mert az eset világos, és Mária megkezdi és folytatja napról-napra a kúrát. Minthogy a kezelés intim jellegéről nem vagyok tájékozva, beletemetkezem teljesen irodalmi munkámba; a kúra folyik, anélkül, hogy törődném vele. Egyébként úgy látom, hogy feleségemnek a betegsége nem igen lehet súlyos, mert Mária úgy jár-kezel, mint rendszeren, eljár a színházakba, résztvesz társas estéken, amelyekről mindig utoljára távozik.

Egy este, baráti körben, az egyik asztaltársunk panaszkodik, hogy modern társadalmunkban nincsenek női orvosok. Azt állítja, hogy a nőnek roppant kellemetlen dolog levetkőznie egy ismeretlen férfi előtt, és Máriához fordul:

— Nemde? . . . Ez nagyon kínos érzés?

— Eh! . . . az orvosom előtt! . . .

Csak most értem meg, hogyan megy végbe ez a masszázs. Látom Mária arcában a vad érzékiségnek azt a kifejezését, amelyet már egy idő óta megfigyeltem, és szörnyű gyanú szorongatja a szívemet.

Tehát levetkőzik ez előtt az erkölcstelen agglegény előtt, akit úgy ismernek mindenütt, mint cégéres kéjencet.

És én nem tudok róla! . . .

Négy szemközt felvilágosítást kérek tőle.

Fesztelenül elmondja, hogyan történik a dolog.

A szoknyáit nem veti le, de az inge hátra van csapva, és az egész háta meztelen.

— És nem szégyelled magad?

— Mért szégyelném magam?

— Mert velem szemben a szemérmest játszod.

Két nap múlva eljön hozzánk az orvos, hogy megnézze az egyik gyermeket. A szobámból nagyon is különös beszélgetést lesek meg, amely a doktor és a feleségem között folyik le. És nevetnek és burkolt szavakat súgnak oda egymásnak titkolózva . . .

Csakhamar nyílik az ajtó, és belépnek hozzám mind a ketten, ajkukon a tréfával.

Sötét gondolatok szorongatnak, s esetlenül fogok a társalgásba; végül a beteg nőkről kezdünk beszélgetni.

— Te, öreg cimbora, alaposan értesz a nők betegségeihez, ugyebár? — mondom a doktornak.

Mária rám néz. A tekintete olyan, mint a fúriáé. Annyi gyűlöletet fedezek föl benne, hogy végigfut a hideg a hátamon. Mikor az orvos elment, Mária egyenesen rajtam üt és nekem ront.

— Szajha! — vágom önkéntelenül az arcába.

A szó akaratom ellenére csúszott ki a számon: megfontolatlan ötletnek a kifejeződése. A szitok visszapattan rám és összeszorítja a szívemet. És amikor ott látom magunk előtt a gyermekeket, térden állva bocsánatát kérem Máriának, térden állva és könyvek között.

A fúriát játssza. Két órai kéréssel és könyörgéssel sem lágyíthatom meg.

Hogy a nagy igaztalanságot, amelyet akaratlanul elkövettem, megint jóvátegyem, továbbá egyre növekvő gyűlöletének a befolyása alatt is, azzal a tervvel foglalkozom, hogy drámai körutazás formájában alkalmat szerzek neki arra, hogy néhány hetet szórakozás és üdülés céljából Finnországban tölthessen.

Tárgyalni kezdek tehát a színházigazgatókkal, megállapodom velök és előteremttem a szükséges pénzt.

Mária elutazik, hazafias diadalokat és családi koszorúkat arat.

Én, egyedül a gyermekekkel, falun maradok. Megbetegszem; minthogy azt hiszem, hogy közeledik a végóráim, távirattal visszahívom Máriát. A körút-

jának nem ártok ezzel, mert megtartotta már minden előadását.

Visszajön és engem egészségesen talál; erre azzal vádol, hogy hazug távirattal kiteptem őt rokoni körének ártatlan szórakozásai közül! . . .

E visszatérése után kibogozhatatlan jellemében új változást észlelek, amely új aggodalmakkal tölt el.

Szokása ellenére teljesen átengedi magát öleléseimnek.

— Mi lehet az oka, hogy a terhességtől való félelme megszűnt? — kérdezem magamtól; de nincs kedvem hozzá, hogy faggassam őt . . .

Másnap és a következő napokon csak finnországi szórakozásairól beszél. Mikor az emlékezés egy pillanatra mámorba ejti, elmondja azt is, hogy a gőzhajón megismerkedett egy mérnökkel, aki felvilágosodott, modern ember létére meggyőzte őt arról, hogy nincs bűn a világon, hogy minden csak a körülményektől és a végzettől függ.

— Mindenesetre, gyermekem; de cselekedeteinknek azért mégis megvannak a maguk következményei. Elfogadom, hogy nincs bűn, mert nincs személyes Isten; de azért mégis mindig felelősek maradunk azokkal az emberekkel szemben, akikkel szemben igazságtalanságot követtünk el. És bárha a bűn ki is küszöbölődik, a büntett megmarad, amíg a törvények érvényesek. És bárha a bűn teológiai fogalma meg is szűnt, a megtorlás, illetve helyesebben, a bosszú fenmarad és mindig az ellen irányul, aki ártalmunkra volt.

Mária hirtelen elkomolyodik, de úgy tesz, mintha nem értett volna meg. Végül ezt feleli:

— Csak gonosz emberek állnak bosszút!

— Úgy van; csakhogy oly sok a világon a gonosz ember, hogy sohasem vagyunk bizonyosak

benne, vajjon olyan derék emberrel kerülünk-e szembe, aki eltűri a sebeket anélkül, hogy megfizetné értök.

— De hiszen a végzet irányítja cselekedeteinket.

— Úgy van; csakhogy a végzet irányítja a bosszúálló törét is.

... A hónap végén Mária abortál.

Ez elég bizonyosága számomra a házasságtörésnek! És e pillanattól fogva nőttön nő bennem a gyanú és annál keserűbb lesz, mennél ijesztőbbek Mária támadásai.

Akkoriban próbálja először elhíttetni velem, hogy „örült“ vagyok! Azt állítja, hogy a gyanúm csakis túlerőltetett agyammak a képzelődése.

Még egyszer megbocsátja bűneimet, s a kien-gesztelődés jeléül írok külön az ő számára egy drámát, nagy női szereppel, amelyet teljes lehetetlenség elrontani. Augusztus 17.-én átnyujtom neki a kéz-iratot az ajándékozási okmánnyal együtt. A dráma az ő tulajdonává lesz. Eljátszathatja, ahol akarja, föltéve, hogy a szerepet vele játszatják. Két hónapi megfeszített munka ajándéka. Elfogadja, anélkül, hogy megköszönné, mint áldozatot, amelyet öfelsé-gének a lezüllött színésznőnek nyujtok!

A háztartásunk eközben egyre jobban elzüllik. Nem tehetek semmit, mert minden tanácsot, minden beavatkozást, mint sértést, visszautasít. És tétlen maradok, tehetetlen a cselédség pusztításaival szemben: a készleteket elfecsérelik és a gyermekeket teljesen felügyelet nélkül hagyják.

A gazdasági nyomorúsághoz járul ráadásul a családi civódás.

Mikor visszatér finnországi útjából, amelynek költségeit előre kifizettem, kétszáz koronát hoz magával; ennyi előadásainak a jövedelme. Minthogy a pénztár nála van, megjegyzem magamnak ezt a háztartásra szánt összeget. De mielőtt letelik a kitűzött határidő, Mária megint pénzt kér. E váratlan követelés meglep, és megkockáztatom azt a szerény kérdést, hogy mire költötte el a pénzt. Kölcsönadta a barátnőjének; és azt állítja, hogy a törvény értelmében joga van neki azzal, amit a munkájával keres, szabadon rendelkezni.

— És énnekem? — kérdezem tőle . . . — De pénzt elvonni a háztartástól nem annyi, mint rendelkezni.

— A nőnél ez egészen más!

— Csak az elnyomott nőnél nem más, ugyebár? A rabszolganőnél, aki eltűri, hogy a férfi gondoskodik az egész ellátásról? Ime a „nőemancipáció“ nevű szélhámosságnak a következményei!

Beteljesült mindaz, amit Augier Émile, a „*Four-chambault-család*“-ban előre megjósolt a vagyonszűkösség nélkül kötött házasságról. A férfi jobbaggyá vált. És valóban vannak férfiak, akik annyira elámitották magukat, hogy maguk megásták sajátmaguknak a sírját! A tökfilkók!

Mialatt házasságom nyomora, mint valami szalag, lassan legombolyodik, irodalmi sikereimet dőre előítéletek kiirtására és avult babonák megdöntésére használom fel. Írok egy kötet szatirát. Egy marék követ dobok a főváros legismertebb sarlatánjaira, közéjük érve a nem-nélküli nőket is.

Pamflet-író híreket keltik. Mária nem vesztegeti az idejét. Hogy a maga személyét kivonja a dologból, összeszűri a levelet az ellenséggel. Éjjel-nappal adja a tisztességes asszonyt, panaszkodik rám: milyen szerencsétlenség, hogy oda van láncolva egy botrányhajhászó firkászhoz! És most elfelejti, hogy

a szatirikus mögött ott áll a nagy regény- és drámaíró.

Szent mártir a szegény! Nem titkolja nyugtalanságát boldogtalan gyermekeinek a jövője miatt. Ezeknek kell majd viselniök az apa becstelen cselekedeteinek a következményeit, aki felesége hozományát elpocsékolta, művészi pályafutását tönkretette, övele magával rosszul bánt. Ugyanakkor egy ujság azt a hírt közli, hogy megbolondultam. Egy röpirat, amely készpénzfizetés ellenében megrendelésre készült, világgá kürtöli Máriának és barátnőinek egész kinszenvedését; jegyzékbe foglalva az összes eszeveszettségeket, amelyeket ez az ostoba női agyvelő koholt ki.

Mária megnyerte a játszmát.

Most, amikor azt látja, hogy az ellenség csapásai leterítették, fogja magát és a tékozló fiú szent anyját játssza. Szeretetreméltó mindenkivel, csak a férjével nem, s maga köré gyűjti összes barátaimat, az árbarátokat épúgy, mint az igazakat. Elszigetelten, egy vámpirnak a hatalmában, lemondok a védekezés minden fajtájáról. Kezet emeljek angyalkáimnak az anyjára, kezet az imádott nőre? . . .

Nem, soha!

Megadom magam. Erre eláraszt gyöngédségével, de csak a házon kívül, mert otthon nem juttat számomra mást, csak sértést és kicsinylést.

A mértéktelen munka és szenvedés kimerített; megbetegszem. Fejfájás, ideges ingerlékenység, gyomorfájás! . . . Az orvos gyomorhurutot állapít meg.

Ez ugyancsak váratlan következménye a szellemi túleröltetésnek!

Furcsa, hogy ez a baj csak akkor jelentkezik, amikor föltettem magamban, hogy külföldre utazom.

Ez az egyetlen módja annak, hogy szabaduljak a számtalan jóbarát hálójából, akik nem győzik részvétüket kifejezni a feleségemnek. Ez a rejtelmes betegség csak akkor tör ki rajtam, amikor előttevaló nap meglátogattam egyik régi barátomat a laboratóriumában; elhoztam onnan magammal egy üveg ciankálit, amelytől a haláloamat várom; és ezt az üveget bezártam feleségemnek egyik bútordarabjába!

Megbénulva, földre sujtva, fekve maradok a pamlagon, elnézem játszó gyermekeimet, a mult szép napjaira gondolok és készülök a halálra. De egy sor írást sem hagyok hátra, mert nem akarom feltárni halálom okait és sötét gyanúmat.

Kész vagyok eltünni, s a nőnek, aki orozva megölt, megbocsátok!

A citrom ki van facsarva. Máriának rajtam van a félszeme; azon tűnődik, vajjon nem sétálok-e át hamarosan a másvilágra, hogy aztán békében élvezhesse a híres költő összegyűjtött műveinek jövedelmét és az állami nyugdíjat, amelyet mindenbizonytalapni fog a gyermekek számára . . .

A drámámmal sikert aratott Mária, akkora sikert, hogy úgy kezdik emlegetni, mint nagy tragikát. Gögösen felfuvalkodik. A második szerepét maga választhatja meg. De ebben teljesen megbukik. Mint-hogy most belátja, hogy én teremtettem őt és én juttattam újra dicsőséghez, adós létére nőttön-nő a gyűlölete. Befutkossa az összes igazgatóságokat, hogy szerződéshez jusson, de eredménytelenül. Végül rákényszerít, hogy tárgyalni kezdjek újra Finnországgal. Készülök újra elhagyni hazámat, barátaimat, kiadóimat, hogy átköltözzem az ő barátaik közé, akik énnekem ellenségeim. De a finnországiak nem akarnak tudni róla: pályafutása véget ért.

Mindeközben a foglalkozás nélküli nő életét éli, aki fel van mentve minden hitvesi és anyai kötelessége alól. Minthogy az én egészségi állapotom megátol benne, hogy elkísérjem őt a művész-társaságokba, Mária egyedül megy el. Néha csak reggel jön haza, be van csípve és olyan lármát csap, hogy az egész ház felébred. Undorodva hallom, hogyan hány a gyermekek szobájában, ahol alszik.

Mitévő legyen az ember ilyen esetben? Jelentse fel a feleségét? Nem. Válgék el tőle? Nem. A család olyan organizmussá lett a számomra, mint a növényi organizmus; egy egész, amelynek én magam csak alkatrésze vagyok. Egyedül nem tudnék meglenni; egyedül a gyermekekkel, az anyjuk nélkül, szintén nem; vérem vezető csatornája a nagy verőereken visz keresztül, a szívből jön, feleségem méhében elágazik és szétterjed gyermekeim apró testecskéiben. Egymással összegabalyodott véredények rendszere ez. Ha egyetlen edényt levágnak róla, az élet elillan belőlem a vérrel, amelyet elnyel a homok. A feleség házasságtörése ezért szörnyű bűn. Ezért kellene az ismert író „Öld meg!” jelszavának engedelmelkedni, amikor az apa halálos sebet kap, mert kételkedik utódaiban, akiket a lelkiismeretlen anya meghamisított.

Mária ellenben, akinek csordultig tele van a feje azokkal a dőre ideákkal, amelyek a nő szabadságát és jogait ki akarják terjeszteni, csatlakozik az új tanokhoz, amelyek szerint a nő, aki megcsalja férjét, nem bűnös, mert nem tulajdona a férjnek.

Nem aljasodhatom le spionkodásra és nem akarok bizonyítékokat szerezni, mert ez a halált jelentené számomra. Szeretem még mindig ámítani magamat, szeretek képzelt világban élni, amelyet tetszésem szerint költői fénybe boríthatok.

És mégis sebesültnek érzem magamat. Tudom,

hogy utódaim meg vannak hamisítva, és hogy a gyermekek, akik az utókor előtt az én nevemet fogják viselni, az én munkám jövedelméből fognak élni, nem az én gyermekeim. Mindazáltal szeretem őket, mert beléptek életembe, hogy' eljövendő életemmé legyenek. És most, amikor füstbe ment az a reményem, hogy túléljem sajátmagamat gyermekeimben, a térben lebegek, mint valami kísértet, és oly gyökök segítségével lélekzem, amelyek nem az enyémekek.

Mária mintha türelmetlenkednék, hogy életem bevégeződése késik. Ha tanúk jelenlétében anyai gyöngédséggel dédelget is, titokban kínoz, mint ahogy a cirkuszban a kis csepürágót csipkedi az apja a kulisszák mögött. Hogy halálotat siettesse, rosszul bánik velem. Új gyötrelmet eszel ki: ideiglenes gyöngeségemre támaszkodva, úgy kezel, mint nyomorékot. Nagyzási hóbortjának tetőpontján azzal fenyeget, hogy megver, és kijelenti, hogy erősebb nálam. Sőt nekem is ront. Ekkor azonban talpra ugrom, csuklón ragadom és levágom a pamlagra.

— Leszel szíves elismerni, hogy gyöngeségem dacára is még mindig én vagyok az erősebb?

Nem ismeri el, csak nagyot báméskodik. Dühös, hogy nincs igaza, s dacosan faképnél hagy.

A harcban az övé velem szemben a nőnek és a színésznőnek minden előnye. A férfi, aki naphosszat dolgozni kénytelen, nem tud védekezni olyan nővel szemben, akinek nincs foglalkozása, aki bőven ráér arra, hogy intrikákat szőjjön. Végül foglya lesz a férfi a hálónak, amely minden oldalról körülfogja.

Mialatt ő tehetetlenséggel vádol engem a világ előtt, hogy vétkét megbocsássák neki, a becsület, szemérem és részvét énnekem azt parancsolja, hogy elhallgassam azt a testi hibáját, amelyet első szülése alkalmával szerzett magának, s amely a három következő szülés folytán még rosszabbodott: anató-

miai kifejezéssel gátszakadás a neve. Az a férfi, aki házassága titkait nem bírta rá soha senkire, most világgá kürtölje felesége fogyatkozásait?!

Tehetetlenség! És én voltam az mindig, aki tüzesen ostromoltam a kegyéért és a legkellemetlenebb engedményeket tettem, csak hogy hozzájus-
sak . . . Nem volt oka panaszra; de olyan természete volt, mint a nőstény kutyának, és nem mondott le az élvezetről semmi áron, még saját boldogságának vagy gyermekei boldogságának az árán sem!

„A szerelemben, — mondta Napoleon, a nagy nőismerő, — úgy arat csak diadalt az ember, ha megszökik!“ Ámde a fogolynak, akit őriznek, nincs módjában megszöknie, a halálraítéltnek pedig egyáltalában nincs . . .

Miközben pihenek, az agyam új erőre kap. Megszabadulva munkáimtól, kimódolom a menekülés tervét ebből az erődből, amelyet egy megéra őriz bolonddá tett barátaimmal. Hadicselhez folyamodom és eljuttatok orvosunkhoz egy levelet, amelyben megvallom: attól félek, hogy megőrülök, s orvossá-
gul külföldi utazást indítványozok. A válasz szükségképpen hozzájárul indítványomhoz, én pedig sietek közölni Máriával ezt az ítéletet, amely ellen nincs helye fölebbezésnek:

— Az orvos rendelte!

Ezt a kifejezést használta ő maga is mindig, valahányszor megszabta az orvosnak, hogy mit rendeljen neki.

Mária elsápadt, mikor ezt hallotta.

— Én nem akarom elhagyni a hazámat.

— A hazádat? . . . A te hazád Finnország! Egyébként nem tudom, mi lehet az, amit sajnálhatnál itthagyni, Svédországban, ahol nincs rokonod, nincs barátod, nincs színházad.

— Nem akarok elmenni . . .

— Miért nem? . . .

Némi tétovázás után így folytatja:

— . . . mert félek tőled! Nem akarok egyedül maradni veled.

— Félsz a báránytól, akit szalagon vezetsz? . . . Ugyan . . . nem ez az igazi okod.

— Nyomorult vagy, és én nem akarok védelem nélkül melletted maradni!

Bizonyosan szeretője van. Vagy attól fél, hogy életben maradok, ha bűne lelepleződik.

Szóval: fél tőlem, aki, mint a kutya, meglapulok; aki a sárban fetregek, hogy imádhassam fehér lábát; aki oroszlánsörényemet olló alá tartottam, hogy megelégedjem a ló üstökével; aki bajuszomat fölfelé pödörtem és duplagallért hordok, hogy jobban föl legyek fegyverkezve a harcra veszedelmes kedveseivel!

Félelme még nagyobb félelmet olt belém és felébreszti újra gyanúmat.

— Ennek az asszonynak szeretője van, akit nem akar elhagyni, vagy pedig a bírjától fél, — mondogatom magamban.

Végefogyhatatlan vitatkozás után kicsalja belőlem legalább azt az ígéretet, hogy egy esztendőn belül visszatérünk.

Megígérem neki.

Visszatér belém az élni-akarás, és munkához látok, hogy befejezzek egy kötet költeményt, amelynek a tél folyamán kell, elutazásom után, megjelennie.

Szívemben a nyárral, friss erővel dalolok; főként az imádott nőről zengek, akinek kék fátyola első találkozásunk napján körüllebegte szalmakalapját és lobogómmá lett, amelyet felvonok az árbocra, mikor kiindulok a viharzó tengerre.

Egy este, kis körben, felolvasom ezt a költeményt egy barátom jelenlétében. Mária áhítatosan hallgatja. Mikor végigolvastam, könnyekbe tör ki, feláll és — homlokon csókol.

Tökéletes színésznő létére megtévesztette a barátomat is. És ez az együgyű ember ettől a naptól fogva féltékeny bolondnak tart, noha az ég a legszeretetreméltóbb feleséggel ajándékozott meg!

— Szeret, öreg cimbora! — biztosít róla a fiatalember. És négy évvel később felsorolja ezt a jelenetet feleségem hűségének legmeggyőzőbb bizonyítékai között.

— Esküszöm neked, ebben a pillanatban őszinte volt a feleséged, — ismételi.

— Őszinte, igen, a lelkimardosásában! . . . Az *én* szerelmem hatása alatt, amely a szajhából Madonnát csinált! . . . Ezt elhiszem!

Sajnállok, szegény barátocskám!

IX.

(1883.)

A ház megszabadul végül a barátnőktől.

Az utolsó, a szép barátnő, legjobb barátomnak, egy híres tudósnak, a kíséretében tünt el, aki egy expedicióból tért vissza négy rendjellel és biztosított jövővel. A szép barátnő, minthogy nem volt szállása, az én házamban lakott, fizetni azonban egy fillért sem fizetett. Megragadja az alkalmat és nyakába varrja magát a szegény fiúnak, aki egy esztendő óta önkéntelen coelibátusban élt. Egy kocsiban csábítja el őt, amelyet sötét éjszaka azzal az ürüggyel rendelt, hogy el akarja vinni a fiút valahová; kényszeríti őt, hogy feleségül vegye, amennyiben egy harmadik házban, ahová mindaketten hivatalosak voltak, nyilvános botrányt csinál. Mihelyt a saját szénája rendben van, a szép barátnő leveti az álarcát. Egy társaságban, ahol becsípett, megfélemedezik magáról és Máriát romlottnak nevezi. Egy pajtásom, aki részt vett a társaságban, kötelességének tartja közölni velem ezt a kijelentést.

Mária három mondattal bebizonyítja, hogy ez a vád képtelen, én pedig nem eresztem be többé a házamba ezt a hölgyet, bárha ezzel megfosztom magamat a tudós társaságától és ezt a barátomat örökre elveszítem.

Nem vagyok annyira kíváncsi, hogy a „romlott” szó dolgában nyomozást indítsak, de azért a szó mégis csak benne hagyja tövisét vérző húsomban. Ujabb sértések, amelyeket ugyanaz a tisztátalan száj ejt ki, azt a gyanús életet piszkálják, amelyet Mária finnországi útja közben folytatott. Régi gyanúm újra feltámad: az abortusz, beszélgetésünk a végzetről, Mária teljes odaadása . . . Mindez megerősít abban az elhatározásomban, hogy menekülök.

Mária fölfedezte, milyen jól felhasználhat az ember egy beteg poétát, és átvedlik irgalmasnővérré, betegápolóvá, sőt ha kell, elmebetegápolóvá is!

Mártir-koszorút fon magának, önhatalmúan cselekszik a hátam mögött, sőt végül, mint később rájuttottam, attól sem riad vissza, hogy barátaimtól az én nevemben pénzt kérjen kölcsön. Ugyanekkor eltűnnek értékes bútordarabok is a lakásból, amelyeket az egyes számú kalandornőhöz szállítanak, hogy eladja őket.

Mindez felébreszi a figyelmemet, és fölvetődik bennem első ízben ez a nyugtalanító kérdés:

— Titkos kiadásai volnának Máriának? Ez magyarázná meg talán azokat a rejtelmes eladásokat, amelyeket fölfedezek? Ez volna az oka a háztartás rengeteg költségeinek? És ha ez az igazság, milyen célra költi a pénzt? . . .

A jövedelmem annyi most már, mint egy miniszteré, több, mint egy tábornoké, és mégis nyomorúság igáját vonszolom. Pedig a háztartásunk nagyon egyszerű! A kosztunk kispolgári, s ráadásul rossz, sőt gyakran ehetetlen is. Sört és pálinkát iszunk, mint a

munkások; a konyakunk oly rossz, hogy a vendégeink mulatnak rajta. Csak pipázni szoktam. Lemondok minden szórakozásról, azokon az estéken kívül, amikor elmegyek hazulról, hogy egy kissé felrázzam magamat: havonta egyszer.

Egyetlen alkalommal akarom csak, amikor magamon kívül vagyok, megvizsgálni a kérdést. Kikérem egy tapasztalt hölgynek a tanácsát. Mikor megkérdezem tőle, vajjon háztartásom egy kissé nem túlságosan költséges-e és kimondom előtte a rengeteg összeget, a szemem közé nevet és biztosít róla, hogy ez tisztára örület.

Van rá tehát okom, hogy rendkívüli és titkos kiadásokban higgyek. De mifélékben? Rokonokra, nagynénékre, barátnőkre, szeretőkre költ, akiket kitarthat? Ki fogja ezt a férjnek elárulni? Nem tudom, miért, mindenki büntársává szegődik a házasságtörésnek! . . .

Végzetlen készülődések után kitűzzük végre az elutazás napját. Ekkor azonban új nehézség merül fel, amelyet előreláttam, s amelynek egész sor siralmas jelenet a következménye! A kutya még mindig él. Mennyi bosszúságot okozott már nekem! Különösen azért, mert annyira gondozzák, hogy a gyerekek sínylik meg.

Mindazáltal elkövetkezett a pillanat, amikor Mária bálványa és az én gonosz szellemem, amely megvénült s csupa geny és bűz, kimondhatatlan öröömre, a végét járja! Meg vagyok győződve róla, hogy Mária maga is kívánja már az állat halálát; de mikor arra az ártatlan gyönyörűségre gondol, amelyet a kutya eltűnése szerez majd nekem, mérgelődik és húzza-halasztja a kutya-kérdést; válogatott kínzásokat eszel ki, hogy drágán fizettesse meg velem a remélt boldogságot.

Búcsú-ünnepet rendez, szívettépő jeleneteket rögtönöz, levágot egy tyúkot, amelynek — minthogy még gyöngélkedem — elem rakják a csontjait, s azután elutazik — falun vagyunk — a városba a kutyával. Miután két napig távol volt, pár hideg szóval értesít visszatéréséről, mintahogy egy „gyilkos”-sal szemben helyénvaló. Hat keserves esztendő után, mámorosan a boldogságtól, kimegyek a hajóhoz, hogy fogadjam Máriát, most az egyszer azzal a meggyőződéssel, hogy egyedül látom őt viszont. Úgy fogad, mintha méregkeverő volnék, a szeme könnyben úszik, és ellök magától, mikor meg akarom ölelni. Felkap egy szokatlan formájú nagy csomagot; elindul haza felé, mintha gyászmenetben járna, ritmikus lépeget, mintha gyászindulót hallana. A csomagban a holttestet rejtegeti! Szent Isten! A temetés hátra van még; a sors utolsó csapása! Egy embernek a koporsót kell összerónia, két embernek a gödröt kell megásnia. Ámbár távoltartom magam a dologtól, mégis kénytelen vagyok résztvenni a meggyilkolt temetésén. Épületes látvány! Mária összeszedi magát és Istenhez imádkozik az áldozatért és a gyilkosért. Az emberek nevetése közben keresztet állít a sírra, a Megváltó keresztjét, aki — végre! — megszabadított engem egy szörnyetegtől, amely maga ártatlan volt ugyan, de félelmissé vált, mint megtestesülése egy nő gonoszságainak, aki nyíltan nem mert egy férfit kínozni.

Miután néhány napot mély gyászban töltöttünk, anélkül, hogy Mária csak egyszer is megcsókolt volna, — mert egy méregkeverőt nem akart megcsókolni, — elutazunk Párizsba.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

NEGYEDIK RÉSZ

I.

(Párizs, 1883.)

Párizst választottam ki utazásom főcéljául, mert ott régi barátokra fogok akadni, akik be voltak avatva különösségeimbe; meghitt embereimre, akik hangulataimat megértették, ábrándjaimat ismerték, paradoxonaimat, merészségeimet szerették, ennélfogva képesek voltak megítélni költőjük jelenlegi lelkiállapotát. Akkoriban telepedtek le Párizsban a legismertebb skandináv költők is; az ő védelmük alá akartam helyezkedni, hogy jobban ellensúlyozhassam Mária gonosz szándékait, aki legszívesebben tébolydába záratott volna.

Utazás közben Mária nem szerel le; sőt inkább, minthogy tanúkra nem kell tekintettel lennie, úgy bánik velem, mintha ott sem volnék mellette. Állandóan gondolatokba merül, a tekintete elrévedezik, közönyös marad mindennel szemben. Hiába járom be vele a városokat, amelyekben meg kell szállnunk éjszakára; nem érdekli őt semmi, nem lát semmit, nem hallja a szavamat. Figyelmisségeimmel terhére

vagyok; mintha epekedve vágyódnék valami után. De mi után? Az után az ország után, amelyben annyit szenvedett, ahol egyetlen barátja sem maradt — hacsak tán szeretője nem?!

Emellett úgy viselkedik, mint a leggyakorlatiatlanabb és a legrosszabbul nevelt nő a világon; fölfedezem, hogy nincs meg benne semmisen a rendet tartó és intézkedő szellemnek azokból a felsőbb tulajdonságaiból, amelyekkel hivalkodott. A legjobb szállodákba vezetteti magát, és bárha csak egyetlen éjszakát töltünk ott, azt kiánja, hogy forgassák fel a bútorokat; egy csésze tea miatt, amelyet rosszul szolgálnak fel, a szálloda tulajdonosát hivatja; a folyosókon olyan lármát csap, hogy megalázó megjegyzéseknek tesszük ki magunkat. Hogy ebédig ágyban maradhasson, lekésik a legjobb vonatokról; málhánk az ő hibája folytán rossz állomásokra téved; s mikor távoznak a szállodából, bőkezűen egy márka borralalót ad a személyzetnek.

— Gyáva vagy, — feleli a megjegyzéseimre.

— Te pedig hanyag és neveletlen asszony vagy!

Ah! Gyönyörű kéjutazás!

Mikor ott vagyunk Párizsban a barátaim között, akiket Mária bájai nem büvölnek el, észreveszi, hogy alul marad és kelepcében érzi magát. Legjobban az a barátság bosszantja, amelyet az egyik legjelesebb norvég költővel kötök, aki jóindulattal vesz körül. Mária természetesen utálja őt, mert ennek a férfinak a szava valamikor az én javamra érvényesülhetne.

Egy este, mikor művészekkel és írókkal vacsorázunk együtt, ez a férfi felköszöntőt mond rám, mint a modern svéd irodalom fejére. És eközben ott ül az én szegény Máriám, aki nem-nélküli barátnői szerint a „hirhedt pamflet-íróval“ kötött házasság

vértanúja. Megesik rajta a szívem, mikor látom, mennyire lesújtja őt a vendégseregnek az én tiszteletemre felzúgó éljenzése. Mikor a szónok meg akarja ígértetni velem, hogy legalább két esztendeig ottmaradok Párizsban, nem tudok tovább ellenállni feleségem fájdalmas pillantásainak. Hogy egy kissé megvigasztaljam, hogy elégtételt szerezzek neki, azt felelem, hogy az én házaséletemben férj és feleség együtt dönt csak fontos elhatározásokban. Jutalmam ezért Máriának egy meleg tekintete és az összes jelenlevő hölgyek rokonszenve.

Barátom azonban sehogysen akar tágítani. Ragaszkodik hozzá, hogy hosszabbítsam meg ott-tartózkodásomat, és szónoki lendülettel arra szólítja fel a vendégeket, hogy csatlakozzanak kéréséhez: mindnyájan fölemelik poharukat, hogy indítványát támogassák.

Meg kell vallanom, hogy barátomnak ezt a nyakasságát nem tudtam még megmagyarázni, ha akkor meg is értettem, hogy titkos viaskodás folyt le közte és feleségem között, amelynek okát nem ismertem. Ez a férfi talán többet tudott, mint én, és azzal az éleslátással, amely az első benyomást kíséri, kétségtelenül keresztül látott a titkomon; hiszen ő maga is egy furcsa erkölcsű nőnek a férje volt.

Titkok ezek számomra mindmáig!

Mária nem érzi jól magát Párizsban, ahol férjének a jelentőségét mindenki elismeri, és három hónap mulva gyűlöli már a nagy várost. Szakadatlanul óv engem az „álbarátoktól, akik egy szép napon szerencsétlenségbe fognak dönteni“.

Ujabb terhessége jelentkezik, és újra megnyílik előttem a pokol.

Ezúttal azonban nem kételkedhettem az apaságomban. Képes voltam a fogamzás dátumát meg-

állapítani; sőt bizonyos dolgok visszaidézték emlékezetembe még a fogamzás pillanatát is minden részletével.

Elutazunk a francia Svájcba.

(*Genfi-tó, 1884.*)

Svájcban polgári panzióban szállunk meg, hogy ilymódon elejét vegyük minden háztartási civódásnak. Mária kárpótolja most magát, mert újra hatalmában vagyok — egyedül és védtelenül.

Az első pillanattól fogva úgy viselkedik, mint egy csendes elmebetegnek az ápolója. Megismerkedik az orvossal, kioktatja a házigazdát és a feleséget, sőt figyelmezteti a pincéereket, a cselédeket és a panzió lakóit is. Nem érintkezhetem többé oly emberekkel, akik egy értelmi színvonalon vannak velem és képesek engem megérteni. A table d'hôte-nál bosszút áll az együgyű teremtés azért a hallgatásért, amelyre Párizsban rákényszerült. Minden kínáló alkalmat megragad a beszédre és feltárlja mindazt a döreséget, amelyet már ezerszer is a szemére vettem. És minthogy ezek a műveletlen polgáremberek udvariasságból igazat adnak neki, én nem tehetek egyebet, mint hogy hallgatok, és a hallgatásom meggyőzi őket Mária fölényéről.

Mindazáltal Mária szenvedőnek és betegnek látszik, mintha valami bánat emésztené, és velem szemben nem érez mást, csak gyűlöletet.

Utál mindent, amit én szeretek: megrontja az Alpokat, mert én dicsérem őket; megveti a sétákat. Kitér az elől, hogy egyedül maradjon velem. Abban gyakorolja magát, hogy kitalálja a kívánságaimat, azért, hogy teljesülésüket megakadályozza; igen-t mond, ha én nem-et mondok, és fordítva; egyszóval: gyűlöl engem végre az undorodásig!

Én pedig, egyedül ebben az idegen országban, kénytelen vagyok könyörögni a társaságért; mint-hogy nem beszélgetünk többé egymással, mert félünk a civódástól, elégedett vagyok azzal is, ha ott látom őt magam mellett, ha az az érzésem, hogy nem vagyok ezen a helyen elszigetelve.

Minthogy meg van állapítva a terhessége, azt hiszem, hogy teljesen átengedhetem magam a szerelmi érintkezésnek. Minthogy nincs többé oka arra, hogy visszautasítson, a legkülönbözőbb ürügyeket eszeli ki bosszantásomra; és mikor látja, mennyire kielégítenek akadálytalan ölekezéseink, neheztel rám az örömért, amelyet neki köszönök.

Túlságosan sok is számomra a boldogság, amelynek ideges betegességét főként az önmegettartóztatás okozza! Ugyanekkor annyira rosszabbodik a gyomorhurutom, hogy már csak húslevesen élhetek; éjszakánként rémes csikarásra és elviselhetetlen gyomorégésre ébredek, amelyet hideg tejjel igyekszem csillapítani.

Finomult agyamat, amelyet a tökéletes műveltség kifejlesztett, megzavarja az érintkezés alacsonyabbrendű agyakkal; minden kísérlet, hogy agyamat összhangba hozzam feleségem agyával, görcsöket vált ki belőlem. Megpróbálkozom hát az idegenekkel. Sajnos, mindenki kímél társalgás közben, úgy, mint ahogy a tébolyodottat szokás kímélni!

Igy hát három álló hónapig egyfolytában hallgatók. A harmadik hónap végén ijedten azt veszem észre, hogy hangom a gyakorlás hiánya következtében elapadt és nem tudok immár beszélni.

Kárpótlásul buzgó levelezést akarok folytatni svédországi barátaimmal. Tartózkodó nyelvük, fájdalmas részvétük, atyai tanácsaik rávallanak arra a meggyőződésre, amely elmebeli állapotom romlásáról kialakult bennök.

Mária diadalmaskodik. Azon a ponton vagyok, hogy gyöngelméjüvé legyek és jelentkeznek az üldözési mánia kezdő tünetei.

. . . Mánia? Mirevaló ez a kifejezés? Hiszen engem üldöznek! Így hát teljességgel logikus, ha azt hiszem, hogy üldöznek!

Egyszóval, visszasülyedek a gyermeki állapotba. Rendkívül elgyöngülten, a pamlagon töltöm az órákat, fejem Mária térdén pihen, karjaimmal átfonom a derekát, Michelangelo Pietà-jának a pózában. Homlokomat a kebléhez szorítom, ő gyermekének nevez, én pedig elismételem: „Igen, a gyermeked!” Ami férfi bennem, kialszik az anya karjai között, aki nem nő többé. Majd úgy néz rám, mint aki legyőzött, majd pedig barátságosan tekint rám, amikor megszállja hirtelen az a gyöngédség, amelyet a hóhér érez áldozatával szemben. Olyan, mint a nősténypók, amely elnyeli férjét, miután megtermékenyíttette magát vele.

E halálvergődés közben, Mária titokzatos életet él. Ágyban marad az ebédig, vagyis délután egy óráig. Azután bemegy a városba, anélkül, hogy határozott célja volna, és nem tér vissza, csak vacsorára, sőt igen gyakran csak még később. Mikor kérdezik tőlem, hogy hol a feleségem, ezt válaszolom:

— A városban.

És mindnyájan lopva mosolyognak.

Sohasem támad gyanú bennem. Eszemágába sem jut spionkodni.

Vacsora után Mária a szalónban marad és cseveg az idegenekkel.

Éjjel konyakot iszik a cselédlánnyal, hallom, amint suttogó hangon fecsegnek, de sohasem aljasodom le annyira, hogy hallgatózzam az ajtajukon...

Ugyan miért nem? Mert ez is olyasmi, amit az ember nem engedhet meg magának.

Ugyan miért nem? Mert nevelésem folytán véremmé vált ez is, mint holmi férfi-vallásféle.

Eltelik három hónap. Ekkor nagy meglepetésre ébredek, mikor látom, milyen nagyok a kiadásaink. Hiszen most szabályozva vannak a költségek, így hát könnyű a számvetésem.

A panzió naponta tizenkét frankunkba kerül; ez havonta háromszázhatvan frank, én pedig ezer frankot adtam havonta Máriának. Minden hónapban hatszáz frank fogyott el tehát mellékes kiadásokra.

— Ezt a pénzt rendkívüli kiadásokra költöttük el, — feleli dühösen, mikor felelősségre vonom.

— Micsoda! Háromszázhatvan frank rendes kiadás és hatszáz frank rendkívüli! Hát hülyének tartasz?

— Igaz, hogy ezer frankot adtál nekem, de a nagyobb részét magadra költöd el.

Számolni akarok.

— Jó! Lássuk hát . . . Dohány (nagyon rossz) tíz centime-os szivarokkal: tíz frank . . . Levélbélyeg: tíz frank . . . És aztán . . .

— A vívóleckéid! . . .

— Csak egy leckét vettem: három frank.

— Lovaglőleckék!

— Kettő: öt frank.

— Könyvek!

— Könyvek? Tíz frank . . . Ez mindössze . . . harmincnyolc frank, mondjuk, száz frank. Marad ötszáz frank a mellékes kiadásokra . . . Ez több a soknál!

— Szóval, azt hiszed, hogy megloplak? . . . Nyomorult fráter vagy!

Mit feleljek erre? — Semmit! . . . Nyomorult vagyok, és másnap valamennyi svédországi barát-nője értesül tébolyom fejlődéséről.

Igy alakul ki apránként a legenda. Évről-évre világosabban kidomborodnak egyéniségemnek a körvonalai, s az ártatlan költő helyét egy mitológiai alak foglalja el, amely befeketítve, árnyékba borítva, a gonosztévő-típus határát érinti.

Megpróbálok elmenekülni Itáliába, ahol szükségképpen találkozom majd magamfajta művészekkel. A próbálkozás kudarcra végződik. Visszatérünk a Genfi-tó partjára, hogy ott várjuk be Mária lebetegedését. Mikor a gyermek megszületik, Mária a vértanú, az elnyomott asszony, a jogtalan rabszolganő dicsfényével övezi magát és esedezve arra kér, hogy kereszteltessem meg az újszülöttet. Nagyon jól tudja, hogy harcias írásaimban éppen akkoriban kifejeztem ellenszenvemet a kereszténység babonáival szemben, így hát ennek az egyháznak a szertartásaival nem élhetek.

Ámbár egy csöppet sem vallásos, tíz esztendő óta be nem tette a lábát templomba, ki tudja, milyen régóta nem járult az Úrvacsorához, csak kutyáért, tyúkokért vagy nyulakért imádkozott, most mégis folyton erről a keresztelésről álmodik, amelyből nagy ünnepséget akar csapni. Kétségtelenül azért teszi ezt, mert tudja, hogy hallani sém akarok ezekről a formáságokról, amelyeket képmutatásnak tartok, s amelyek ellenkeznek a tanaimmal!

A szeme könnyben úszik, úgy könnyörög; hivatkozik a jóságomra, emlékeztet a nagylelkűségemre. Végül engedek; de kikötöm, hogy legalább nem kell résztvennem a ceremónián. Erre megcsókolja a kezeimet, túláradó örömmel köszöni szerelmemnek

ezt a jelét, mert ez a keresztelő órá nézve „valóság-
gal lelkiismereti kérdés“, életbevágó ügy.

Megtörténik a keresztelés. Mária, mikor vissza-
tér a ceremóniáról, tanúk jelenlétében nevet „ezen
a komédián“, adja a szabadgondolkodót, nevetség-
gessé teszi a szertartást; dicsekszik, hogy sejtelve
sincs a vallásról, amelybe ép az imént felavatták
a fiát.

Miután megnyerte a játszmát, mulat rajta, és
az „életbevágó ügy“ átalakul rajtam aratott diadallá,
amely a jövőre nézve hatalomhoz juttatja ellensé-
geimet velem szemben.

Még egyszer megaláztam, kiszolgáltattam ma-
gamat, hogy kielégítsem egy uralomra vágyó nőnek
a szeszélyeit!

De még komolyabbra fordul a helyzet. Meg-
érkezik Skandináviából egy lány, aki tele van a
nő-emancipáció megveszekedett ideáival. Nyomban
Mária barátnőjévé lesz, én pedig elveszett ember
vagyok.

Magánál hordja egy nem-nélküli férfinak a gyáva
könyvét, aki, minthogy minden párt kiakolbólította,
elárulja a férfi-nemet és szövetkezik a civilizált világ
valamennyi kékharisnyájával. Miután elolvastam
Emile de Girardin: „*Férfi és nő*“ című könyvét, tisz-
tában vagyok vele, melyek e mozgalom következ-
ményei a nők javára.

Mit akarnak? Megbuktatni a férfit és helyébe
tenni a nőt, amennyiben újra életbeléptetik a mat-
riarchátust; a teremtés igazi urát, aki a civilizációt
kigondolta, a kultúra áldásait elterjesztette, a nagy
gondolatokat, a művészeteket, az életpályákat
teremtette, szóval mindent megalkotott, meg-
akarják fosztani trónjától, hogy trónra emeljék
az együgyü némbereket, akik, csekély kivéte-
lektől teltekintve, nem vettek részt a civilizáció

munkájában: provokálása ez az én szememben a férfi-nemnek. Fellázítja bennem a férfit már maga az a gondolat, hogy látnom kell „fölfelé tolnodni” ezeket a bronzkorszakbeli intelligenciákat, ezeket az emberhez hasonló teremtményeket, ezeket a félmajmokat, kártékony állatoknak ezt a hordáját. És különös mód — meggyógyulok a betegségemből, hatalmas ellenállásra ingerlő dühös akarás támad bennem ezzel a nő-ellenséggel szemben, aki szellem dolgában alattam áll, de az erkölcsi érzés teljes hiánya folytán nagyon is erősebb nálam.

Mint ahogy két néptörzs élet-halál háborújában a kevésbé becsületesnek, a nagyobb mértékben elfajultnak kell győznie; mint ahogy az a remény, hogy megnyeri a csatát, nagyon kétes a férfi számára, akivel veleszületett a nő tisztelete, nem számítva az előnyöket, amelyeket a nőnek nyújt, és aki oly sok szabad időhöz juttatja a nőt, hogy ez jobban felfegyverkezhet a harcra: komolyan belemélyedek a kérdésbe. Felkészülök erre az új viaskodásra és előkészítek csakhamar egy könyvet, hogy mint keztyűt arcába vágjam az emancipált nőknek, ezeknek a bolondoknak, akik a férfi szolgaságának az árán kívánják a szabadságot.

Közeledik a tavasz és átmegyünk egy másik panzióba. Csakhamar holmi tisztítófűz-félében vagyok, ahol huszonöt nő tart szemmel és lát el a szükséges anyaggal könyvem számára ezek ellen a hóbortosok ellen, akik a férj jogait akarják bitorolni.

Három hónap múlva kész a kötet. Több házasság történetének a gyűjteménye. Előszót írok az élére, amelyben kimondok egész csomó kellemetlen igazságot, efféléket:

A nő nem rabszolga, mert sajátmagát és gyermekeit a férfi munkájából tartja el. A nő nincs leigázva, mert ő maga választja meg a szerepét, mert

a természet azt a sorsot juttatta neki osztályrésziül, hogy a férfi védelme alatt álljon, mialatt anyai hivatását betölti. A nő nem egyenrangú szellem dolgában a férfival, a férfi ellenben nem szülhet gyermekeket. A nő fölösleges a civilizáció nagy munkájában, mert a férfi jobban érti a maga dolgát, mint a nő. A fejlődéstan szerint a gyermekek annál erősebbek, mennél nagyobb a két nem különbsége. Tehát a „maszkulinizmus“, a két nem egyenlősítése, hátrafelé való haladás, visszaesés, képtelenség, a romantikus és idealista szocialisták utolsó álma.

A nőnek, aki a férfi szükséges járuléka, a férfi szellemi alkotása, nincs joga a férj jogaira, mint-hogy csak számszerűen „másik fele“ az emberiségnek, ellenben a férfihoz viszonyítva csak a hatodik hatodrészt. A nők tehát ne tartsanak igényt a férfi munkapiacára, amíg a férfi köteles a nőt és a gyermekeket eltartani. És ne felejtsük el, hogy valahányszor elveszünk egy állást a férfitől, mindig szaporodik eggyel az aggszüzek vagy a prostituáltak száma.

Elképzelhető, mekkora volt a „maszkulinisták“ dühe és milyen félelmes pártot alkottak, ha megpróbálhatták elkoboztatni a könyvet és pörre vitték a dolgot.

Szerencsétlenségükre, a szellemi erejüktől nem tellett, hogy ezt a támadást, amelyet vallásgyalázás miatt emelt váddá hamisítottak meg, sikeresen hajtsák végre. (A nem-nélküliek döreségeit máris „válás“ rangjára emelték!)

Mária határozottan ellene szegül annak a szándékomban, hogy egyedül utazzam Svédországba; anyagi eszközeim ugyanis nem engedik meg, hogy egész családomat magammal vigyem. Voltaképpen attól fél, hogy kisiklom szigorú felügyelete alól; vagy talán még inkább fél attól, hogy megjelenésem a bíróság, a nyilvánosság előtt diadalmasan meg-

hazudtolja majd mindazt a sok rossz hírt, amelyet lelkiállapotomról világga bocsátott.

Beteg lesz, anélkül, hogy meg tudná határozni, mi a baja, és ágynak esik. Én mindazáltal arra határozom el magam, hogy személyesen megjelenek a bíróság előtt, és elutazom.

Leveleim, amelyeket e hat kellemetlen hét alatt írok neki, miközben az a veszély fenyeget, hogy elítélnek kétévi fegyházra, tele vannak szerelemmel, amelyet újra felébreszt bennem a távolság és a kényszerű coelibátus. Túleröltetett agyam poétikusan felmagasztosítja őt, sugárzó dicsfényvel övezi az arcát; az önmegtartóztatás és a sóvárgás a védőangyal fehér ruhájába öltözteti őt képzeletemben. Mindaz, ami aljas, csúf, gonosz benne, eltűnik; újra megjelenik előttem első szerelmi látomásaimnak a Madonnája. Sőt egy interjúban megvallom egy régi ujságíró pajtásomnak, hogy „egy jó asszony befolyása alatt alázatosabb és tisztább emberré lettem“. Ez a vallomás bejárta talán az egyesült királyságok valamennyi ujságát.

Volt mit nevetnie a hütelességnek, mikor ezt olvasta!

A közönség mulatott legalább a pénzeért.

Mária válaszai az én szerelmes leveleimre egytől-egyig arról az élénk érdeklődésről tanuskodnak, amellyel az ügy gazdasági része iránt viselkednek. De amily mértékben nő az ováció, amelyben a színházban, az uccán, a bíróság előtt részesítenek, oly mértékben változtatja Mária a véleményét, ostobáknak nevezi a bírákat, és mélyen sajnálja, hogy nem ül ott az esküdtek között.

Szerelmi vallomásaimra okos tartózkodással felel; bővebb magyarázkodásba nem bocsátkozik, hanem csakis arra szorítkozik, hogy többször hangoztatja a „kölcsonös megértést“ és házaséletünk

boldogtalanságát rátolja arra a körülményre, hogy sohasem értettem meg őt. Én pedig esküdni mernék, hogy ő az, aki tudós költője nyelvének egyetlen szavát sem értette meg soha.

Levelei között van egy, amely újra fölébresztette régi gyanúmat. Értésére is adom, hogy ha szabadulok a bíróság kezéből, legszivesebben végkép külföldön maradnék.

Mária heveskedni kezd, lehord, azzal fenyeget, hogy megvonja tőlem a szerelmét, a részvétemhez fordul, leveti magát elém, hivatkozik az édesanyám emlékére; megvallja, hogy arra a gondolatra, hogy „nem látja viszont soha többé *hazáját*“ (nem Finnországot!), fagyos borzadály fut végig rajta tetőtől-talpig; bele fog halni ebbe. És énbennem fölvetődik a kérdés:

— Miért borzad meg ennyire ettől a gondolattól?

Máig sem voltam képes megmagyarázni magamnak.

Végül az esküdtszék fölment. A banketten, amelyet tiszteletemre rendeznek, valaki felköszöntőt mond — milyen gúny! — Máriára, „minthogy ő birt rá arra, hogy személyesen jelenjek meg a bíróság előtt“.

Ez mégis csak pompás!

Visszatérek Genfbe, ahol a családom időzött, mialatt távol voltam. Nagy meglepetésemre, Mária, akit levelei betegnek és ágybanfekvőnek írtak le, ott van a pályaudvaron, egészséges és jókedvű, csak egy kissé mintha szórakozott volna.

Csakhamar újraéledek, és ez az este meg ez a boldog éjszaka kárpótol mindenért, amit ki kellett állanom.

Másnap látom, hogy a panzió, amelyben lakunk, tele van diákokkal és könnyelmű nőszemélyekkel. Mikor hallom a fecsegésüket, szinte megértem, hogy

Máriának kedve telt együtt kártyázni és inni ezzel a gyanús társasággal. Sért a botránkoztató bizalmaskodás, amelyet itt észlelek. Mária anyáskodik a diákokkal (mindig a régi játékát űzi!). A legromlottabb hölgy a barátnője; bemutatja nekem: a hölgy nagy disznó, aki becsípve ül le az asztalhoz.

És ebben a nyilvánosházban voltak a gyermekeim hat hét óta! És az anyjuk nem lát semmit, mert őneki magának sincs többé semmiféle előítélete! És a betegsége, — amelyet szimulált csak, — nem tartotta vissza attól, hogy részt ne vegyen e kétes egyének gyanús mulatozásaiban!

Mikor szólok neki, könnyűszerrel elintéz. Féltekeny vagyok csak, konzervatív, arisztokrata! . . .

És megkezdődik újra a régi harc!

II.

(*Genfi-tó, 1884.*)

Új vitás kérdéssel kerülünk most szembe: a gyermekek nevelésével. A pesztonka, egy teljesen tudatlan parasztlány, akit Mária kinevez nevelőnőnek, az anya beleegyezésével a legkegyetlenebb ostobaságokat követi el. Mind a két nő nagyon lusta teremtés és sokáig szeret aludni. A gyermekek ennek következtében arra vannak kárhóztatva, hogy reggel ébren az ágyukban maradjanak; és ha mindenáron fel akarnak kelni, verést kapnak. Mikor látom ezt, közbelépek; minden teketória nélkül ébresztőt fújok a gyermekek szobáiban, akik vidám kiáltásokkal úgy üdvözölnek, mint a megszabadítójukat. Feleségem hivatkozik a személyes szabadságára — amely, szerinte, abban áll, hogy a többiek szabadságát békóba veri. — De engem ezzel nem hat meg.

Ugyanekkor nagy pusztításokat végez a családban gyöngé és alárendelt agyvelőknek a monomániája, akik egyenlővé akarják tenni azt, ami sohasem lehet egyenlő. Az idősebb lányom, egy korarérett gyermek, évek óta megszokta azt, hogy az illusztrált könyveimben lapozgasson, és továbbra is élvezi ezt az elsőszülöttségi jogát. És minthogy

ugyanazt a kedvezményt nem adhatom meg a fiatalabb lánynak, aki drágább könyvvel nem tud még bánni, az anya azt állítja, hogy nem vagyok igazságos.

— Mindennek egyenlőnek kell lennie, — mondja.

— Mindennek? Ah! . . . A ruhák és cipők mértékének is?

A feleletet hiába várom, de helyette csakhamar hallom azt a vádat, hogy „bolond“ vagyok.

— Mindenkinek a képessége és érdeme szerint! Ezt az idősebbnek és azt a fiatalabbnak!

De Mária nem akar megérteni, és én „méltánytalan“ apa vagyok, aki a fiatalabbat „gyűlölöm“.

Az igazat megvallva, az idősebb szimpatikusabb nekem, mert felidézi bennem életem első szép napjainak az emlékeit, minthogy egy kissé értelmes lett már; és talán azért is, mert a fiatalabbnak a születése olyan időre esett, amikor kezdtem már kételkedni az anya hűségében. Egyébként az anya „méltányossága“ teljes közönyben nyilatkozik meg a gyermekekkel szemben. Soha sincs otthon, amikor nem alszik. Idegen marad a gyermekek számára, akik hozzám csatlakoznak; hozzám való szeretetük végül már oly nagy lesz, hogy felébreszti az anya féltékenységét. Hogy ennek elejét vegyem, a játékot és nyalánkságot, amit magammal hozok, rendszerint az anyával osztatom szét közöttük, hogy ily módon megnyerjem számára a gyermekek szeretetét.

A gyermekek ekként valóban életem részévé válnak, és a sötét pillanatokban, amikor elszigeteltségem elcsüggeszt, az érintkezés ezekkel az apró teremtményekkel az, ami újra hozzáláncol a léthez és egyben az asszonyhoz is. A gyermekek miatt lehetetlen a válás minden gondolata; és ez végzetes rám nézve, mert már-már azon a ponton vagyok, hogy végkép leigáztatom magamat.

III.

(Franciaországi falu, 1885.)

A támadás következményei, amelyet a „maszkulinisták“ bástyái ellen intéztem, kezdenek érezhetővé válni. A svájci lapokban annyira nekem rontanak, hogy ott-tartózkodásom elviselhetetlenné lesz. Megtiltják könyveimnek az árusítását, és én — városról-városra üldöztetve — Franciaországba menekülök.

Párizsban egykori barátaim elpártoltak tőlem. Szövetkeznek ellenem a feleségemmel. Hajszoltan mint a vad, más csatateret választok; csaknem nyomorba süllyedve, semleges révbe jutok egy művészfaluban Párizs környékén.

Kelepcébe jutottam és tíz hónapig kell benne maradnom, életemnek talán a legrosszabb tíz hónapjáig.

A társaság, amelyet ott találok, részint fiatal skandináv festőkből áll, akik többféle életpályáról valók s époly különféle, mint különös eredetűek; részint pedig, ami rosszabb, festőnőkből, akik

mentesek minden előítélettől, emancipálták magukat mindentől és a hermafrodita irodalmat oly hévvel csodálják, hogy azt hiszik: egyenlők a férfival. Hogy eltereljék nemükről a figyelmet, majmolják a férfiak némely külsőségeit: dohányoznak, leisszák magukat, billiárdoznak, stb. És egymással szeretkeznek.

Ez a teteje mindennek!

Hogy ne maradjunk egyedül, megismerkedünk kettővel e szörnyetegek közül; az egyik úgynevezett irodalmár, a másik mázoló.

Az irodalmár siet tisztelegni nálam, mint ahogy nagy írónál szokás. Feleségemben felébred erre a féltékenység: meg akarja nyerni a maga számára ezt a szövetségest, aki látszólag annyira felvilágosult, hogy értékelni tudja az okokat, amelyeket a félnők ellen felhoztam volt.

E pillanatban néhány apróság életre kelti újra sötét gondolataimat, és csakhamar javában fejlődik a monomániám, amely ezentúl hirhedtté vált.

Volt a szállodában egy album, amelyben megvolt minden skandináv hírességnek az arcképkarikatúrája; nemzeti művészek rajzolták bele. Megvolt az én arcképem is; szarv ékesítette, amely alattomosan hajam egyik fürtjéből képződött.

Ezt az arcképet egyik legjobb barátunk rajzolta. Ebből arra következtethettem, hogy feleségemnek a hűtlensége közismert volt: mindenki tudott róla, csak én nem. Felvilágosítást kérek a gyűjtemény gazdájától.

Minthogy Mária eleve tájékoztatta már őt elméállapotomról, az illető megesküszik, hogy ezt a homlokdíszét egyedül én látom csak, a rajzon egyáltalán nincs rajta, így hát ok nélkül izgatom fel magamat. A dolog ennyiben marad, amíg jobban fel nem világosulok.

Egy este, Mária meg én, együtt kávézunk a fogadó kertjében egy öreg úrral, aki éppen akkor jött Skandináviából. Még világos nappal van, és én úgy ülök, hogy Mária arcának minden kifejezését szemmel tarthatom. Az öreg úr mindent elbeszél, ami elutazásunk óta történt Svédországban. Közben kimondja annak az orvosnak a nevét is, aki régebben Máriát masszírozta. A feleségem nem eresztí el az orvos nevét észrevétlenül a füle mellett, hanem félbeszakítja az öreg urat ezzel a kihívó kérdéssel:

— Óh, ön ismeri X. doktort?

— Ismerem . . . Nagyon keresett orvos . . . mondhatnám, híres is bizonyos értelemben . . .

— Óh igen, mint szoknyavadász! — mondom én.

Mária arca elsápad; szemérmetlen nevetése megdermed az ajkán, amelynek felrántott szögletéből kivillannak a csupasz fogak. És a társalgás általános zavarodottság közepette elakad.

Mikor egyedül maradok az öreg úrral, felvilágosítást kérek tőle a híresztelésekről, amelyek e rám nézve nyugtalanító dologról keringenek. Megesküszik minden poklokra, hogy az ő fülébe sohasem jutott el efféle mendemonda. Miután egy órahosszáig szorongattam a kérésemmel, kicsalóm végre belőle ezt a rejtelmes „vígaszt“:

— Különben, kedves barátom, ha gyanakszik valakire, bizonyos lehet benne, hogy többen vannak.

Ez volt minden. De ettől a naptól fogva a doktor nevét sohasem ejtette ki többé Mária, aki eddigelé nagyon szeretett apró históriákat mesélni róla és gyakran kimondta ezt a nevet nyilvánosan, mintha gyakorolni akarná magát, hogy egyszer majd pirulás nélkül hallíassa másoktól is. Annyira rabja volt ennek a törekvésének, hogy elnyomta minden egyéb aggodalmát.

Ez a fölfedezés gyöngédtelenül felébreszti a figyelmemet, és nem sajnálom tőle az időt, hogy átkutassam az emlékezetemet hasonló jelek után. Nyomban eszembe jut egy irodalmi mű, amely a pör folyamata közben jelent meg. Ennek a fénye, bár határozatlan, elég erős ahhoz, hogy ráakadjak a csatornára, amely elvisz a híresztelések forrásához.

A híres norvég kékharisnyának, az egyenlőségi örület terjesztőjének, egy drámája volt ez, amely akkor a kezembe jutott. Elolvastam volt, anélkül, hogy a legcsekélyebb vonatkozást találtam volna benne a saját esetemre. Most ellenben könnyű volt mindent lefordítanom, olyan könnyű, hogy a leggonoszabb gyanakvások zsákmánya lettem feleségem jóhírére illetően.

Íme a darab tartalma.

Egy fényképész (ezt a vonatkozást az élet nyomán írt regényemnek köszönhettem) feleségül vett egy kétes erkölcsű lányt. Az asszony, aki régebben egy vasgyárosnak a szeretője volt, titkos alapokból fedezi a háztartás költségeit, egykori kedvesének a jóvoltából. Megtanulja férjének a foglalkozását, aki renyhe fráter, idejét a kávéházakban tölti, a bohémekkel együtt részegeskedik.

Igy voltak elleplezve a tények, hogy aztán a kiadó lerántsa róluk megint a leplet; ez bizonyára tudott róla, hogy Mária fordításokat készített, ellenben nem tudta azt, hogy én ezeket a fordításokat ingyen korrigáltam és a munka jövedelmét teljes egészében, minden levonás nélkül kifizettem Máriának.

A helyzet rosszabbodik, mikor a boldogtalan fényképész fölfedezi, hogy leánya, akit nagyon szeret és aki időnek előtte született, nem az ő gyermeke; hogy felesége rútol megcsalta, amikor rábírta őt arra, hogy elvegye.

Hogy az aljasságot betetőzze, a megcsalt férj az egykori szeretőtől nagy összeg pénzt fogad el kártérítésül.

Emögött Máriának azt a kölcsönét szimatolom, amelyért a báró kezességet vállalt, és amely kezességet a házasságomat követő napon én magam is kénytelen voltam aláírni.

Ami azonban a gyermeknek és a gyermek törvénytelen születésének a történetét illeti, nem értem, miféle hasonlatosságról lehet itt szó, minthogy az én lányom csak két évre született a házasság megtörte után.

Ámde — elkezdek gondolkozni a dolgon! . . . És az a gyermek, amelyik nem maradt életben! . . . Itt a nyom! . . . A szegény kis halott! . . . Ő birt rá a házasságra, amely egyébként talán létre sem jött volna! . . .

Bizonytalan következtetés, de mindenesetre következtetés. Egybevág! Mária meglátogatta a bárót a válás után, a báró járt az új házasokhoz, a falaimon ott lógtak a báró képei, aztán a kölcsön . . . és! . . . és a többi!

El vagyok szánva rá, hogy cselekszem, és délutánra nagy jelenetet készítek elő. Azt akarom indítványozni Máriának, hogy fogalmazzon meg egy vádiratot, jobban mondva egy védőiratot, hogy tisztázzon mindakettőnket, minthogy a maszkulinisták strómanja egyaránt megtámadott mindakettőnket; megvesztegették őt ennek a jó üzletnek az érdekében.

Mikor Mária belép a szobámba, a legbarátságosabban fogadom.

— Mi baj? — kérdezi.

— Komoly dologról van szó, amely egyformán érint mindakettőnket.

Azután elmagyarázom neki a darab menetét, és

hozzáteszem, hogy az a színész, aki a fényképészt adta, az én maszkomban játszotta a szerepet.

Mária hallgat, elgondolkozik, látható izgalomnak a prédája.

Majd belekezek a védekezésbe.

— Ha igaz a dolog, mondd meg, és én megbocsátok neked. Ha a kis halott Gusztáv gyermeke volt, te akkor szabad voltál, mert csak határozatlan ígérek kötöttek hozzám és éntőlem még semmit sem kaptál. Ami a dráma hőseit illeti, hát ez véleményem szerint úgy viselkedik, mint derék ember; ez az ember nem képes lányának vagy feleségének a jövőjét megrontani. A pénzben, amelyet elfogad, mint támogatást a gyermek számára, nem látok mást, mint az okozott kár szabályszerű megtérítését.

Mária nagyon figyelmesen végighallgatott, és ez a gyökeréig polgári lélek belekap a csalétekbe, anélkül azonban, hogy lenyelne. A szélcsendből következett, amely a lelki mardosástól feldúlt vonásait kisimítja, úgy látom, hogy az a bizonyítás, amelyet választottam, s amely szerint joga volt neki szabadon rendelkeznie a testével, mert éntőlem még nem kapott pénzt, kielégíti őt. Ami pedig a megcsalt férjet illeti, nyugtázza a „derék ember“ elnevezést is. Azt mondja róla, hogy „nemes lélek“.

Befejezem a mondókámat anélkül, hogy sikerülne kicsalnom belőle az óhajtott vallomást. Megmutatom neki az útat, amelyen kibújhat a csávából; tanácsot kérek tőle, hogy mimódon szerezhetnők vissza *mindaketten* újra a becsületünket. Azt ajánlom neki, hogy írjuk meg regény formájában a védekezésünket, hogy ily módon tisztázzuk magunkat a világ előtt és gyermekeink előtt minde becselenség alól . . .

Egy órahosszáig beszéltem. Mária ott ült az

asztalom mellett, egy tolltartóval játszott, hallatlanul ideges volt, de egy-egy felkiáltáson kívül egy szót sem szólt.

Nyugodtan elmegyek sétálni és billiárdozom egyet. Mikor két óra múlva visszatérek, Máriát ott találom még ugyanazon a helyen, mozdulatlanul, mint valami szobrot.

Mikor hallja, hogy jövök, felemelkedik.

— Törbe akartál csalni? — kérdezi.

— Egyáltalán nem. Azt hiszed talán, hogy örökre el akarom veszíteni gyermekeimnek az anyját?!

— Mindenre képesnek tartalak. Le akarsz rázni a nyakadról; hiszen egy ízben megpróbáltad már, amikor bemutattad nekem Y. urat. (Ezt a nevet még nem említettem.) Igen, azt akartad, hogy Y. úr próbáljon meg elcsábítani, hogy rajta kaphass a házasságtörésen, úgy-e? . . .

— Ki mesélte ezt neked?

— Helga!

— Helga?

Helga Máriának az utolsó „barátnője“ volt, mielőtt elutaztunk Svédországból! Lesbia bosszúja!

— És te elhitted ezt?

— Mindenesetre . . . De látod, én *megcsaltalak* mindakettőtöket, Y.-t is, meg téged is.

— Vagyis . . . megcsaltál engem egy harmadikkal?

— Ezt nem mondom.

— De hiszen megvallottad! Minthogy megcsaltál mindakettőnket, engem is megcsaltál! Ez csak logikus!

Ugy tiltakozik, mint a bűnös, amennyiben bizonyítékokat kíván *tőlem*.

Bizonyítékokat! . . .

Le vagyok sújtva, mikor fölfedezem ezt a csa-

lást, amely felülmúl minden aljasságot, amelyet az emberi szívben gyanítottam. Lehajtom a fejem, térdre rogyok, irgalomért esedezem.

— Elhitted ennek a nőnek a fecsegését! Elhitted, hogy szabadulni akarok tőled. Pedig én mindig hű barátod, állhatatos férjed voltam; hiszen nem élhetek nélküled! Panaszkodtál a féltékenységem miatt . . . És én valamennyi nőt, aki körülöttem legyeskedett, hogy elcsábítson, bevádoltam előtted, mint gonosz szellemeket, valamennyit! Hittél ennek a nőnek? . . . Igazán hittél? . . .

Megesik rajtam a szíve! Pillanatnyi őszinteség rabja lesz, és megvallja, hogy sohasem hitt ebben a fecsegésben.

— És mégis megcsaltál . . . Mondd meg, én megbocsátok neked! . . . Szabadíts meg ezektől a szörnyű, sötét gondolatoktól, amelyek kínoznak! . . . Mondd meg . . .

Nem mond meg semmit, arra szorítkozik, hogy Y.-t „nyomorultnak“ szídjá!

Nyomorult — a legbensőbb barátom, a legkedvesebb!

Szeretnék meghalni! A gyűlölt lét elviselhetetlenné válik számomra! . . .

Vacsora közben Mária a nyájasnál is nyájasabb hozzám. Miután lefeküdtem, bejön hozzám, leül az ágyam szélére, a kezeimet szorongatja, megcsókolja a szememet és végül, teljesen megrendülve, zokogásba tör ki.

— Sírsz, szívem, mondd meg, mi bánt, én majd megvígasztalak! . . .

Összefüggéstelen, szaggatott szavakat dadog, a nemeslelkűségemről, az érzéseimről, az elnézésemről, a nagy részvétről, amelyet kiterjesztek a nyomorultakra is.

Minő esztelen anomália! Én házasságtöréssel vádolom meg, ő pedig dédelget és magasztal!

De a tűz lángot fogott és kitör a tűzvész.

Mária megcsalt!

Meg kell tudnom, hogy kivel!

A most következő hét keserű életem legkeserűesebb hetei közül való.

Rám nézve arról van szó, hogy kemény harcot vívjak meg az összes alapelvekkel, amelyek velünk születtek, amelyeket örököltünk, vagyis inkább, amelyekre a nevelés révén tettünk szert. Elhatározom, hogy a Máriának érkező leveleket felbontom, hogy megtudjam, hányadán vagyok! És bárha az én bizalmam határtalan volt, amennyiben megengedtem neki, hogy távollétemben elolvassa minden leveletem, most mégis visszarettenek attól, hogy a levéltitoknak ezt a szent törvényét, a hallgatólagos társadalmi szerződésnek ezt a legfinomabb kötelezettségét, megsértsem!

De végül engedek az ösztönnék. Egy szép napon nem tisztelem tovább ezt a titkot. Itt a levél; remegő kezeim felbontják; úgy remeg a kezem, mintha azt az írást bontaná fel, amelyről becsületes halálos ítéletét kell elolvasnom.

A levelet a kalandornő írta, az egyes számú barátnő.

Gúnyos és megvető kifejezésekkel szól örületemről, arra kéri a jó Istent, szabadítsa meg mihamarább Máriát a martiriumától, kioltva zavarodott szellemem utolsó csillámaim is. Miután a leggyalázatosabb helyeket lemásoltam, lezárom újra a borítékot, hogy átadjam a levelet Máriának az esti postával. Mikor elérkezik az ideje, átnyujtom az írást feleségemnek és leülök melléje, hogy megfigyeljem.

Mikor ahhoz a ponthoz ér, ahol a levél írója

halálomat kívánja — fent a második oldalon —
Mária vadul felnevet.

Az imádott nő tehát, hogy lelki gyötrelmeitől szabaduljon, nem lát más megoldást, csak a halálomat. Utolsó reménye, hogy vétkeinek következményeit nem kell viselnie, az, hogy én nemsokára meghalok. És mihelyt meghaltam, be fogja zsebelni életbiztosításomat és a híres költő nyugdíját, férjhez megy újra vagy megmarad, ahogy a kedve tartja, a gáláns özvegynek! Az imádott nő . . .

Moriturus sum! Siettetni akarom a katasztrófát és ráadom magam az abszintra, mert most már csak ez tesz boldoggá, és a biliárdozásra, mert ez megnyugtatja izgatott agyamat.

Új bonyodalom támad, amely veszesebb az összes eddigieknél. Az irodalmár-barátnő, aki úgy viselkedett, mintha engem szeretne, meghódítja Máriát; és a feleségem annyira belebolondul, hogy megint beszélnek a dologról. Ráadásul a barátnő pajtása, aki szintén nő, féltékeny lesz, és ez a féltékenység egy csöppet sem alkalmas arra, hogy a csúf mendemondákat megcáfolja.

Egy este az ágyban, Mária, aki ölelkezéseinkbe beleszédült, azt kérdezi tőlem, vajjon nem vagyok-e szerelmes Z. kisasszonyba . . .

— Nem, ellenkezőleg! Közönséges részegeskedő! Csak nem komolyan gondolod?

— Én teljesen bele vagyok bolondulva, — feleli.
— Furcsa, úgy-e? . . . Félek egyedül maradni vele!

— Ugyan miért? . . .

— Nem tudom! Elragadó teremtés . . . Gyönyörű test . . .

— Vagy úgy . . .

Egy héttel később meghívtuk Párizsból több barátunkat, művészeket, akik nem szoktak akadékoskodni, akiknek nincsenek előítéleteik, valamennyit a feleségével együtt.

A férjek beállítanak, de egyedül; az asszonyok kimentik magukat oly ürügyekkel, amelyek sokkal átlátszóbbak, semhogy bennünket mélyen meg ne bántanának.

A multság valóságos orgia. Az urak botrányos viselkedése lelkem mélyéig felháborít.

Úgy bánnak Mária mindkét barátnőjével, mint az uccai lányokkal. Az általános mámor közepette látom, amint feleségem eltűri, hogy egy hadnagy többször megcsókolja.

Ráemelem a biliárd-dákót a szerencsétlenekre és magyarázatot kívánok.

— Ez az úr ifjúkori barátom, rokonom! Ne nevettesd ki magad, szegény, — mondja Mária. — Különben is Oroszországban ősi szokás ilyen nyíltan csókolózni, mi pedig orosz alattvalók vagyunk.

— Nem igaz! Hazugság, — kiált egyik barátom . . . — Még hogy rokonok? Nem! Hazugság.

„Csaknem“ gyilkos vagyok. Már, már . . .

De az a gondolat, hogy gyermekeimet megfosztom az apjuktól és az anyjuktól, visszatartja fölemelt karomat.

Mihelyt egyedül maradok Máriával, megfenyíttem úgy, ahogy megérdemli.

— Szajha!

— Miért?

— Mert tűröd, hogy úgy bánjanak veled, mintha az volnál!

— Féltékeny vagy?

— Mindenesetre; féltékeny vagyok; féltékeny a becsületemre, a családom méltóságára, a feleségem jóhírére, a gyermekeim jövőjére! És a viselkedésed-

del éppen mostanában azt érted el, hogy a tisztességes asszonyok kerülnek bennünket. Hogy engedheted meg, hogy egy idegen férfi nyilvánosan megcsókoljon!? Tudd meg, hogy örült vagy, minthogy nem látsz semmit, nem hallasz semmit, nem fogsz fel semmit, nem törődöl a legkisebb kötelességérzetel sem! De be foglak csukatni, ha nem változol meg; és hogy mingyárt meg is kezdjem a kúrát, ezennel megtiltom, hogy mától fogva meglátogasd a barát-nőidet.

— Hiszen te magad tüzeltél arra, hogy az utolsót elcsábítsam.

— Hogy kelepcebe csaljalak és meglepjelek, igen!

— Különben is vannak rá bizonyítékaid, hogy a viszony köztem és barátnőim között olyan, amilyenek gyanítod?

— Bizonyítékaim? Nincsenek. De itt vannak a vallomásaid, amiket cinikusan elmondogattál nekem. És aztán Z. barátnőd talán nem jelentette ki előttem, hogy erkölcstelen életéért deportálásra ítélnék, ha otthon élne a hazájában?

— Ha jól tudom, a te felfogásod szerint nincs „bűn“?

— Hogy ezek a kisasszonyok úgy szórakoznak, ahogy tudnak, ahhoz semmi közöm, amíg a mulatozásuk nem jár következményekkel a családomra nézve! De ez a „furcsaságuk“, — ha ezt a szót jobban szereted, — abban a pillanatban, amikor gondokat okoz nekünk, ránk nézve ártalmas cselekedté válik. Az én számomra, mint filozófus számára, nincs bűn, ez igaz; csak testi vagy lelki hiba van. És amikor a párizsi kamara nemrég foglalkozott ezzel a természettelen bűnnel, valamennyi számottevő orvosnak az volt a véleménye, hogy a törvénynek nem feladata ezekbe a dolgokba beleavatkoznia, azokat az

eseteket kivéve, amikor sérelem esik a polgárok érdekein.

De akárcsak a falaknak papoltam volna! Hogy is képzelhettem, hogy ezzel a nővel, aki csak állati ösztönének engedelmeskedett, megértethetek akárminő filozófiai megkülönböztetést?!

Mindazáltal, hogy tisztán lássak ezeknek a keringő híreszteléseknek a dolgában, írok Párizsba egy tisztelő barátomnak s arra kérem, hogy mondjon el mindent nekem.

Válaszában leplezetlenül értésemre adja, hogy a skandinávok szilárd meggyőződése szerint feleségemnek hajlama van a meg nem engedett szerelemre; és hogy a szóbanforgó két dán kisasszonyt Párizsban úgy ismerik, mint tribádokat, akik érintkeztek ott a kávéházakban más leszbikus nőkkel.

A panzióban tartozunk és pénzünk sincsen, így hát nem is menekülhetünk. A dán nők, szerencsénkre, magukra vonják a parasztok gyűlöletét, mert elcsábították a környék egyik csinos leányát, és kénytelenek elutazni. Minthogy azonban az ismeretséget, amely már nyolchónapos volt, nem lehetett ilyen ridegen megszakítani; minthogy a fiatal leányok jó családból valók voltak és jónevelésben részesültek, s minthogy osztályostársaim voltak a szerencsétlenségben: tisztességes visszavonulást akartam számukra biztosítani. Evégből egy fiatal művésznak a műtermében búcsúlakomát rendezek.

Mikor bekövetkezik a csemegénél az ittasság állapota, Mária, akit érzelmei elragadtak, feláll, hogy elénekeljen egy románcot, amelyet ő maga komponált az ismert Mignon-dallamra. Istenhozzádot mond benne a kedvesének.

Tűzzel, igazi érzéssel énekelt, mandula-alakú szeme könnyben úszott és a gyertyák viszfényében csillogott; annyira feltárta a szívét, hogy engem

magamat is meghatott és elragadott! Oly megindító naivitás és őszinteség volt az énekében, hogy eltűnt minden fajtalan gondolat, mialatt ez a nő szerelmi dalban énekelte meg a nőt. És bármily különös, de Máriában nem volt meg a férfi-nőnek sem a viselkedése, sem a kifejezése; nem, a szerető, gyöngéd, titokzatos, talányos, megfoghatatlan nő volt, aki énekelte.

Ellenben látni kellett volna ennek a szerelemnek a tárgyát! Orosz típus, férfias ábrázat, hajlott orr, vastag áll, sárga szemek, a mértéktelen ivástól puffadt arc, lapos mell, görbe ujjak — szóval a legundokabb lény, akit csak elképzélhetünk; nem kellett volna egy lakájnak sem.

Mária, miután elénekelte a románcot, leül a szörnyeteg mellé; ez feláll, Mária fejét a kezei közé fogja, tágra nyitja a száját és beszívja Mária ajkait, ahelyett, hogy megcsókolná. Ez legalább testi szerelem, gondolom magamban, és iszom az orosz nővel, akit egészen berúgatok.

Térdre roskad, elképedve néz rám nagy szemekkel, csukló hangokat hallat, mintha bamba volna, miközben a falnak dőlve támogatja magát.

Soha életemben nem láttam ilyen csúfságot emberi alakban, és gondolataim a nők emancipációjáról a jövőt illetően határozott irányba terelődnek.

Az ünnep botránnyal végződik az uccán. A festő babája egy sarokkövön ül, bömböl és öklendezik.

Másnap a két barátnő elutazott.

Mária szörnyű válságot él át, amely valóban szánalmat kelt bennem, annyira vágódik a barátnője után, annyira szenved. A boldogtalan szerelmes igazi megtestesülése. Egyedül bolyong az erdőben, szerelmi dalokat énekel, fölkeresi barátnőjének legkedvesebb helyeit, megvan a viselkedésében a mé-

lyen sebzett szív minden szimptomája; sőt féltem az eszét is. Boldogtalan és én nem vagyok képes szórakoztatni őt. Kitér a dédelgetéseim elől, ellök magától, ha meg akarom csókolni. Kezdem halálosan gyűlölni ezt a barátnőt, mert elrabolja tőlem feleségemnek a szerelmét.

Mária, aki kevésbbé tud magáról, mint valaha, nem titkolja, hogy kiért gyászol. Minden viszhangzik szerelmi jajongásától. Hihetetlen a dolog!

Ráadásul a siralomnak ez egész ideje alatt buzgón levelez egymással a két barátnő. Haragra lobbanva a coelibátus miatt, amelyre feleségem kényszerít, egy szép napon ráteszem a kezem a barátnő egyik levelére. Igazi szerelmes levél! Galambocskám, cicuskám, okos, finom, érzelmes, nemes Máriám; a durva férj ostoba barom csak, és így tovább. A levél arról szól, miként menekülhetne Mária, miként lehetne megszöktetni . . .

Erre fellázadok a vetélytársnőm ellen. Ugyanaznap este, jóságos Isten! harcra kerül a sor a holdfényben, verekedésre — köztem és Mária között. Beleharap a kezembe. Én, hogy vízbefojtsam, mint a macskát, a folyó partjára vonszolom, mikor egyszerre csak fölmerül lelki szemem előtt gyermekimnek a képe és észretérít.

Öngyilkosságra készülök, de mielőtt meghalok, le akarom írni életem történetét.

A könyv első részével elkészültem, mikor az a hír terjed el a faluban, hogy a dán nők állítólag lakást béreltek nyárára.

Nyomban csomagoltatok és elutazunk a német Svájcba.

IV.

(Aargau, 1886.)

Aargau bájos földje! . . . Árkádia, ahol a postamester legelteti a nyáját, ahol az ezredes hajtja az egyetlen bérkocsit a városba, ahol a fiatal lányok szűzen akarnak férjhez menni, ahol a legények célbalőnek és dobolnak. Eldorádó, az aranysárga sörnek, a sóskolbásznak a földje; a kuglizásnak, a Habsburgoknak és Tell Viimosnak, a mezei ünnepeknek, az egyszerű szívből fakadó naiv daloknak, a papnéknak és a lelkészi lak idilljeinek a hazája!

Izgatott lelkünkbe visszatér a nyugalom. Én üdülök, Mária pedig, aki belefáradt a háborúba, őszinte közönyösségbe burkolózik. Az ostábla házunkban a villámhárító, s a veszedelmes beszélgetést a kövek tologatásával helyettesítjük. A jó, ártatlan sör váltja fel az abszintot és az izgató borokat.

A környezet hatása hamarosan érezhetővé válik. Órákhosszat elcsodálkozom rajta, hogy az élet ilyen viharok után még ennyire derült lehet, hogy a szellemi rugalmasság oly sok megrázkódást kibírhathat, hogy az ember annyira elfelejtheti a multat, hogy azt hiszem, én vagyok a leghűségesebb asszony legboldogabb férje.

Mária, minthogy senkivel sem érintkezik, mint-hogy nincsenek barátnői, bosszúság nélkül vállalja újra anyai szerepét. Egy hónap múlva a gyermekeken olyan ruha van, amelyet a mamájuk szabott és varrt, aki fáradhatatlanul nekik szenteli egész idejét.

Mária kezd gyöngülni: mulatozási kedve csökken, az érett kor jelentkezik! Milyen szomorúság, mikor egy szép napon elveszti az első metszőfogát! Szegény Mária! Sírt, karjaiba szorított és könnyörgött hozzám, hogy szeressem mindörökké! Mária harminchetedik évét éli! Haja ritkul, keble süpped, mint a hullámok a vihar után, a lépcsők kifárasztják kis lábát, tüdeje nem dolgozik már a régi feszítőerővel.

Én pedig még jobban szeretem őt, ha arra gondolok, hogy egészen az enyém, egészen a mienk lesz, bárha megújulásom, második tavaszom előtt állok, bárha férfias erőm növekszik és az egészségem viruló. Végül az enyém Mária. Csábításoktól megvédve, gondoskodásomtól körülvéve, kénytelen lesz öregedni és életét gyermekeinek szentelni! . . .

A gyógyulás szimptomái megható jelekben nyilvánulnak meg. Minthogy előrelátja a veszedelmet, amely abban rejlik, hogy egy harmincnyolcesztendő fiatalembernek a felesége, elkezdi megtisztelni a féltékenységgel, kezd törődni valamelyest a toalettjével és nem mulasztja el többé sajátmagának a gondozását, hogy éjjel fogadhasson.

Pedig nincs mit félnie tőlem, mert az én természetem monogám, lényegesen monogám. Eszem ágába sem jut, hogy visszaéljek a helyzettel; ellenkezőleg, megteszek minden tőlem telhetőt, hogy megkiméljem őt a féltékenység kegyetlen fájdalmaitól, amennyiben újra meg újra megnyugtatom őt megifjult szerelmem számos bizonyítékával.

V.

(Aargau, 1886.)

Mikor jön az ősz, elhatározom, hogy tanulmányutakat teszek; utamat három hétre tervezem és naponta más-más helyen akarok megszállni.

Mária rabja még mindig annak a rögeszmének, hogy az én egészségi állapotom meg van rendülve, és minden áron le akar beszélni erről a megerőltető utazásról.

— Bele fogsz halni, gyermekem, — ismételgeti.

— Majd elvállik.

Ez az utazás rám nézve a becsület kérdése, kísérlet, hogy visszahódítsam a magam számára Máriát, amennyiben újra fölébresztem benne a szerelmet a férfi iránt . . .

. . . Hihetetlen vesződések után erőre kapva, megbarnultan, megerősödötten térek vissza.

Mikor fogad, csodálkozva és kihívóan néz rám a szeme; de aztán kellemetlen csalódás látszik rajta.

Én ellenben, miután három hétig az önmegtartóztatás erényét gyakoroltam, úgy bánok vele, mint a kedvesemmel, az újra megtalált nővel. Merészen

derékon ragadom és diadalmasan birtokba veszem a jogaimat, noha negyven órát utaztam egyfolytában. Mária nem tudja, mit szóljon a dologhoz; álmélkodik, fél elárulni igazi érzelmeit; szorongva aggódik arra a gondolatra, hogy férjében felébredhet az emberszelidítő.

Mikor megint magamra eszmélek, észreveszem, hogy Mária kifejezése megváltozott. Fürkészsze szemügyre veszem és fölfedezem, hogy hamis fogakat rakatott a szájába, amelyek fiatalabbá teszik, mint azelőtt volt. Toalettjének némely apróságai határozott tetszeni vágyásra vallanak. Mindez ingerli a figyelmemet. Elkezdek keresni és találok egy alig tizennégyesztendős fiatal idegen lányt, akivel Mária meleg barátságot kötött. Csókolóznak, együtt járnak sétálni, együtt fürdenek . . .

Nincs más választásom, mint hogy nyomban elmenekülök a családommal.

(Vierwaldstätti-tó, 1886.)

Most a Vierwaldstätti-tó partján lakunk egy német panzióban.

Itt újabb visszaesés következik be, még pedig a legveszedelmesebbek közül való.

Ott lakik egy fiatal hadnagy is a házban, Mária udvarol neki, kuglizik vele; melankólikusan sétálgat a kertben, mialatt én dolgozom.

Egy table d'hôte alkalmával mintha azt venném észre, hogy Mária meg a hadnagy gyöngéd pillantásokat vetnek egymásra, amelyeket nem kísérnek szavakkal. Ártatlanul, mintha a szemükkel szeretnék egymást. Nyomban próbára teszem őket, hirtelen közéjük dugom a fejemet és élesen a feleségem szeme közé nézek. Mária, hogy hamis nyomra vezessen, végigsiklik tekintetével a hadnagy halántékán, amíg

el nem éri a fal papirkárpitját, melyen egy sörgyárnak a plakátja lóg. Majd zavarában ezzel az esztelen ötlettel iparkodik segíteni magán:

— Új sörgyár ez?

— Új . . . de ne reméld, hogy hamis nyomra vezethetsz, — vágtam vissza neki.

Mintha zabola lett volna, amit megrántottam, Mária lehajtja a nyakát és meghökkenve elnémul.

Harmadnap este azt mondja, hogy fáradt, csókkal búcsúzik tőlem éjszakára és bemegy a szobájába. Én lefekszem, olvasok, elalszom.

Egyszerre csak felriadok az álmomból. Odalent a szalónban zongoráznak, majd egy hang énekel: Máriának a hangja.

Fölkelek és utasítom a pesztonkáinkat, hogy nyomban keresse fel a feleségemet:

— Mondja meg a feleségemnek, hogy ne várasson magára; máskülönben én magam megyek le érte, még pedig bottal, hogy móresre tanítsam és nyilvánosan megfenyítsem.

Mária tüstént feljön; szégyenkezik és az ártatlant adja, amennyiben megkérdi tőlem, mért küldök neki ilyen furcsa üzenetet; mért tiltom meg neki, hogy idegenek között maradjon, noha más hölgyek is ott vannak még.

— Nem ez ingerel, hanem az álnokságod, amellyel engem eltávolítasz a szalónból, mikor egyedül akarsz ott maradni!

— Ha ragaszkodol hozzá, hát jó, lefekszem.

Ez az őszinteség, ez a hirtelen megalázkodás! . . . Mi történt vajjon? . . .

Az őszre havas, komor, magános tél következik. Egyedül maradunk, a szerény panzió utolsó vendégei. Minthogy hideg van, a vendéglő közös nagytermében étkezünk.

Egy reggel, reggelizés közben, leül az egyik asztalhoz egy tagbaszakadt férfi, meglehetősen csinos fickó, a külsejéből ítélve szolgáléle, és egy pohár bort hozat.

Mária, szabados modorát követve, figyelmesen szemügyre veszi a vendéget, mértéket vesz a testéről és álmódzásba merül. A vendég elmegy, mint-hogy nyilvánvalóan zavarta őt ez a figyelmesség, amelyet alighanem kitüntetésnek tekint.

— Szép férfi! — mondja Mária, a fogadóshoz fordulva.

— A régi portásom! — feleli a fogadós.

— Igazán? Daliás alak; a foglalkozásához képest egészen rendkívüli! Valóban szép férfi!

És részletekbe bocsátkozik, magasztalni kezdi a férfias szépséget oly kifejezésekkel, amelyek a fogadóst elképesztik.

Másnap a nevezetes egykori portás ott ül már a helyén, mikor belépünk a terembe. Ünneplődíszben, kifent hajjal és bajusszal, úgy fest, mintha tudomása volna már a hódításáról. Miután üdvözölt bennünket, nem anélkül, hogy a feleségem kecses köszönéssel ne viszonzta volna az üdvözlését, pöffeszkedik és terpeszkedik, mintha Napoleon volna!

Másnap megint ott van, elszántan arra, hogy lángra gyújtja a tüzet. Portáshoz méltó izléssel gáláns beszélgetésbe kezd, ahogy a kapualjában szokás, amennyiben egyenesen a feleségemhez fordul, nem vesztegetve idejét arra a közönséges fogásra, amely eleinte a férj szemét igyekszik bekötni.

Hihetetlen!

De annyit tudok, hogy Mária, férjének és gyermekeinek a jelenlétében, nyugodtan társalgásba kezd vele, kecsesen, előzékenyen, elbűvölve a nagy kitüntéstől.

Még egyszer megpróbáltam felnyitni a szemét és

könyörgök neki, hogy vigyázzon a jóhírére. Eredmény: Máriának rendes válasza, hogy „szennyes a fantáziám“.

Egy második Apollo érkezik segítségemre. A falu dohányárusa, zömök férfi, akinél Mária apró rövidáru-bevásárlásait végzi. Ez ravaszabb, mint a portás, és *engem* próbál megnyerni; vállalkozóbb szellemű is. Az első találkozásnál arcátlanul Mária szeme közé néz és hangosan odakiált a fogadósnak:
— Ah! Istenem! Milyen szép család!

Mária szíve lángra lobban, és a derék férfiú mindennap újra megjelenik.

Egy este részeg és így szemtelenebb. Közeledik Máriához, mialatt trik-trakot játszunk, és feléje hajolva, arra kéri, magyarázza meg neki a játék szabályait. Én tőlem telhető udvariassággal valami megjegyzést teszek, mire a derék férfiú visszaül előbbi helyére. Mária, aki érzelmesebb, mint én, úgy véli, hogy elégtétellel tartozik a *megsértett* kereskedőnek; odafordul hozzá s kérdez tőle valamit, ami éppen eszébe ötlik:

— Tud biliárdozni?

— Nem, nagyságos asszony, jobban mondva, csak rosszul . . .

Erre föláll, közelebb lép és szivarral kínál engemet. Visszautasítom.

Most Máriához fordul és ugyanazzal a mozdulattal megkérdezi:

— És maga, nagyságos asszony?

Sajátmagának, a dohányárusnak, családom jövőjének a szerencséjére. Mária szintén visszautasítja, de hízolgően megköszöni.

Milyen alapon mert ez az ember a vendéglőben szivarral kínálni egy úrihölgyet a férj jelenlétében?!

Féltékeny bolond vagyok? Vagy a feleségem

oly botránnyosan viselkedik, hogy minden férfival . . . minden jött-ment emberrel megkívántatja magát? . . .

Mikor feljutunk a szobánkba, felelősségre vonom Máriát, mert olyan, mint az alvajáró, akit fel kell ébresztenem. Egyenesen a romlásába rohan, anélkül, hogy tudná. Mint holmi könyv utolsó lapjain, felsorakoztatom előtte régi és új bűneit, a legapróbb részletekig analizálva a viselkedését.

Sápadtan, karikás szemekkel, szó nélkül végighallgat. Azután feláll és lemegy, hogy lefeküdjék. De ezúttal — életemben először — annyira lealjasodom, hogy spionkodom. Lemegyek a lépcsőn utána, szobája ajtaja elé állok és benézek a kulcslyukon.

Teljes lámpafényben ott ül a cselédlány, éppen szemközt velem, úgy, hogy jól láthatom. Mária nagyon izgatott, fel s alá jár és élénken beszél az én igazságtalan gyanúmról; úgy viselkedik, mint a vádlott, mikor védekezik. Elismétli a kifejezéseimet, mintha szabadulni akarna tőlük, miközben kiadja őket magából.

— És emellett ártatlan vagyok, teljesen ártatlan . . . Ah! lett volna ugyan bőven alkalmam vétkezni . . .

Majd két pohár sört hoz és koccint a cselédlánnyal. Azután leül melléje és levetközteti őt a szemével. Közelebb húzódik hozzá, ráfekteti fejét ennek az új „barátnőnek“ alaposan kifejlődött keblére, átfogja a derekát és arra kéri, hogy csókolja meg . . .

. . . Szegény Mária! A boldogtalan tőlem távol keresi a vigasztalódást, tőlem távol, holott egyedül én gyógyíthatnám ki a lelkifurdalásaiból. Egyszerre csak fölegyenesedik, figyel és az ajtóra mutat.

— Ott van valaki!

Visszavonulok.

Mikor visszatérek a megfigyelőhelyemre, látom, amint Mária, aki félig levetkőzött, a vállait mutatja a

lánynak, anélkül azonban, hogy hatást érne el vele. Majd belekezd újra a védekezésébe:

— A férjem most már kétségtelenül bolond! Egyáltalán nem lepne meg az sem, ha megpróbálna megmérgezni . . . elviselhetetlen fájdalmakat érzek a gyomromban . . . De nem . . . ezt mégsem merem elhinni . . . Talán Finnországba kellene menekülnöm . . . Ugy-e? . . . De az uram belehalna ebbe, mert szereti a gyermekeit!

Mi volt ez, ha nem lelkimardosás? . . . Miközben üldözi őt mindez a titkolt gondolat, félelem rabja lesz és egy nőnek a keblén keres menedéket! Megrontott gyermek, hűtelen vétkes nő, mindenekelőtt pedig boldogtalan teremtés!

Ébren maradok egész éjszaka, fájdalmak között gyötrődve. Hajnali két órakor Mária nyögni kezd álmában, félelmesen nyögni. Megszánom őt és kopogok a falon, hogy megszabadítsam rémképeitől. Ezt különben nem először teszem.

Reggel megköszöni, hogy felébresztettem. Miközben dédelgetem, sajnálom őt és megkérdem tőle, nem akar-e végül meggyónni a barátjának . . .

— Ugyan mit? . . . Nincs mit megmondanom.

Ha ebben a pillanatban megvall mindent nekem, megbocsátottam volna neki, olyan mélységes részvétet ébresztett bennem a lelkigyötrődése, annyira szerettem őt, mindennek ellenére, talán a nyomorúsága miatt. Hiszen boldogtalan volt csupán! Hogy emelhettem volna kezét egy boldogtalan felebarátomra!?

Ahelyett azonban, hogy megszabadítana szörnyű kétségeimtől, elkeseredett ellenállást fejt ki velem szemben. Már annyira jutott, hogy engem bolondnak tart: az önfentartás ösztöne egy mesét koholtat ki vele, a valóság körvonalába burkolt mesét, védelműl a lelkimardosás ellen.

VI.

(Bodeni-tó, 1887.)

Újév körül útra kelünk Németország felé. A Bodeni-tó mellett állunk meg.

Németországban, a katonák országában, ahol a partriachátus uralma még érvényes, Mária idegennek érzi magát. Itt nem hallgatják meg ostobaságait a nő állítólagos jogairól. Itt megtiltották éppen mostanában a fiatal lányoknak az egyetemrejárást; itt le kell tenni a hadügyminisztériumban, mint elidegeníthetetlen családi vagyont, a tisztifeleség hozományát; itt minden állami hivatalt a férfinak, az ellátónak, tartanak fenn.

Mária berzenkedik, mintha kelepcebe jutott volna. Az első alkalommal, mikor megpróbál túljárni az eszemen, a nők nyersen felelősségre vonják. Végül megérem itt, hogy a nők pártja engem támogat, és az én szegény Máriám elveszett. A tisztekkel való meghitt barátkozás felfrissít, az alkalmazkodás hatása alatt férfias kezd lenni a modorom. Miután tíz esztendőn át meg voltam fosztva erkölcsileg a férfiaságomtól, erőre kap bennem megint a férfi.

Egyidejűleg visszaadom sörényemnek is a szabadságát, amennyiben az üstökököt, amelyet Mária kívánt, megszüntetem. A hangom, amely a folytonos

duruzsolás következtében félig megnémult, visszanyeri régi zengését. Besüppedt orcám megtelik. Egész testi állapotom fejlődésnek indul, miközben közeledik életem negyvenedik esztendeje.

Megbarátkozom a ház hölgyeivel és hozzászokom ahhoz, hogy én beszéljek, míg Mária, akivel ezek a hölgyek nem igen rokonszenveznek, háttérbe szorul.

Mária félni kezd tőlem. Egy reggel, elsőizben házasságunk utolsó hat esztendeje óta, teljesen felöltözve jelenik meg a hálósobámban, mikor még ágyban vagyok. Nem értem ezt a hirtelen változást; viharos magyarázkodásra kerül a sor; Mária elárulja magát, amennyiben sejteti velem, hogy féltékeny a cselédre, aki minden reggel tüzet rak a kályhámban. Egyszersmind biztosít róla, hogy új szokásaim nincsenek neki inyére.

— Utálom a férfiasságot és kezdelek meggyűlölni, ha fontoskodol.

Igen, igen, mindig az apród, a kutyuska, a nyápic, az ő „gyermeke“ volt az, akit szeretett, bármily kevéssé voltam is az. A férfinő, a viragó, sohasem szeretheti férjében a férfit, ha másokban imádja is.

A hölgyek egyre jobban megkedvelnek. Fölkeresem a társaságukat, átengedem magam annak a melegségnek, amely igazi nőkből sugárzik ki; olyan nőkből, akik azt a becsüléssel teljes szeretetet, azt a nem megfontolásból eredő odaadást váltják ki, amelyet a férfi csak a nőies nőknek juttat.

Ebben a pillanatban elkezdjük fontolgatni, visszatérjünk-e hazánkba. Régi félelmem újra feltámad; irtózom attól, hogy fölelevenítsem kapcsolataimat egykori barátaimmal, minthogy nem tudom, nincs-e közöttük feleségemnek több kedvese. Hogy ennek a

bizonytalanságnak véget vessek, elhatározom, hogy pontos tanúkihallgatást fogok végezni. Régebben kérdezősködtem már néhány svédországi barátomtól a feleségem hűtlenségére vonatkozóan keringő titkos híresztelésekről, de őszinte választ természetesen nem tudtam kicsalni belőlük.

Mindenki csak az *anyát* sajnálja! Ki törődik a nevetségességgel, amely az apát tönkreteszi?

Most ráfanyalodom arra, hogy nyomozásaim során az új pszichológiai tudomány segédeszközeit alkalmazzam, kapcsolatban a gondolatolvasással. Esti összejöveteleinken megismertetem vele a hölgyeket, miközben, mintha valami társasjáték volna, Bischofnak és társainak a manipulációihoz folyamodom. Mária bizalmatlankodik. Azzal vádol, hogy spirítiszta vagyok, babonás szabadgondolkodónak csúfol, elhalr az rosszul megválasztott korholó szavakkal — egyszóval, megpróbálja minden módon elvenni a kedvemet ezektől a kísérletektől, amelyek végzetessé válhatnak ránézve!

Hogy megtévesszem őt, látszólag engedelmeskedem neki és nem foglalkozom tovább a hipnotizmussal, hogy majd, amikor nem is gyanítja, négy szem között üssek rajta.

Mikor egy este egyedül vagyunk az ebédlőben és szemben ülünk egymással, lassankint ráterelem a társalgást a gimnasztikára. Miután annyira felébresztettem az érdeklődését, hogy vitatkozás közben nekitüzesedik, vagy akaratomnak az ereje vagy a gondolatok kapcsolódása, amelyek kénytelenek a belőlem kiinduló ingernek engedelmeskedni, arra csábítja Máriát, hogy elkezdjen a masszázsról beszélni. Innen átugrik a gondolata egyenesen a fájdalokra, amelyeket a masszázs okoz, és visszaemlékezve újra azokra az időkre, amikor orvosának ült, így kiált fel:

— Óh, igen! fáj a masszírozás: még most is érzem a fájdalmakat, mihelyt visszagondolok rá . . .

Ez elég. Lehorgasztja a fejét, hogy elrejtse halálsápadtságát; ajkai mozognak, mintha valami mást akarnának kimondani: a szeme hunyorog. Rémes hallgatás támad, amelyet igyekszem meghosszabbítani. A gondolatoknak az a vonata ez, amelyet megindítottam és teljes gőzzel a szándékolt irányban vezettem. Mária hiába próbál fékezni. Itt a szakadék: a gép nem állhat meg. Mária a legnagyobb erőfeszítéssel feláll, kitepi magát lenyügöző tekintetem hatalmából és szó nélkül kirohan.

Az ütés talált!

Pár perc múlva visszatér; arcának a feszültsége megszűnt. Azzal az ürüggyel, hogy meg akarja mutatni nekem a masszázs jótékony hatását, a székem mögé áll és dörzsölni kezdi a koponyámat. Szerencsétlenségére, előttünk tükör van. Lopva csak egy pillantást vetek bele, de ez is elég, hogy meglássam azt a rémült, fakó kisértetet, amelynek zavart szeme az én vonásaimat kutatja . . . És a két fürkésző tekintet kereszteződik.

Mária, szokása ellenére, a térdemre ül, hízelkedően átölel mindakét karjával és kijelenti, hogy nagyon álmos.

— Mi vétket követtél el, hogy ma ennyire dédelgetsz? — kérdezem.

Homlokát a keblemre rejti, megcsókol és „jó éjt” kívánva otthagya.

Mindez nem olyan bizonyíték, amelyre hivatkozni lehetne a bíróság előtt, de énnekem ez is elég, mert én teljesen tisztában vagyok Mária lényével!

Ráadásul ezt a masszórt éppen akkoriban kidobják a sógorom házából, mert illetlenül viselkedett a feleségével szemben.

VII.

(Bódeni-tó, 1887.)

Semmikép sem akarok visszatérni a hazámba, hogy ki ne tegyem magamat oly viszontagságoknak, amelyek ártalmára lehetnének a becsületemnek. Kénytelen volnék ugyanis naponkint oly férfiakkal érintkezni, akikre gyanakszom, hogy szeretői voltak a feleségemnek. Hogy szabaduljak a nevetségességtől, amely a megcsalt férfit körülveszi, Bécsbe menekülök.

A szállodában, ahol egyedül vagyok, nem hagy nyugodni az egykor imádott nő képe. Minthogy dolgozni képtelen vagyok, levelezésbe fogok és mindennap két levelet írok neki, még pedig szerelmes leveleket. Az idegen város úgy hat rám, mint a sír. Ugy járok a tömegben, mint a kísértet. Egyszerre csak megmozdul a fantáziám, hogy benépesítse ezt a magánosságot. Kieszelek egy poétikus történetet, hogy belehozhasam Máriát ebbe a holt környezetbe. Csakhamar megelevenedik az épületeknek és az embereknek egész tehetetlen matériája! Azt képzelem, hogy Mária híres énekesnő lesz. Hogy ezt az álmot megvalósítsam és a szép fővárosból háttérter teremtsék Mária alakjához, meglátogatom a zeneakadémia igazgatóját, elmegyek minden este az operába vagy a hangversenyekbe, én, a fásult, aki a színházat utálok. Élénk érdeklődés ébred bennem, mikor mindenről, amit látok, mindenről, amit hallok, beszámolok Máriának. Mihelyt hazajutok egy-egy operai előadásról, leülök nyomban az íróasztalomhoz,

hogy részletes jelentést tegyek, hogyan énekelt ma este ez és ez a kisasszony s eközben minden összehasonlításom Mária javára üt ki.

Mikor bemegyek valamelyik képtárba, mindenütt Máriát látom. A Belvedereben egy órahosszat elálldogálok Guido Reni Vénusza előtt, mert annyira hasonlít imádott feleségemhez. Végül honvágy fog el a teste után: csomagolok és oly gyorsan, amint csak lehet, visszatérek hozzá. Ah! ez a nő elvarázsolt; nincs rá mód, hogy megszökjem tőle!

Szép a visszatérés!

Szerelmes leveleim, úgy látszik, lángra lobbantották Máriát. Elébe rohanok a kertecskében. Szenvedélyesen megölelem. A homlokát két kezem közé fogom és így szólok:

— Lám, hát te értesz a mágiához, kis boszorkány?

— Hogyan? . . . Hát ez az utazás szökés volt? . .

— Az, szökési kísérlet! De te vagy az erősebb kettőnk közül . . . Megadom magam!

Szobámban piros rózsacsokrot találok az asztalomon.

— Hát mégis csak szeretsz egy kicsit?

Olyan riadós, mintha fiatal lányka volna, elpirul . . . Végem van! Oda a becsületed, oda minden erőfeszitésem, hogy szabaduljak a bilincseiből, melyeknek túlságosan érzem a hóját, ha megoldom őket . . .

Egy egész hónapot töltünk el bűvös tavaszban: csicsergünk, mint a seregélyek, határtalanul szeretjük egymást, ölekezéseink nem akarnak véget érni. Duetteket éneklünk a zongora mellett, egymással trik-trakozunk. Ennek az utolsó öt esztendőnek a legszebb napjainál is szebb napokat élünk! Minő tavasz életünk őszében! Eszünkbe jutott-e, hogy közel a tél?

VIII.

(Bódeni-tó, 1887.)

Azóta megint a hálójában vergődöm.

Mária meg van győződve róla, hogy újra mámoros lettem szerelmi italától, és visszasüllyed régebbi közönyösségébe. Elhanyagolja a ruháját, nem mutatkozik többé úgy, ahogy ránézve legelőnyösebb, bárha kérve-kérem erre, mert előre látom, hogy a következmény, akaratunk ellenére is, elhidegülés lesz. Sőt újra jelentkezik a szenvedélye saját nembéli társnői iránt is, veszedelmesebben és sajnálatosabban, mint valaha, mert ezúttal kiskorúakra vetett szemet.

Egy este meghívtam a térparancsnokot és tizenégyéves leányát, továbbá a háziasszonyunkat és tizenötöstendős leányát, egy harmadik hasonlókorú leánnyal együtt egy szerény mulatságra, zeneszó és tánc mellett.

Éjfél tájban — még ma is remegek ijedtemben! — látom, amint Mária, aki egy kicsit be van csipve, maga köré gyűjti a fiatal lányokat, bujálkodó szem-

mel nézgéli és szájon csókolja őket úgy, ahogy a lesboszi nők között szokás.

A parancsnok a terem egyik árnyékba borult sarkából megfigyeli Máriát, megbizonyosodik a mozdulatairól és már-már rajta üt. Lelki szemeimmel látom már a börtönt, a fegyházat, a soha jóvá nem tehető botrányt; odarohanok a csoportba, amelyet a fiatal lányok formálnak a feleséggel, és szétzavarom őket, amennyiben táncra kérem fel a lányokat . .

Mikor éjszaka egyedül vagyunk, felelősségre vonom Máriát. Viharos magyarázkodás következik, amely eltart csaknem reggelig. Minthogy túlsokat ivott, akarata ellenére elárulja gondolatait és szörnyű dolgokat gyón meg nekem, amelyekről eddig-élé sejtelmem sem volt.

A harag elragad és megismétlem összes vádjaimat, egész gyanúmat, hozzáfűzve még ezt is, amit, ha meggondolom a dolgot, magam is túlzottnak találok:

— És az a titokzatos betegség, amely oly heves fejfájásokat okozott nekem . . .

— Nyomorult! Azzal vádolsz, hogy megfertőztelek!?

Erre nem is gondoltam! A ciankáli-mérgezés tüneteiről akartam beszélni, amelyeket megfigyeltem magamon.

De ebben a pillanatban átvillan a fejemen egy visszaemlékezés; olyasvalamire gondolok, amit akkoriban annyira valószínűtlennek tartottam, hogy nem is hagyott maradandó nyomot az emlékezetemben . . .

A gyanúm erőre kap és hirtelen belekapcsolódik egy névtelen levélnek bizonyos kifejezésébe, amelyet nemsokkal a pöröm után kaptam: ez a levél a „söderteljei szajhának“ nevezte Máriát.

Mit jelenthetett ez? Akkoriban megpróbáltam

nyomozni, de eredménytelenül. Talán most új nyomokra akadhatok . . .

Mikor a báró, egykori férje, megismerkedett Söderteljében Máriával, ez jegyese volt félig egy hadnagynak, akit nem tartottak tulságosan egészséges embernek. A szegény Gusztáv tehát a balek szerepét játszotta volna!? . . . Erre vallott az az eleven hála, amelyet Mária a válás után is megőrzött a báró iránt, amikor megvallotta nekem Mária, hogy *a báró veszedelmektől szabadította meg* . . . hogy milyenektől, azt sohasem említette.

Dehát „a söderteljei szajha“? . . . Elgondolkodom . . . A visszavonultság, amelyre az ifjú pár kárhoztatva volt; az a magányos élet, kapcsolatok, meghívások nélkül; hiszen valósággal száműzve voltak a társaságból, amelyhez tartoztak! . . .

Hát talán Mária anyja, ez a polgári eredetű vén nevelőnő, aki a finnországi bárót, Mária apját, elcsábította; aki tönkrement és Svédországba menekült nyomasztó adósságai elől — ez az özvegy, aki oly jól értett nyomora palástolásához, annyira lealjasodott volna, hogy egyetlen lányát eladta Söderteljében?

Ez az öreg nő, aki hatvanesztendőskorában is kacérkodott még, csak idegenkedést és szánalmat ébresztett bennem; zsugori és élvhajhászó létére, úgy viselkedve, mint kalandornő, a férfiakat — igazi férfifaló módjára — kizsákmányolási objektumoknak tekintette csak. Engem azzal boldogított, hogy eltartatta velem a nővérét, míg ő maga első vejét, a bárót, orránál fogva vezette az állítólagos hozománnyal, amely a hitelezők becsapásából származott.

Szegény Mária! Tehát ebben a gyanús multban gyökereztek lelki gyötrelmei, nyugtalansága, sötét gondolatai. Ha egybevetettem ezeket a régi dolgokat az újabbakkal, úgy véltem, hogy megítélhetem azo-

kat az elkeseredett civódásokat anya és leánya között, amelyek sokszor majdhogy tettlegességig fajultak. Megértettem Máriának azt a rejtelmes valóságát, hogy ellenállhatatlan vágyat érez arra, hogy lábát anyja torkára szegezze!

Talán hallgatásra akarta bírni az anyját? Valószínű. Mert az anyja azzal fenyegetőzött, hogy tönkreteszi házasságunkat, amennyiben „mindent” megvall nekem.

És Mária idegenkedése ezzel az anyával szemben, akit a báró „vén dög”-nek nevezett. Ezt a szitkot semmi más nem okozta meg számomra, csak a bárónak egy-egy elejtett szava, amely arra célzott, hogy az anya megtanította leányát a kacérkodás minden mesterkedésére, hogy férjet fogjon magának.

Minden egybefog, hogy megerősítsen menekülési szándékomban. Meg kell történnie, meg kell történnie! Elutazom Kopenhágába, hogy összeszedjek minden lehető felvilágosítást arról a nőről, akire rábíztam a nevemet az utódok számára.

IX.

(Bódeni-tó, 1887.)

Mikor évek mulva viszontlátom újra a honfitársaimat, észreveszem, hogy határozott vélemény alakult ki bennük rám vonatkozóan; Máriának és barátnőinek buzgó fáradozása megnyerte őket. Mária a szent vértanú; én a bolond vagyok, aki felszarvazott férjnek képzelem magamat!

Megpróbáljak nyomozni? . . . Mintha falakat ostromolnék! Meghallgatnak, jóakaróan mosolyognak, úgy néznek rám, mint valami furcsa állatra. A legcsekélyebb felvilágosításhoz sem jutok hozzá; mindenki cserben hagy, különösen az irigyek, akik a bukásomat kívánják, hogy ők maguk emelkedhessenek a magasba. Visszatérek börtönömbe. Mária nagyon is világosan látható aggodalommal vár: tekintetéből többet megtudok, mint az egész szomorú utazás során.

Két hónapig harapdálom megint börtönöm rácsait. Azután megszököm negyedszer is, a nyár derekán, ezúttal Svájcba. De a lánc, amely köt, nem

vasból van: nem bírom széttörni! Kaucsukból való sodronykötél, amely nyúlik. Mennél jobban megfeszül, annál hevesebben húz vissza a kiinduló ponthoz. Még egyszer visszatérek, és Mária őszintén megvet; meg van győződve róla, hogy egy újabb szökés a halálom lesz, és ez neki az egyetlen reménye.

Beteg leszek, annyira beteg, hogy azt hiszem, halálom közeledik. Elhatározom hát, hogy megírom erről a multról a beszámolómat. Világosan látom már, hogy egy vámpir áldozata lettem. Élni akarok, hogy lemossam magamról a szennyet, amellyel ez az asszony bemocskolt; vissza akarok térni az életbe, hogy megbosszuljam magamat, miután mindenütt összegyűjtöttem hűtlensége bizonyítékait.

X.

(Bódeni-tó, 1887.)

Gyűlölet lobog bennem, végzetesebb, mint a kö-zöny, mert a szerelemnek a visszája. Az axiomát ekkép foglalnám szavakba: gyűlölöm őt, mert sze-retem. Mikor egy vasárnap a lugasban ebédelünk, kisül az elektromos fluidum, amely tíz év óta gyü-lemllett össze; nem tudom már, mi volt az alkalmi ok. Nem is fontos! Először verem meg Máriát. Pofonok jégesője zuhog az arcára, és amikor ellenállást akar kifejtteni, hátracsavarom a csuklóit és térdre kény-szerítem. Rémes kiáltást hallat. De a pillanatnyi ki-elégülés, amelyet érzek, csakhamar rémületté válik, mikor a gyermekek ijedtükben megbolondulnak és torkuk szakadtából ordítanak. Nyomorult életemnek ez a legkínosabb pillanata. Gaztett, gyilkosság, ter-mészettelen bűn megverni egy nőt, egy anyát! S még hozzá a gyermekek szemeláttára . . .! Azt hi-szem, a napnak nem lett volna szabad rávilágítania erre a jelenetre . . .

Undorodom az élettől!

És mégis, nyugalom költözik a lelkembe, mint a vihar után, elégedettség, mintha kötelességemet teljesítettem volna! Sajnálom, amit tettem, de nem bántam meg! Ki mint vet, úgy arat!

Este sétálni indul Mária a holdfényben. Elébe megyek: megcsókolom. Nem taszít vissza; könnyekben olvadozik. Beszélgetünk egy ideig. Azután elkísér a szobámba, ahol éjfélig szeretjük egymást.

Milyen különös házasság! Délben megverem őt. Este együtt hálunk!

Milyen különös asszony, aki teli szájjal csókolja a hóhérját!

Miért nem tudtam ezt előbb? Ha megvertem volna őt tíz évvel előbb, én volnék a legboldogabb férj a világon.

Tanács ez, testvéreim! Jusson eszetekbe, ha megcsálnak benneteket! . . .

De Mária bosszúra készül! Néhány nap mulva bejön a szobámba, hosszú bevezetésbe fog és nagy kertelés után megvallja, hogy Finnországban egyszer, egyetlenegyszer, a körútja alkalmával, *erőszakot* követtek el rajta.

Itt a megerősítése nyomozásom eredményének!

Kérve kér, ne higyjem, hogy az eset megismétlődött; ne gyanakodjam, hogy több szeretője lett volna.

Ez azt jelenti, hogy többször megtörtént, hogy több szeretője volt.

— Tehát megcsaltál, s hogy elámítsd a világot, elterjesztetted az örültségemről szóló mesét! Hogy jobban eltitkolhasd a bűnödöt, kínozni akartál, amíg bele nem halok. Gonosztévő vagy. Most már meg vagyok erről győződve. Váljunk el!

Leroskad elém, forró könnyeket sir, bocsánatért esedezik:

— Jó! Megbocsátok, de váljunk el!

XI.

(Bódeni-tó, 1887.)

Mária másnap nyugodtnak látszik; harmadnap megint összeszedi magát; negyednapra a katasztrófa után, úgy viselkedik, mintha ártatlan volna.

— Minthogy olyan nagylelkű voltam, hogy mindent megvallottam, nincs többé mit a szememre vetnem magamnak.

Sőt ártatlanabb az ártatlannál, mártir, aki sértő leereszkedéssel bánik velem.

Minthogy bűnének a következményeivel nincs tisztában, nem érti meg a dilemmát. Ha maradok, mint felszarvazott férj, a világ csúfja leszek; ha elmegyek, megtörtént a szerencsétlenség, és elveszett ember vagyok.

Tízestendei kinszenvedéssel szemben néhány pofon és egynapi sirás, ez nem igazság!

Megszököm utoljára, titkon, minthogy nincs bátorságom istenhozádót mondani a gyermekeimnek.

Szép vasárnapi napon déltájban teszem ezt. Felszálllok a hajóra, amely Konstanz felé indul, azzal az

elhatározással, hogy fölkeresem franciaországi barátaimat s ott nyomban megírom ennek a nőnek a regényét, aki igazi típusa a nem-nélküliek e korszakának.

Az utolsó pillanatban megjelenik Mária a hajón, kisírt szemmel, izgatottan, lázasan, és szerencsétlenségemre oly szép, hogy könnyen elcsavarhatná a fejemet. De hideg maradok, érzéketlen és néma; hűtlen csókjait elfogadom, de nem viszonzom.

— Legalább annyit mondj, hogy barátok vagyunk!

— Ellenségek arra a rövid időre, amely még hátra van az életemből!

El kell válnunk.

Mikor a hajó elindul, látom, amint Mária végigsiet a kikötő partján és próbál pillantásainak a bűvös erejével visszatartani, amelyekkel oly sok esztendőn át el tudott ámítani! Jár-ke, mint az elhagyott eb, az utálatos szuka! Én pedig várom azt a pillanatot, amikor beugrik a vízbe; utána fogok ugrani, hogy átölelve őt utoljára, együtt pusztuljunk el. De Mária hátat fordít és eltűnik egy uccában, hátrahagyva számomra igéző arcának a benyomását; és kicsi lábának a képét, amelynek súlyát tíz esztendeig éreztem a torkomon, anélkül, hogy csak egyszer is felkiáltottam volna. Csak valamelyik könyvemben tettem meg talán; de akkor is félrevezettem az olvasókat, mert ellepleztem az igazi bűneit ennek a szörnyetegnek, akit költője állandóan ünnepeelt.

Hogy felvértézzem magam a szomorúság ellen, nyomban lemegyek a hajó szalónjába. Leülök a table d'hôte-hoz, de az első tál ételnél meg akar fojtani a zokogás, úgy, hogy kénytelen vagyok felállni és fölmenni megint a fedélzetre.

Ott látom magam előtt a zöldelő dombot, amelyen a zöld ablaktáblás fehér házacska emelkedik.

Ott tanyáznak a gyermekeim, a feldult fészekben, védelem nélkül, anyagi eszközök híján . . . Jeges fájdalom ragad meg, átfúrva szívemet.

Olyan vagyok, mint a selyemhernyó bábja, amelyet a nagy gőzgép gombolyít le. A dugattyú minden lökésére vékonyodik a gubóm, és a hideg egyre nagyobb lesz, amint hosszabbodik a fonál.

A halál az, amely közeledik!

Olyan vagyok, mint az embrió, amelynek időnap előtt elvágták a köldökzsinórját! Milyen teljes és eleven organizmus a család! Már az első elválás óta sejtettem, amikor én magam visszariadtam, és a lelki-furdalás majd megölt! De ő, a házasságtörő, a gyilkos, nem riadt vissza! . . .

Konstanzban vonatra ülök Bazel felé! Minő vasárnap-délután!

Ha van Isten, arra szeretném kérni őt, hogy legelkeseredettebb ellenségemet se látogassa meg soha a szenvedés ilyen óráival!

Most a gőzgép az, ami beleimet, agylebenyeimet, idegeimet, véredényeimet, zsigereimet úgy felgombolyítja, hogy mint csontváz érkezem meg Bazelbe.

Bazelben hirtelen szenvedély kerít hatalmába, hogy viszontlássam Svájcnak összes helyeit, ahol megfordultunk, hogy eltelhessek Máriának vagy a gyermekeknek az emlékével.

Egy hetet Genfben töltök, egyet Ouchyban, miközben emlékeim szállodáról szállodára úznak, pihenés és nyugalom nélkül, mint az elkárhozottat, a bolygózsídót. Éjszakáimat sirással töltöm, mindenütt visszaidézem emlékezetembe gyermekeimnek kedves alakját; fölkeresem a helyeket, ahol ők jártak; kenyeret dobok az ő sirályaiknak a Genfi-tavon, és úgy tévelygek ide-oda, mint az árnyék.

Levelet várok mindennap Máriától: de levél nem jön. Mária sokkal ravaszabb, semhogy írott

bizonyítékokat adjon ellenségének a kezébe. És én szerelmes leveleket írok neki, amelyekben mindent megbocsátok, naponta többizben . . . de a leveleket nem küldöm el.

Bizony mondom, bíró uraim, ha a téboly áldozatává kellett volna válnom, hát akkor a legnagyobb telki inségnek és legmélyebb szomorúságnak ezekben az óráiban pusztultam volna el így!

Ellenállóerőm a végét járja, és én azt képzelem, hogy Mária vallomása ámitás volt csak, hogy megszabaduljon tőlem és újra kezdje az életet másvalakivel, azzal a rejtelmes szeretőjével vagy a legrosszabb esetben a dán tribáddal, a kedvesével! És látom gyermekeimet a *mostohaapa* kezei között vagy a *mostohaanya* karmaiban; ezek meg fognak gazdagodni összegyűjtött munkáimnak a jövedelméből, és életemből olyan históriát fognak csinálni, amilyennek egy hermafrodita szeme látja, aki elcsábította tőlem a feleségemet. Erre újból fölébred bennem az önfentartás ösztöne, és cselhez folyamodom. Minthogy lehetetlenség dolgoznom, ha nem vagyok ott az enyéimnél, arra szánom el magamat, hogy visszatérek hozzájuk és ott maradok náluk mindaddig, amíg meg nem írom a regényt, amelyben közvéteszem Mária bűneire vonatkozóan a legpontosabb adatokat. Ilymódon fel fogom őt használni, anélkül, hogy sejtené. Bosszúm eszköze lesz, amelyet használat után el akarok hajítani.

E célból világos táviratot küldök neki, amelyben nyoma sincs érzelgősségnek; közlöm vele, hogy válókeresetünket elutasították; azt hozom fel ürügyül, hogy meghatalmazást kell adnia nekem, és a találkozás helyéül Romanshornt jelölöm meg, a Bodeni-tó innenső oldalán.

Mihelyt feladtam a táviratot, újra éledek. Másnap vonatra ülök és a kitűzött időre megérkezem. A szenvedés egész hete felejtve van; szívem úgy dobog, mint rendesen, a szemem ragyog, a mellem dagad, mikor viszontlátom a szemhatáron a tulsó part dombjait, ahol drága gyermekeim vannak. A hajó közeledik, de Máriát nem látom sehol. Végül itt van, a fedélzeten, az arcát bánat öli, tíz évvel megöregedett. Milyen csapás rám nézve, hogy hirtelen megöregedve kell látnom a fiatal asszonyt! A járása vánszorgó, a szeme könnyektől vörös, a képe beesett, az álla lelóg!

Ebben a pillanatban visszafojtja a gyűlölet vagy idegenkedés minden érzését a részvét. Kitárt karral akarom fogadni őt, de egyszerre visszahökkenek, kiegyenesedem és olyan fesztelen arcot öltök, mintha találkára megjelent hetyke fickó volnék! Mikor alaposabban és közlelről szemügyre veszem Máriát, mint a villám cikkázik át rajtam az a fölfedezés, hogy feltűnően hasonlít barátnőjéhez, a dán nőhöz. Ugyanaz minden: tekintet, póz, taglejtés, hajviselet, arckifejezés! A tribád bosszantott volna meg így, még utoljára is? Kedvesének a karjai közül jön talán Mária?

Emlékszem nyár elejéről két apróságra, ami megerősíti ezt a gyanúmat. Egyizben megleptem Máriát, mikor az egyik szomszédos fogadóstól megkérdezte, nincs-e üres szoba a panziójában.

Kinek a számára? Miért?

Majd később megkérdezte tőlem, átmehet-e este ebbe a szomszédos panzióba egy kicsit zongorázni?

Ezek a részletek, bárha nem világos bizonyítékok, mégis óvatosságra intenek; miközben a szalodába vezetem Máriát, elismétlem a szerepet, amelyet játszani akarok.

Mária, bár levert és bár szenvedőnek akar lát-

szani, megőrzi hidegvérét. Világos és okos kérdéseket intéz hozzám a válópörös eljárásra vonatkozóan; csakhamar leteszi szenvedő álarcát és elhatározza, hogy amennyire lehetséges, félvállról fog bánni velem, minthogy meggyőződött róla, hogy viselkedésemben nyoma sincs a szomorúságnak.

E vallatás közben annyira emlékeztet a barátnőjére, hogy majdnem megkérdem tőle, hogy van a kisasszony. Leginkább egy tragikus pózon akad meg a szemem, amelyet a barátnő nagyon szeretett, és ezt a pózt az asztalra támaszkodó kéznek egy mozdulata kíséri . . . ah!

Mámorító borral kínálom. Fenékgig üríti a poharat és csakhamar elérzékenyedik.

Megragadom az alkalmat és megkérdem tőle, hogy vannak a gyermekek. Zokogásba tör ki, megvallja, hogy nagyon rossz hetet élt át: a gyermekek reggeltől késő éjszakáig folyton a papa után kérdezősködtek; nem hiszi, hogy nélkülem élni tudna.

A jegygyűrűm nincs rajta többé a gyűrűsujjamon. Mária észreveszi és nagyon megrendül.

— Hol a jegygyűrűd? — kérdezi.

— Eladtam Genfben. A pénzen szereztem magamnak egy lányt, hogy egy pillanatra helyreállítsam kettőnk között az egyensúlyt.

Elsápad.

— Így hát leszámoltunk egymással . . . Kezdjük újra elülről az életet? . . .

— Te szerinted ez a méltányosság! Te olyan cselekedetet követtél el, amely a leggonoszabb következményekkel jár a családra nézve, minthogy kételkedni kezdtem gyermekeimnek a törvényességében. A te bűnöd az, hogy egy fajtának a leszármazóit meghamisítottad. Te négy embert megbecstelenítettél egész életükre, három kétes eredetű gyermekedet és engem, akit mint megcsalt férjet kiszol-

gáltattál a világ gúnyjának! Ezzel szemben miféle következményei vannak az én cselekedeteimnek?

Mária sír. Azt indítványozom, hogy folytassuk le a válást, ő pedig maradjon ott a házamban, mint a szeretőm. A gyermekeket végrendeletileg örökbe fogadom majd.

— Hát nem ez az a szabad kapcsolat, amelyről álmodoztál? Hiszen te mindig átkoztad a házasságot.

Mária elgondolkozik egy pillanatig. Az indítvány nem tetszik neki.

— Nem mondtad-e egyszer nekem, hogy szeretnél nevelőnői állást vállalni egy özvegyembernek a házában? Itt áll előtted az özvegyember, akit keresel!

— Ez megfontolást kíván . . . Erre időt kell engedned . . . Majd meglátjuk . . . Visszajössz addig is hozzánk?

— Ha meghívsz.

— Jöhetsz bármikor, rajtad áll.

És hatodszor is visszatérek a családomhoz, ezúttal azonban azzal a szilárd elhatározással, hogy ezt a haladékidőmet arra használom fel, hogy befejezem az elbeszélésemet és pontosan tájékozódok ennek a rejtelmes történetnek minden részletéről . . .

XII.

A történet immár véget ért, imádott angyalom. Bosszút állottam. Kvittek vagyunk . . .

1887 szeptemberétől 1888 márciusáig.

TARTALOM

	Lap
A fordító bevezető megjegyzése	5
A francia kiadás előszava	7
Az eredeti előszó	11
VALLOMÁSOK	13
Bevezetés	15
Első rész	31
Második rész	205
Harmadik rész	249
Negyedik rész	309

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

STRINDBERG

—
VALLOMÁSOK

OSZK

Magyar Széchenyi-Fényvár

N.M.

